UN COPIL, UN SAT...

ION S. FLORU

BUCUREȘTI
1931

www.dacoromanica.ro

UN COPIL, UN SAT...

ION S. FLORU

BUCUREȘTI
1931

www.dacoromanica.ro

COPILĂRIA PRIMĂ

M'am născut în comuna Floru (Olt) duminecă 28 sept. (10 oct.) 1864. Eram slab, se întâmplase o vreme rea, încât n'au putut să cheme pe naşu din comuna Bălteni ca să mă boteze, şi temându-se să nu mor necreştinat, m'a botezat un vecin de lângă noi, *Geabelea*, care mi-a pus numele fiului său mai mare, Ion.

Tata era de 25 de ani şi mama de 21. Tatăl meu se chema Stoian, fiul lui Ion poreclit Drugoiu, cioban cu turme de oi şi cu stupină mare. Când eram copil de vreo 5 ani mi-aduc aminte cum veneau Turci (unul Hasan) cu carele şi cumpărau unt alb. Bătrâna (mama tatei) îmi povesteà că neamul tatei se trage despre Potcoavă şi că au venit acolo din Ardeal.

Mama, Maria, era fata preutesei Safta, fată a popei Pană din Valea Merilor. Preuteasa Safta rămăsese văduvă de diaconul Marin, din familia Diaconeştilor, şi locueau în Perieţi. Diaconul purta un proces de moşie cu boerii Fântâneanu şi s'a dus la Bucureşti, dar la întors s'a îmbolnăvit de holeră şi a murit pela comuna Pârvu despre Piteşti, lăsând trei copii, dintre cari cel mai mare era mama, de vreo 5 ani. Deşi cu multă moşie, preuteasa s'a luptat greu, mai ales cu rudele diaconului (unul Găraş) şi nu şi-a măritat fetele (2) după situaţia ei, mai ales că a şi favorizat pe băiat, căruia i-a lăsat mai toată moşia (aproape 100 de pogoane). Tata n'avea pământ, a fost împroprietărit la 1864, ca sătean cu doi boi.

Tata avea două surori, din cari una trăeşte şi azi (1930) şi doi fraţi: Radu, a murit îndată după tata în etate de 19 ani, îl ţiu minte şi Stancu, frate numai de mamă, de vârsta mea, trăeşte şi azi.

www.dacoromanica.ro

Prima privire. Am văzut, sau m'am sugestionat mai târziu că am văzut? Tot îmi spunea mama că am fost bolnav de buba rea, când eram mic, am un semn la cotul mâinii stângi. Eram mic sub trei ani, mă duceau pe o toamnă ploioasă într'un sat, care pentru mintea mea de copil se acopere de bruma depărtării; prin care n'am trecut, pe care nu l-am căutat în vreo hartă şi care şi acum îmi pare tot atât de fantastic, deşi probabil că nu este prea depărtat de Floru: se numeşte Piscani. Acolo era o vrăjitoare, care tăia şi descânta buba. Şi am deschis ochii din somn dimineaţa, când căruţa cu cai trecea printr'un sat. Era noroiu mare, gălbuiu, cerul noros, drumul ducea printre garduri de nuele negre, împletite, cu coaje. Casele erau cu spatele spre noi. Par'că mă simţeam în poala mamei. Nu mi-a rămas nicio voce de om sau de animal, niciun sunet. O simplă privire de o zecime de secundă, ieşită din întuneric şi cufundată iarăş în întuneric, aceasta mi se pare că este cea dintâiu amintire din vieaţa mea, şi încă nu sunt sigur dacă a fost.

In casă. Nu-mi amintesc deloc ce mâncam şi ce beam, probabil destul de rău, ca toţi copiii ţăranilor de mijloc. Ba-mi amintesc foarte bine de un borcan mare, smălţuit, strâmt la gură (mama ţinea mult la el şi mai târziu) că sta după sobă cu miere dela uleele noastre şi de câte ori intram în odaie, îmi băgam mâna în borcan după miere. Nu-mi amintesc de suferinţele iernii, de degeratul zăpezii, de plăcerile târliei. Par'că văz însă *prepeleagul*, un lemn gros, fixat în mijlocul bătăturii, având trei ramuri şi între ele ţinând un drob de sare, ca să lingă oile, căci aveam turmă de oi.

Mi-amintesc o scenă din casă pe vreme de iarnă, mai curând de prin luna martie, prin postul Paştelui. Intr'un pat de scânduri, îndreptat dealungul păretelui despre răsărit, lucrau mătuşile mele, surorile tatei, împreună cu mama, la fereastra cea mai mică. Ele erau fete mari, tinere, mama, deşi măritată nu trecea mult de vârsta lor şi coseau ii încărcate cu mătase şi cu fluturi. Ce vorbiau? Ce cântau? Nu ştiu. Dar, de când am atins vreo 5 ani ştiu. Vorbiau odată despre un sat cu oameni răi, păcătoşi, pe care D-zeu l-a sodomit, adică l-a scufundat în jos şi a ridicat păcură la suprafaţă. Unde era sat acum e păcură, pe d'asupra lacului se vede crucea bisericii şi din fund se aude cântecul cocoşilor. Altă dată bătrâna, mi se pare, povesteà cum unuî om îi mergea rău din pricină că asculta prea mult de nevasta lui, dar, nu ştiu prin ce întâmplare, omul a câştigat darul de a înţelege limba pă-

www.dacoromanica.ro

sărilor, încât ştia tot ce zic ele. Şi într'o zi, cum sta el pe gânduri, vine un cocoş în prag şi „cu-cu-ri-gu-u-u!" Omul cel slab şi nehotărît, se scoală, ca la o poruncă, ia un biciu şi : harşt, harşt, harşt... de mai multe ori în femee. El înţelesese ce-i spusese cocoşul : „stăpâne, stăpâne, stai trist şi mâhnit că nu poţi să stăpâneşti o femee, eu am douăzeci şi le stăpânesc. Scoală, ia biciul !".

Bine de tot mi-aduc aminte altă poveste dela bătrâna. Tot omul, care înţelegea limba păsărilor şi dobitoacelor, mergea odată călare pe un cal şi nevasta lui călare p'o iapă. Şi cum mergea calul înainte, iapa a nechezat după el, calul i-a răspuns, iapa iar a nechezat şi omul a dat pe femee jos depe iapă, a mers şi el cu calul de frâu. Femeea era foarte curioasă de ce să meargă pe jos, de ce au descălecat după ce au nechezat caii. Omul a rezistat mult, pe urmă i-a descoperit ce şi-au vorbit caii când au nechezat.

„Mai încet, voinice, să te ajung şi eu".
„Grăbeşte că ai sarcină mai uşoară".
„Mai uşoară ? Voi sunteţi doi, noi suntem patru".
Căci şi femeea şi iapa erau groase.

Legenda Curţii de Argeş, vieaţa călugăriţelor în mânăstire formau uneori subiectul poveştilor, împodobite însă de fantazie, căci prin părţile noastre nu se pomeneşte mânăstire. O superstiţie vivace era să nu zică nimeni că se face călugăr, sau călugăriţă, căci cine zice trebuie să se şi facă.

Tot din cercul poveştilor acestora, dar depe când eram de 5, 6 ani, mi-amintesc poveştile mamei despre Jidovi, sau uriaşi. Au fost uriaşi pe pământ chiar în locul nostru. Inalţi de propteau un picior pe *Râpă* (dealul râpos mâncat de Vede) altul pe alt deal, ajungeau la cer, îl luau de toartă şi-l învârteau ca pe o căldare. *Isus*, însă, *Ala de e sus*, a trimes pe albină de i-a muşcat de mână şi au căzut jos. S'au şi găsit oase de jidovi în Râpă. Râpa era un fel de gura iadului şi era numai în spatele casei noastre. Urcam într'o fugă coasta, ajungeam în vârful râpii care ne părea fără fund, iar în spre apus vedeam pe coasta cealaltă pădurea, lacul, drumul ce ducea la Mierleşti la bătrâna (mama mamei) şi la mătuşa Buşca (mătuşa tatei) dar de marginea Râpii nu ne apropiam.

De nicio ocupaţie nu-mi aduc aminte, de nicio grije vara la secere, toamna la cules. Numai odată (4, 5 ani) mama cu mătuşile culegeau sub Râpă cânepă, o cânepă înaltă de trecea

www.dacoromanica.ro

peste capul mătuşilor şi trecea cu mult peste mine. Era lumină mare, verdeaţă şi multă umezeală.

Sentimente filiale. Nu-mi amintesc nimic de tatăl meu. Era un om bun şi cu minte. Tot satul vorbia bine de el şi *Caraveţeanu*, arendaşul mai vechiu, şi proprietarul mai nou, *Costache Guva*, senatorul de mai târziu. Tata fusese perceptor, deşi nu ştia carte (păstrez de la dânsul mai multe chitanţe de descărcare) a plecat la Slatina pe jos şi după ce şi-a sfârşit treburile se întorcea acasă, dar pe drum s'a îmbolnăvit de buba rea în gât. S'a oprit în Mierleşti la bătrâna şi se vede că el a cerut să-l ducă la Piscani. L-au suit într'o căruţă cu cai şi l-au dus de i-a tăiat de bubă vrăjitoarea, dar când îl aduceau acasă pe valea Plapcei, a murit la Potcoava în casa socrului unchiului meu (fratelui mamei) Bălan Colţescu şi l-au adus mort. Mi-aduc aminte că-l aşteptam să sosească, mama mă trimetea mereu pe prispă să văz dacă vine tata. Ningea şi era întuneric de zăpadă, dar vedeam în coastă un om aplecat şi mă întorceam în casă : „mamă vine tata" şi nu venea, căci ce vedeam eu era un trunchiu de copac. Nu-mi amintesc cum l-au adus, cum sta mort, nimic, numai când ciopleau la *tron* era un soare cald, curgeau streşinile, era spre seară şi picături mari străluceau în lumină. Par'că-mi mai aduc aminte cum mâncau fiertură pe tron, dar nu-mi amintesc nici când l-au îngropat nici unde. Eram de 5 ani şi 5 luni. Mama povesteà că numai o palmă i-a dat tata în zece ani, fiindcă a pomenit numele dracului : „la bun dascăl ai învăţat !" a certat-o el. Când a murit era de 30 ani, mama de 26.

Orică sentimentele nu se ţin minte, orică părinţii mei n'au fost prea sentimentali, eu nu-mi amintesc de mângâieri, de răsgâieli, dela tata nu-mi amintesc nimic. Am fost fiul mamei, care nu era prea sentimentală. Precisă, practică, vrednică, mama era puţin artistă, cânta rar (mai mult se jelea) şi cu o voce din cap.

Probabil că tata, mai mult mama (neam de neam de popi despre amândoi părinţii) mi-au băgat în cap de mic că am să mă fac popă. Rupsesem căptuşala căciulii şi pe sub ea băgam tot felul de hârtii, încât eram cărturar destinat. Rareori în jocuri cu copiii aveam veleităţi şi de alt ceva. Când eram de vreo 5 ani mi-amintesc de o laudă către alţi copii : „Când oi fi mare am să dau un sfanţ şi să cumpăr un pistol". Asta era aspiraţie de soldat, deşi soldat sau jandarm nu se pomenea în sat.

www.dacoromanica.ro

Prima seară cu emoții. Trebuie să fi fost în vara anului 1869. Ne culcam în bătătura casei, plină de nalbă. Inconjurime de gard mi se pare că n'aveam, numai obor de oi. Eu și cu unchiul meu Stancu, mai mare cu 6 luni decât mine, ne culcam mai de vreme. Odată, cum stam culcat, am simțit ceva deosebit. Era o seară cu lună frumoasă și se auzea cântecul ciufului de răsuna valea și pădurea. Era ceva solemn, lumea se lărgea și nu-mi era frică, din contră par'că s'a petrecut ceva feeric : lună, căldură plăcută, aburi de vale, răsunet de pădure.

Jocuri de copii. Din această primă copilărie nu-mi amintesc niciun joc, niciun cântec, un singur refren. Mătușile îmi ziceau într'o vreme, poate fiindcă mă tunseseră pe piele, sau din ce alt motiv nu știu :

Ciuful gaichii rapanghel
L-au lăsat fetele chel.

Copiii ne întreceam la fugă cu provocarea „calamantâi" pe care și mai târziu o repetam fără să distingem cuvintele componente.

Lupte și răni. Toată ziua eram cu Stancu, toată ziua trebuie să ne fi sbeguit, dar nu-mi amintesc decât că eram nedespărțiți și par'că nici acum nu înțeleg cum pot trăi separați cei cari au crescut nedespărțiți. Viața ne-a despărțit așa, încât nu ne-am mai văzut decât după 40 de ani. El era mai mare și probabil că mă bătea, dar eu aveam dinți și probabil că-l mușcam, căci mi-aduc aminte de o amenințare a bătrânei (Stanca) „ucigașule (diavole) am să-ți tai dinții cu fierăstrăul".

Formam cete și ne băteam cu pietre, cu prăștii, mai cu seamă cu copiii nașu-meu. Intr'una din aceste lupte m'au lovit cu o piatră în frunte, de mi-au spart capul și mi-a rămas semn. Altă dată au asmuțit câinii asupra noastră și m'au ajuns câinii, m'au mușcat rău de picior, încât păstrez trei semne mari și o frică nestăpânită de câini, dar nu-mi aduc aminte nici cum am suferit, nici cum am stat, numai mă văd cum mă ridică cu haraiman, cum alergau după câine să-i ia păr ca să-mi puie ars la răni, cum m'au așezat pe prispă pe o cergă de câlți, și atât.

Prima muzică. M'am deșteptat noaptea în sgomot și în cântec. Eram în patul despre peretele nordic pe lângă sobă. Jucau, cântau lăutari. A fost atunci o petrecere, poate că atunci s'a măritat mătușa cea mare, poate să fi fost vreo cumetrie, mi-o fi tăiat mie părul, căci în părțile noastre se

www.dacoromanica.ro

lasă părul copilului netăiat până la 3 sau 5 ani (nepereche). La ziua hotărîtă fac cumetrie mare, cheamă rude şi cunoscuţi, vine naşul cu familia şi el taie *moţul* **copilului.** Moţul este părul din creştet pe care copilul îl poartă legat cu un fir roşu ca să nu se deoachie.

Lăutarul cel mare se chema Manolache, din Icoana. Nu numai cânta frumos, dar ştia mulţime de cântece bătrâneşti. Avea memorie frumoasă şi regret mult că n'am cules cântecele lui când eram de vreo 20 de ani. Impresia ce mi-a făcut în acea noapte a fost atât de plăcută, că nu credeam la început şi mai pe urmă cu mâhnire am aflat că Manolache e ţigan.

Sentiment religios. Nu-mi aduc aminte de preot, nici de biserică, nici de ceva în legătură cu religia. Biserica e la capul celălalt al satului, noi copiii consideram partea satului de *din colo de curte* ca o străinătate, în care nu ne avântam.. Trebuie să mă fi dus des la biserică, fiindcă mama era pioasă şi avea copii morţi, pe cari se ducea să-i tămâie în fiece duminecă, totuşi memoria mea e mută. Nu-mi aduc aminte de biserică nici după ce în vara anului 1870 s'a măritat mama cu fiul popei şi stam în casă cu popa, mâncam la aceeaşi masă cu el şi când trebuie să mă fi dus câteodată la biserică. Din legătura cu biserica ţin minte că la un Paşte treceam cu mama printre nişte garduri şi în drum erau aruncate coji de ouă roşii. Imi amintesc coloarea ouălor acelora şi răcoarea dimineţii, dar nimic de icoane şi de tămâie. Nu-mi amintesc dacă mă închinam, dacă îngenuncheam, deşi probabil că mama şi cu bătrâna trebuie să mă fi deprins de mic cu aceste practici religioase. Ele se săvârşesc însă mecanic, fără conştiinţă şi cei cari chinuesc pe copii cu ele săvârşesc muncă zadarnică.

Idei superstiţioase formau zid împrejurul meu. Bătrâna era renumită în descântece. Când mergea pe câmp se oprea mereu, era cu ochii în toate părţile, culegea flori, burueni şi ierburi, bune de văpsit (ştia să facă tot felul de colori) bune de leac, mai ales de dragoste. Unii oameni zic Bine, alţii zic Câştig, bătrâna zicea Frumos. Era consacrată cultului frumosului şi întrucâtva şi zeului veseliei. Mă cuprindea fiori când povesteà cum în trunchiul aplecat din coastă locuia un smeu, pe când trunchiul era arbore. Smeul venea la fetele din sat (probabil arendaşul, care locuia sub coastă) dar într'o noapte a luat foc stejarul, poate dela D-zeu, şi ţipa smeul şi-i curgea untura. Untura de smeu era bună de multe leacuri şi bătrâna se aprovizionase bine.

www.dacoromanica.ro

COPILĂRIA A DOUA

Toate aceste amintiri din trecut plutesc înainte-mi ca figurile luminoase, pe cari le vedem jucând pe câmpia uscată, sau pe nisipul aprins al nimiezului de vară. Mai apropiate sau mai depărtate, aci clare aci întunecate, cu drept de vechime reprezintă cel dintâiu contact al nostru cu lumea, sunt cele mai vechi pipăiri în întunericul infinitului, dar nu le pot prinde, nici fixà. Umbre de iluzii, ele se confundă cu travaliul fiziologic când ne formam o mânuşiţă, ne întăream un picioruş, ne formam corpul asimilând materii destul de grele uneori.. Visez, sau a fost aevea? La un nimiez de vară, lângă o masă scundă, între tata la stânga şi mama la dreapta, mâncam mămăligă de meiu. Era neagră, dulce şi trosnea în dinţi. D'atunci n'am mai mâncat niciodată.

Inceputul personalităţii. Nu mult după moartea tatei mă deşteaptă într'o dimineaţă o conversaţie liniştită, plângătoare, abia articulată. Mama arăta situaţia ei bătrânii dela Mierleşti.

„Ce să fac?... Ce să fac?... Vite am, bucate pe câmp am, şi niciun ajutor. O să iau un om, ca să ţiu casa şi să-mi cresc copiii. Ăsta de patru luni, ăl mare de cinci ani şi jumătate. Ce ştie el? Ce poate el?".

Tonul desperat al mamei m'a revoltat. Cum, ce ştiu eu? Da eu ştiu tot. Am zis ceva sau nu, nu ştiu. D'atunci însă am cugetat, d'atunci am început să fiu o persoană. D'atunci ştiu trecutul meu, d'atunci ştiu pe unde şi cu ce idei am rătăcit, d'atunci ştiu ce planuri am avut, cu ce dificultăţi m'am luptat, ce succese am obţinut, d'atunci am început să fiu un tot personal. Bărbatul, fiul popei, se chema Lisandru şi locuia lângă bîserică. Popa era bătrân, gros, încins peste cămaşă cu o curea lată. Era vară şi-mi amintesc că mâncam odată la

www.dacoromanica.ro

masă castraveți verzi tăiați mărunt cu ceapă și cu oțet. Nu-mi plăcea la Lisandru, căci el credea că a găsit în mine o slugă și mă trimetea să păzesc niște porci pe un câmp plin cu scaeți mari, din cari popii fac mătăuz cu care botează, iar Matei, băiatul lui, era mai mare și mă bătea. De aceea într'o zi a venit unchiul mamei, popa Dobre dela Găujani și le-a spus că are să ia pe nepoata că nu se poartă bine cu ea. După sântămării [1]) a și venit bătrâna și m'a luat să mă dea la școală la Mierlești. Mai pe urmă au luat și pe mama de au dus-o în comuna Ursoaia, la omul, care m'a crescut, m'a dat la primele învățături și al cărui nume l-am purtat în tinerețe.

Bătrâna m'a dat la școală câteva zile, pe un timp ploios, dar pe urmă nu m'am mai dus, ori pentrucă eram prea mic, ori pentrucă nu se gândeau serios la învățătura mea.

Insă au fost în acea toamnă niște zile minunate. Dimineții, mai ales, senine, reci, cu brumă, cu aburi când răsufli, cu soare cald mai târziu, au rămas în memoria mea.

Cum mă sculam, luam un cuțitaș cu vârf ascuțit și alergam în țarc să aleg din grămadă dovleci de copt în țest. Dovlecii negri cu coaje groasă sunt cu atât mai copți și mai buni, cu cât rezistă mai bine când îi lovești cu vârful cuțitului. Așa de bine îi alegeam, cu atâta poftă mâncam, mai ales când îi frământam și cu lapte dulce, încât mătușă-mea mă necăjea mereu „numai dovleac o să-ți aducă muerile înloc de colaci, când t'ei face popă". In adevăr, dovleacul este unul din rarile fructe ce nu se duc la biserică, probabil fiindcă a fost prea comun. Unchiul era proprietar bogat, avea pădure, curte mare și grădină cu pomi, pădure frumoasă, dar n'avea copii ; mătușa Tinca era frumoasă și nu prea mă iubia, căci sora ei era măritată în apropiere și avea băeți și fete mai mari ca mine. In curtea întreagă eu eram mai mare.

Dar după ce au trecut zilele frumoase, pe o zi noroasă, p'aproape de sâmedru, m'a luat unchiu să mă ducă la mama, pe care o măritaseră acum d'a binele. M'a pus călare la spatele lui și am mers cei vreo 15 chilometri drept peste câmp, fără drum, prin pădure, peste văi, pe deal, până am ajuns în niște tufe crescute în urma unei păduri tăiate. Acolo am dat peste niște cai cari pășteau slobozi, unul cu un clopot mare; „ai cui sunt caii ăștia băete ? — Ai lu Năstase". După ce

[1]) Mi-aduc aminte că pe când păzeam porcii era un timp călduros, cu soare frumos și mii de fire de păiajen (fils de la vierge) pluteau prin aer la înălțimi mari.

www.dacoromanica.ro

am ieşit din tufe în deal am dat de o turmă de oi : „ale cui sunt oile astea băete ? — Ale lu Năstase". Am coborît o ruscă mare şi lungă cum nu mai văzusem şi chiar prima casă pe dreapta, cu pătule, cu oboare, cu curte de bulamaci, cu un crâng alături pe coastă era casa viitorului meu tată.

Năstase Ionescu.

Era ţăran de frunte şi om deosebit. Cu stare, cu încredere în el încât nu-l auzeai odată plângându-se că-i lipseşte ceva, sau că doreşte ceva. Chiar dupăce am ajuns în cursul secundar, credeam că nimeni nu întrece pe *taica* (aşa mi-a spus dela început să-i zic) în avere şi în pricepere. De statură mijlocie, negru ca un ţigan, cu păr retezat, cu barba rasă, cu mustaţa tunsă. N'a purtat niciodată opinci, numai cisme mari peste genuchi şi ghete. Niciodată nu umbla pe jos, totdeauna călare şi în căruţă (aveam poştalion). Totdeauna avea cal în grajd, de obiceiu vânăt în păr, mic, gras, cu umblet îmbuestru. Nimeni nu încăleca pe calul lui, decât el, şi câteodată eu. Uneori îl duceam să-l adăp, dar îl duceam cu greu, căci calul era armăsar şi-mi scăpa, alte ori alerga cu mine călare (eu n'am fost bun călăreţ) după alţi cai.

Taica nu semăna nici în restul îmbrăcămintii cu ceilalţi săteni. Purta pantaloni de dimie de casă, neagră şi fină, cămaşe cu şabace vara, avea două trei cojoace cu flori, chebă roşie depe oaie, ipingea cu chepeneag roşită la boiangiu. Iarna când încăleca pe cai cu cismele peste genuchi ticsite de ciorapi groşi, cu un cojoc-pieptar, cu altul mintean şi pe d'asupra cu chebă, cu căciula moţată trasă pe urehi, la oblânc cu revolver, în mână cu biciul cu coderişte de picior de căprioară, împodobit cu ciucuraşi şi în vârf cu sfârc de mătase, semăna desigur cu un *shire-man*. Şi avea dreptate să vorbească cu dispreţ de zapciu, sau de pomoşnic, sau de arendaş, un grec Tănăsulea Ceacos, nişte „şulfiştine, mor de frig în albăstrelile lor." Respect cui se cuvine da, respect *propitarului* C. C. *Cejianu*, boer.

Nu muncea decât muncă nobilă. Nu ţinea decât rar de coarnele plugului, nu secera niciodată, nici nu cosea, dar la strânsul fânului făcea clăile şi-i plăcea să-i arunce fân femei tinere şi cunoscute, cu cari o ducea într'o glumă pornografică, spre desperarea mamei.

In raporturile sale era rege nu un comun. La văduva fratelui său mai mare, acela proprietar şi cărturar, soră cu mama mamei, n'a mers niciodată. La fratele său mai mic, acela primar, care a murit chiar în iarna când am venit

www.dacoromanica.ro

noi, a mers o singură dată. In casa fetei sale celei mai mari, măritată cam fără plăcerea lui n'a intrat niciodată. La vecini, la oameni din sat n'a intrat în casă. Cu popa Ioniță Ciucescu, om de familie, de petrecere, care cânta minunat, inteligent, care se purta distins și nu respecta' niciun canon, era bun prieten.

Nu l-am văzut odată beat, nu bea cu nimeni în cârciumă. Numai la Paști, cum era obiceiu, mergeam toată casa la han cu pâini și cu ouă roșii, stam și petreceam până seara.

Când era singur cânta mult, mai ales cântece de dragoste foarte sensuale, alteori și cântece triste, când plângea tinerețea trecută, copiii morți, iluziile pierdute.

Pasiunea lui era dragostea pentru alte femei. Toți îl condamnau, el însă nu asculta de nimeni și schimba o femee după alta, ca să găsească alta.

In purtarea sa cu mine a fost de o afecțiune rece. Din prima zi mi-a spus să-i zic *taică*. Din prima noapte mi-a schimbat numele în Ioniță, căci aveam o slugă Ion Mustață și când l-a strigat: „Ioane, Ioane, „am răspuns eu din somn. Fusese căsătorit de două ori și nu-i trăiseră băeții, încât avea numai fete. M'a socotit ca propriul său copil. Se supăra când mama prin grije, sau prin recomandări lăsa să se înțeleagă că nu sunt copilul lui; însă nu m'a mângâiat niciodată ca pe fata lui cea mică, dar nu m'a certat niciodată, nu m'a înjurat niciodată în față (în dos, când m'am făcut mai mare, îmi spuneau unii că mă înjură) nu mi-a tras o palmă, deși ar fi avut ocazie. Odată, când abia începusem școala, m'a pus băiatul învățătorului (de vreo 16 ani) să-i duc biciul (cu picior de căprioară) și un briceag mare de vânătoare și i le-am dus. El nu mi-a pomenit nimic, dar noaptea m'am deșteptat, când vorbia cu mama: „băiatu a dus biciul și briceagul la vr'un copil". Cât m'a costat această descoperire numai nopțile mele de atunci știu. Dormiam cu el în pat, dar totuși o politeță rece s'a stabilit între noi pe toată vieața. Nu m'a sărutat niciodată, nu m'a ridicat pe genuchi, ca pe copii. O cauză era purtarea lui cu mama, despre care eu tăceam, dar care mă revoltă. Dragostea lui a început chiar în primăvara întâia cu o vecină din ușa casei noastre.

Bălan. In *curte* (așa ziceam casei) aveam un cioban, Bălan, care a maturit la noi. Inalt, cam melancolic, poate bolnav (n'a avut niciun copil și a murit destul de curând) cânta frumos din fluer și mai ales din caval. In serile de toamnă înstelate, cavalul lui răsuna dulce și melancolic. Când

www.dacoromanica.ro

mă cufund în trecut şi admir pe cer constelaţiunile Pleiade, Orion, Carul, mi-aduc aminte de tristeţea blândului cioban.

Marin Ţiganul. Alt argat era Ion Mustaţă, care a stat numai până iarna şi în locul lui s'a întors Marin Ţiganul, care fusese şi mai înainte. Aproape 15 ani a rămas şi el. Muncitor, cinstit, nu izbutea să vorbească bine româneşte şi era de râsul celorlalţi. Zicea : *dă-mi un scaune*. Se supăra stăpânul pe el, îl înjura, el în dos amenința că o să plece, dar nu pleca : „nu mă îndur să-l las" zicea Nea Marin. Avea o ţigancă tânără şi uşoară, tocmai dela Zorleasca, mai tot timpul sta la tată-său, când venea da replici vesele taichii. A avut o fată pe care am botezat-o eu şi i-am pus nume Ioana.

Ispir. Al treilea personaj în curte era un băiat de vreo 14 ani, luat de suflet din comuna Bălţaţi. Marin Ispir Stoi era un tip cum n'am mai întâlnit în vieaţă. Scund, gros, roşu, ochii spălăciţi, crud, rău, hoţoman, leneş, capabil uneori de muncă şi devotat. Am suferit în copilăria mea mult dela acest copil şi om. Ştia că sunt hotărît pentru alte destine, nu mă înjura. nu mă bătea, dar mă ciupia, mă împingea, se restea la mine, albia nişte ochi teribili, iar uneori, când eram trimes la cai cu el, mă chinuia toată ziua sub cuvânt că se joacă. Odată m'a împiedicat şi m'a ţinut toată ziua, altă dată, prima dată când am încălecat, m'a aruncat p'o iapă şi a luat-o la fugă înainte, iapa s'a luat după el şi am căzut cât colo. Noroc că era pe iarba moale a unui izvor. Şi glume proaste şi bat-jocuri le scotea ca dintr'un sac fără fund. Dela el am auzit ironizarea rugăciunilor, a rangurilor, jocuri de cuvinte contra fetelor... Cu cât creştea, cu atât era mai grozav. Mama se temea de el ca de altceva, căci şi numele Ispir, Spiriduş, amintea pe Dracu. Boii, caii tremurau când îl vedeau că se apropie de ei. După ce s'a făcut mare era taurul satului. Când însă transiţiile s'au desăvârşit şi direcţiile s'au clarificat, bietul Marin s'a schimbat şi el. Nu voi uita cum din dorinţa mamei a străbătut pe jos, peste 100 de chilometri până la Curtea de Argeş, în vreme de iarnă, ca să-mi aducă 13 lei de argint, mulţumit că i-am dat şi lui unul ! Norocul lui n'a vrut ca să trăească mai târziu şi a murit prin ceeace a iubit mai mult : l-a lovit un cal în piept.

Rada. Viitoarele mele surori erau trei. Cea mai mare se chema Rada. Nu-*mi* aduc bine aminte de ea, căci s'a îmbolnăvit de tifos chiar în prima iarnă, a suferit rău şi a murit. Se zicea că era frumoasă şi vrednică, dar a murit prea tâ-

www.dacoromanica.ro

nără (de 16 ani) încât n'a lăsat nimic, ca să se vază calităţile ei. Se pare că era şi bună de fire. Tată-său a plâns-o şi a jelit-o ca o femee : era emotiv şi expresiv că făcea excepţie între bărbaţi. Toată lumea credea că această lovitură îl va schimba. Adevărat că din pierderile sale mereu îi revenea în amintire soţia a doua şi fata cea mare.

Ilinca. Sora geamănă a Radei era cu totul deosebită. Scurtă, groasă, urîtă, murdară, fusese crescută la un unchiu al ei din Icoana şi n'au adus-o acasă decât după moartea Radei. Oropsită de tată-său, biata Ilinca îşi deschidea sufletul la mine, căci cu Ispir nu se putea face legătură sufletească. Eram cu ea totdeauna la câmp, în casă, peste tot locul. Mergeam la muncă, la rărităţul porumbului, la secere, la strânsul fânului, la arie. Duceam cu ea oalele cu bucate la muncitori, mâncări gătite de mama, care, ea, nu mergea niciodată la muncă.

Uneori ne duceam la prins peşte cu plasa în râu, cu undiţa n'am prins peşte niciodată.. In timpul verii prinsul peştelui ne procură mare plăcere. Ne duceam seara pe lună, acolo unde apa era strâmtă şi cu pietriş. Stam tăcuţi, cu plasa întinsă şi cu piciorul drept în ea lângă cotoc, ca marginea de jos să stea lipită de fundul apei, pecând cealaltă margine se înălţa ca un zăgaz la înălţimea umerelor noastre şi o ţineam cu o mână. Apa era mică, încât vedeam peştele cum vine, mai ales cel alb (soreaţa) în cârduri la joc, strălucind ca argintul. Iute dă peste plasă şi mai iute se întoarce înapoi, când dă de piedică, dar, dacă ochiul a fost deschis, şi mai iute se ridică plasa, înainte ca soreaţa să aibă timp să fugă. După pescuit veselia era mai sgomotoasă, alte perechi petreceau şi în altfel, cu surprize, cu întâlniri de băeţi cu fete, ceeace noi n'aveam, căci Ilinca nu atrăgea băeţi ; de altfel, flăcăii nu îndrăzneau căci nu erau de potriva ei. Prinsul peştelui ziua era altfel. Mergeam doi cu plasa şi o aşezam în josul apei, aşa ca să cam închidem cursul, un al treilea cu o prăjină flexibilă freca nisipul şi pământul de pe fund, lovia în mal şi izgonea peştele în josul apei, la o distanţă de 3-4 metri, unde-l aştepta plasa. Când bătaia ajungea lângă plasă, o ridicam repede. Apoi urcam cursul de unde începuse bătaia şi aşezam acolo plasa şi aşa urmam până la sosirea vremei, sau la satul pescuitului. Nu se putea pescui cu plasa decât în apă potrivită până la genuchi sau puţin mai mare. Fără să fim vestiţi, făceam şi noi figură destul de bună la pescuit.

Culesul porumbului mi-l aduc iarăşi aminte. De obiceiu

www.dacoromanica.ro

plecam de acasă dimineaţa din noapte, pe lună frumoasă, cu luceafărul sus, cu fiori de brumă. Căruţa mergea încet, Nea Marin adormia, noi ne speriam de umbre sau de sgomote uşoare, vorbiam ca să ne ţinem de urît, simţeam maestatea naturii, dar nu cântam, căci nici eu nici Ilinca nu puteam cânta.

Peste cinci ani s'a măritat în Valea Merilor, cam fără voia tatălui, căci băiatul, deşi cam sărac, era frumos şi îndrăzneţ. Biata Ilinca a plătit scump independenţa ei, căci soţul a început să-şi arunce ochii pe altele, iar ea a murit lăsând un cârd de copii în câţiva ani.

Dumitra. Fata cea mică era numai de vreo nouă luni, când am venit noi. Mama ei, Zinca, a murit îmi pare la naşterea ei şi au dat s'o crească o vecină. Când au luat-o era cam bolnăvicioasă şi a pricinuit multă grije mamei, care avea doi copii mici, pe fratele meu şi pe ea. Şi fratele meu era bolnăvicios, plângea într'una şi a murit după vreo trei ani. Dumitra a trăit, dar a crescut foarte răsgâiată de tată. Nu numai că i se făceau toate voile cari la un copil sunt nerozii, dar era încurajată, îndemnată să facă nerozii. O lua pe genuchi, îi da biciul şi-i zicea „bate tată, bate pe Marin, bate pe mama, bate pe Bălan" şi lovia nu numai când era de 3, 4 ani, dar şi când ajunsese de 8, 9, 10 ani. La masă era adevărat scandal, ca să i se dea bucata cea mai bună, sau să nu ia bucata cutare cineva, chiar mama. Eu eram mai cruţat.

D'apoi plânsul! Incepea să urle dintr'un capriciu, de răutate, sau de vreo mică durere şi urla cu o voce puternică de răsuna dealul. Şi ziua tot îi mai trecea, dar noaptea când se deştepta începea să urle veghii întregi, repetând aceleaşi cuvinte. Porţia aceasta de noapte ni se servia, mai cu seamă când lipsea tatăl, căci el o mângâia şi ea voiă să-l placă, dar el lipsea destul de des nopţi întregi şi mama îşi dorea toate nefericirile, încercând s'o liniştească nu cu răul, căci spunea îndată şi furia tatălui era mare.

M'am dus la Slatina în clasele primare, dar când mă întorceam în vacanţe pe Dumitra o găseam tot aşa. In nopţile cu lună de vară, dormiam într'un cerdac afară, îi ziceam foişor, şi pela miezul nopţii, când ne scălda luna din mijlocul cerului începea jelania de rău augur, ca a unei cucuvele.

Tocmai dupăce am terminat patru clase de seminar şi s'a măritat şi ea, s'a schimbat în bine. Era de o distincţiune naturală, de un curaj să înfrunte şi pe tatăl ei, pentrucă se

www.dacoromanica.ro

ştia iubită. A luat apărarea mamei contra lui, n'a vrut să aibă vreo relaţiune cu cealaltă, dar a costat-o şi pe ea, căci patima oarbă a pătimaşului trecea şi peste iubirea oarbă de fiică. Cam oropsită, s'a măritat în Buzeşti nu tocmai bine. Tatăl o vizita când şi când, odată cu mine, când eram în seminarul din Bucureşti, dar s'a stins la prima naştere. Moartea ei a adus catastrofa: cealaltă a fost adusă în casă cu doi copii, iar mama cu soră-mea au fost date afară, apoi s'au refugiat la unchiul din Mierleşti.

VECINII NOŞTRI

Nae Pişcă. Vecinul nostru cel mai apropiat spre răsărit, peste gard, în uşa casei, se numia Nae Pişcă, rudă nu ştiu prin ce legături şi în ce grad cu tata. Nevasta lui Nastasia era frumoasă, curată, cu mers legănat, potrivit de plină în trup, cu două coade pe spate, mamă a mulţi copii, din cari cei mai mici se zicea că ni sunt fraţi; el, om slab, sărăcuţ şi fără vreo temelie. Numai curtea era curată ca în palmă, căci n'avea decât vreo şase oi, iar într'un colţ avea un hambar mic de scânduri. Ca completare a locului de casă mai stăpânea lângă gârlă, afară din sat, un petecel de pământ pe care punea pepeni, încât pepenii lui erau vestiţi printre copii. Intr'o noapte ne-am dus Ispir, Ilinca şi eu de am furat pepeni, căci nimeni nu păzea.

In casa lui am intrat de puţine ori, după moartea bietei Nastasii, şi împreună cu copiii încercam să jucăm. Băiatul Niţă a fost recrutat la roşiori, el care nu încălicase odată pe cal, a făcut armata şi s'a întors sănătos.

Costache Nebunu. Sub coastă, alături cu Nae şi peste gardul nostru locuia Costache, căruia i se zicea nebunul, deşi cu drept i s'ar fi putut zice haiducul. Tatăl lui era cioban şi se povesteà că a văzut odată că vine un Turc călare, ca să-i ia oi, sau miei. Ciobanul nu s'a opus deocamdată, dar a potrivit un moment, când Turcul nu se păzea şi l-a lovit tare cu bâta de l-a dat jos după cal, apoi l-a omorît d'a binele şi l-a îngropat în tufe. Cu calul a scos-o mai greu la capăt, căci nu se depărta din locul unde căzuse stăpânu-său. Atât l-a mişcat acest omor, încât a rămas cam smintit şi unii urmaşi i-au semănat. Costache nu muncea, dar avea cai buni şi călărea bine. Toată ziua dormia, iar când începea să îmmurgească, se auzea trapul greu al cailor, trecând pe ulicioară,

www.dacoromanica.ro

Costache cu frate-său Dumitru, sau cu cumnatu-său Ion Potcoveanu şi cu cumătru-său Năstase ieşeau la treabă. Intr'o zi de vară, la umbra sălciilor, Costache ne lăuda frumuseţea vieţii: „...Dumnezeul măsii de Greci, credeţi voi că e uşor la miezul nopţii, pe întuneric de să-l tai cu cuţitul, ca să arunci pe spatele negrului sacul încărcat şi să treci gârla pela Pietriş? Ia, aşa, mai pot trăi oameni şi fără să dea cu sapa". Dimineaţa, în revărsatul zorilor, se întorceau cu caii dela păşune.

Cu vecinii, Costache se purta ca cel mai cinstit om. O singură dată ni s'a furat un stup şi ne consolam că mierea lui o fi fost bine preţuită de întreprinzătorul nostru vecin.

Stanciu Screciu. Locuia peste drum, spre răsărit, pe malul gârlii. Om cu mult rost, sărăcuţ, dar vrednic, cu grădină frumoasă, cu pomi roditori, cu sălcii şi cu salcâmi pe malul apei. Trăia singur cu baba, apoi a adoptat un copil. In casa lui am intrat o singură dată. Ţăranii nu sunt comunicativi, nu se vizitează decât rudele, între cari se socotesc finii cu naşii, şi prietinii prea intimi. Aceştia trăesc o vieaţă aproape în comun, altfel stă casă lângă casă şi nu intră unul la altul. Stanciu era unul din vechii locuitori întemeietori ai satului, pela 1840. Căci vechiul sat era pe drumul cel mare dintre Sineşti şi Buzeşti, lângă pădurea Dulfu, ca o continuare a Sineştilor, dar din cauză că apa era prea departe, proprietarul Cesianu a făcut biserica de acum pela 1843, a mutat pe locuitori, legându-i cu cătunele Băceni şi cu vechiul sat Ciuciu, încât aceste cătune, cu cel nou, Jiianca, formau comuna Ursoaia, numită dela o vale cu acest nume.

Mătuşa Rada. Peste drum spre răsărit, între Stanciu şi Pişcă, locuia Radu Ionescu, fratele tatălui meu, primar. S'a îmbolnăvit de tifos şi a murit puţin înainte de soră-mea Rada. Soţia lui, mătuşa Rada, era vrednică, pricepută la descântece, la dragoste, la lucru, inteligentă şi ambiţioasă. S'a măritat încurând, aducând pe bărbat în casa ei. A avut mulţi copii, pe fata ce-a avut cu noul bărbat o răsgâia în tot felul, iar vărul Nicolaie, mai mic decât mine cu vreo doi ani, era mai negru decât toţi ai familiei, avea ochi mari rotunzi şi oarecare inteligenţă. Cu Nicolaie am crescut în jocuri, în lupte, în tărbăceli pe iarbă, în alergat. Mai târziu eu m'am dus la seminar, el s'a dus la gimnaziu în Piteşti, dar nu s'a distins, a rămas acasă cu vreo două clase şi s'a însurat la 17 ani. Dupăce a făcut armata, a intrat la căile ferate şi a ajuns şef de tren pe linia Turnu Măgurele-Costeşti. Mătuşa

www.dacoromanica.ro

Rada (Rădița) și mama își ziceau cumnate, nu s'au certat niciodată, dar nu se prea iubiau.

Mama mătușii trăia și se numia Rada Călcâioasa, una din cele mai bătrâne femei depe valea noastră. Mergea cocoșată, îi tremura capul dar știa să descânte de friguri, de sperietură, de dureri de cap, de o mulțime de boale în rachiu, într'un ou copt, într'o căniță cu apă scoasă înainte de răsăritul soarelui. Lumea se temea de fermecele călcâioasei, fetele o căutau să le aducă *scrișii*.

Mărin Butura. Inaintea mătușii Radei, dincolo de Nae, locuia la început într'o casă mică și urîtă fratele lui Nae, un om scurt, gros, sărăcuț și cu mulți copii, Mărin Butură. Mai târziu și-a făcut o casă cam cu greu, căci mult timp grinzile se balanțau pe tălpi și noi copiii ne așezam pe capetele grinzilor, ne ridicam în sus, ne coboram în jos, alteori cădeam să ne rupem gâtul. O fată a lui Mărin a rămas mititică și supțirică, n'a crescut, nu s'a desvoltat, nu s'a măritat. Cu Zamfira lui Mărin (el a murit curând) a locuit mama câtva timp, după ce a fost gonită din casă.

Alți vecini. Inaintea lui Butură locuia Stoian cu un băiat Mihai, mai mare ca mine și cu o fată frumoasă Safta, mai mică decât mine. Stoian avea pământ bun până în gârlă, casă bună cu pătul, cu magazie, om cu rost și singur vânător în tot satul. Pușcă aveam și noi, aveam pistoale, chiar un revolver cu roată, însă vânător era finul Stoian. In serile geroase de iarnă îl vedeai trecând la deal cu pușca la spinare, cu opinca bine lipită pe picior, de statură mijlocie, cărunt, peste 50 de ani. N'am auzit să fi împușcat vreun lup, numai iepuri noaptea la pândă. Și el cu frații săi doi aveau reputațiunea că au fost în tinerețe oameni întreprinzători. Acum spre bătrânețe se așezaseră, fina Ilinca (botezată de mama tată-meu) bună de treabă și de gură avea fete frumoase, iar Stana, soția unuia din frați (cojocar și croitor sătesc) era cea mai înaltă femee, originară din Teleorman (Stoborăști) o lungană de speriat, dar bună încât deseori ne strângeam la ei în serile de iarnă, pecând Nea Ion Schiopu cosea, noi povesteam și glumiam. In fața lui Stoian, pe partea lui Pișcă sta Vladu, un om înalt și subțire, cu stare bună, cu pătule, cu coșeri, cu grădină pe coastă, cu pădurice, cu câini foarte răi. In casa lui am intrat odată sau de două ori cu fiu-său Lisandru, văr cu Nicolae. Vladu era dintre oamenii ocupați totdeauna, unul din cei cari zic „n'am timp de pierdut". Nevasta lui născuse vreo cincisprezece copii, din cari tot îi

www.dacoromanica.ro

mai rămăseseră vreo şase. Mulţi au murit mici, sfârşiţi de muncă, fiindcă dela 4-5 ani îi punea la secere, sau la sapă. Când dormiam vara şi răsărea soarele peste mine, mă pomeneam cu mama că venea şi ridica cerga de d'asupră-mi: „scoal' leneşule,- tu dormi şi fetele Vladului mai mici decât tine, seceră şi cântă pe coastă". Admiram şi invidiam pe fetele Vlădulesei, căci oricât m'am sforţat eu, n'am izbutit să secer ca ele, cari au murit, bietele, tocmai când au ajuns fete mari (două erau gemene). In spre nord, locuia Stan Dinuşi între noi şi biserică. Soţia lui, Vlada, a crescut pe Dumitra, dar n'a trăit mult şi Stan s'a însurat cu o femee mult mai tânără decât el, cu o fată, pe al cărui bărbat îl luase militar permanent şi murise. Ioana era foarte sglobie şi iubeaţă, iar bietul Stan se mulţumia. Fata lui se chema tot Ioana, copil răutăcios ca Dumitra noastră, dar care a ajuns frumoasă şi vrednică mai târziu, din nenorocire a murit după un an de căsătorie. In casa lor petreceam mai tot timpul liber, ei nu prea veneau la noi, ţăranii săraci nu îndrăznesc să vie în casa celor mai bogaţi, aceştia se duc mai mult la ei, îndeosebi copiii.

Ne mai duceam la fina Micuţa lui Alexe, la Marin Ţocu, care avea multe fete, la Stanca Corbuleasa, la alţii mai puţin. Noi copiii ne duceam pela aceşti vecini, dar mama nici n'a călcat pela unii, iar pela alţii în mod excepţional.

TIMP LIBER

Postul Crăciunului l-am petrecut fără grije de şcoală, sau de ceva. Argaţii şi Ispir dormiau pe vatră la foc mare de buturugi, căci tot dealul era acoperit cu pădure, care se tăia pentru o moară de foc. Când se săturau de somn, ieşeau p'afară să mai vază vitele, apoi grămădeau buturugi pe vatră şi făceau un foc care luminà prin crăpăturile uşii odaia noastră şi în pâlpâitul focului se amesteca şoaptele şi poveştile lor. Eu n'aveam astâmpăr în pat, încât îmi dau voie să ies. Ion Mustaţă mă aşeza lângă foc şi-mi punea în gură o lulea de cocean. Când focul consumă tutunul, arde şi coceanul, iar fumul este foarte neplăcut. Insă plăcerea de a face ce fac oamenii mari mă întărea să suport toate neplăcerile. Ascundeau luleaua când ieşea cineva din odaie, mi-o îndopau iar cu tutun. Atunci nu exista monopolul tutunului şi lunca noastră era plantată cu tutun pe zeci de pogoane. Era atât de mult, încât. toamna rămânea necules cel mai

www.dacoromanica.ro

prost. Chiar după introducerea monopolului, fiecare sătean aveam în grădină câteva zeci de fire, şi numai când auzeam că vin controlorii smulgeam firele cari erau mai la vază. Odată Ion mi-a umplut luleaua de şapte ori şi mi-a venit rău, ameţeli, vărsături. Mama a certat pe slugă şi d'atunci n'am mai putut fuma, deşi în clasa a cincia îmi cumpărasem pachet, cărticică, dar după câteva ţigări le-am dat altor colegi.

O emoţie particulară a provocat în casă vizita bătrânei dela Floru. A venit să ne vază într'o seară, după ce mă culcasem, căci eu seara cădeam mort de somn şi m'am deşteptat într'o jale: „Aoleo, Mărio, aoleo, unde ai băgat tu pe băeţii lu Stoian, în găurile astea, sub munţii ăştia (Ursoaia este mai sus de Floru cu 5-7 chilometri)! Ce s'a făcut averea lui Stoian, oile, boii, carul, bucatele lui!" Mama, moartă d'atâta necivilitate, eu ruşinat, Năstase superior, simţea milă şi dispreţ pentru biata bătrână, care vorbea nu ca să le placă lor, ci ca să-şi exprime grija de viitorul nostru. In adevăr, superior superior, dar taica avusese grije să facă o listă de lucruri în care trecuse pe jumătate oile, stupii, uneltele, neglijase pământul, lăsându-l unui om ca să-l cultive şi să-l plătească; superior, dar în fiecare an prezentă lista de venit 45 lei, din cari 40 lei cheltuiţi cu creşterea mea. După ce mi-am luat gândul dela ţară, n'am mai pretins nimic din ceeace avusese tata. Nu ţin minte cum au tratat pe bătrână, dar ştiu că-i găseau scuza în faptul că-i plăcea sucul de prune şi de struguri.

PRIMA ŞCOALĂ

Tocmai prin dulcele Crăciunului, m'au dus în Ciuciu şi m'au lăsat la o rudă depărtată, Tănase Calotă, gard în gard cu învăţătorul. Nevasta lui Tănase, gâga Lisaveta, era o femee scundă, brună şi foarte vioaie. Incă d'atunci îşi punea ea în gând să mă însoare cu o fată a învăţătorului, care avea o droaie de fete, mai mici şi mai mari. Mai erau în casa lor o fată soră cu Tănase, cam tardivă niţel şi o soră a Lisavetei, scurtă, brună şi vioaie. Câte trele vedeau în mine o minune de deşteptăciune, mai ales când le-am spus odată că învăţătorul are coşurile casei boltite: „cum a văzut el, soro, că alţi copii nu văd nici unde calcă!" Adevărat e, că eu nici nu văzusem, nici nu înţelesesem ce este un coş

www.dacoromanica.ro

boltit; dar auzisem pe mama, când m'a trímes, că se informă asupra casei învățătorului, dacă este cea cu coşul boltit. Cuvântul se fixase în memoria mea tocmai fiindcă nu-l mai auzisem, şi d'aci succesul.

M'am dus dar la şcoală, care era în casa învățătorului. Era o zi de iarnă cu zăpadă şi cu îngheț dimineața, cu desgheț şi cu soare după masă. Am intrat în clasă, în care se găsea şi învățătorul. Copiii stau în bănci lungi cu fața spre miazăzi, de unde veneam eu. M'am oprit nemişcat lângă uşe, la gât cu o traistă de pânză albă, în care nu ştiu dacă aveam abecedar, dar aveam un drob mare de mămăligă şi o felie de brânză, căci copiii stau toată ziua în şcoală şi nu mergeau acasă la masă.

Cei mai mulți copii erau din Ciuciu, unde oamenii erau proprietari, nu ca la noi clăcaşi şi unde se purtau haine mai subțiri, flanele împletite, fermenele albastre, cam neam de boeri au rămas şi azi. Eu, deşi nu eram ca copiii săraci din cătunul nostru, dar, în pantalonii mei de dimie neagră, eram departe de cei cu pantaloni albaştri. Groaznic de sensibili sunt copii la distincțiuni de avere, la haine, la ridicul! Vreo doi băeți mai mari şi din elita cătunului, cari şi mai târziu se țineau destul de mari, au început să se strâmbe la mine, să scoată limba şi să-şi mărească ochii, pecând învățătorul era ocupat cu alții. Acest contact cu şcoala a gonit d'o poştă înalta opinie ce deşteptase în mine gâga Lisaveta.

Nu ştiu cum am stat până la nimez, dar dupăce au încetat lecțiile de dimineață, toți copiii au început să scoată din trăiştile lor proviziunea de mâncare şi s'o pregătească, cu o activitate despre care eu n'aveam nicio idee. Unii scoteau câte o pecie de porc şi o puneau în frigărue de lemn ca să se frigă în sobă, alții tăiau bucățele de slănină ca să le prăjească în tigaie (erau neamuri de ale învățătorului) şi să le amestece cu brânză. Se făcuse în clasă un fum şi un miros să mori de poftă. Cum să scoți, într'o asemenea atmosferă, drobul de mămăligă şi felia de o jumătate de chilogram de brânză? Nu ştiu dacă am gustat ceva, ştiu că m'am strecurat pe lângă gard şi am aruncat mămăliga în grădină. Nenorocul însă mă urmărea, căci Stancu, unul din cei doi, au găsit mămăliga şi mi-au făcut o ruşine de-mi tăiase toată pofta de carte. Pe lângă astea, învățătorul m'a pus după amiază la literile mari: el zicea A, eu ziceam a, el Be eu be, dar cu ochii la băeți. Învățătorul, om serios, care nu vrea să piarză vremea, îmi ajută atenția cu o palmă bună peste ureche:

www.dacoromanica.ro

„ici să-ţi fie ochii, nu la copii". După asta, adio plăcere de şcoală. Am întrerupt niţel, am şi început să mă întorc acasă seara, căci începea primăvara. Copiii mari din cătunul nostru mă luau în mijlocul lor, mă apărau de câini, mă duceau la şcoală. Eu însă nu foloseam nimic, nu distingeam nici în desemn. Aveam abecedarul lui Iarcu, la început cu un cap cu barbă încoronat, regele David, mi se părea că e un cap de cal, sau aşa ceva confuz.

Nesuccesul prosteşte pe om mai mult decât este el de prost. Nu numai că nu înţelegeam, dar nu puteam rezista răului. Băiatul învăţătorului, arogant, mândru şi coruptibil, ca toţi copiii celor mai mari (învăţători, primari, preoţi) tiraniza pe copiii mai mici, le cerea bani, le cerea lucruri d'acasă şi eu, ca să-i câştig favoarea i-am adus bîciul şi briceagul de vânătoare.

După aceasta, poate din pricina aceasta, nu m'am mai dus la şcoală până în toamna viitoare.

IAR IN LIBERTATE

In primăvară a făcut taica casă nouă, o odaie în dreapta alta în stânga, la mijloc vatra. Odaia despre apus era de primire, cu o sobă mare nemţească cu fel de fel de flori, construită de un sârb, Chir Costea. Sârbul abia ştia româneşte, om umblat, cu multe cunoştinţe, dar soba cea monumentală, cu mulţime de uscioare, nu se încălzea iarna să fi ars şi o căruţă de lemne, atât că era o plăcere să stai la gura ei, când buturugile lăsau jar gros.

Toate casele din cătun erau învelite cu coceni de porumb, numai casa noastră era acum şindrilită, cu un strat gros de şindrilă. Adevărat că nu era de zid, nu se obişnuia, ci de drugani de cer, dar avea sală şi foişor, ferestre cari se deschideau, şi deşi nu era înaltă înăuntru (când m'am făcut mare atingeam grinda cu capul) se ridica dela pământ, avea o grădiniţă spre drum, la răsărit.

Când m'am întors dela biserică la Paşti, dimineaţa în albul zilei, ceilalţi au mai rămas la biserică, eu am găsit casa nouă şi goală. Pe vatră niţel foc şi pe alături scândurele de brad, bucăţele, talaşi dela netezitul uşilor şi am aprins focul. Singurătatea acelei dimineţi, noutatea casei, mirosul bradului, pâlpâitul flacării mi-au făcut o impresie aşa de plăcută, nouă şi puternică, cum n'am mai simţit în vârsta matură, când mi-am construit casa mea mare şi spaţioasă.

www.dacoromanica.ro

Primăvara aceea cu verdeață în crâng și cu dimineți reci, mi-o amintesc cu mare plăcere. Creștea printre tufele de copaci untișor fraged, mulțime de viorele și de tămâioare albe și violete. In zile de post, flămânzit de regimul postului, mergeam în crângul înmugurit, mâncam untișor cu sare, ne încălzeam la soarele primăvăratec al îndeserei. Zilele luminoase și reci răsunau de sbieretul mieilor, căci numai câteva zile după fătat mieii erau opriți în obor, iar oile duse la iarbă încât jumătate luna martie și tot april, satul e ridicat în sus de țipete, Mila pentru bieții miei nu o pot simți îndestul, decât cei cari i-au văzut cât suferă după mamele lor.

Ne adunam cu copiii lui Nae, cu ai lui Stoian și Butură, ne jucam de a *mama gaia* de ne încălzeam ca vara, oricât de rece era primăvara.

Ne înșiram 7, 8 băeți și fete ținându-ne de bete în cap cu *cloșca*. Aceasta ne ducea înaintea mamei gaia care se făcea că caută ceva în pământ. Clonc, clonc, clonc! Ce faci aci, mamă gaie? Caut un ac cu fir roșu. O fi ăsta și înainta piciorul spre ea. Nu e ăsta. Venea rândul celui de al doilea: o fi ăsta. — Nu e ăsta. Când vine cel din urmă și zice o fi ăsta, gaia zice ăsta este și repede sare să-l prindă, dar mai repede puișorul fuge și cloșca sare să-și apere puiul. Clonc, clonc, clonc! Și „Trei, trei colăcei, până vine mama dela viței, mama gaia cu tigaia" pe dinaintea găii. Gaia sare acum asupra puiului, — o să-ți iau un puișor, dar cloșca-l apără —o să-ți scot un ochișor, șirul se învârtește la spatele cloștii, puii mai tofologi cad în ghiarele găii cu țipete, cu chiote, cu pestregăliri unii peste alții, mai pe voite mai pe nevoite, pânăce cloșca pierde toți puii.

După Paști, chiar în săptămâna luminată, m'au trimes și pe mine cu caii și cu vacile în societatea celorlalți copii. Aveam pâine și ouă roșii, ceilalți băeți și fete tot așa. Erau atunci pe valea Florișorului, la un chilometru și mai bine din ruscă, crâng de felurite specii lemnoase, mai ales de arțar. O apșoară șerpuia prin crâng primăvara, seca vara, păstrându-se numai în băltoace ici și colea. O descoperire nouă făcea sufletul meu: frăgezimea primelor frunze verzi, strălucirea în soare a florilor de porumbar pe marginea drumului și de-alungul răzoarelor, chiar ascuțimea glodurilor uscate de soare, cari mă legau cu pământul și cu dealul.

Spre seară, băeții cei mari se jucau *d'a purceaua* (nu d'a poarca). Făceau o gropiță, *cocina*, și unul scos prin sorț, *purcar*, trebuia să bage cu ciomagul *purceaua*, o piatră cam

www.dacoromanica.ro

rotundă, în cocină. Alți patru-cinci jucători țineau ciomegile, fiecare în câte o găurice, împrejurul cocinei, la 1-1 $^1/_2$ metru depărtare. Când purcarul aducea purceaua s'o bage în cocină, ceilalți scoteau ciomegile și o izbiau depărtând-o ; însă cel care a scos ciomagul trebuia repede să-l puie la loc, căci purcarul punea el ciomagul în orice găurice goală și făcea purcar pe cel care a izbit, sau a lăsat găuricea goală, cu gând d'a izbi. Dacă unul, sau mai mulți nu îndrăzneau să scoată ciomagul, dar tot se găsea unul ca să izbească purceaua și totuși să-și păstreze locul, purcarul continuà să fie purcar și aducea purceaua dela câțiva metri, unde ajunsese din izbitură, punând mereu ciomagul scut apărător contra ciomegilor celorlalți și mereu atent să ocupe un loc gol. Dacă nu scotea nimeni ciomagul, sau dacă purcarul apăra purceaua așa de bine, că n'o puteau izbì ciomegile, și purceaua intra în cocină, atunci fiecare bătăuș trebuia să-și schimbe locul, alerga unul în locul altuia, purcarul căuta o găurice, altfel rămânea purcar tot el, iar ceilalți bătăuși. Cei vioi stau puțin purcari, iar cei mai moi rămâneau mereu. Jocul acesta e foarte activ și periculos nițel, căci când izbește în purcea, te poate lovi cu ea peste picioare, chiar în cap. Copiii mai de neam nu se jucau și despre unul nebun se zicea „nu știe decât să bată purceaua".

Alt joc era să arunce unul ciomagul în cap, așa ca să se învârtească în capul cellalt și apoi în capul dintâiu de 5-6 ori până se oprea, iar ceilalți aruncau ciomegile să-l nemerească acolo unde s'a oprit. Cine lovia avea drept să arunce el (jocul d'amboul). Și alergau și aruncau, căci câmpia se întinde chilometri în toate direcțiunile, încât seara nu puteam aștepta masa și toate sforțările mamei, toate mângâierile ei nu mă puteau pune pe picioare, ca să mănânc.

Niciodată n'am profitat mai mult de natură și de mișcare ca în acest timp, când grija școalei o uitasem, când de carte mi se părea că n'o să mai mă ocup. Mai târziu cartea mi-a stricat pofta jocurilor. Mă duceam cu oile, cu caii, însă îmi luam și cartea cu mine, încât literile moarte din tipar omorau impresiile vii din natură și plăcerea imaginilor chemate de ele, alunga emoțiile vii pe care le revărsa viața d'împrejurul meu.

Intre jocurile din sat era unul d'a gropița. Luam patru inși un băiat, mai des o fată, de brațe, de cap și de picioare, îl ridicam în sus și în jos și-l duceam la o parte zicând :

www.dacoromanica.ro

Ai la groapa cu nighina
Să 'ngropăm pe fina.
Ai la groapa cu furnici
Ba e-aici, ba nu e-aici
Ba e-aici...

și, bustubuc ! deodată-i dam drumul. Meșteșugul era să cază în picioare.

Incălecam degetele unul peste altul : pe cel mic peste inelar, pe acesta peste cel mijlociu, pe toate peste arătător, le făceam puică zicând :

O găină ș'un cocoș,
O găină ș'un cocoș,
O găină ș'un cocoș, sbor pe coș !

Și le dam drumul deodată.

Când găseam un melc îl puneam pe o scândură lată, sau pe talpa casei și așteptam să iasă din ghioace, să se întindă și să plece. In așteptare îi cântam așa :

Melc, melc, codobelc,
Scoate coarne boerești,
Și te du la Dunăre,
Și bea apă turbure,
Și te du la baltă
Și bea apă caldă,
Și te sue pe buștean
Și mănâncă leuștean.

Când vedeam trecând călare pe un copil de vârsta noastră îi strigam :

Vine Costea dela Ruși,
Călare pe măgăruș,
Măgărușul ne'nvățat,
Trânti pe Costea 'n c.
Ali ! Ali ! Bot, bot, bot !

ADÂNCATA

După ce frunza s'a împlinit, o încântare deosebită și tainică simțeam când treceam pe poteca din marginea văii Adâncata. La vreo 50 de metri de casa noastră, alături cu drumul depe ruscă, Adâncata se întindea peste 300 de metri

www.dacoromanica.ro

între două dealuri, acoperite cu pădure de cer, dar în ea nu se găsea numai cer, ci buchetul complet al tuturor arborilor: peri sălbatici, aluni, meri sălbatici, corni, cireşi sălbatici, tei, jugaştri, toate ierburile şi toate buruenile, toate speciile de ciuperci, dela cele galbene şi albastre otrăvicioase, pânăla cele mai gustoase; şi vizuini de vulpi, de didhori şi fragi şi răsuri, un buchet neatins de mâna omenească. Aceste locuri au fost doar pustii, pădurile neatinse de secure pe zeci de chilometri. Numai proprietarul lor poate să le fi străbătut vreodată, Iancu Jiianu, vestitul haiduc.

Adâncata îmi producea un sentiment de plăcere şi de fior, fiindcă era mare, necuprinsă. Oile urmau poteca de pe margine şi păreau că se pierd pe sub meri, pe sub aluni, dispărând în umbră, sau după o ridicătură, până ieşeau la luminiş, în vârful ruscii.

Ideia din cărţi că cireşul nu este pom din părţile noastre. ci adus din Pont de către Lucullus, nu o puteam lega cu faptul că în Adâncata şi în pădurile noastre neatinse de secure se găsesc cireşi sălbatici, al căror fruct are o aromă şi un gust amărui atât de plăcut. Tocmai matur şi din cartea lui Victor Hehn şi a colaboratorilor lui, am înţeles că generalul roman va fi adus o specie de cireşi mai mari, deosebite la gust, dar că cireşul, ca şi vita, au fost plante indigene prin regiunea noastră. In adevăr şi agurizari erau în lunca noastră, înainte de a se tăia pădurea, înalţi cât arborii, formând printre ei un rediş de nestrăbătut. Mi-amintesc de o rătăcire în luncă, printre sălcii şi plopi înalţi ca nişte coloane, cu ciorchine de aguridă coaptă.

Mai departe de Adâncata, odată trup cu ea, era Călugăreasca, pădure lată şi lungă de mai mulţi chilometri, unde se găsea mărgăritarul cel mai frumos şi cel mai mirositor.

Prin Adâncata, prin Codru, prin Călugăreasca creşteau fragi atât de mari, aşa de frumoase, încât băeţi, fete, chiar femei tinere pierdeau ziua şi plecam cu toţii să culegem fragi, în oală nouă, din cele dela moşi. La moşii de vară, nu joi ci sâmbătă, este obiceiu să se împartă oale noi, străchini, cu o pregătire foarte frumoasă. In sâmbăta Rusaliilor, ziua rozelor şi a florilor de nuc, stăpâna casei, mulge mai de dimineaţă vacile şi oile, iar laptele nu-l mai face brânză, sau unt, ci-l fierbe, îngroşindu-l cu făină, pe care o lasă să alunece câte puţin şi neîntrerupt printre degetele mâinii stângi, în timp ce, cu mâna dreaptă mestică laptele, ca să nu se facă cocoloaşe. Când laptele s'a îngroşat niţel

www.dacoromanica.ro

şi făina s'a fiert în el, produsul este *colarezi*, care se pun în străchini şi se dau de pomană, mai întâiu copiilor casei, apoi şi vecinilor. In casele mai bogate se pune în alte străchini colivă cu lapte dulce, iar în oale noi, cumpărate anume, se pune vin, la mânuşi se leagă flori, mai ales trandafiri, încât aceste ulcele păstrează multă vreme o aromă de vin, cu un parfum de roze.

Inainte însă de a gusta copiii din colarezi, din colivă şi din vin trebuie să li se spele picioarele. Cu apă caldă, în bătătură, pela orele 6, mama cheamă pe toţi copiii, în ordinea etăţii, îi spală cu apă şi cu săpun şi-i aşează cu picioarele pe o grămadă de lână (tocmai au terminat tunsul oilor) şi pe câte un buchet de foi de nuc. Li se împarte colarezii şi oalele, fiecare însemnează pe ale sale, ca să aibă la culesul fragilor. Amestecul atâtor practici: roze, oale noi, foi de nuc, lână trebuie să fie în legătură cu sacrificii în cinstea zeilor păşunii şi câmpului.

Mergeau la cules de fragi femei decurând măritate, cari nu uitaseră încă plăcerile copilăriei. Era o mare veselie şi întrecere de vrednicie, începuturi de deşteptare a sentimentelor, cari explică poezia ce rămâne până târziu ca o aureolă a acestei petreceri. Ca în orice acţiune săvârşită în comun, nu lipseau nici la culesul fragilor înţepături, tachinări, laude sau premieri. Eu nu aveam vederea ascuţită, nu eram între cei dintâiu, eram mijlociu, mă înţepau puţin căci nici coada nu eram, apoi se credea că o să am o chemare mai serioasă. Această vocaţie mă întrista uneori, căci nu mă puteam bucura şi eu ca ceilalţi de întregimea momentului, ci eram ca un mosafir în toate petrecerile.

Altă plăcere urmă după fragi, culesul cireşilor în Adâncata. Nici mama nu văzuse minuni d'acestea, deşi Perieţii sunt într'o regiune mai arboriferă, cu pruni, cu vii, nu ca în Floru, unde p'atunci nu se găseau multe feluri de pomi. Cu mare agilitate se urca într'un cireş mare, cu foi, aşa de late şi bogate, încât nu se vedea din ele şi aducea acasă mese întregi pline. Nimeni nu le păzea, cireşi sălbateci, stăpân era cel care le culegea, tocmai ca în societatea idilică a Contractului Social. Satul de curând întemeiat, proprietarul în judeţul Romanaţi, arendaşul se interesa de grâu, de porumb, de rapiţă şi de tutun, nu de cireşile sălbatice, de coarne şi de perele sălbatice.

Mai târziu, după ce m'au luat grijile şcoalei şi n'am mai putut veni la culesul fragilor şi la coptul cireşilor. mă con-

www.dacoromanica.ro

solam cu speranţe „nu pot anul acesta, dar la anul voi fi şi eu" apoi „când voi sfârşi şcoala primară voi fi şi eu" apoi „când voi fi liber o să-mi reînoesc plăcerile copilăriei". Probabil că acea dorinţă neîmplinită mă face la Rusalii să duc dor de sat, de vale, de deal şi de acel codru, care nu mai este [1]), de Adâncata, eare nu mai trăeşte decât în amintirea fugară a mea şi a câtorva bătrâni.

In timpul coasei mai mult mă recreiam decât munceam.. Mai întâiu, n'am cosit niciodată, căci la început eram prea mic, mai târziu eram seminarist, aproape popă, dar ca copil duceam mâncare cosaşilor cu Ilinca, mai apoi strângeam fân căram sau aruncam la facerea copiţelor (nu căpiţelor). Drumul la *livade* era foarte frumos, localitatea fiind despădurită decurând, cu arbori rămaşi întregi din distanţă în distanţă, cu stufuri, cu leşi, adevărate boschete. Treceam pe lângă cosaşi, cari cum ne vedeau de departe ne strigau fel de fel de glume, unele mai frumoase, altele mai grosolane ţărăneşti, ca „strânge-te-ar mâta" ca să le răspunz eu „ba pe tine". Livedea era pământ proprietăresc, dar acelaş ţăran o cosea toată vieaţa pe atunci şi da dijmă o copită din trei (noi făceam vreo 20 de care). Flora din părţile noastre trebuie să fi fost una din cele mai bogate ale României, căci înainte de 1840 n'a fost sat la noi şi pădurile nestrăbătute ca în continentele noi, de aci varietatea cea mare de arbori în pădure şi de plante în câmp. Era o floare albă cu flori mici, cu polen fin, cu un miros din cele mai rari, *aglicea* lui Depărăţeanu. Mirosul ei te îmbăta atunci, azi o cauţi şi n'o mai găseşti. A dispărut înaintea grâului, rădăcina ei a tăiat-o plugul şi copiii de azi n'o mai cunosc. In 1908 am făcut o excursie în Bucovina, cu elevii mari dela Sfântu Sava şi dela Câmpulung am urcat pe jos Rarăul, am văzut răsărind soarele, ne-am coborît pela Crucea şi am plutit pe Bistriţa cu plutele. După ce am trecut pe lângă stâlpul de lemn, care însemna graniţa, am călcat pe moşia Broşteni, proprietate a regelui Carol şi acolo, în vârful muntelui, în talazurile de fân şi de flori, am găsit aglica, frumoasă şi mirositoare, ca aglica din copilăria mea.

Mai puţin frumoase erau sânzienile, cicoarea, care creşte şi pe pârloage. Intr'o asemenea livede, dacă cosaşii învârteau cu plăcere coasa printre buchete de arbori, prinprejurul stufurilor, la umbra frasinilor şi jugaştrilor, cu mai mare plăcere strângeau fânul băieţii şi fetele, aci în văzul tutulor, aci în dosul tufelor şi al leşilor. Mult neplăcută şi obositoare e

[1]) A fost tăiată de un Dardianu pentru o moară de foc prin 1871-74.

www.dacoromanica.ro

munca într'un câmp deschis şi larg, plăcută şi recreativă este, când înainte-ţi stă o bucată mică umbrită, de unde începe alta, apoi alta. Munca pierde astfel din caracterul ei de fatalitate şi de pedeapsă, semănând mai mult cu un joc şi cu o distracţiune.

Floare rară crez că este şi aceasta, pe care nu ştiu dacă o cunosc botaniştii, numită *drâmbovnic*. Cu foi cam ca izma, avea un miros plăcut şi puternic, foi cărnoase şi groase, creştea pe livade, cam spre sfârşitul primăverei. Dacă nu mă înşel era floarea dragostei.

O iarbă curioasă, pela mijlocul primăverii, odată cu mărgăritărelul, creştea *purul*, prazul sălbatic. Cu foile lungi şi mai puţin late decât ale prazului, cu gustul nu tare ca al cepei, purul se mânca verde cu sare, îl culegeam cu bulb cu tot în mănunchiu gros, era adevăratul usturoiu al Ţiganilor, cari nu puteau avea grădini cu usturoiu.

Intr'o satiră contra Ţiganilor se zicea :

Măi, Ţigane, măta moare
Pune-i . . . . . să 'scoale
— Las să moară . . . . . .
C'a mâncat un fir de pur.

O tuberculă bună de mâncare, tot primăvara, un fel de carotă, era *mândălacul*, sau mândălacii. Cu un fel de ţepelugi, mai ales în urma ploilor, scoteam mândălaci în livadă, mai dulci decât cartofii şi cari nu cereau să fie nici copţi, nici fierţi.

Astfel, era destul să avem mămăligă, ori pâine cu sare, căci leguma o găseam pe câmp, ca în vremile paradisiace, când omul nici ara, nici aduna în magazii.

SĂRBĂTORI IN TIMPUL VEREI

Dacă era duminecă obişnuită, nu schimbam hainele, ca să punem din cele mai bune, le păstram pe acestea pentru sărbători mai mari, pentru zile cu târg (Sf. Ilie, Sântămării...) pentru vizite la rude. Dumineca purtam cămaşa de sâmbătă, căci în această zi spăla mama şi ne da rufe curate până sâmbăta viitoare. Ne duceam la biserică, regulat după ce am început cartea, numai că lipsea preot în sat şi venea cam rar pela noi preotul din Ciuciu, sau din Buzeşti. Dumineca, toată lumea era la ochean, ca să se scalde.

www.dacoromanica.ro

Ocheanul. Era alt loc de mister, pereche a Adâncatei. Un lac prin care trecea apa unei viroage, ce lega în susul ocheanului mai multe lacuri mai mici, iar în josul ocheanului ducea apa lui şi a altor vreo două lăculeţe până în gârlă. Apa acestor lacuri se aduna din izvoarele de sub dealul Sineştilor, pe unde azi trece trenul şuerând, de sub dealul ce continuă pe acela şi numit la *Cişmele*, căci acolo era o cişmea, veche ca satul cel dintâiu, cu apă rece şi limpede ca vioreaua. Sub cişmele pânăla ochean, se întindea o luncă apătoasă cu floră acuatică şi cu mulţime de păsări acuatice: berze, stârci, ciuvici mai ales. Imi era şi frică să merg pela ceşmele de răul ciuvicilor (nagăţii lui Alexandri) cari se lăsau în jos până d'asupra capului cu strigătul lor: „ciu-u-vîc. ciu-u-vîc" gata să-ţi ia pălăria. Pe pământ, pe sub pământ mai mult, apa se aduna în acea viroagă, se concentra în ochean, însă şi în ochean însuş erau izvoare, căci în fundul lui şi pe malul dinspre ceşmea simţeai că vine apă rece ca în fântână. Ocheanul să fi avut vreo 15 metri de lung, pe vreo 8 de lat, cu o adâncime de vreo 4 metri în mijloc. Bogăţia lui era inepuizabilă: peşti de toate speciile şi unii mari de un chilogram, două, raci mulţi printre răgăliile sălciilor şi prin găurile malurilor, scoici la partea mică, încât copiii se aplecau şi culegeau sub picioare scoici mai mari şi mai mici, iar pela coadă prin ţipirig erau şerpi. Şi în ochean se zicea că e un şarpe mare, de aceea niciun copil nu se ducea singur la ochean. Eu n'am avut curajul acesta nici după ce am ajuns în vârstă.

Lacurile din susul ocheanului vor fi avut vreodată legătură şi cu gârla, iar când pădurea sta netăiată, apa trebuie să fi fost cu mult mai bogată, fauna şi flora cu mult mai variată. Chiar în vara primă, mama s'a dus să prinză peşte prin lacurile din susul ocheanului, lacuri cari păreau stătătoare, acoperite cu nuferi galbeni, înmărmuriţi pe suprafaţa apei, pe care o încreţea cea mai uşoară adiere de vânt. A prins câţiva peşti galbeni şi laţi, cari nu semănau cu peştii cunoscuţi. Era o mirare tutulor şi nu se puteau decide, dacă se mănâncă, sau ba. Probabil că nimeni nu turburase liniştea lacului, căci satul era nou, pădurea se tăiase decurând şi activitatea sătenilor nu atinsese încă limitele lacurilor.

Prin aceste locuri treceam cu frică ziua, noaptea n'am trecut niciodată, căci se credea că sunt bântuite de duhuri rele. Câmpul dela viroagă pânăla gârlă, cam 300 de metri în lăţime şi 500—600 în lungime, era plin cu osul iepurelui, un fel de mărăciniş mic, des, cu flori albăstrui de forma celor

www.dacoromanica.ro

ale salcâmului. Se numea *ceair*, fiindcă mult timp fusese rezervat pentru păşunatul cailor arendaşilor.

Toată viaţa de după masă a sărbătorilor se petrecea la ochean. Veneau oameni mai în vârstă, ca Costache, ca Barbu Găvan, veneau flăcăi şi copii de toate vârstele. Cei mari stau la umbra sălciilor, ascultând pe câte unul cum cânta din fluer, sau povestind, sau privind la isprăvile de înnotat ale celor din ochean.

Mulţi ştiau să înnoate, dar ca Stancu Lelii Floarei, morăresei, nu se dovedea nici în satul nostru, nici în satele vecine. În câteva salturi voiniceşti, Stancu străbătea ocheanul în lungime. Şi nu numai voiniceşte, dar şi broşteşte înnota, şi iepureşte, şi în picioare călca apa, apoi pe spate dând din mâini şi din picioare, sau numai din mâini, sau numai din picioare, sau dintr'un picior, sau dintr'un picior şi dintr'o mână, sau numai dintr'un picior, sau numai dintr'o mână. Ocheanul plin de mistere pentru toţi, pentru el n'ascundea niciun secret, căci ştia unde se află piatra, unde noroiul, unde izvorul, unde răgălia cu racii. Il şi păzea, de altfel, căci toată ziua sta pe malul lui la umbră şi se scălda de câte douăsprezece ori pe zi. Fire de artist, bietul Stancu nu se apuca de muncă ; o lăsa fraţilor săi Ion şi Luchian, el cânta şi înnota, ca un cetăţean din patria lui Solon. Aceasta a şi fost partea cea mai frumoasă a vieţii lui, căci la sorţ l-au luat în roşiori şi l-au găsit bun să cânte cu flautul, iar după ce a terminat armata a intrat la muzica comunei Slatina, a trăit puţin şi a murit, fără să-l mai văz, fără să se mai bucure de nedespărţitul lui ochean, uscat în depărtare, ca simceaua de salcie ruptă depe malul lui.

Stancu era modelul nostru, căutam să-l imităm, am izbutit să executăm isprăvile lui, dar n'am putut să-l egalăm. Am rămas cu plăcerea înnotului şi am îndemnat şi pe copiii mei să înveţe.

Cum am învăţat să înnot ? De câte ori mă lăsam pe apă, mă duceam la fund, dar, dupăce am învăţat să-mi ţin respiraţia, am început să mă las pe apă cu capul jumătate cufundat, mâinile le ridicam d'asupra capului şi le mişcam ca iepurele urechea, în acelaş timp dam şi din picioare. Acesta este înnotatul iepureşte, cel mai uşor, căci atunci deslocueşti cel mai mare volum de apă, încât stai la suprafaţă fără sforţare, dar nu ţine decât cât poţi să-ţi ţii răsuflarea. Incet, încet, te deprinzi însă să stai la suprafaţă, să ridici capul şi să faci mişcări sub apă.

www.dacoromanica.ro

Aşteptarea vacilor. Bucuria acestor exerciţii era mai mare şi mai sănătoasă decât plăcerile dela horă, cu toate că horă nu se făcea regulat la noi, fiindcă satul nu era mare, cârciumă nu se putea ţine regulat, ci în unii ani se ţinea, în alţii nu. Depela sântămăria mare începea umbra să se lungească, vremea să se răcorească şi ocheanul să vază mai puţini vizitatori.

Când soarele se apropia îndeseară, băeţi şi fete se adunau să aştepte vacile. Toate vacile din sat le păştea un văcar, care dimineaţa începea să le strângă dintr'un cap al satului până în rusca noastră. Ziua le păştea, seara le aducea pe ruscă, şi fiecare trebuia să vină să-şi ia vaca sau vacile sale. Aşteptarea vacilor era ocazie, ca să se întâlnească flăcăi, fete mari, copii. Se adunau pe o poiană lângă biserică, unul cânta cu fluerul, se încingea horă după horă, pecând copiii mai mici se alungau, se exercitau să imite pe cei mari. Iată că sosea şi dascălul bisericii, care începea să joace toaca şi să o întoarcă uneori într'un adevărat ritm de dans. Observ că dascălul toacă, sau paracliserul, niciodată popa, cum a zis Macedonschi.

Pecând popa 'n toacă, toacă, la biserica din sat.

Numai ce-auzeai câte-o fată, zicând flăcăului, care o necăjea „e păcat, n'auzi cum toacă la biserică?".

Dar pe coastă soseau vacile, hora se spărgea, fiecare alerga la vaca, la boii, sau la juncanii săi, iar câte un flăcău se pomenea rătăcind după aceea cu care gura lumii îl logodea. Fetele cari se întorceau acasă cu flori, se zicea că le aruncau sub pat, supărate că nu s'a găsit flăcău să li le ia.

OCUPAŢII DE TOAMNA

Culesul porumbului este destul de neplăcut, căci foile uscate te izbesc peste ochi şi în unii ani căldura este înăbuşitoare, mai ales când porumbul a fost timpuriu şi vara călduroasă. Dar unele scene au rămas în amintirea mea. Aveam porumb în luncă şi plecam din noapte la culeş, sau la tăiatul cocenilor. Ne urcam în căruţa cu boi, mergeam pe lună, treceam viroaga ocheanului, ajungeam pe o costiţă abia pronunţată, pietroasă şi acoperită cu cimbru, abăteam un loc băltos din care se ridicau aburi alburii, înaintam încet, căruţa sărea peste bolovani, boii se lăsau a lene, Nea Marin mai adormia, noi mai tremuram sau mai aţipiam, pecând luna se cobora

www.dacoromanica.ro

spre orizont, iar luceafărul părea că joacă pe cer de bucurie şi de răcoarea dimineţii. La răsăritul soarelui, pe o postaţă bună, cocenii erau tăeţi (eu n'am tăiat niciodată) sau porumbul cules. Seara, când ne întorceam, pe apus călduros de soare, căruţele se înşirau una după alta, pline de porumb în foi, de dovleci, sau de coceni.

Curăţatul porumbului în foi este cu mult mai plăcut. Se aduna sub şopron grămada mare şi după ce se căra tot porumbul, se adunau fete, băeţi, vecini şi curăţau foile, alegând ştiuleţii copţi de cei cruzi, sau stricaţi. Cu râset, cu glume, cu tachinări, cu puţină *cinste* trecea noaptea jumătate. Alte ori, nu cu mai puţină plăcere curăţam trei-patru, pe întuneric, adormind uneori în căldura foilor, în mirosul mătăsei şi al porumbului crud, în ronţăitul calului din grajdul alăturat.

Căratul fânului procură plăcere mai puţin sensuală. De obiceiu, când vântul începea să înţepe, când bruma întâia îşi vestea sosirea d'a binele, începeam să ne îngrijim de aducerea fânului. La câmp căruţele sunt largi şi se încarcă de trec peste vârfurile crângurilor. In vârful unei asemenea căruţe, legănat uşor, în liniştea serii, vederea se întinde chilometri întregi, peste luncă la dealul Buzeştilor, spre sud pânăla Bârla, unde se vedea scânteind la soare turnul bisericii, peste câmpul cel întins la pădurea Călugăreasca, iar în cealaltă parte se ghicea satul *Bacea*. Oricât de frumoasă este varietatea pitorească a muntelui, îţi dă o emoţie puternică privirea câmpiei întinse pânăla orizont, într'o căruţă mare încărcată cu fân, pe un apus roşu de soare!

INTINDEREA IMAŞURILOR

Nu numai livezile de fân erau atunci nehotărnicite, dar şi imaşurile vitelor, căci toţi oamenii aveau vite, vaci, oi, cai. După ridicarea semănăturilor, tot câmpul era păşune, cel puţin până ce grâul creştea mare.

In acele zile din octomvrie şi noemvrie, deschideam poarta curţii decunoapte, depela orele trei, dam drumul cailor să se ducă la deal. A doua zi, depela orele două, plecam să-i aducem şi-i căutam prin locurile pe unde ştiam că obişnuesc să pască, prin pădure, prin tufe, prin bulumac, pe *Brazdă*.

Aceasta e o ridicătură de pământ în sensul unei brazde, cu direcţiune dela vest spre nord-est, înaltă de vreo doi metri,

www.dacoromanica.ro

veche, căci a crescut pădure peste ea şi şanţ nu se vede. Poporul o numeşte *Brazda lui Novac*. Acesta în imaginaţiunea populară a fost un fel de uriaş, al cărui plug întorcea o brazdă atât de mare. Poate să fi fost şi o brazdă de hotar între moşia Jiianca şi Toneasca, deşi nu-mi vine să crez că proprietarii anteriori secolului al nouăsprezecelea să fie cheltuit atâta muncă, spre a hotărnici nişte păduri, atunci fără nicio valoare. Mai curând crez că sunt aci urmele vreunui val roman, sau ale vreunei lupte din trecutul nostru. Comuna Buzeşti, apropiată de noi, păstrează numele vestiţilor generali ai lui Mihai şi se susţine că a fost proprietatea unuia dintre ei. Pe drumul vechiu dintre Sineşti şi Buzeşti se arăta o ridicătură de pământ rotundă, *Măgura*, iar în apropiere trebuie să fi fost vechiul conac al moşiei, căci se chema la Jigniţa.

Să căutăm caii. O iapă vânătă purta un clopot mare, al cărui bălăngănit se auzea de departe. Era mândră de clopot şi numai această funcţiune îndeplinea, căci nu o întrebuinţam nici la călărit, nici la ham, nici mânz n'a avut vreodată. Să poarte clopotul, să se îngraşe, să conducă ceilalţi cai şi să alerge în arie, pe vremea treerişului era menirea acestei iepe turceşti, pietroase, în coamă bogată, cu mers îmbuestru.

Două trei ceasuri căutam caii uneori, alte ori îi găseam uşor şi ore întregi stam cu alţi băeţi, cari păzeau vite, apoi ne întorceam călări tocmai la pusul mesei. Mai târziu, când moşia s'a arat, n'am mai putut lăsa caii liberi, a trebuit să-i păzim la păscut, să-i închidem cu îngrijire, dar puţin timp, căci ni i-a furat pe toţi (8-9), într'o noapte, în postul Crăciunului, cu clopot cu tot.

In anii aceştia de copilărie am păzit şi oile câteodată, când ciobanul se îmbolnăvea, sau când îl lua la vreo muncă. Copiii ne strângeam toţi şi lăsam oile să pască împreună, să se şi amestece, pentrucă le alegeam uşor, fiecare copil cunoştea fiece oaie a lui. Uneori doi copii, un băiat şi o fată stau împreună toată ziua. Cei din oraş nu-şi închipuesc câţ de curat petrec orele acelea doi copii, rămaşi singuri în tăcerea câmpului, în sgomotul oilor şi în concertul clopotelor. Ore întregi stau în tăcere, ore întregi repetă vreo poveste cu cătcăuni, cu boeri cari iau copii de ţărani, îi cresc în palate cu pâine albă şi cu miez de nucă, spre a-i îngrăşa ca să-i mănânce. Unii pun atâta căldură în spusele lor, că se sugestionează şi se sperie. Mai adeseori eu păzeam oile cu o fată ceva mai mare decât mine cu *Spelba Badii*, om de casa noastră, cu care ne ţineam rudă. Spelba povestea cu fantezie

www.dacoromanica.ro

despre cătcăuni şi cum odată ne aflam aproape de ceşmele, lângă pădurea cea mare, Dulfu, mi se părea că aud tropăitul cailor şi am luat-o la fugă amândoi.

Dulful era pădurea dintre Sineşti şi Buzeşti, cu specii de lemne ca şi Adâncata, dar care a rămas în picioare, printr'o norocită întâmplare, până acum câţiva ani. Cu arbori înalţi de peste treizeci de metri şi groşi de câte un metru în diametru, unii noduroşi, alţii drepţi ca lumânarea, refugiu ultim al hoţilor de cai, Dulful nu era seara străbătut decât de oameni cu curaj. Mai târziu, eram de 17 ani, plecam dimineaţa pe jos din Argeş, ajungeam seara în Buzeşt, şi nu îndrăzneam să mai fac trei chilometri, căci trebuia să trec prin Dulfu, dormeam în Buzeşti. In zilele de toamnă, când cădea frunza galbenă şi când crăcile Dulfului ieşeau negre printre frunze galbene, Spelba sta pe iarbă cu picioarele sub trup şi popovesteà cum mănâncă cătcăunii copii. Şi toamna e frumoasă pădurea, mergeţi şi vedeţi-o la 20 octomvrie, alegeţi-o înaltă, deasă, neatinsă de secure, cu arbori groşi, la câmp, departe de oraş sau de sat. Ascultaţi în margine ecoul clopotelor dela oi, priviţi-i coloarea în apusul aprins al soarelui!

Mi-aduc aminte şi de o Vinere mare (14 octomvrie) când păşteam oile în deal, pe lângă Bulumac. Eram poate în 1877. Cădea o ploaie măruntă şi rece, neîntrerupt. Otava pe livade era fină şi înaltă, oile în lăna lor apărate mâncau cu poftă, fără să se bulugească, precum fac vara, fără să alerge după iarbă. Ziua întreagă stam în ploaie, apa ne uda pânăla piele, uneori găseam câte o copită de fân necărată încă, ne băgam în ea până se depărtau oile. De mâncare, fierbeam în oală lapte dela oile cari nu înţercaseră de tot. Laptele de toamna, gros, untos, se lipea de oala în care-l fierbeam şi mirosul lui afumat ne producea mare plăcere. Seara cădeam morţi de somn.

IDEALIZAREA VIZIUNILOR DIN COPILĂRIE

Scenele din copilărie ne însoţesc în vieaţă cu o tonalitate sentimentală puternică. Desigur că vedem în vieaţă vederi mai pitoreşti, nu ajung însă vivacitatea celor din copilărie, când natura se deschide înaintea copilului, când puterea ei îl înspăimântă şi-l cutremură, când, mai ales copilul de ţară, trăeşte în contact direct cu ea şi în luptă cu ea. E groaznică o ploaie cu trăsnete şi cu fulgere în camera închisă, când

www.dacoromanica.ro

casa se sguduie şi fulgerul trece prin perdele, cu cât mai groaznică mi-a părut o furtună de acest fel, noaptea, când trebuise să găsesc caii pe deal şi să-i aduc la curte ! Cât de deosebită e mintea copiilor de munte, cari în etate de 7, 8, 10 ani pleacă dela odaie pe înserate şi merg acasă ceasuri, prin văi, pe izvoare, pe timp rău, cu mentalitatea că lumea e plină de spirite rău făcătoare ! Cum să nu-ţi pară vederea din dealul tău cu carele înşiruite, cărând grâul din luncă, mai frumoasă decât privirea depe Acropole peste mare spre Salamina, căci aceea este cea dintâiu perspectivă asupra lumii, cea dintâiu întrebare ce-ţi pune depărtarea, când lumea se deschide nemărginită înaintea ta ?

In 1910 am făcut o călătorie cu vaporul pe Dunăre dela Viena până la Passau. Dimineaţa treceau pe sub ochii noştri dealuri cu castele pe vârf, păduri de brazi, o moară pierdută lângă o pădure, livezi cu iarbă verde fragedă; mai departe scena de munte se schimbă cu alta de orăşele cu biserici gotice, cu catarguri de vapoare, cu grădini ce se scoboară până în Dunăre. Dincolo de Linz mi-a rămas în minte o luncă de sălcii multe, pe ape mici ce se scoboară spre Dunăre, cu crânguri de lemne albe şi de frunze galbene verzui în soarele strălucitor. Această vedere mă încânta mai mult decât toate, căci îmi amintea de Plapcea copilăriii mele. Şi noi aveam o luncă poate mai frumoasă. Mă trimiseseră la unchiul mamei, la popa Dobre, în Valea Merilor şi am trecut prin pădurea pe unde acum este podul drumului de fier. Secure nu intrase în pădurea aceea cu plopi înalţi până la cer, cu sălcii groase crescute peste altele în putregaiu, cu ulmi, cu alţi arbori, printre cari agurizari sălbatici se întindeau ca o plasă şi se înălţau până în vârful arborilor. Erau mai frumoşi decât în primul tablou? In orice caz au lăsat mai adâncă impresie, într'o minte care atunci se deştepta la lume.

Tot în 1910 am văzut la Chamonix răsăritul soarelui. Aveam o cameră cu vederea spre Mont-Blanc şi ne-am sculat dela ora trei, ca să vedem vârful muntelui, luminat de soare. După ce ziua s'a scoborît la noi, am ieşit şi am rătăcit pe sub munte, prin fân, prin flori acoperite de rouă. Urmam un râuşor pe sub munte, ne îndreptăm spre sud unde se vede gheţarul Bossons, întâlnim o lăptăreasă tânără, o întrebăm dacă e loc de trecut râul: „après une demi heure vous trouverez à gauche un pont et vous reviendrez, après avoir fait une jolie promenade". Ne-am oprit într'o livede frumoasă şi am aşteptat ridicarea soarelui d'asupra celor „trois-aiguilles". Dar şi zăpo-

www.dacoromanica.ro

dia dealului nostru, în dreptul lui Vladu, nu mi se părea mai puţin impresionantă, când eram copil. Căci dealul, care atunci îmi părea munte, la mijlocul lui, avea o scobitură, un fel de bazin, poate un lac pe vremea când se formau dealurile, şi acolo se adună zăpadă multă, pe care mai de obiceiu o găsesc Mucenicii şi uneori chiar începutul lui april. Iarna, când crivăţul urlă peste nemeţii cât casa, goruni, groşi se tânguiau d'asupra zăpodiei şi mă deşteptam speriat de măreţia puterii de afară. Ba încă auzeam şi ceeace nu era, dar ceeace alţii mă făcuseră să cred că este. In izbiturile crăcilor distingeam izbituri de coarne, behehăit de ţapi, draci cari, când se deslănţueşte vijelia, se năpustesc spre pedeapsa bieţilor creştini şi behehăesc ca ţapii se plesnesc cap în cap cu coarnele.

Tot în acel an, pela 2 august, eram la Lausanne. Prin uşa mare ce da în balcon se vedea splendid lacul Leman. Dela munţii cari se oglindesc în lac se ridică alţii la spate şi apoi alţii pânăla muntele cel mare. In căldura verii, luna plină umplea atmosfera lacului cu o lumină pulverizată, nuanţată mai închis la umbra munţilor, mai deschis în sus, şi mai albastru d'asupra lacului. Am dormit până când lumina lunii ne-a deşteptat în feeria aceea incomparabilă: „ce frumoş!" ne-am zis. Şi totuşi, într'o noapte, când eram copil, tot pe-o lună frumoasă, lumea mi-a părut şi mai misterioasă, căci era prima emoţie a cosmosului.

Ca şi primitivii, copilul supravalorează experienţele şi rezultatele industrii sale. Câtă grije poartă fetiţa de ghimotocul de cârpă, căruia i-a însuflat vieaţă! Cea mai preţioasă păpuşă, cea mai cu artă lucrată, nu o exaltează ca petecele informe, născocite de imaginaţiunea ei. Poporul artist al Grecilor nu aducea onoruri divine statuilor incomparabile ale artiştilor lui, ci trunchiului de lemn cu crestături, ca să însemneze ochii, gura şi membrele. Aceste ciopliturí *(xoana)* se conservau în camera de mistere a templului, ele erau duse în procesiuni, ele erau divinitatea, căci ele fuseseră primele articulaţiuni ale inteligenţei. Şi, aşa, toate popoarele reprezintă ce au mai sfânt într'o piatră informă, într'un aerolit, sau într'o bucată de metal.

ANII DE ŞCOALĂ

Pe o zi brumoasă de toamnă, alegeam, de dimineaţă, în covreag, porumb crud de copt, când un vătăşel dela primărie se opreşte şi ne aduce vestea tristă, că şcoala s'a mutat din Ciuciu, în cătunul mai apropiat Băceni, lângă primărie, şi că

www.dacoromanica.ro

pe mine trebuie să mă trimeată la şcoală. Imi şi uitasem cu totul de carte, cu toate că bătrâna dela Mierleşti îmi adusese o bucoavnă rămasă dela bătrânul, diaconul Marin, cum şi un catavasier jumătate românesc şi jumătate slavonesc. Eu nu ştiam să silabisesc în abecedarul de Iarcu, darcuminte să mă încerc în chirilice.

Mi-am luat traista (nu ziceam ghiozdan) de pânză groasă lungă şi largă, pe care mama mi-o atârna la un cuiu bătut în uşa din odaia de culcare, cu intenţia unui fermec, că adică, cum nimeni nu uită să deschidă şi să închidă uşa, aşa eu să nu uit de carte. Ba, mai deseori găseam abecedarul în căpisterea cu mălaiu, pus tot de mama, tot de fermec, că precum nimeni nu uită să se gândească la mâncare, aşà să nu uit eu gândul cărţii. Când am văzut că ia la carte şi pe fetele depelângă noi, am plecat la şcoală mai liniştit niţel, mai ales că ne şi era mai aproape.

Şcoala era însă o simplă odaie, despărţită de cealaltă odaie, în care se afla primăria, printr'un perete de gard şi o uşă. Veneau oameni la primărie, făceau gură cât pofteau noi, copiii, în camera noastră făceam şi noi gură cât ne ţineau puterile, însă nu ne incomodam deloc unii pe alţii.

Urechea omenească e minunat organ: culege atâtea sunete, distinge atâtea unde sonore, nu o sparg atâtea sgomote. Atâtea instrumente cântă într'un çoncert, atâtea note emite un instrument şi urechea exersată le distinge le prinde, fără să socotim sonurile componente ale timbrului, atât de numeroase, încât imaginaţiunea nu le mai numără ! Pomenii un cuvânt şi întrucât n'am niciun motiv să mă grăbesc, nici nu pretind să fiu artist, mă opresc aici să dau explicarea timbrului. Aceeaş notă muzicală, dată de diferite instrumente, se cunoaşte de ce instrumente este emisă : un *fa* dat de flaut se cunoaşte că este de flaut, acelaş fa dat de pian se cunoaşte că este de pian, cum se cunoaşte şi când e dat de vioară. Tot aşa, o vorbă emisă de o persoană ne face să cunoaştem persoana, şi să o distingem instrumentele între ele, cântăreţii între ei, în plus că mentele între ele. Aceasta se zice timbru muzical, prin care distingem instrumentele între ele, cântăreţii între ei, în plus că ne bucurăm de frumuseţea sunetului în scara sunetelor.

Sunetul unei note nu e simplu ci este concert întreg de sonuri. Dacă iei o coardă d'un metru şi treci cu arcuşul peste ea nu produce un singur son, ci o mulţime, un concert întreg. Sonul cel mare este dat de coarda întreagă, dar pelângă el mai sunt, ceva mai uşoare, alte două sunete, emise de cele

www.dacoromanica.ro

două jumătăţi ale coardei, sonuri pe cari le-am obţine dacă am tăià în două coarda şi am trece arcuşul peste fiecare coardă de o jumătate de metru. Pelângă cele trei sonuri, se adaogă alte trei, pe cari le-am obţine dacă am tăia coardele în trei şi pe urmă în 4, 5, 6, 8, 10. Sonurile secundare se numesc armonicele sonului principal şi, deoarece ele variază la fiece instrument, între instrumente, la fiece om şi pasăre, între fiinţe, de aceea cunoaştem ce instrument, ce om, ce pasăre emite sonul.

Minunea urechii este că distinge atâtea timbre într'un concert, atâtea concerte într'un concert şi mai poate cheltui energie în plus pentru şoaptele vecinului, râsul vecinei... aceasta într'un spaţiu foarte mărginit, cu nişte aparate foarte simple la observaţiunea externă.

Nu e de mirare, dar că certele din primărie, înjurăturile, ţipetele, plângerile pătrundeau din primărie, de afară, ajungeau la urechile noastre, dar nu turburau ocupaţiile noastre serioase.

Odaia de şcoală avea o fereastră spre miazăzi cu hârtie înloc de geam, iar spre miazănoapte avea o fereastră rotundă, mică şi cu geam, prin care priviam în grădină, peste grădină în câmp şi la gârlă. Câtă uşurare nu simţeam, când în greul lecţiei, ne alunecau ochii pe acest geam, peste grădină, peste gârlă, pe lunca de dincolo! Pe jos n'aveam scânduri, ci pământ şi praf ca în drum. Nu-mi aduc aminte dacă măturà cineva, purici nu erau decât vara, dar atunci ţi-erau picioarele negre. In banca din urmă, erau vreo cinci, stau fetele, cari după câteva săptămâni au încetat de a mai veni. Probabil că logofătul nu credea că fetele pot izbuti să treacă buchile. O masă de brad, un scaun fără rezemătoare şi o tablă terminau mobilierul clasei, care, cum se vede, era complet. Creta ne-o aduceam fiecare, tare de sgâria tabla, uneori din rusca noastră, care conţine cretă tare.

Dascălul se numea Badea Diconescu, om de vreo 45—50 de ani, cu păr retezat la frunte, cărunt, cu barba rasă, de statură mijlocie. Se îmbrăca cu pantaloni şi cu mintean albaştri, făcuţi în casă. Ştia să cânte şi la biserică şi rareori ne zicea „dacă aţi fi silitori, aţi învăţa şi slujba, că eu cânt în biserică". Vrednic şi neadormit om! Ziua din zori, pleca pe cal să vază cum începe munca, abia soarele se ridica d'o suliţă şi era la noi, apoi iar călare. Când începea seara, el cu caii la iarbă, mereu deştept ca să nu i-i fure cineva. Ca să n'adoarmă rezema capul pe câte o cracă subţire de tufă, când adormia ramura se îndoia, capul se apleca în jos şi el tresărea. A avut copii mulţi, fete frumoase şi le-a măritat bine pe toate, toate sunt

www.dacoromanica.ro

preotese, băeți mai puțin buni, dar tot mai sus decât de mijloc. In școală ne punea la citire necontenit și apoi la catehism. Nu învățase în școală, știa din practică să scrie și să citească, iar plată nu primia dela stat, ci 50—60 de lei pe an dela primărie. Mare sacrificiu făcea cu noi! Uneori gârla curgea mare revărsată peste maluri, el trecea călare și venea să ne învețe, să ne *încerce*. Nu ne ținea discursuri, ne zicea însă câte un cuvânt care ne rămânea. Odată s'a întors dela Slatina și ne-a adus portretul domnitorului Carol tânăr. Ni l-a arătat, l-a pus în perete și a zis „vedeți ce ochi, ca de șarpe". Și se supăra pe cei cari nu învățau și avea termenii săi de ocară și filosofie proprie, pentru înțelegerea caracterelor. Contrar frenologiei, dascălul nostru, ca și sculptorii greci, nu putea suferi capetele mari, căci credea că omul cu cap mare este prost. Pe Mihai al finului Stoian nu-l putea vedea, din această pricină și Mihai mai purta și păr mare. De câte ori dascălul Badea nu și-a băgat degetele prin părul lui! De câte ori nu i-a învârtit capul spre toate punctele cardinale: „....Tătărăii mătii" înjurătura lui obișnuită! Venise despre Coteana, sat de Bulgari aduși de Brâncoveanu și așezați pe acea moșie. Bulgarii, credea dascălul că sunt proști fiindcă au cap mare, încât în ura contra capetelor mari intra și o prejudecată patriotică.

La literile mari ne făcea apropieri, ca să le învățăm: *A* Alecu, *B* boul, *C* calul, dar nu se prea lipiau de noi. Intr'adevăr, ce legătură între cele trei linii și Alecu? Mare salt a fost în viața omenerii, când Egiptenii acum vreo 7000 de ani au stabilit legătura dintre obiect și semnul lui! Au crezut că semnul este esența lucrului sau a ființei, sufletul ei. De aceea, în camerele funerare ale morților, puneau lucruri reale depe pământ, arme, alimente, fructe, puneau însă și semnele lor, desemnele acestor lucruri, ca, după ce se vor sfârși primele, să se hrănească cu esențele lor. De aceea vrăjitoarea procură fetei pe scrisul ei, chipul lui, esența lui. De aceea popoare primitive nu permit să se facă portrete, ca să nu fie luați în puterea celui ce posedă portretul. Mare descoperire s'a făcut apoi, când s'au analizat sunetele vorbirii și s'au găsit atât de puține, când s'a atribuit fiecărui sunet câte un semn! Mare salt în viața copilului să stabilească legătură între aceste câteva semne și sunetele vorbirii!

Acest salt este greu de făcut la copiii de țărani, deprinși mai mult cu lucruri concrete, în deosebi într'un abecedar, care pe pagina întâia are literele mari, mai jos literele mici, iar în pagina a doua stă la capul fiecărui rând o consoană cu combinațiile ei de vocale:

www.dacoromanica.ro

b, b-a ba, b-e be, b-i bi, b-o bo, b-u bu...
iar în capul paginei a treia:

m, m-a ma, m-e me, m-i mi, m-o mo, m-u mu...

Treceau zile, treceau săptămâni şi treaba nu sporea. P'acasă Ispir râdea de mine, în drumul şcoalei ţăranii, nedeprinşi cu şcolari, ne luau în râs, chiar cei mai bătrâni, când vedeau cum trecem cu trăiştile la şold, pline mai mult cu mămăligă decât cu lucruri de şcoală.

Ispir începea să cânte pe nas: „Tată-ă-l nostru în poodul vostru, mănâncă prune şi nouă nu ne spu-u-u-ne"... „Amin, amin şi-o oca cu vin şi alta cu peli-i-i-in!"... „Doamne mileşte, popa prinde peşte prioteasa îl găte-e-e-şte" sau „prioteasa prinde raci la popa..."... „Slavă tatălui în capul satului şi fiului în capul zapciului şi sfântului Duh în vârful unui nu-u-u-uc".

Pană, tatăl lui Stan, de vârsta mea, frate cu Pişcă şi cu Butură, de câteori ne întâlnea prin ulmii din Pruni, în drumul şcoalei, începea „logofete, mălaiu mare cu condeiul la spinare" sau „logofete, brânză'n bete, caşcaval în pozânar" sau „eu logofăt, tu logofăt, da cismele cine să ni le tragă?" sau „nu te mai poţi învârti de logofeţi" şi fel de fel de ocări, sau de înţelesuri pentru mamele noastre. Se înţelege că acestea erau glume, de cari se făcea haz şi noi numai ne ruşinam, dar nu le luam în tragic.

Mergeam serioşi, consideram acestea ca în legătură naturală cu starea noastră şi fără osteneală, cât e ziua de mare ziceam mereu: *b*, b-a ba, b-a ba, baba, *m*, m-a ma, m-a ma, mama; *t* t-a ta, t-a ta, tata, zile, săptămâni, luni.

Mai pe urmă par'că a început să se lipească de noi. Cartea se tocise, foile se înegriseră, vreo patru pagini rămăseseră îndărăt, ajunsesem la „Ana cară apă, Ăla dă cu cotu" însă nu ştiu cine mai adusese un abecedar mai vechiu, care avea mai multe exerciţii şi ne înfundasem rău de tot la „Haină veche, Lună nouă".

Se apropia de Crăciun, când, într'o zi vine la primărie Firică Dimitrescu, şi fiindcă primăria era încuiată, intră în odaia noastră de şcoală, cam cum era obiceiu să facă toţi. Noi ne oferim să-i deschidem lacătul cu un beţişor, căci lacătul primăriei, puţin meşteşugit, îl puteam descuia, cu câte un cuiu sau cu câte un beţişor, şi noi copiii, dar nea Firică nu, că vrea să ne *încerce* şi el, că el silabisea mai bine ca noi, ba chiar se putea iscăli cu o literă tremurată. Până să ne aşezăm noi, mai intră în şcoală, tocmai ca în gimnaziile în cari intra Socrates, alţi părinţi între cari Pană.

www.dacoromanica.ro

— Ia să vedem, Pană, ce procopseală a făcut Stan al tău. Şi pune pe Stan tocmai la bucata pe care o învăţasem de vreo două săptămâni. Văru Stan nu era băiat prost, numai niţel tare de urechi, cu dinţii galbeni şi cu gingiile cam umflate, puţin târziu, îi ziceam „coleşi" numele unei mâncări de jumări cu lapte, îi mai ziceam şi „găvleajă". Găvleaja este scoarţa rămasă din jumătatea dovleacului negru, tăiat transversal, copt şi consumat. Neagră şi tare ca de lemn, găvleaja serveşte ca strachină. Văru Stan se încruntă bine la „Ana cară apă" şi după vreo zece minute, timpul nu costă nimic la ţărani, cu ajutorul lui nea Firică silabisi vreo două rânduri.

Nea Firică, mulţumit de Stan şi de sine, se întoarce spre Pană şi spre cei cari mai erau de faţă şi zice: „Măi, Pană, băiatul tău a învăţat carte". Dar diavolul geloziei, care nu lipseşte din nicio rivalitate, mă muşcă de inimă, îmi dete brânci în arena, unde se culegeau lauri. Fără să mă pot stăpâni, am zis tare: „apoi aşa, pot şi eu!".

D'atunci m'am considerat că ştiu carte şi, cu toate că număram literele, mă socoteam cărturar, iar popia îmi apărea ca ceva ce o pot ajunge. Atât este de adevărat că victoria cea mare se câştigă în tine însu-ţi, este convingere de sine. Nu zic că încrederea creiază din nimic, căci mulţi grandomani sunt incapabili, dar la cei capabili este elementul esenţial al sucesului. D'atunci dascălul a început să aibă încredere în mine. Odată, când a venit revizorul şcolar, dascălul m'a chemat la o parte şi mi-a spus că o să ne ducem la un boer, care o să ne pue să citim, că eu să citesc întâiu, dar să vorbesc tare, să nu-mi fie frică.

Revizorul n'a venit în şcoală, unde se făcea foc numai când era ger prea mare şi atunci stam cu uşa deschisă, fiindcă soba scotea fum de nu ne vedeam unul cu altul, ba ne mai venea şi fumul primăriei, pe uşa dela mijloc. El a venit la proprietatea moşiei, casă mare de zid, cu etaj şi cu foişor sus. Acolo ne-a dus dascălul, eu am citit tare de par'că strigam caprele, iar revizorul m'a mângâiat, mi-a zis să citesc mai încet că sunt mic şi să nu mă doară pieptul şi de-atunci în trei ani n'a mai dat pela şcoala noastră.

După câteva luni am isprăvit cele vreo opt pagini de silabisire şi am înaintat la rugăciuni.

Prima rugăciune ce se da începătorilor era rugăciunea împărătească, despre care nu ostenesc feţele bisericeşti, admirând-o: „Impărate Ceresc". Nu există însă rugăciune mai grea, mai nepotrivită cu mintea copiilor şi a poporului decât această rugăciune pompoasă, ieşită dintr'o minte bizantină.

www.dacoromanica.ro

Sub forma ei cea mai simplă este o chemare a lui Dumnezeu: „vin-o şi te sălăşlueşte în noi şi ne curăţeşte pe noi de toată spurcăciunea şi mântueşte, bunule, sufletele noastre".

Mai întâiu prea mare preocupare numai de noi, numai de sufletele noastre, numai *noi* şi numai *ne*. Apoi, este neînţeleasă fără o meditare mai serioasă : „vin şi te sălăşlueşte între noi, sau întru noi?" Cum să ştie copilul că sălăşlueşte-te însemnează *aşează-te, fixează-te?* Cum să se aşeze Dumnezeu? Ca o pasere pe gard? Şi cuvântul sălăşlueşte-te nu-l cunoşteam decât dela vorba sălaş, pe care, chiar dacă dascălul ar fi avut inspiraţia să-l amintească, l-am fi primit cu o izbucnire de râs, cu toată gimnastica părului şi cu toţi Tătărăii, căci sălaş nu ziceam decât la Ţigani.

Mai departe „şi ne curăţeşte de toată spurcăciunea" înţelege copilul prin împărat, şi încă ceresc, în opoziţiune cu ţelegeam cea mai neexprimabilă murdărie fizică, încât dacă ar fi vrut bietul dascăl să ne dea vreo explicare, s'ar fi găsit într'o încurcătură de nedescris. Din nenorocire, el nu purta această grije, ne-a zis numai: „aceasta este rugăciunea împărătească" şi noi am început s'o slovenim, apoi s'o bolborosim, de zeci, de sute de ori, până am izbutit s'o repetăm ca papagalii.

Căci ce-am fi putut înţelege din cuvintele „mântueşte, bunule, sufletele noastre?" Un copil preocupat de starea sufletului, ca un călugăr, din cine ştie ce fund de mânăstire, după cine ştie ce crime şi ce vieaţă desfrânată!

Greutatea cea mare a acestei rugăciuni stă, însă, în mulţimea epitetelor, atributelor date lui Dumnezeu, înainte de a-l chema să vie în noi şi să ne mântuească: *împărate ceresc* unul, *mângâetorule* două, *duhul adevărului* trei, care *pretutindenea eşti* patru, *şi toate le împlineşte* cinci, *visterul bunătăţilor* şase, *şi dătătorule de vieaţă* şapte. Şapte epitete, dintre cari două cu atribute, iar două cu câte o propoziţiune ca atribut, fără înţeles, adevărat protocol bizantin.

Pentru un cap de copil nu e nici o vorbă cu înţeles. Vorba împărat se spune în basme, dar multe din basme se înţeleg numai prin simpatia cu tot ce urmează, dar aici ce poate înţelege copilul prin împărat, şi încă ceresc, în opoziţiune cu împăratul pământesc?

Apoi *duhul adevărului, vistierul bunătăţilor.*

Vistierul bunătăţilor, cu toată terminologia populară, tot nu e înţeles. Ce era un vistier? Ce este azi un casier? Cum stau îngrămădite bunătăţile? Ca nişte bani? şi mai întâiu ce sunt bunătăţi?

www.dacoromanica.ro

Dătătorule de viaţă. Că Dumnezeu este principiul vital, că în el viem şi ne mişcăm, panteismul lui Paul în Atena, nu înţeleg mulţi oameni în vârstă, cu cultură, dar încă oamenii simpli şi copiii, cari repetă rugăciunea împărătească de mai multe ori pe zi.

Am mai învăţat şi această rugăciune: „Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te, Domnul este cu tine, binecuvântată eşti tu între femei şi binecuvântat e rodul pântecului tău, că ai născut pe mântuitorul sufletelor noastre". Termenii nu se înţeleg şi totuşi trebuia să-i învăţăm. *Născătoare*, de ce nu mamă? Ca să răspundem Nestorienilor? Dar sabia împăraţilor i-a pus bine pe aceştia. *Născătoare, fecioară*, opoziţia am înţeles-o tocmai când eram de 17 ani. Dar *bucură-te* (haire = salutare grecesc) ce sens are? Dar, *Domnul este cu tine, dar rodul pântecelui,* dar *mântuitor de suflete!*

Era poate prin luna lui fevruarie, când mă văz treerând prin odaia şcoalei, cu capul în jos, repede, preocupat, la lumina gălbuie ce pătrundea prin hârtia din fereastră şi descântând mereu: „Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te... Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te... Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te... de zeci şi sute de ori până s'a lipit şi a făcut corp cu creerul meu.

Apoi începea crezul: Crez într'un Dumnezeu, Tatăl... apoi psalmul (psalmul) 50 „Miluește-mă, Dumnezeule...".

Crezul, ca o mărturisire a credinţei, tot se mai explică de ce se cere să fie ştiut, cu toate că precizările din el au fost ocazionate de ivirea Arianilor, de cari au avut grije împăraţii ca să-i spânzure, să le taie capul, sau să-i alunge şi nu e nevoie să mai fie accentuate, mai ales că celelalte sunt lucruri cunoscute. Insă n'am înţeles niciodată de ce a avut în biserică miluește-mă Dumnezeu atâta trecere. Poate fiindcă recunoaşte cel care se roagă că „iată în fărădelege m'am zămislit şi în păcate m'a născut maica mea". Concepţiunea e fărădelege şi naşterea păcat? Dar aceasta e condamnarea vieţii, cel mai mare păcat şi ideie antibiologică, opusă întregii ştiinţe şi civilizaţiuni moderne. Şi lauda „cele ne arătate şi cele ascunse ale înţelepciunii tale mi-ai arătat mie" se vede cât preţueşte, dacă concepţiunea şi naşterea au fost aşa de bine înţelese! In mulţimea promisiunilor, în mirosul fripturilor dela jertfe nu se pierde frumoasa speranţă că „inima înfrântă şi smerită, Dumnezeu nu o va depărta?". Biata inimă, înloc să fie totul, abia este ceva tolerat, principalul rămânând tot „jertfa arderilor totale" „viţei pe altar" cu condiţie ca D-zeu să ajute rezidirea templului, dacă vrea să aibă viţei şi arderi de

www.dacoromanica.ro

animale. Apoi credința în puterea spălăturilor, a stropirii cu isop, înlocul căinții și îndreptării greșelilor, ne arată religia ebraică tot așa de materialistă ca celelalte religii din vremea ei.

Acest psalm, pe care credincioșii îl atribuie lui David, este o rugăciune compusă de vreun cărturar fariseu, prin secolul al doilea, căci se vede în el grijea de rezidirea templului și de stabilirea unor practici religioase, cari poate nici nu existaseră în vechiul stat evreesc.

Aceste rugăciuni mi-au ocupat mare parte din anul întâiu de școală și mi-au adus un singur folos, că recitindu-le mereu, am fixat bine literile, încât pe urmă am putut citi mai cu înlesnire în alte cărți. Insă am rămas îndărăt la scriere și la aritmetică, cum și la gramatică. La scriere ne punea dascălul, căruia îi ziceam *logofete*, să scriem în fiece zi câte o față de placă, mai apoi de caet, cât pentru aritmetică și gimnastică, abia le-am început în anul următor.

Rugăciunile erau partea cea mai grea și din ele nu mai puteau ieși copiii cu cap mare și gros. Bietul Mihai aștepta nerăbdător să vie vara cu secerea, căci declara că mai bine ar secera și ar cosi, decât să-l încerce logofătul la „Miluește-mă D-zeule". Nici alți copii mai supțiri nu scăpau teferi dela rugăciuni, nici Ilie al Costulesei, nici Ilie și frate-său Cârstea ai lui Radu din Pruni. Cârstea avea un glas frumos, înalt, o voce sonoră și pătrunzătoare de comandant, se pricepea să strângă opinca atât de frumos pe picior, încât îi venea ca un pantof de domnișoară și era ușor ca o pasăre. Se urca în vârful ulmului celui mai înalt și mai fără crăci, cunoștea toate păsările și toate speciile de arbori. Cum era să înțeleagă el buchisirile cărții, când simțurile-i erau larg deschise lumii, care-l robia prin toți porii firii lui? Ilie, frate-său mai mic, era mai puțin talentat, de aceea și mai aplicat la învățătură, fără să pătrunză bine înțelesul.

Când ieșeam din școală pe gheață, căci gârla era la vreo treizeci de metri de școală, toți carî eram întâiu la „Născătoare de Dumnezeu" rămâneam departe de Cârstea, care sbura pe luciu și era adevărat șef. Cismele mele (n'am purtat niciodată opinci) mari, căci mi le cumpăra mari ca să nu-mi rămână mici, mă țineau mai aproape de coadă decât de frunte, deși mă sileam destul și la jocul pe gheață. Tot drumul spre școală îl făceam pe gârlă, pe gheață, oricât ne sfătuiau cei de acasă să ne ferim de gârlă. Aceasta era însă periculoasă numai în locuri știute, unde se strângea apa, apoi gheața era destul de tare. Odată, numai, se zicea că am fost să caz în apă sub un mal și am pricinuit mare grije mamei, căci ea

www.dacoromanica.ro

detese cu planeta la un vrăjitor şi acela-i spusese că să mă feresc de apă şi să nu mănânc carne de capră (!) în luna august, iar pe mine părea că mă trage apa. Am învăţat să înnot contra voinţei mamei, care mereu mi-amintea de planetă. Teama aceasta, că trebuie să mă feresc de apă, dedea însă apei o putere irezistibilă de atracţiune asupră-mi, mai ales apa curgătoare, cu urletele şi cu gemetele ei, cu rezistenţele, cu şopotele, cu bulboanele şi cu învârtirea ei în cercuri, îmi părea o fiinţă vie şi irezistibilă. Primăvara, pela începutul lui martie, pe mal în drumul şcoalei, în societatea celorlalţi copii, priviam apa ce curgea din mal în mal, ducând sloiuri mari de gheaţă, rădăcini, trunchiuri de arbori şi fel de fel de lucruri, simţeam par'că glasul din planetă: „vin, băete, vin cu mine, ştii că eşti al meu!" Apa ameţeşte, te ia cu dânsa.

Soseau însă zilele de primăvară calde, cu florile, cu iarba şi o încântare întreagă înveselea totul. Dela cătunul nostru până la Băceni, unde era şcoala, fusese altă dată pădure mare, din care acum mai rămăseseră ulmi înalţi şi svelţi, peri sălbatici stufoşi pe sub şirul de deal şi alte specii de lemne de luncă, toate pline cu cuiburi de păsări. Dimineaţa, când mergeam spre şcoală, în soarele ce se înălţa plin de căldură, printre arbori cu păsări cântătoare, pe drumul negru ud de ploaia de noapte, simţeam nu numai plăcere de vieaţă, dar un fel de înălţare, de comunitate cu această natură puternică, bună şi frumoasă. Nu puteam să mă urc în pomi, nu mi-am făcut plăcerea să scot o pasăre din scorbura teiului depe malul gârlei, mi-era frică să nu dau de vreun şarpe. Admiram pe Cârstea fără speranţă să-l ajung în asemenea isprăvi, admiram pe ceilalţi cum distingeau mulţime de păsări, şi de arbori, dascăli mari în cunoaşterea naturii înconjurătoare, pe când logofătul considera asemenea cunoştinţe ca de prisos, n'ai decât să deschizi ochii ca să vezi şi urechile ca să auzi, iar „miluește-mă Dumnezeule" cere ochi, cere atenţie şi mai ales memorie. Şcoala însă lua alt aspect vara. La spatele ei era grădina, pe margine cu un rând de plute, cele mai înalte din tot satul. In grădină pomi şi burueni, crescute în voia lor, la fereastră nişte cucuţi înalte pânăla streşină şi dese de nu se vedea nimic printre ele. Ne închipuiam că sunt pline de şerpi şi oricât sunt de îndrăzneţi copiii de ţăran, eu n'am sărit în trei ani, niciodată, pârleazul în grădina şcoalei şi nici alţi copii nu îndrăzneau. De altfel şcoala, casă pustie, ne însufla frică. Singur să intru în ea nu îndrăzneam. Credeam că în podul ei bântueşte o stafie, de multe ori am sbughit-o afară cu toţii, speriaţi, când auzeam sgomot mare în pod şi când logo-

www.dacoromanica.ro

fătul lipsea. Probabil că sgomotul îl făcea vreo pisică, vreun şobolan, odată mi se pare că a fost în pod un copil, Lisandru lui Sache din Ciuciu, de vârsta noastră, mai îndărăt la carte, dar mai curajos. El singur se lăuda că a vrut să ne sperie, noi nu-l credeam, căci ar fi fost o ispravă de prea mare curaj, să se urce în pod. Curios că multe spaime de acestea au copiii şi nu le comunică oamenilor mari. Frica de stafia şcoalei era un chin pentru noi, cu toate astea nu spuneam nimic logofătului, nici acasă, ca şi cum ar fi fost o durere intimă a noastră. Totuşi, şcoala, deşi la margine, avea case vecine, vecinii ne vedeau ieşind speriaţi, nu ni se da nicio atenţie: „broscoi de copii, se joacă, logofătul este cu oamenii la secere!".

Altă spaimă mare ne producea trăsnetul şi fulgerul. Curios, că mi-a fost mai frică de acestea, când eram în societatea copiilor, căci singur acasă nu-mi aduc aminte să-mi fi fost frică, dar la şcoală de nenumărate ori am fugit afară închinându-ne. Când venea logofătul ne miram, cum de nu-i e frică, iar grija încercării ne făcea să uităm trăsnetul şi fulgerul.

In timpul şcoalei ne duceam să bem apă la gârlă, căci n'aveam vas cu apă, iar fântână nu se afla decât în cellalt cap al cătunului. Mi-aduc aminte că iarna beam cu plăcere apă rece din gârlă, după o mâncare sărată de brânză, sau de carne de porc. Spărgeam gheaţa, făceam o copcă, ne puneam pe brânci şi băgam gura în apa limpede să poţi număra firele de nisip pe fund. Vara, când sfârşeam mai de vreme, ne şi scăldam sub mal. Ziua de şcoală nu se măsura cu ceasul, ci cu soarele. Zi de vară până'n seară noi stam la treabă, citeam, scrieam, mai mult memoram.

STUDII IN ANUL AL DOILEA

Dupăce am terminat rugăciunile, cu „Dumnezeule cel veşnic şi împărate a toată făptura" şi cu „Fiinţă prea Inaltă" a lui Heliade, mi se pare, am început în anul al doilea catehismul cu întrebări şi cu răspunsuri.

Prima întrebare era: „Ce este omul?" — Răspuns: „Omul este cea mai perfectă făptură din câte a făcut Dumnezeu pe pământ". Ca şi la rugăciuni, nu era cestiunea să înţelegi, ci să repeţi. Ce însemnează făptură perfectă, cum a făcut-o Dumnezeu, ce este perfect nu ne oprea deloc, cum nu ne oprea nici toată teologia, filosofia şi sociologia, ce urmă, căci catehismul este un sistem complet, dela ezistenţa lui Dumnezeu

www.dacoromanica.ro

pânăla datoriile către animale şi-l învăţau copiii de clasa a doua pânăla 1874, când Titu Maiorescu, cred, l-a pus în clasa a patra.

Logofătul avea o metodă foarte eficace, când elevul era ascultător. El zicea: „în fiece duminecă se repeţi ce-ai învăţat". Eu repetam în fiece duminică şi am ajuns să recitez catehismul ca pe o rugăciune. Mi-a folosit această silinţă în clasa a doua la Slatina, că eu ştiam catehismul ca pe o rugăciune, ceilalţi copii abia îl silabiseau, iar în clasa a patra l-am repetat din nou.

La gramatică mă luptam din greu cu substantivul şi cu adiectivul, cu verbul n'am făcut cunoştinţă.

In aritmetică am învăţat cele patru operaţii cu numere întregi, toată ziua ne bălăbăneam cu câte o împărţire de mai multe cifre la deîmpărţit şi la împărţitor. Drept că şi cartea noastră era compusă fără nicio considerare la mintea copiilor. Definiţia fracţiilor era cam aşa „una sau mai multe frânturi, din unitatea diviză în frânturi alicuote" par'că şi mai greu, într'o ortografie stranie de tot.

Urmau numerele complexe cu măsurile vechi de stânjini, coţi, pogoane, ocale, băniţi, chile... în cari numai logofătul se mai descurca.

Vieaţa în care trăiam era cea din carte care ne prezentă numai natura moartă. Găseam însă pe-acasă câte-o carte, câte un jurnal, care punea stăpânire pe noi. Mi-aduc aminte că într'un jurnal, venit nu se ştie cui, am citit nişte versuri despre prinţul Ho.

Prinţul Ho, prinţul Ho,
Prinţul, prinţul hotentot.
Hotentoţia d'acuma,
Zice s'a trecut cu gluma,
Prinţul Ho, prinţul Ho,
Prinţul, prinţul hotentot.

De unde au ajuns în satul nostru aceste versuri contra domnitorului Carol nu înţeleg, din norocire nu le-a citit nimeni decât eu, şi nici eu nu le înţelegeam.

Pe toamnă, prin 1873, crez, am găsit Genoveva de Brabant, tipărită cu litere jumătate latine şi jumătate cirilice. O citeam cu multă pasiune, chiar seara pe înserate şi mă prăpădeam de plâns pentru biata prinţesă şi pentru Benoni, deşi nu înţelegeam bine dece a vrut s'o piardă iconomul ducelui. Folos din citirea acestei cărţi am tras, că am învăţat, fără pro-

www.dacoromanica.ro

fesor, să citesc literele cirilice, cu cari am atacat cărţile bisericeşti.

La biserică mă duceam regulat acum, nu numai ca să zic crezul şi tatăl nostru, dar mai ales ca să citesc cazania şi vieţile sfinţilor în minee. Stam în strană care ar fi scaun episcopal, unde mineele se găseau grămadă, scoteam volumul ştiut şi urmam de unde întrerupsesem. Erau cărţi legate frumos, cu un tipar mare, frumos şi curat, desigur dăruite de proprietar la construirea bisericii. In timpul slujbei, preotul slujea, dascălii cântau, câteva femei şi vreo doi-trei bătrâni ascultau, eu nu ştiam ce se face în biserică, citeam vieţile sfinţilor. Mai târziu luam mineul acasă, ca să-l citesc. Acestea au fost romanele copilăriei mele, romane pline de minuni, pline de comparaţiuni, pline de virtutea răbdării şi a umilinţii.

Iată un exemplu la cazania sfântului Pavel: „cine poate număra picăturile de ploaie, acela poate număra temniţele în cari a fost închis, loviturile ce a primit".

O minune romantică este învierea celor şapte sfinţi din Efes. De frica împăratului Decius, sfinţii s'au refugiat într'o peşteră şi au adormit cu grije mare despre împărat. Insă nu s'au mai deşteptat, şi Dumnezeu a vrut ca trupurile lor să nu fie descoperite de nimeni. Peste câteva sute de ani, când în biserică se discuta cu mare aprindere despre nemurirea sufletului, Dumnezeu i-a deşteptat, ca să lumineze poporul său. Se deşteaptă sfinţii, într'o dimineaţă, şi vorbesc între ei: „Du-te Iamvlichie, de cumpără pâine şi află şi despre Dechie, ce gânduri mai are cu noi". Sfântul apucă drumul târgului, dar se mirà că în calea sa vedea lumea altfel decum o lăsase seara. Merge în piaţă şi vede că negustorul se uită cu mirare la banul său, că-l arată altora, iar când sfântul îi întreabă despre Dechie, ei nu ştiu ce să-i răspundă. Mai apoi înţeleg toţi marea minune, dau cinste sfântului şi slavă lui Dumnezeu, care le-a păstrat sufletele sute de ani. O problemă teribilă se pune, în adevăr, ca urmare a acestei minuni: cum au petrecut sufletele sfinţilor acele câteva sute de ani? Să admitem că li s'au păstrat corpurile necorupte sub influenţa elementelor, dar că în natura proprie a sufletului nu s'a petrecut nicio schimbare, că a perit conştiinţa de ei înşişi tot acest timp, că au rămas ca într'un leşin şi nu s'au deşteptat la conştiinţă decât odată cu vieaţa corpului, asemenea trăire a sufletului este strâns legată de vieaţa corpului, făr'de care conştiinţa nu are nicio vieaţă proprie. Dar legenda este frumoasă şi romantică.

18325.—Un copil, Un sat, I. S. Floru 4

www.dacoromanica.ro

O minune frumoasă şi înveselitoare se găseşte în cazania Sfântului Nicolaie, care nu arunca numai câte o pungă cu 300 de galbeni, pe fereastra unei dame, căreia-i lipsea zestrea, ca să se mărite, ci a salvat şi pe un negustor, care călătorea pe mare. Intâmplându-se mare furtună, negustorul a căzut depe corabie în marea înfuriată. Dar, în momentul când valurile îl acopereau, el a strigat din adâncul noianului „Sfinte Nicolaie, ajută-mi! Şi, o mare minune a sfântului! Negustorul s'a pomenit în casa sa, stând în picioare în mijlocul al lor săi şi, iată, apa curgea depe hainele sale în mijlocul odăii. Toţi se mirau, lăudau pe Sfântul Nicolaie, care a scăpat pe omul său şi cântau: mare eşti, Doamne, şi minunate sunt lucrurile tale şi niciun lucru nu e de ajuns spre lauda minunilor tale!

Cu deosebire îmi plăceau sfinţii cu nume rari: sfântul Goavdela, persanul, care a suferit chinuri grele pe roată dela regele, tatăl său.

Tot din această vreme am început să citesc visul maicii Domnului şi să-l port în sân. Noaptea, nu dormeam liniştit, eram agitat şi făceam tot ce mi se recomanda, ca să dorm liniştit. Bătrâna dela Floru îmi spunea să fac seara semnul crucii pe perină şi să zic: „cine are cruce să vie la cruce, cine n'are cruce să fugă de cruce". Alţii îmi ziceau să pun cărticica visul maicii Domnului sub perină, şi, înainte de a adormì, să zic pe dinafară, în fiece seară partea în care arhanghelul Mihail, coborându-se din muntele măslinilor întâlneşte pe Satana, o (din cauza terminaţiunii în *u* o luau drept femee) ia de păr şi-i porunceşte să destăinuească numele ce ia şi vicleniile ce întrebuinţează, spre a ispiti pe creştini. O ziceam şi am zis-o ani de a rândul, cu mare exactitate.

Câştigasem cunoştinţe din atâtea citiri. Ştiam multe lucruri bisericeşti, cum şi alte cunoştinţe. Deşi fără hartă, învăţam geografia Europei, nume, fără nicio idee de judeţul nostru, despre România. Ce teribilă muncă la Germania, cum fusese între 1866—1870. Era iarnă, era nor, era ger şi noi în şcoală: Main, Main, Lippe Detmold Schwartzhausen, Gotha, căci cartea nu ne spunea numai statele şi capitalele principale ci toate statele intrate în confederaţiunea germanică de nord. La aritmetică ştiam să număr bine, odată am numărat toate mărgelile depe nişte bete, o mie şi câteva sute, mai ales adunam din memorie numere mari. Insă la istorie eram mai tare.

Imi cumpărase tată-meu Istoria Românilor de Laurian. Cu câtă nerăbdare am aşteptat să-mi aducă dela Slatina cartea! Mi se părea că ziua n'o să se mai sfârşească. Şi când

www.dacoromanica.ro

mi-a adus-o, seara, cum mirosea de frumos! Curios, atunci cărţile aveau un miros propriu plăcut, pe care azi rareori îl mai au. O carte cu foi late, cu litere frumoase, cu rânduri lungi, fără ilustraţii, numai cu o mică vignetă pe copertă. Să tot fi fost prin luna fevruarie din 1874. Dimineaţa am început să citesc la lumina ciobului, căci ne sculam pela orele cinci. Ciobul sau hârbul, lampa casei până atunci, era un mic vas de fier ca o farfurioară cu un fel de cioculeţ înainte. Umpleam ciobul cu untură topită, suceam în chip de feştilă o trenţuliţă de cârpă, care se punea în ciobul cu untură, ca să vie vârful feştilei pe cioc şi se aprindea. Aşa a luminat peşterile sale omul primitiv. La lumina aceasta slabă s'au acoperit acele peşteri cu picturi colorate, împodobite, la înălţimi de zeci de metri pe plafond şi la depărtări de sute de metri dela intrarea peşterei. Lumina, deşi slabă, nu mi-a stricat ochii, căci în clasa a patra de seminar puteam citi la doi metri, dar în clasa a şasea, cu o lampă în vârful unui tavan, am devenit miop pentru întreaga vieaţă. In anul următor, 1875, am cumpărat lampă de petrol, cu un picior de fixat în perete, nu aveam însă lumină regulată, căci pe atunci petrol se găsea cam greu. La ciob am citit primele lupte ale Romanilor cu Dacii, lupta dela Tapae, ameninţarea „Burii, cu toţi soţii lor, învită pe Traian să se retragă din Dacia", lupta lui Tuhut cu Gelu, lupta cu Turcii, după care Paul Chenezu danţează împrejurul mesei cu un Turc în dinţi, însă Laurian spune lucrurile prea uscat. Mi-a plăcut mai mult Heliade la Mihai Viteazu. Istoria lui Heliade mi-a împrumutat-o Bică al lui moş Nicolae Călcăiu, fratele mătuşei Rada. Bică învăţase la Slatina trei clase, se zicea trei teancuri de cărţi. Cât am plâns, citind istoria lui Mihai! Cât m'a înfiorat omorîrea lui! Mai târziu, când am ajuns şi eu la Slatina, bătrânul institutor şi director Ionaşcu a ţinut la o serbare o cuvântare entuziastă, a pomenit de Epaminonda şi de Pelopida, de cele două fete ale lui Epaminonda, când însă a început a declama cu credinţă profeţiile lui Heliade: „drept gladiu al triumfului, drept armă purtaşi cruce, şi creştinat-ai barbari" lăcrămile îmi veneau în ochi, ca după revederea unor locuri cunoscute.

Altă carte pe care am mai citit-o atunci era, mi se pare, Sacra Scriptură, cu multe ilustraţii, unele după Michel Angelo (Primul omor, potopul) o prescurtare a vechiului şi noului testament. Dar mai popular scrisă era o carte, tot de istoria sacră, pe care mi-a dat-o logofătul la sâmpietru, nu prea înţelegeam eu pentru ce. Imi mai detese şi o agricultură practică de Alexandrescu, pe care am avut apoi onoarea să-l văz

www.dacoromanica.ro

ca profesor la seminarul central, însă în ea găseam tot lucruri fără interes, grâu, secară, orz, grapă, cu ilustraţii, adevărat, dar nu-mi plăcea; pecând istoria sacră spunea duios despre prinderea şi judecarea lui Isus. Simţeam mare plăcere să ies prin sat cu cartea în mână şi să citesc în auzul mai multora. Odată, m'a luat Stancu la el şi am citit în bătătură, la umbra salcâmilor, cum a fost judecat şi răstignit Isus. Mulţime de femei, de fete şi de bărbaţi ascultau şi se înduioşeau împreună cu mine.

Nu totdeauna repurtam însă succese. Aveam o carte de citire veche, pe care mi-o împrumutase notarul Ioan Teodorescu. In ea se povesteà vieaţa unui cioban, pe care un prinţ îl adusese la curte şi-l făcuse secretarul său. Bietul băiat se retrăgea în camera lui uneori, ca să se bucure de privirea lucrurile lui de ciobănie, fluerul, caţa păstorească, dar ceilalţi curteni invidioşi credeau că el se retrage ca să se bucure de vederea lucrurilor preţioase ce a furat din curte: îl pârăsc la prinţ, îl pândesc, îl prind şi rămân confundaţi. Insă Şerban tot părăseşte curtea amărît. Imi plăcea mult tristeţea şi nevinovăţia lui, de aceea într'o zi am început să citesc istoria aceasta copiilor în casa lui Nae Pişcă. Abia am început, abia am pronunţat numele Şerban şi un chiot general m'a amuţit: „he, Şerban, Şerban ţiganul, Şerban, he-e-e": se întâmplase că în sat să fie un fierar ţigan, cu acelaş nume ca al ciobanului.

Interesant e, că în casă nu căutau să profite de ştiinţa mea, pentru cestiuni religioase, sau pentru aplicaţiuni practice, sau pentru curiozităţi politice. Tată-meu nu ştia carte, cu toată fudulia lui, dar ca să nu se arăte de tot neştiutor zicea că ştie să se iscălească, măcar că avea inel cu pecetie, iar urmă de cerneală şi de condei nu se pomenise în casă pânăla mine. Mă puneau însă să le citesc şi mi-a cumpărat o carte de semne, în care se explică ce se va întâmpla cuiva de i se va bate ochiul, sau sprincenele, sau altă parte a corpului: „ochiul drept de ţi se va clăti, ce vei gândi pe voe-ţi va fi"... „de vei avea noiţe (semne albe) pe unghia cutărui deget..." şi mulţime de alte nerozii. In asemenea împrejurări am rămas destul de superstiţios până târziu. Credeam că dacă lunea îmi merge rău, toată săptămâna trebuia să-mi meargă rău. Observaţia confirma superstiţia la şcoală: dacă mă certa lunea sau nu răspundeam cum mă aşteptam, toată săptămâna mă dojenea. Altă carte în care citeam, dar să-mi procur una n'am izbutít, era explicarea viselor. A şti cum se explică visele era pe vremea mea, ca a trece doctoratul în filosofie, con-

www.dacoromanica.ro

sacrare de învățat mare. Fără carte de vise, n'am putut trece în fața a lor mei de mare învățat.

Vecinii noștri făceau apel la învățătura mea ca să le citesc chitanțele de bir și biletele de zile lucrate la arendaș. In astea le smulgeam admirația, fiindcă chitanțele erau tipărite, iar bileţelele arendașului erau mai puține decât zilele, încât aveam aerul că fac eu să câștige ei zile, pe când citeam câte două și trei zile într'un bilet. Apoi distingeam cu multă pricepere cari erau bilete de zile, cari de pui de găină, dați ca obligație.

Bătrâna dela Floru, care încondeia ouă cu o măestrie neîntrecută, se mira mult cum de nu pot eu încondeia că știu să scriu și încondeiatul tot scris este, numai scris fără carte și cine știe să scrie ar trebui să incondeeze mai bune.

IN VACANȚE

După sâmpietru vieața trecea, cum am mai spus, mai făcând câte o trebușoară cam pelângă casă, mai alergând pela ochean, în care mă scăldam in unele zile nu mai puțin decât de șase ori, mai neglijând porcii or caii de intrau în semănăturile vecinilor, ceeace-mi atrăgea din partea mamei ocări și uneori câte o palmă. O dată, după ce am lăsat caii și m'am scăldat vreo două trei ceasuri, veneam acasă flămând. Mama mi-a ieșit înainte, de rândul acesta blândă, dar când am fost la mâinile ei, a pus mâna pe mine și cum nenorocul meu i-a scos înainte un cocean verde de porumb, a început să mă măsoare cu el pe spate, și m'a mângâiat, m'a mângâiat până s'a rupt coceanul de tot. Asta nu e puțin lucru, căci coceanul verde se mlădiază de se face adevărată mlăcie. Această bătaie am pomenit-o, dar de atunci nici nu m'a mai bătut mama și până târziu își aducea și ea aminte de bătaia cu coceanul.

De altfel eu eram cărturar în casă: citeam când mă punea mama să leagăn copiii, citeam seara după masă și dimineața, când ne sculam. Uneori, mai ales pe timpul rariței, luau pe cioban și mă trimeteau cu oile, eu plecam cu cartea în sân. Acolo, liber, mi se părea că greutățile dela școală sunt jucării, iată ce ușor faci propoziții „oaia paște" „clopotul sună!". Ce simple sunt în vacanță cestiunile grele din școală!

Cu copiii, joc de sezon era lupta cu fire de păpădie (noi îi ziceam cu o vorbă mai greu de exprimat b. porcului). Luam fire, le făceam ca o ață, prindeam firul celuilalt și căutam să-l tăem. Se întâmpla că unele fire erau foarte tari și rupeau

www.dacoromanica.ro

pe toate celelalte. Alte ori alegeam nişte fire aţoase, tari, în vârf cu seminţe într'un fel de spic, noi le ziceam *turcaleţi*, din cauză că semănau la formă cu fesul Turcilor, şi izbeam firele unul de altul, ca să se rupă spicul, *să se taie capul*. Ce mai jocuri ne jucam cu aceşti turcaleţi! Ce haz, ce căutare prin iarbă după firele cele mai tari! Ce sgomot! Ce chiote!

HERIA

Trebuie să pun un titlu deosebit unei petreceri unice, de care m'am bucurat în toamna anului 1874.

Se culesese porumbul, dar tot mai rămăneau pe porumbişte coceni mai mici, vrejuri de dovleac, dovleci mai mici copţi, sau mai mari necopţi, în fine resturile unei recolte, într'un timp când omul nu era aşa de aprig la câştig, ci asemenea lui Booz lăsa în urma sa, ca să mai găsească ceva şi alt cineva. Nu ştiu dacă alţii au simţit în urma recoltei ceeace simţeam eu: ceva, aşa, trăit şi neisprăvit; ici să dai de un pepene verde, mare şi frumos, dar verde şi necopt; dincoace să dai de un porumb cu gingii dar nu zaharos nici lăptos; colo verdeaţă, dar nu fragedă, şi cu sevă, o aromă de tinereţe fără speranţele maturităţii, încât din totul se degaja, par'că, o promisiune ce nu s'a putut ţine, un regret că era să fie şi n'a fost.

In urma recoltei, tot câmpul rămânea golaş. Lunca era acum un câmp întins, întrerupt numai de câte o vâlcea, de câte un lac, de câte un păpuriş. Dealul pânăla bulumac şi pânăla călugărească era sau pârloagă, sau mirişte, sau porumbişte, întrerupte de tufele marelui codru, tăiat şi întrebuinţat, n'ar mai fi fost, la moara de foc. Semănatul grâului începea după septemvrie în porumbişte, ogoare nefiind în obiceiul oamenilor noştri, ca să facă.

Şi ciobanii cu flăcăii fără ocupaţie, cu toţi băeţii mărişori, începeau să vâneze păsări cu heric, sau cu eretele.

In urma recoltei, păsări multe şi grase fâşiiau din toate tufele, săreau din toate leşile, umpleau câmpul şi codrul. Tineri exersaţi chemau eretele, mai ales în zile calde după amiazăzi cu un strigăt pătrunzător şi înalt „he, he!" Indată se arăta, planând în slăvile cerului, unul sau mai mulţi ereţi, cu aripile întinse, gata să se răpează şi să ia din sbor biata păsărică, ce ar fi îndrăznit să sboare sub el. Păsările se făceau mici, rămâneau în stuful lor, sau în iarba unde se găseau, dar unde uşor le prindeau cei iscusiţi. Cele cari sburau sub erete se expuneau loviturilor cu ciomegele, sau să fie smulse din sbor

www.dacoromanica.ro

de herete, pe care nu-l speriea sgomotul vânătorilor, din contră, cu o fineţe diabolică el înţelegea că este alieatul vânătorilor încontra bietelor păsări.

Câmpul răsuna „he, he!" căini învăţaţi la vânat alergau şi ei, toţi cu sgomot mare, mergând în linie şi bătând tufele, leşile, orice ascunzătoare. Multe păsări nevinovate dar grase îşi găseau atuncí sfârşitul zilelor: potârnichi pestriţe, prepeliţe închise, presurelele fragede, cârsteii şi altele.

Ceata alerga strigând „he, he!" păsările sburau pe jos puţin d'asupra pământului, din tufe sburau frunze aruncate de loviturile ciomegelor, în urmă se ridica pulbere de fuga atâtor oameni şi animale, un amestec drăcesc de ţipete, de ciripituri, de lătrat, până aproape de apusul soarelui, când vânătoarea înceta, pulberea se depunea, bietele păsări se linişteau.

Sus în slăvile cerului planau încă hereţii cu aripile întinse, poate mulţumiţi de prada ce au câştigat în timpl zilei, poate deziluzionaţi de alieanţa cu tovarăşul lor biman, care se servise de ei ca de nişte instrumente şi-şi luase parte cu mult mai mare de cât merita.

Nu ştiu dacă în alte părţi s'au făcut asemenea jocuri de vânătoare, afară de vânătorile organizate în evul mediu, când cavalerii mergeau cu şoimii pe mâini şi se serveau de ei, ca să sperie păsările şi să le poată săgeta. Nici în satul nostru nu s'au mai jucat cu heria, căci păsările s'au împuţinat cu dispariţia pădurilor, apoi cultura câmpului a ocupat multă suprafaţă şi n'a mai fost cu putinţă să se alerge pe o distanţă mare, ca să nu se strice semănăturile.

O cauză mai însemnată de dispariţiunea şi a altor jocuri, a fost schimbarea de creştere a tinerimii, pricinuită de nevoile culturii celei noi. Mai înainte, oamenii duceau vieaţă cu trebuinţe reduse, vieaţă mai mult pastorală. Semănături se semănau puţine, porumb mai mult pentru casă, grâu pentru colaci şi pentru pomeni, mai târziu pentru vânzare, dar trebuia dus tocmai la Turnu-Măgurele, drum lung şi greu, preţ puţin sigur. Tata nu ducea grâul la Turnu, ci găsea mai bine să-l dea oilor iarna. Pentru schimb se producea puţin, pentru traiul propriu nu se cerea mult. Celelalte nevoi ale vieţii erau uşor de satisfăcut, căci îmbrăcămintea se pregătea în casă. Cisme foarte puţini purtau, iar iminei numai la sărbători. Taica nu putea suferì pe *golanii* tineri, cari „se însoară, şi ei, îşi cumpără cisme, se potrivesc cu mine. Odată mai rămâneau neînsuraţi, umblau toţi desculţi, ori cu opinci". Moşiea rămânea în mare parte nelucrată, arenda era mică. Pecând înainte de războiul cel mare se arenda cu 50.000 de franci (mai înainte

www.dacoromanica.ro

o ţinuse şi Staicovici băcanul) pe timpul războiului independenţei se arenda cu 5.000. Copiii creşteau fără muncă în joc şi în petreceri, copilăriea ţinea mult, iar munca productivă începea târziu. Observaţiea aceasta am auzit-o din gura lui Florea ţiganul, fiul lui Stan Bălălău. Florea era de vreo 30 de ani, deştept şi pretenţios, izbutise să se însoare c'o Romîncă dintr'alt sat şi avea un băiat alb şi blond ca un Neamţ. Era cam de casa noastră, la el făceam apel când trebuia săvârşit ceva de încredere. Odată, în zi de sărbătoare, se mira el de greutăţile timpului: „S'au schimbat vremurile, nenişorule. Unde se mai pomenesc copii până la 18 ani ca noi! Ne jucam fără grije. Lemnele, uscături din pădure, erau lângă casă, lapte, brânză la tot omul. Băteam purceaua în mijlocul satului, acum pun copilul la muncă decum începe să zică *mamă*. Pânăla patru ani îl pun după gâşte, cari altădată păşteau slobode şi veneau acasă tocmai seara în sbor. Pânăla şapte ani îl trimet cu viţelul şi pe urmă secerea şi sapa. Uitaţi-vă la ei că nu mai cresc, se pipernicesc". Să fi fost prin 1880.

VIEAŢA ŞI OBICEIURILE SATULUI

Comuna Ursoaia, aşezată pe o gârlă Plapcea (Vedea mică) se compune din trei cătune: cel mai de nord Jiianca (Stănislăveşti), cel din mijloc Băceni şi cel din sud Ciuciu. Cel dintâiu, înfiinţat pe moşia lui Stănuţ Jiianu (mai apoi Cesianu) purta numele lui. Băcenii se numiau aşa sau pentrucă veniseră din Bacea, o comună spre apus, dincolo de pădurea bulumac, sau pentucă la început fusese populat de către neamul lui Mărin Băceanu.

In cătunul acesta cu vreo zece case erau trei oameni mai de frunte: *Dima* proprietar de turme, cu coprins bun. cu câini mulţi şi răi, cu grădină sub coastă, cu pădurice de ulmi şi cu mulţime de pătule; *Dumitru Nebunescu* de partea cealaltă spre gârlă, multă vreme primar, naşul Taichii; *Ioniţă Teodorescu,* toată vieaţa notar, vestit pentru priceperea la condeiu, dar şi plecat spre băutură.

Ciuciu este vatră veche de sat, populat poate depe vremea Slovenilor; cu un deal înalt care domină valea spre toate punctele cardinale, la confluenţa Plapcei cu Vedea. Satul s'a coborît din deal, *Piţigoeşti,* în vale, căci sus sunt lipsiţi de apă, pe care o cară din vale cu greu. Se crede că întemeetorul satului ar fi fost Ciuciu, de origine turc. Am mai spus că locuitorii se deosebiau prin port, prin pretenţii, prin

www.dacoromanica.ro

obiceiuri. Se cred nobili, au proprietăți mari. Costea al Lungului, avea la două sute de pogoane, încât vota în colegiul întâiu. Păcat că era beţiv de cădea în gropi şi avea un băiat *Gheorghe*, coleg cu mine, tardiv şi gângav de tot. Avea însă nevastă vrednică şi fete multe, cari s'au măritat şi au îmbucăţit moşia lui Costea. Vrednică şi ceva mai mult era *Nuţuleasa*, văduvă, tot aşa de bogată, cu mulţi copii, între cari Stroe mai mare decât mine. Nuţuleasa mai pe urmă s'a luat cu un Sârb, Raicu, pentrucă oamenii din sat îi păreau prea de jos, şi a risipit parte din moşia rămasă dela părinţi. Raicu venea şi mai înainte în casa noastră, era persoană plăcută. Altul era *Dima Ciucescu*, descendentul direct al Ciuceştilor, bogat proprietar, ai căror urmaşi sunt fruntaşi în cătun şi azi. Badea Diaconescu, învăţătorul nostru se aşezase în sat prin căsătorie, *Ioniţă Ciucescu*, preotul slujea, când slujea, admirabil, avea o voce minunată, era luxos şi uşor în purtări ca un om al renaşterii: să mângâie femeile la confesiune era la el jucărie. La biserica noastră venise un preot tânăr, cu o preuteasă tânără şi frumoasă, care ştia să facă dulceaţă de vişine. Popa Ioniţă, deşi mai bătrân, a mângâiat-o şi pe ea, însă în plină casă, la noi, preuteasa *l-a declarat* soţului, dar toţi au făcut haz de naivitatea preutesei, căci popa Ioniţă nu se purta altfel. Drept că şi preuteasa lui era urîtă şi crescuse mulţime de copii. Prin 1880, toamna, ne duceam la seminar în Argeş eu, cu Nae al părintelui şi cu sfinţia sa. Ne oprim să mâncăm şi părintele scoate brânză, ceapă, friptură deşi era post. Eu nu părăsisem practicile, ţineam postul, de aceea mâncam pâine: „ce copil eşti, îmi zicea popa, crezi că religia stă în abţinerea de brânză şi de carne!" Nu e vorbă că el călca toate poruncile bisericii, nu numai postul. A murit nu prea bătrân şi bietul Nae, cam mincinos, cam fără conştiinţă, a învăţat şcoala de agricultură dela Herăstrău şi a murit fără vreme.

Ciucenii erau albaştri. Se îmbrăcau cu scurteici albastre, ţesute şi văpsite în casă, cu mintene *(zăbune)* şi cu pantaloni albaştri, fel de târgoveţi. Femeile, şi ele, erau mai de rassă şi mai frumoase. Ştieau să lucreze cu iglița, purtau fuste de pichet cu cute călcate, căci fier de călcat se găsea în Ciuciu. Impleteau cu cârligul flanele groase de lână în coloare roşie, bine căptuşite, împleteau ciorapi într'un cârlig, groşi, sau în mai multe cârlige, subţiri, unii şi alţii în culori diferite, încât vârful pantalonilor se băga în ciorapi, cari ajungeau până la genunchi şi atrăgeau ochii în horă prin strălucirea colorilor, pecând ai noştri erau mai ciobăneşti. Cojocul se considera ca o haină de ciobani. Fetele, încai, erau de o distincţiune ca la

www.dacoromanica.ro

oraş. Mi-aduc aminte câtă impresiune mi-a făcut răspunsul unei domnişoare, a lui Ioniţă Ciucescu, când eram în seminar, după-ce i-am mulţumit că ne-a dat dulceaţă: „cu plăcere". „Cu plăcere", nu „pentru puţin" sau ceva aşa.

Casele se făceau în Jiianca de gard, sau de drugani, pari groşi de cer. Mai toate aveau două camere, afară de a noastră care era cu trei. Fiece casă avea o prispă pe care te urcai dela pământ pe două, trei trepte. Prispa era de lungimea casei, în timpul verei ţăranii nu dorm în casă, ci pe prispă. Toate casele se construesc cu faţa spre soare nimiez, după o credinţă tainică nediscutată, de aceea pot fi cu spatele spre drum, căci soare caută nu frecventarea oamenilor. Se ştie că locuinţele oamenilor primitivi, ale celor din civilizaţiunea egeeană, nu aveau ferestre, iar lumina venea pe uşă, încât uşa era spre soare răsare, sau spre soare nimiez. Prima cameră se numeşte *la foc*, căci focul arde pe vatra colţului din fund, lângă peretele despre răsărit. D'asupra vetrei se ridică *coşul*, hornul, pe care atârnă dela o înălţime de vreo trei metri, susţinute pe un par de lemn tare *(lemnul coşului*, pus în horn la zidirea lui) *fiarele coşului*, lanţ cu zale, terminat cu un cârlig, în care se atârnă căldarea. Imprejurul coşului, d'asupra vetrei, se lasă dela grindă în jos, până cam la un metru şi ceva de pământ o zidărie, ca o cutie, terminată printr'o poliţă, *corlata*, bufetul ţăranului. Pe corlată se pun lucrurile de primul serviciu, cănile, resturile de masă, ciobul de luminat în timpul mâncării, iar lucrurile de rezervă străchini, căni, solniţă se pun pe cutia de zidărie (prichiciu) până sub grindă şi până unde începe zidul hornului. Cutia de zidărie serveşte să închidă flacăra şi s'o facă inofensivă, mai ales când este alimentată cu paie, coceni, frunze, îndreptând-o pe coş în sus. In mijlocul vetrei, jos, peretele despre răsărit este spart în forma unui triunghiu isoscel, cu laturile curbe, *gura sobei*, iar d'asupra laturilor, ca un punct d'asupra lui *i* se practică în perete o gaură rotundă, ca să înlesnească arderea focului în sobă, chiar dacă gura sobei s'ar astupa cu *turta* ei. Pe gură se face focul în sobă, care se găseşte în camera despre răsărit, numită tot sobă, încât cele două camere se numesc foc şi sobă, după funcţiunile principale ce se săvârşesc în ele. Iarna după stingerea flacării, când a rămas numai jarul de buturugi (dispărute acum) se astupă gura sobei cu turta, o lespede de pământ uscat, frământat, prevăzută cu o mănuşă.

La foc stă vasul cu apă numit *vadră*, găleată de scânduri încinsă cu cercuri de fier, de 15—20 chilograme şi grea goală de cel puţin 7 chilograme. Din vadră iei apă cu un *căuş* de

www.dacoromanica.ro

lemn, de fier la cei mai cu stare, în forma unei linguri mari de supă. Doniţi şi urcioare rămăseseră numai la cei săraci şi la Ţigani. Pentru locul vedrei există o laviţă specială, cam lângă uşă, dar ferită de soare. Apă cară numai fetele şi femeile, rar câte un băiat, mai rar câte un bărbat, acela *îmbrobodit*. Vadra se poartă în cap şi fata începe să aducă apă în ea, decând începe să calce a fată mare, deşi se îndoaie sub greutatea năprasnică a vasului, ca o trestie. Este de o frumuseţe antică silueta femeii, cum merge dreaptă cu vadra, ca să nu se clatine apa. Vadra se suportă pe capul gol sau pe *glamnică*, un şervet strâns şi făcut colac.

Tot în camera dela foc se pune, de obiceiu, un pat, iar primăvara se adăpostesc mieii, viţeii decurând fătaţi, purceii mititei, cloştile ori gâştile cât clocesc pe ouă.

In camera cu soba intri pe o uşă bine închisă, căci cu frigul nu se glumeşte. In alte părţi (Mierleşti) acestei camere i se zice chilie. Soba se numeşte oarbă, căci gura ei este pela foc în vatră. Largă şi înaltă, uneori este zidită cu mai multe oale înăuntru, încât vii de afară cu mâna înghetată şi o bagi în oală, că e mai cald. Seara copiii, înainte de masă, stau pe întuneric pelângă sobă, spun poveşti şi coc boabe de porumb în oală. Dealungul peretelui dinspre nord, între sobă şi perete, se întinde patul cel mai călduros, de obiceiu patul fetelor, sau al mamei şi al copiilor mici. Pelângă peretele despre răsărit este patul cel mare al tatălui şi al băeţilor; iar pelângă peretele de sud, ceva mai scurt, ca să nu împiedece deschiderea uşii este patul vreunui musafir, al vreunei rude, al vreunui drumeţ, câteodată şi al unei slugi mai de consideraţie.

La capul patului mare stă *lada*, o cutie de brad lucrată la Braşov cu felurite flori şi în colori foarte vii, printre cari predomină albastrul, verdele şi galbenul. Pe ladă stă găteala casei : velinţe, chilimuri, macaturi, aşternuturi, perine ; în ladă stă ascunsă de priviri găteala de corp : fuste (cea dela nuntă de lânică sau de mătase se păstrează cu mai multă îngrijire) ii, cămăşi cusute, barişuri, vreo panglică de mătase, vreo batistă de amintire, vreo pereche de mânuşi chiar de mătase.

Dealungul peretelui intern, pe d'asupra sobei, se întinde o poliţă lată, pe care se pun codrii de săpun ca să stea uscaţi, sarea de mâncare, ardeiul pisat, lacătele fără întrebuinţare, pistoalele ruginite sau cele stricate, căci puşca şi pistoalele în funcţiune se văd în cuie pe pereţi. Sub poliţa peretelui despre răsărit stau atârnate pe pereţi icoanele, în-

www.dacoromanica.ro

coronate cu steble de busuioc dela Bobotează şi alături o sticluţă cu aiasmă tot dela Bobotează. Pela colţuri se mai vede în câte un cuiu atârnată ba o fustă, ba un cojoc, ba o chebă, iar subpatul e plin de dovleci albi aduşi ca să nu degere şi ţinuţi până în postul Paştelui, pantofi vechi, opinci rupte, cari pot procura *plotoage* pentru altele mai puţin rupte.

Paturile sunt scânduri de brad fixate pe pari bătuţi în pământ. De multe ori o scândură e mai ridicată decât alta, dar ţăranul socoteşte semn de moliciune nepermisă, ca să aibă grije de locul unde doarme. Peste pat se întinde un aşternut, care stă şi ziua, la cei mai mulţi însă ziua stau scândurile goale. De învelit au cerga, lungă şi lată cât de două ori patul, aşa că se poate pune îndoită ca să ţie mai bine de cald. Cerga mai are şi alte întrebuinţări: se aşterne în căruţă când cară grâul din arie, se aşterne când vântură fasolea, când întind grâul spălat... Cămaşa de ziua n'o schimbă ţăranii când se culcă, dar se descing şi scot căciula, se şi descalţă. La capul patului pentru cap au unul sau două *căpătâie*, perine într'o ţesătură mai supţire, pe cari le umplu cu paie, rareori cu sdrenţe şi cu lână (noi aveam numai unul aşa, în care îşi ţinea mama legăturica cu bani). Ţăranul taie păsări: găini, raţe, gâşte, dar nu se osteneşte să cureţe fulgii, ca să facă puf; nici paiele nu le schimbă des în căpătâie, încât se toacă de se fac pleavă şi dormi cu chin pe ele.

Mobile. Mobila cea mai neapărată a ţăranului este masa care nu este vreo sculă grea şi complicată, ci o masă scundă, rotundă, pe picioare înalte cel mult de 30 de centimetri. La masă stau bărbaţii pe scaune mici, fără spate, cam cât masa de înalte, cu patru sau cu trei picioare. Femeile de obiceiu nu stau la masă pe scaune, ci jos pe pământ, căci şi scaune sunt mai puţine decât membrii familiei şi din cauză că femeia are multe îndeletniciri. In genere ea are copil mic, pe care-l ţine în poală ca să-i dea mâncare, nu se poate aşeza însă comod pe scaun cu copilul în poală. Pe masă nu se aşterne nicio pânză, nu se pun nici şervete decât la mesele de sărbătoare, la cumetrii...

Insemnată mobilă este apoi căldarea, sau căldările, căci cât de sărac fie omul, trebuie să aibă o căldare de făcut mămăligă şi alta de spălat cămăşile, spurcată. Perceptorul, când scoate ceva în vânzare din averea ţăranului, pune căldarea fără nicio cercetare, căci ştie că una cel puţin va găsi. Un ţăran nu va face mămăligă în căldarea de spălat, fie cât de curată, nu fiindcă e murdară, dar pentrucă el uneşte cu

www.dacoromanica.ro

termenul de spurcat ceva oprit, *tabu*, ca la popoarele primitive. Există un mijloc ca vasul spurcat să poată fi întrebuințat ca vas curat, *iesmuirea*. Din sticla păstrată la icoane cu aiasmă dela Bobotează, dacă se stropește vasul cu câteva picături, devine propriu să mănânci și să bei din el: *s'a iesmuit*. Căldările erau în sat numai de aramă, ceaune de tuciu întrebuințau numai țiganii.

Inainte de a pune mălaiul în căldare se cerne cu *ciurul*, pecând făina se cerne cu sita. Ciurul se face din piele de oaie cu găuri mici, înconjurată de un colac de lemn *văcălie*, se vinde de țigani, sita de păr se cumpăra dela oraș. Mămăliga se mestecă cu un lemn de teiu uscat, cojit, lung de vreo 40 de centimetri și păstrat în acest scop, numit *făcăleț*.

Odăile, cea mare, soba, sunt cam de trei metri lungi și late, iar în înălțime rareori ating doi metri. Grinzile se văd, podina este așezată pe ele, uneori cu săpături înflorite. Când moare câte un flăcău, mama lui îl jelește: „cum te duci, voinicul, maichii, înalt pân'la grindă, drept ca un brad". Iarna e greu de respirat într'o aseenea odaie. Soba s'a înfierbântat. oalele se înroșesc de luminează în casă, toți pe lângă sobă se descalță și-și întinde unul ciorapii, altul obiele destul de aproape ca să se usuce, destul de departe ca să nu se arză. După masă se culcă, soba se răcește încet, dacă nu se mai scoală cineva să mai arunce vreun lemn înăuntru, dar prea frig nu se face în odaie, căci este mică și atâți plămâni respiră în ea. La foc se face mai frig, mi-aduc aminte că uneori îngheța apa în vadră. Este o cestiune, dacă aerul cu miros greu de opinci, de usturoiu, de copii mici vatămă sănătatea. Mai întâiu pereții, ușile, ferestrele întrețin un curent mult mai bun decât la casele cu ziduri groase; apoi nasul este un organ prea fin, ca să judece aerul că este sau nu bun de respirat. Nasul are mai mare importanță pentru gust decât pentru respirat. In adevăr, nasul simte prezența usturoiului, chiar când se găsește numai în cantitate de 1/400.000.000 de miligram și alte mirosuri în aceeași proporțiune, încât atmosfera pe care nasul o judecă insuportabilă, balanța n'o poate determina și în realitate prezența corpurilor străine este minimă și nevătămătoare. Nu e dar minune că țăranii pot trăi în atmosfera care ne pare irespirabilă, cum nu e minune că trăesc în atmosfera lor Chinezii și Japonezii, cari se servesc de îngrășăminte umane.

Lemne nu lipseau pe vremea mea în sat, căci erau uscături în pădure și cei săraci le cărau cu spinarea sau cu târlia.

www.dacoromanica.ro

Flăcăiandri plecau pe zile mai calde, după amiazăzi şi încărcau târliile, cari alunecau uşor pe pârtia lucioasă. Astfel se aprovizionau Ţiganii şi oamenii sărmani; cei cu boi şi cu căruţă tăiau tufe, scoteau trupini, căci nu era oprit să iei lemne. Aceste lemne de tufă erau însă supţiri, verzi, se treceau foarte repede când erau uscate şi făceau mult fum când erau verzi. Puse pe foc fâsâiau o vreme, apoi se *ojejeau* şi ardeau destul de bine. Noi ardeam lemne de altă preparaţiune. Era obiceiu să pregătim frunză pentru oi, cumpăram adică de cu vara un pogon de tufe de cer cu frunză verde, tăiam tufele, le lăsam să se usuce, le grămădeam în *frunzare* (copiţi de frunză) le căram odată cu fânul şi în zilele geroase de iarnă oile mâncau frunza, lemnele ne rămâneau de foc. Ardea soba mai ales când o înfierbânta mama, ca să facă colaci, sfârâiau oalele, se simţea în toată casa foc nu glumă.

Omul cât de sărac avea pelângă casă o coşare, în care adăpostea vaca, oile, mai toţi având cel puţin o vacă şi cinci-şase oi. Oamenii sărmani îngrijeau de vitele lor mai bine decât cei cu stare, cari având vite multe le lăsau în grija vreunei slugi fără tragere de inimă, sau ei singuri se îngrijeau mai mult de unele decât de altele. Obor de vite aveau mulţi, cu gardul despre nord lipit cu pământ, pe d'asupra acoperit în lăţime de vreo trei-patru metri. Se cheamă *saia*. Şopronul servea ca să apere de ploaie şi de zăpadă căruţa, plugul, rariţa şi poştalionul.

Pătulul era de gard, ridicat pe furci şi învelit cu coceni. Noi aveam şi un pătul de grâu lipit şi o *căsoaie* (magazie pentru orz, ovăz, rapiţă).

La nicio casă nu se obişnuia pivniţă, dar sub căsoaie noi aveam o pivniţă cam la suprafaţă, încât deseori ne degera prazul şi sfeclele. Tata îşi făcuse în Floru casă nouă cu beciu de cărămidă, de care mama era foarte mândră, însă n'a avut parte de ele.

In sat erau şi vreo trei-patru bordee de Ţigani. Unul era al lui nea Marin, altul al frate-său Ţână, altul al lui Bălălău. Dintre ele era mai frumos al lui Ţână şi Ţiganca lui era mai vrednică. Ţână era lăutar dibaciu. Negru ca tăciunele, cu nişte dinţi ca fildeşul, cu mustaţa niţel răsucită, cu ochi mari, el când cânta da ochii peste cap, semn de mare simţire şi avea glas frumos de tenor. După vreo zece ani s'au tras spre satul lor de origine Zorleasca, aproape de Slatina, mai întâiu nevasta lui Mărin, totdeauna nemulţumită de bărbat, apoi Ţână cu celălalt frate Costache, cari

www.dacoromanica.ro

ca lăutari au ajuns cunoscuți și în Slatina. In bordeiu se despărțea gârliciul de tinda cu focul, și de sobă. Despre Țigan se zice, că vrând să plece mai devreme la târg s'a culcat în tindă, ca să mai scurteze din drum. Bordeiul țigănesc este urît pe timp ploios, căci fiind construit pe repezeală, pătrunde apa în el, dar pe ger uscat ține căldură mai bine decât casa, cum și pe vară ține mai răcoare.

Românii abia considerau pe Țigani de oameni. Nu se concepea ca un Român să iubească o Țigancă, nici vremelnic, iar dacă un Țigan ar fi îndrăznit să se atingă de fata cea mai săracă, ori să-și arunce ochii la o femee măritată, fapta s'ar fi considerat spurcăciune. In urma războiului s'a oprit în 1878 batalionul al treilea de vânători o lună în sat și un ofițer a petrecut câteva nopți cu o Țigancă: tot satul îl credea liftă spurcată că se atinge de o Țigancă. Unui Țigan nu se dă de pomană, căci pomana nu se dă ca să alini suferința celui flămând, ci ca să aibă ce mânca răposații, de aceea se și sortește „să fie lui Ion" „să fie lui Stoian"; cel ce primește pomana e un simplu comisioner la cel răposat, între Român și Țigan nu poate fi însă vreo întâlnire, vreo comunitate, ceeace primește acesta nu poate merge la cel sortit. La gospodărie Țiganii și Țigăncile se pricepeau cu mult mai puțin, căci trecuseră puțini ani decând fuseseră liberați. Țigăncile nu știeau să coasă, nu știeau să țeasă, nici să croească, iar la muncă erau leneșe. Un Țigan, muncitor împreună cu Români era toată ziua ținta batjocorilor. Povesteau că un Țigan muncea odată la nașu-său și ca să-și facă mână bună zicea tare, ca să-l auză toți:

Ține, Doamne, ziua mare,
Să muncim la naşu tare.

Temându-se însă să nu-l asculte Dumnezeu, zicea mai încet pe țigănește: gea (du-te) soare, gea.

Un Român face un gest puternic cu mâna spre soare, ca și cum l-ar arunca din capus spre nimiez, Țiganul îl vede și-i zice rugător: „lasă-l, mânca-te-aș, că și de unde a ajuns mai are mult pân' să scapete".

Hrana. Mămăliga constituie partea principală a hranei țăranului, pâinea i se pare că nu satură. Mămăliga trebuie bine fiartă și potrivită nici prea vârtoasă „roată de car" nici prea moale să se lipească de degete „terciu de porci".

Pe lângă mămăligă în zilele de post mănâncă varză acră iarna, ceapă, usturoiu, dovleac, fasole mai puțin, puțin de

www.dacoromanica.ro

tot; primăvara urzici, ştevie, foi de usturoiu şi de ceapă verde (nu căpăţâni) cu sare, cari azi văd că se recomandă mult căci ar conţine vitamine; vara teci de fasole, castraveţi, pepeni. De multe ori fac în zile de post mălaiu (în Buzău *burcă*) un fel de turtă de mălaiu amestecat cu puţină făină şi copt ca pâinea în sobă sau în *ţest*. Se mai face un fel de turtă din mămăligă rece frământată puţin, rotunzită, turtită şi coaptă în spuză. E mult mai dulce ca mămăliga.

Ţestul este o sculă de pământ, care înlocueşte coptorul. Are forma unui clopot, se face într'o zi hotărîtă, la *Ropotini*, într'o joi, p'aproape de Inălţare. Atunci se întovărăşesc două fete sau femei tinere, cară pe cap pământ galben frumos dintr'un loc ştiut, toarnă apă peste el, îl amestecă cu puţină balegă de vacă, apoi cu cămaşa şi cu şorţurile sumese pănăla genuchi, cu picioarele goale, îl calcă frenetic, zicând mi se pare nişte refrenuri, căci operaţia are semnificaţie veche, o fi în legătură cu vreo practică din cultul Demetrei. Mai în joc, mai în serios, pământul devine clisos ca pentru cărămidă. In această stare îi dau forma de clopot, scobit înăuntru, îl străpung aproape de vârf cu un ciomag, ca după ce se va usca să-l poată duce doi pe ciomag, apoi îl lasă să se usuce. Opera bună se cunoaşte pe lipsa de crăpături, un ţest trebuie să fie fără crăpătură. Cu el se coace vara ca să nu se facă foc în sobă. Il ridică pe câteva cărămizi dintr'o parte, cealaltă parte rezemându-se pe vatră, îl ard bine cu lemne sau cu surcele ce fac flacără, mătură apoi vatra de sub el de spuză şi pun pâinea, mălaiul, ciosvârtea de miel, gâsca, spre a se coace. Prin august copiii coc la ţest porumb crud, înainte de a pune pâinea să se coacă.

Mălaiul e mai dulce ca pâinea. Coaja de d'asupra netezită cu apă şi cu făină este partea cea mai bună. Mălaiu cu lapte dulce este în gura ţăranului ceva bun de tot. Povestesc că erau odată la masă în câmp nouă muncitori şi mâncau mălai dumicat în lapte dulce. Se întâmplă să treacă un drumeţ, care văzându-i ce mănâncă, atât a poftit, încât i s'a încurcat vorba în gură şi s'a pomenit întrebând:

Mălaiu cu lapte dulce,
Drumu-ăsta unde duce?

Cei nouă n'aveau decât o singură lingură, însă ei o treceau aşa de iute că toţi erau cu gura plină şi nu puteau răspunde. In cele din urmă, unul a putut zice „unde duce, unde nu duce, stai şi mănâncă".

www.dacoromanica.ro

Câteva vorbe despre politeţa ţăranului la masă. Nu se cade să stai la masă dela prima invitare. Trebuie să refuzi: Este politeţă să guşti cât de cât din masă, dar iarăşi nu se cade să stai la masă dela prima invitare. Trebuie să refuzi: „mulţumesc de poftire, dar noi am mâncat". Este însă politicos din partea gazdei să stăruească „nu face nimic, două mâncări nu strică, staţi şi cinstiţi-ne masa". Celălalt refuză, cestălalt stărueşte, dela vorbe trece la fapte, îl ia de mânecă, de subţiori şi-l aşează pe scaun. La masă nu numai că-i pune mereu dinainte, dar îl îndeamnă mereu: „ia, ia şi iartă că a fost pe neaşteptate". Este nepoliticos să nu îndemni, nepoliticos să nu mănânci, dar nepoliticos să fii şi lacom. Copiii mei făceau haz de mama, care le zicea: „mai ia finişoară şi zămşoară" şi povesteà că odată s'a dus la naşe-sa o fină şi la masă lua din strachină numai bucăţi, căci ţăranii mănâncă toţi dintr'o strachină aşezată în mijlocul mesei, n'are fiecare farfurie proprie. Dela o vreme naşa, care vedea că fina mănâncă numai bucăţele îi zice: mai ia finişoară şi zămşoară! Fina, cam prosticică şi care credea că recomandarea este pentru ochişorii ei, răspunde cu candoare: lasă năşică, că e bună şi bucăţică.

Nepoliticos să te apleci pe masă ca să cază din lingură, mai nepoliticos să cază pe tine şi culme să umpli lingura să pice din ea. Cel ce se bagă în masă e rău crescut, căci trebuie să stai drept şi la oarecare distanţă. Această regulă crez că s'a născut din nevoia de a avea loc împrejurul mesei. De obiceiu masa e mică şi când familia e numeroasă nu pot avea loc toţi, dacă nu stau mai departe. Politeţa cere să iei în lingură cât de puţin, bietele fete abia duc ceva pe fundul lingurii şi dela puiul din fiertură se aleg abia cu gâtul sau cu vreo aripă.

In zile de post iarna tot greul îl duce varza acră. In postul Crăciunului, lângă mămăliga mare cât roata plugului stă o strachină plină cu zeamă şi cu o varză spintecată. Intr'un *taier* de pământ s'a ras hrean tare de te face să zici „taie naşu nasu, taie nasu naşu", alături solniţa de lemn cu ardeiu pisat. Pe alt taler, sau într'un găvan de lemn, s'a tăiat o ridiche mare neagră, iar alături de ea mai multe fire de praz sau câteva cepe. Apă nu se bea în timpul mesei, fiecine bea după ce se scoală. Ceapă mănâncă ţăranul, de aceea se zice că unul zicea „dacă aş fi împărat numai inimă de ceapă aş mânca" însă ceapa slăbeşte vederea: „dacă Rumânul n'ar mânca ceapă, ar vedea îngerii în cer, dar

www.dacoromanica.ro

foiţele supţîri de ceapă îi împăienjinesc ochii" şi nu-i dă nici putere. Pe un cioban l-a învoit odată stăpânu-său să-l hrănească un an cu mămăligă şi cu ceapă, iar la sfârşit să-i dăruească toate oile pe cari le-o putea arunca peste gard. La sfârşitul anului, ciobanul n'a putut ridica nicio oaie. S'a învoit şi al doilea an tot aşa, însă ciobanul nu mai mânca ceapa, o arunca şi cu mămăliga făcea *terciu*, adică o dumica în strachină, punea peste ea apă şi sare, o mesteca şi o mânca. La sfârşitul anului a aruncat peste gard toate oile stăpânului. Terciu se face totdeauna cu mălaiu, iar când se face cu pâine, cu apă caldă şi cu brânză se numeşte *papară*. Postul e timp de chin şi de suferinţă. Rareori se cumpără puţin peşte sărat, sau prepară cei mai cu stare o ciulama de praz cu untdelemn. În genere se îndestulează şi aceştia seara cu o ciorbă de gălbşti de post fierte în zeamă de varză, cu terciu, consolându-se cu povestea ciobanului.

In zile de dulce deseori vezi pe masă carne de pui, de miel primăvara, de porc iarna, apoi brânză, lapte bătut şi ouă. Nelipsită este varza acră fiartă. Iată cele trei feluri din cârnelegi: varză fiartă cu câteva oase de porc, sau prăjită, *unsă*, cu niţică untură ori cu unt, apoi brânză foarte sărată şi la sfârşit o bucăţică de carne de porc uscată, sau o bucăţică de cârnat plin cu ardeiu şi numit *trandafir*, probabil eufemistic, din cauză că s'a bombat de sare şi de uscăciune, încât are aspect de muguri. Vara locul verzei îl ia laptele bătut, dar muncitorilor li se dă şi fiertură, s'ar vorbi în lume dacă nu li s'ar da mâncări bune, câte un ou fiert aproape răscopt, căci ţăranului nu-i plac ouăle puţin fierte „ciorăşti" adică crude cum le mănâncă ciorile, niţică brânză şi lapte bătut. Inloc de ouă se duc *coleşi*, ouă şi lapte amestecate, prăjite cu ceapă în untură (mai bine decât în unt) sau fiertură de puiu. Nu se pomeneşte să dai în zile de dulce fasole, ori teci de fasole gătite cum ar fi, ori ceapă şi usturoiu în chip de salată. Când se serveşte lapte dulce şi bătut, se mănâncă întâiu cel dulce, apoi cel acru, ambele la sfârşitul mesei.

La Paşti se mănâncă ouă roşii, la Crăciun se mănâncă între mese şoriciu cu vin, iar la sânvăsiiu piftie, o mâncare foarte preţuită. La bobotează se mănâncă burta porcului, *burtanul*, pe care l-au pregătit dela Crăciun. L-au umplut cu ficat tocat, cu carne şi bucăţi de slănină tocate, l-au pipărat cu piper sau cu ardeiu, l-au îndulcit cu niţel orez şi cu stafide, l-au fiert disdedimineaţă pânăla ieşirea din biserică. Piftiile fac începutul, apoi varza, la urmă burtanul.

www.dacoromanica.ro

Țăranii nu știu să facă plăcintă nici cozonaci. Uneori, la lăsatul secului de brânză, făceau o lipie sau două de pâine în mijlocul căreia puneau brânză multă, care se muia la copt și ungea coca. Tot un fel de prăjituri să zic că erau *bradoșii*, sau mucenicii. La 9 martie făceau mamele pentru copii, însă se îndulceau și cei mai în vârstă, niște colăcei, cari imitau *grosso modo*, figura omului, îi ungeau cu miere pe d'asupra și-i împărțeau copiilor. La 1 fevruarie se făceau niște pitișoare, se ungeau cu miere și se împărțeau pentru *foca furnicilor*. In adevăr că atunci se serbează în calendar sfântul Foca, dar dece și cine este foca furnicilor, n'am aflat atunci și nu pot spune azi.

Carne nu știe țăranul să conserve decât pastramă de oaie toamna și slănină iarna. Pastrama e teribil de sărată și de tare, niciodată nu mi-a plăcut această preparație barbară. Slănina sau este și ea prea sărată, sau se râncezește vara, căci nu este obiceiu să se afume și chiar în varză se simte grețoasă depela Paști. Taica povesteà deseori că într'o vară s'a dus la un bogat, sgârcit cunoscut, și le-a dat varză veche cu slănină, din care s'a îmbolnăvit. Slănina însă topită jumări în tigaie, prăjită cu ouă și cu brânză este mai cotată ca untul proaspăt. Curios, că țăranii, ca vechii Romani, preferă slănina untului și doar au fost ciobani. Mama a păzit oile când era mică (pela 1854 își ascundea părul în căciulă de frica Rușilor) a luat pe tata cioban neam de neam, cu toate acestea nu mânca unt luat atunci din putineiu, nici amestecat cu ouă și cu mămăligă caldă. Tocmai la bătrânețe și în București a început să simtă că e bun. Unt proaspăt pe pâine desgustă pe țăran, eu ajunsesem profesor și simțeam desgust să înfig dinții într'un strat moale de unt așternut peste o feliuță de pâine.

Conserve de fructe nu știu să facă, de altfel erau puține mere, puține prune, cari se mâncau crude, sau coapte. Mama usca coarne, le culegea coapte din Adâncata sau din Toneasca, le întindea rari în pod, a'ături prune opărite, chiar porumbe, cari se găseau în abundență pe leșile de porumbari. Asta era totul, pe lângă puțină fasole și linte, care nu ne plăcea deloc, pelângă ridichi, sfecle, usturoiu, ceapă, oțet și cu deosebire varză. Coarne fierte, închipuiți-vă cât sunt de dulci! Mai știi, or fi având și ele vitamine ca foile de ceapă!

Articol însemnat de hrană, atât în post când se permite, cât și în dulce, de cu primăvara până toamna, era peștele proaspăt prins în gârlă, sau în ochean.

www.dacoromanica.ro

Nu mulţi, dar destui, prindeau peşte cu undiţa. Mulţi nu aveau răbdare să stea ore întregi nemişcaţi, cu ochii la pluta undiţei să vază dacă vreun peştişor s'a prins în cârlig, ci intrau în apă ca să prinză peşte cu mâinile, alţii cu alăul (scârtaşul) marea majoritate cu plasa. Cu mâinile prindeau Ţiganii şi copiii. Desbrăcaţi cu totul, sau într'o cămaşe murdară, intrau în gârlă, băgau mâinile prin găurile malului, prin gropile nisipului, printre rădăcinile şi răgăliile sălciilor, scoteau câte un peştişor, câte o broască, câte un rac. Din nisip puneau mâna pe câte-o *vârlugă*. Vârluga este un peştişor fără solzi, supţire ca o undrea, merge îndoindu-se spre dreapta şi spre stânga ca un şarpe, are nişte ghimpi la urechi, cu care se prinde de deget încât rămâne atârnată, cu mişcări iuţi încât se zice despre copii că sunt iuţi ca nişte vârlugi. Alt peştişor mic pe care-l prindeau copiii se numea *murgoiu*, mai mare ca vârluga, cu solzi mici, borţos ca un mormoloc, căci este plin cu icre, moale în mişcări şi foarte dulce. In găuri găseau *cleni*, un peşte alb şi mare pânăla o jumătate de chilogram. Se mai prindeau crapi, ţipari, caracude late, soreaţă. Aceasta se prinde numai cu plasa, seara, căci este un peşte cu vedere foarte vie şi de tot iute în mişcări.

Când peşte prins este în mică cantitate, nu se fierbe ci se face saramură.

Cu scârtaşul sau alăul se poate prinde mai mult. Această unealtă este o bucată pătrată de plasă, cu peste un metru latura pătratului. Diagonalele pătratului, două nuele groase, sunt arcuite în semicerc, fixate la vârfurile patratului şi legate între ele la mijloc, cu o sfoară, care face o chiotoare. In această chiotoare se poate fixa o prăjină lungă. Cu prăjina pe umeri şi cu scârtaşul la spinare te duci unde este apa liniştită, îl laşi la fund, ţiindu-l de prăjină, tu stai pe mal şi aştepţi să vie peştele, apoi ridici după oarecare aşteptare. Ca să atragi peştele, legi în fundul alăului o bucată de mămăligă. Culegi peştele, care s'a adunat, arunci din nou alăul, şi de multe ori, căci prea mult nu vine niciodată, ca să fii îndestulat dela o singură ridicare. Când se isprăveşte bucata de mămăligă, pui alta, până te hotărăşti să întrerupi pescuitul. O condiţie necesară a pescuirii acesteia, ca şi a pescuirii cu undiţa, este ca să fie linişte completă. Sgomote, umblete pe mal sperie peştele. Nicio ocupaţie ţărănească nu e mai aproape de filosofie decât aceasta: ore întregi stai nemişcat, tăcut, atent, fără conştiinţă că mai există ceva în lume, decât pluta undiţei, chiotoarea alăului.

www.dacoromanica.ro

Pescuitul cu plasa cere doi oameni, seara la pârâu, trei dacă se pescueşte ziua, căci doi ţin *cotocii* plăşei, al treilea bate apa, precum am spus înainte.

Peştele se împarte în două sau trei părţi, dar posesorul plăşii ia şi el o parte. Peştele se prepară saramură, ciorbă, fript, sau prăjit. Ciorba se prepară de obiceiu cu zeamă de varză, sau cu oţet. Când îl prăjesc, îl pun într'o tipsie de tuciu, cu unt mai mult, cu ceapă, cu mărar, cu leuştean, şi iese o mâncare delicioasă, cât de mic ar fi peştele.

La petreceri, la nunţi, la cumetrii, la pomeni sunt cam trei feluri de bucate: fiertură, varză, friptură. In cazuri de mare veselie se taie un purcel, pe care îl coc în sobă sau în ţest, după ce l-au umplut cu ficat, cu orez, cu stafide şi l-au pipărat niţel. Mai des se găteşte puiul de găină ciulama, dar cea mai bună ciulama este cea de puiu de curcă, de unde şi vorba:

Ciulama de puiu de curcă,
Ia, băete, şi mănâncă.

Pâine se obişnueşte rar, când vine vreo rudă. Atunci, repede stăpâna frământă, arde soba sau ţestul şi pâinea nedospită este gata. Apoi la sărbători, la pomeni, când se duc la rude. Pâinea nedospită este grea, iar cea dospită este şi cam acră, pentrucă aluatul este vechiu, pentrucă nu este bine frământată, de aceea chiar colacii nu sunt gustoşi, de aceea muiată în papară, sau dumicată în lapte dulce nu se îmbibează ci devine bulz alunecos.

Din toate acestea se poate vedea că hrana ţăranului e foarte variată, nu ea îl preocupă însă în primul rând. Dacă se strică porumbul în pătul, el îl mănâncă orcât ar fi mămăliga de neagră. Noi ani întregi am mâncat mămăligă stricată, pecând cei mai săraci din sat aveau mălaiu mult mai bun. Ajunsesem că nu mai voiau oameni străini să vie la muncă, ştiau că avem mămăligă rea, noi însă eram mândri, tocmai pentrucă aveam mămăligă stricată: „numai pârliţii n'au bălegar în curte şi n'au porumb stricat în pătul" zicea taica.

Imbrăcămintea. Se deosebiau în îmbrăcăminte oamenii din cătunul nostru de cei din cătunele vecine, dar se deosebiau şi între dânşii în două clase. Cei din Ciuciu se apropiau de târgoveţi, cei din Floru, la distanţă de numai 5 chilometri, se deosebesc cu desăvârşire şi de cei din Ciuciu şi de cei din Jiianca. Se pare că dealul Ciuciului aşezat la con-

www.dacoromanica.ro

fluența Plapcei și a Vedei, a despărțit în trecut regiunea dealurilor de regiunea câmpului, căci portul din Floru este comun în câmpie, în Teleorman, în Vlașca, dealungul Dunării, chiar în Basarabia. Portul mazilului basarabean cu căciula dreaptă (nu moțată, nici cu streașină, imitând probabil potcapiul) cu mintean, cu pantalonii puțin largi sus, nu se aseamănă cu ițarii, cu căciula și cu zeghea munteanului, fie în Moldova, fie în Țara Românească.

Apoi în privința colorii, nu se poartă alb decât cămașa și cojocul. Căciulă albă? Chebă albă? Ne mai pomenit. Numai colorile negru, sein depe oaie, roșcat sunt admise. Pantalonii, *poturi*, sunt cu turul larg, cu cracii strânși, cu ronduri de găitan la buzunare, cu șiruri de găitan în jos pânăla gleznă, unde se desfac în două clape, una care se lasă spre călcâiu și alta care acopere puțin suprafața piciorului. Poturii apropie portul nostru de al Turcilor și de al popoarelor balcanice, deși nu crez să-l fi adus Bulgarii depe Volga, nici Turcii din Turchestan, apoi Bulgarii poartă poturi roșii, Sârbii albi, ceeace nu se întâlnește la Români.

Materia pentru poturi, *dimia*, se țese din lâna cea mai moale, cu multă grije, ca să nu iasă nici cu coaste, nici cu lăturoaie, încât este moale și netedă ca postavul.

Mai puțin îngrijită, dar cu flori de găitan, este cheba, necăptușită, lungă până sub genuchiu și destul de largă, ca să se poată îmbrăca, iarna, peste un cojoc înfundat și peste un alt cojoc, mintean.

O dimie preparată cu grije, ca și cea pentru poturi, este aceea din care se face *ipingeaua*. Aceasta este mantaua largă și lungă, care trebuie să acopere chiar cheba, când omul pleacă în vreo călătorie, în care poate fi silit să petreacă noaptea în viscol, ori în ploaie. Lungă până aproape de gleznă pe spate cu o pelerină, *chipeneag*, care se poate strânge împrejurul capului, ca o glugă, și fixă printr'un nod de găitan, ipingeaua suplinește mantaua de ploaie și jambierele de lână ale târgoveților. Coloarea neagră a ipingelei (cum avea tata) începuse să fie înlocuită cu roșul artificial (taica)însă ipingeaua roșie nu se mai ornează cu găitane.

In Floru se încălțau mai mult cu opinci, vara cu iminei la solemnități, cu cisme rar de tot. In opinci înfășurau piciorul mai întâiu în ciorapi groși, *într'un cârlig*, peste ciorapi în obiele una, două, una peste alta, încât de ger erau feriți, mai puțin de apă, deși obielele erau de aba aproape impermeabilă.

www.dacoromanica.ro

In Jiianca cei săraci purtau *strâmtari* (nădragi) albi, deosebiți de cioareci, cari se lipesc pe picior și nu au ornamente de găitan. Strâmtarii îmbracă piciorul ca două cilindre destul de largi, cu flori de găitan, împrejurul a două spintecături mici făcute pe cusătură în dreptul șoldurilor, ca niște buzunare false, numite *ghizde;* altfel sunt închiși în față. Original la acești strâmtări, veniți crez de peste Olt, este *turul,* foarte mic, foarte scurt, încât ai impresia că în tot momentul o să scape în jos, cu *brăcinar* cu tot. Cămașa nu se poartă peste ei, ca la munte, sau ca peste ismene vara, ci se bagă înăuntru, ca în pantaloni. Purtau pantaloni în coloare neagră, sau bătând în albastru, numai cei mai cu stare, sau mai cu pretenții. Dimia din care sunt făcuți nu este de calitatea întâia, însă importantul la ei, croiala și coloarea, arată pe logofăt, pe primar, pe perceptor și pe copiii lor. Cu croială, pantalonii se apropie de ai târgoveților, largi, ridicați în sus pe mijloc, încât nu se fixează cu brăcinar, ci cu nasturi și se pot încinge cu un mic chimiraș, sau cu bete. In Floru bărbații se încingeau cu chimir și pe sub el cu un brâu mai lat, ceeace în Jiianca se socotea foarte demodat. Brâul, când se purta, se considera potrivit numai la femei, pecând betele treceau de mai cochete și de mai bărbătești în acelaș timp. Altă caracteristică a pantalonilor erau buzunarele, de cari strâmtarii, cheba și ipingeaua sunt lipsite, încât purtătorii de strâmtari nu pot pune ceva decât în chimir, sub brâu, în buzunarele cojocului, sau în sân.

Intre strâmtari și pantaloni se purta o luptă straşnică, ales pe chestia buzunarelor. Copiii cu pantaloni mergeau cu mâinile în buzunare și mai de mândrie, și mai de frig, însă băeții mai mari, sau chiar oamenii în vârstă, ne strigau: „scoate mâinile din *pozânar,* că le mănâncă păduchii" !

D'asupra piciorului, pe fluier în sus, până aproape de genuchi, cei cu opinci purtau tureci, niște cilindre de abă, albi sau negri, sus răsfrânți în jos, fixați pânăla pulpă cu *târsâni,* niște sfori de păr de capră. Un asemenea picior, încălțat cu o opincă ușoară, cu obiele curate, cu tureci dela opincă pânăla genuchi da impresiunea unei mari agilități și înfrunta gerul uscat, de ar fi fost pătrunzător să crape și pietrele.

Mai expuși la ger erau pantalonarii, căci ei se încălțau mai rar cu cisme, mai des cu pantofi, în cari nu intrau obiele multe, apoi carâmbul cismelor nu încălzește piciorul ca tureacul. In pantofi se puteau purta însă ciorapi groși cu ca-

www.dacoromanica.ro

râmbul în colori diferite, galben, roşu, albastru, şi spre a fi văzute, se băga pantalonii în ciorapi, încât putea piciorul să îngheţe în pantof, vanitatea era satisfăcută, şi un băiat de neam bun se dinstingea tot atât de bine după ciorapi pe picior în horă, ca şi după faţă în vorbă.

Incepuse cojocul să decadă, să fie considerat ca haină ciobănească şi în locul lui se purta flanel de lână împletit în cârlig gros, căptuşit cu pânză şi cu lână. Pe sub el, fără să se vază se îmbrăca un cojocel fără mâneci, înfundat, încheiat pe partea stângă de sub supţioară cu noduleţe mici de peile, cari intrau în nişte chiotori tot de piele.

In toate părţile, capul se acopere cu o căciulă neagră, sau roşcată depe oaie. Numai Ţiganii purtau căciuli albe. Se purtau şi pălării de pâslă braşoveneşti, rotunde cât roata plugului, dar cei distinşi purtau pălării de un fel de pânză cu hârtie, în forma *melon*, cari însă ieşeau de soare, iar când te ploua se teşeau, încât tocmai cei mai fudui aveau pălării mai proaste. Pălăria începea să se poarte dela mânecătoare (22 aprilie) când se mănâncă brânză nouă, până în septemvrie. Ea este mult mai nouă decât căciula şi ca mai nouă audè multe ocări, dintre cari una este cunoscută pretutindeni :

A venit Sânta Mărie
Ne ... în pălărie.

In Floru forma căciulii este numai cilindrică, fără streşini, în Jiianca se iveşte însă şi căciula ascuţită, cu moţ. Intre cele două forme se dă luptă, cea cu moţ, mai nouă, îşi aude ocări :

Căciulă cu moţ
Să ne .... toţi.

Un articol nou în îmbrăcăminte a început, mai întâiu la copii, alături cu pantalonii, vesta sau *giletca*. Aceasta se cumpără din târg şi se poartă mai mult de podoabă, ca şi pantofii. Hainele noi se pun înâia oară la Paşti. Cum întreaga natură se înoeşte atunci, aşa trebuie să se înoească toată lumea, bărbaţi, femei tinere, copii, flăcăi şi fete mari. Este mare mâhnire, chiar jale, când cineva nu se poate înoi cu ceva, cu pantofi, cu giletcă, cu cămaşă nouă.

Imbrăcămintea femeii este frumoasă şi pitorească, dar puţin potrivită cu timpul de faţă. Cămaşa cusută, sau iia este o găteală de paradă, numai pentru vară, sau pentru

www.dacoromanica.ro

casă. Peste ea se pune un flanel de lână într'un cârlig, sau un zăbun de lână ori de bumbac. Scurteica se păstrează pentru biserică, pentru vizite la rude, pentru târg, iar cojocul este, pe nedrept, cam despreţuit. Femeile de distincţie poartă scurteică de mătăsică în coloare liliachie. Se încing puţine cu brâu, cele mai tinere şi fetele se încing cu bete, iar în jos poartă *zuvelci*, alese, cusute, acoperite cu fluturi, sau fuste de lână ori de bumbac ţesute în casă, unele cu alesături frumoase, sau şorţuri.

Zuvelca se purta mai înainte, era ţesută în casă, trainică aproape o vieaţă de om, însă cu timpul a cedat şorţului şi fustei.

Fusta de lână, ţesută cam din aceeaş materie ca zuvelca, este trainică şi călduroasă iarna, dar stă cam băţoasă, de aceea cedează fustei de târg, mai moale, mai lipită, dar necălduroasă şi puţin trainică.

Cu capul gol umblă numai fetele, pe vreme de ploaie sau de ger. Rar se îmbrobodesc cu o basma într'o coloare sau în mai multe. Femeie însă, nu se pomeneşte ca să umble cu capul gol, sau îmbrobodită cu basma, doar acesta e măritişul, *îmbrobodirea capului*. Se îmbrobodeşte însă cu *ştergar* (maramă) numit şi *cârpă*. Ştergarul era de borangic curat, sau cu borangic bătut în bumbac, cu alesături fine, sau de bumbac şi numai la capete cu două, trei vărgi de borangic. In urmă începuse să se poarte tulpane, numite *batiste*, albe, cusute pela margine cu lăniţă, sau cu mătase. Au preferit tulpanul pentrucă este mai eftin, dar şi pentrucă este mai moale, mai uşor, mai scurt.

Ştergarul este lung şi după regulă trebuie să atârne pe spate, până în jos de mijloc, sau trebuie să se înfăşure înprejurul capului de mai multe, ori, pecând batista, moale, uşoară, se înnoadă sub bărbie, lăsând să se vadă cu cochetărie firile părului depe frunte, sau se înnoadă la ceafă, lăsând pe spate un vârfuleţ, care nu împiedică mişcările. Din cauză că femeia trebuie să umble îmbrobodită cu batista, sau cu cârpa, dar niciodată cu basma, nici cu capul gol, de aceea se zice despre o fată măritată cam de nevoe, cam cu gând să se despartă că „s'a măritat, ca să-şi îmbrobodească şi ea capul".

Din aceeaş cauză, că sunt uşoare, au biruit şorţul şi fusta de târg, gustul a biruit utilul. Este plină de graţie o fată binefăcută, îmbrăcată cu şorţuri uşoare, încinsă cu bete, nu cu brâu lat şi greoiu, peste zuvelci groase şi ţepene, însă este puţin asigurată contra frigului. Imbrăcămintea femeii

www.dacoromanica.ro

este numai de podoabă, cu totul improprie pentru frig, pentru iarnă. Consider această cochetărie, această fudulie, ca o nenorocire a neamului nostru.

In trecut femeia trecea toată iarna în casă. Nu ieşea decât ca să aducă apă dela fântână îmbrăcată cu zăbun, desculţă de cele mai multe ori. Venea tremurând şi punea picioarele îngheţate pe foc sau pe sobă, ca să le desmorţească. Numai rar ieşea ca să dea mâncare oilor, sau vacilor şi se încălţa pentru aceasta cu pantofi. Se mai încălţa când ieşea prin sat, când mergea la biserică, sau la rude şi atunci se *îmbolborea* cu scurteică şi cu fusta de lână, cu ciorapi groşi. Azi însă femeia are mai multă vieaţă afară şi îmbrăcămintea nu mai e potrivită.

Multe femei ţin pe fundul lăzii ii, cămăşi cusute sau alese, fuste de lână lucrate de ele, sau de lânărie cumpărată, chiar de mătase, unele amintire: „asta e rochia mea de mireasă" altele cu scopuri hotărîte în viitor: „asta e fusta, iia, cu care să mă îngropaţi" unele hotărîte fetei celei mari, alta fetei celei mici, una de purtare când s'o rupe cea în serviciu, alta fetei, apoi cămăşile bărbatului, băeţilor, fiecare cu schimbul lui de sărbătoare, sau de zile obişnuite.

Toţi îşi schimbă rufele, cămăşi, ismene, sâmbăta, căci în acea zi se spală rufele. Un rând de rufe se spală de vreo 25 de ori pe an. Spălatul este hotărît de secole: rufele se moaie toate, se dau în trei ape, se limpezesc, total cinci ape. Cearşafuri, feţe de perine nu există, încât alte rufe afară de şervete şi o masă de pânză, care se spală de două trei ori pe an, nu există. Rufăria întreagă o face femeia din bumbac, uneori din cânepă, ambele bine răsucite, ca să fie trainice. Se urzesc, se năvădesc, se ţes, printre celelalte lucrări, mai ales toamna şi iarna. Tot femeia ţese abaua, dimia pentru dulămi la slugi, pentru strâmtari, cum şi pentru pantaloni şi chebe, cum ea — de multe ori dă de lucru în sat la femei mai sărmane — împleteşte ciorapii şi flanelele.

Testimelul este acoperemânt de cap din materie închisă de târg, bumbac sau lână. Il poartă femeile mai de consideraţie, ca în fel de doliu, de văduvie, ca în semn de înaintarea vârstei. Tistimelul e nou, venit odată cu basamacul, căci un cântec zice în pofida celei care s'a trecut cu băutura şi care şi-a pierdut testimelul:

Basamaçe, nu te face,
Adă testimelu 'ncoace !

www.dacoromanica.ro

In îmbrăcăminte ţăranca sufere de lipsa pantalonilor şi în al doilea rând de a cismelor. Femeia trece iarna desculţă, căci cu opinci nu vrea să se încalţe, cu pantofi nu se îndură şi, deşi se zice că e atât de plăpândă, cu toate acestea trece iarna îmbrăcată mai mult în pielea proprie. Pantofii sunt podoabă: fete şi femei merg vara desculţe la târg, prin gloduri, prin mărăcini, prin noroiu, dar la marginea târgului, după zeci de chilometri, se opresc ca să se încalţe, ca să-şi dea cu foiţă (să se roşească) pe obraz şi să-şi pună pe d'asupra iia.

Ocupaţiuni. Locuitorii cătunului, afară de Ţigani, se ocupau cu lucrul pământului şi cu creşterea câtorva vite, cel puţin. Un purcel, câteva gâşte şi găini, patru cinci oi avea şi Stanca Corbuleasa, văduvă, şi Sorica, altă văduvă, şi Mărin Ţocu, ale cărui fete păzeau câtvea oi, ca pe porci. prin bozi, prin buruenile satului, prin troscot. Se dedese pământ la împroprietărire, însă oamenii nu se prea grăbiseră să ia, căci moşia întreagă sta nelucrată înaintea lor, apoi şi cei împroprietăriţi nu lucrau numai pământul propriu, ci arau pe moşie, cam unde vreau, în ţelină sau în luncă, deseori în luncă şi în ţelină. Dijma era mică, una din cinci la bucate, una din trei la fân.

Boi n'aveau toţi şi chiar cei cu boi nu arau singuri cu plugul lor, căci pământul vergin era greu de spart, greu de lucrat, boii nu prea erau puternici, încât abia se putea ara cu şase boi la plug. Ca să se adune şase boi se întovărăşeau doi trei cu boi, luau şi pe un al patrulea fără boi. *pogoniciu* şi arau toţi pe rând. Această înţelegere are termenul său „a băga în plug" de unde s'a întins înţelesul la orce afacere, *commercium:* „nu băga în plug cu el, că nu e om de omenie". Ordinea de arătură începea dela proprietarul plugului şi al celor mai mulţi boi şi se termina cu pogoniciul, de multe ori om sârman.

Pogoniciul pune porumbul. Explic ce va să zică a pune porumb, căci în alte părţi nu se pune ca în Oltenia şi ca la noi. Un om, de obiceiu mai bătrân, poartă, într'o traistă atârnată de gât peste mâna stângă, boabe de porumb ales de sămânţă. El merge în urma plugului, înarmat în mâna dreaptă cu un par, ascuţit la vârful de jos, izbeşte cu parul în brazda moale, aruncă în găurice trei boabe, trage d'asupră-le ţărână cu parul şi cu călcâiul piciorului, căci de obiceiu merge desculţ, înaintează un pas, făcând aceeaş operaţie, apoi alt pas. In acest timp plugul se depărtează, pogoniciul

www.dacoromanica.ro

însă înaintează grav şi măsurat, creiator de vieaţă, căci el nu pune porumb pe orce brazdă, ci tot pe a treia, încât, pe când plugurile înaintează mai iute, sau mai încet, pogonicii se văd în urma lor pe câmpie, cum în mod regulat ciocnesc pământul, aruncă boabele aurii, le învelesc, măsoară pasul, iar împrejurul lor, pe arătura neagră se văd berzele albe cum caută râme prin pământul moale, sau prin bolovanii uscaţi.

Ordinea de arătură dă câteodată naştere la certuri. Unul părăseşte pe ceilalţi, îşi ia boii, dar cu greu şi „iese din plug". Când armonia a ţinut până la sfârşitul arăturilor, este un fel de sărbătoare şi se zice „a odorî de plug". Atunci chiar de s'ar sfârşi lucrul la prânz (10 dimineaţa) nu se mai lucrează nimic până seara. Se pune plugul pe *cobile* (pe nişte lemne pe cari se poate târî) se aduce în bătătură şi stau la masă.

Se bagă în plug, numai pentru arătura de porumb, căci ţăranul ară, ca să aibă ce mânca şi-şi bate puţin capul cu arăturile în vederea câştigului. Adevărat că se gândeşte să are şi de grâu, ca să aibă ceva făină de făcut pomană, căci pomană cu mămăligă nu se pomeneşte, nici porumb fiert nu duce la biserică înloc de colivă ; se mai gândeşte să are şi ceva orz, când primăvara e timpurie, ceva ovăz, chiar meiu prin maiu, când porumbul pare compromis de seceta unei veri timpurii, dar arătura şi intratul în plug este al porumbului.

Ar fi poate interesantă enumerarea părţilor plugului, a carului, a diferitelor unelte ţărăneşti, crez însă că numirile acestea sunt aceleaşi în toate părţile. Plugul, pe care l-am cunoscut eu şi la care numai am mânat boi era de lemn, cu un fier lung, şi perpendicular, care determina lăţimea brazdei ca o linie şi cu altul lat, care o desfunda. Acel plug era foarte greu şi de aceea s'a răspândit cu multă iuţeală plugul de fier.

O lucrare la porumb, care nu se face în toate părţile este răriţatul. Fiindcă arau porumb prea mult, nu-l puteau săpa, ci treceau prin el cu rariţa, care este un fel de plug cu două cormane. Acestea îndreaptă pământul ridicat de fierul cel lat (fier lung n'are) înspre dreapta şi înspre stânga, încât îl îngrămădeşte pelângă firele de porumb. Ca să nu le acopere, doi lucrători, unul la dreapta şi altul la stânga rariţei, ţin în sus cele trei fire cu o mână, cu cealaltă sprijinită pe rariţă, ca să fie înconjurate de toate părţile cu pământ, ca un fir de ardeiu într'o grădinărie. Răriţatul este posibil

www.dacoromanica.ro

numai fiindcă porumbul s'a pus cu parul în rânduri, dacă ar fi fost semănat neregulat, n'ar putea merge rariţa fără să rupă firele.

La secere, la mai toate lucrările sătenii se întovărăşesc, *se ajută*, foarte puţin lucrau pe plată. Ziua de secere şi de coasă se plătea un franc, cu mâncarea proprietarului şi cu rachiu seara.

Cu morăritul se ocupa numai Radu Prunaru, din „Pruni" o parte a cătunului nostru. Radu Prunaru, tatăl lui Cârstea, venise probabil din partea nordică a judeţului, unde lucrarea lemnului este mult mai înaintată. Moara era de boi şi se compunea dintr'o roată mare, să zic de 7 metri în diametru, cu nişte *măsele* de stejar, fixate în partea exterioară a roţii. Aceasta se ţine suspendată orizontal d'asupra pământului la vreo 30—40 de centimetri prin nişte căpriori, cari pleacă dela roată şi se unesc sus la fusul roţii ca muchiile unei piramide. Spiţele roţii se unesc în baza fusului din centru, sunt însă rari, ca să se poată înjuga între două o pereche de boi. Mişcarea roţii reclamă însă patru sau chiar şase boi. In mişcare, măselele mişcă *vălătucul*, care seamănă cu cel dela morile de apă, iar acesta învârteşte pietrele înăuntru. Foarte de multe ori am mânat boii la moară, ocupaţie foarte plicticoasă, căci te învârteşti înloc o jumătate de zi. Se mai adăoga că animalele nu se simţeau deloc cu mine. Boii, caii primiau lovituri dela mine, dar să grăbească pasul nu se îndurau, ori se iuţeau la început apoi se opreau îndată, deaceea Ispir albea ochii la mine, scrâşnea din dinţi şi când îmboldea pe galben ori pe medelean, începea să urle moara, iar nea Radu dinăuntru: „încet, nebunule, că rupi măselele morii". Mi-era mai plăcut în moară, când rămâneam singur. Scoteam din sân Genoveva de Brabant sau altă carte şi începeam să citesc. P'atunci am învăţat câteva poezii religioase dintr'o carte fără copertă:

Trei crai dela Răsărit
Spre stea au călătorit...

cum şi poezia numeraţiei:

Dascăle prea învăţate
Cel ce 'nveţi pe copii carte,
Spune mie ce e unul?
— Unul fiul Mariei, care în cer locueşte
şi pe noi ne mântueşte.

www.dacoromanica.ro

apoi : Dascăle . . . . . .
Spune mie ce sunt două ?
— Două table lui Moisi, unul fiul M.
care în cer...

apoi : Dascăle . . . . . .
Spune mie ce sunt trei ?
— Trei feţe dumnezeeşti, două table
luĭ Moisi, unul fiul M.

Şi întrebarea se repetă pentru patru sfinţi evanghelişti, pentru cinci ranele domnului, şase crinii Precistii, şapte taine dumnezeeşti... pânăla nu ştiu care număr.

In acea cărticică am învăţat şi poezia lui Varlaam :

Acel fiu de împărat mare
O, prea frumoasă pustie,
Domnul dându-i luminare,
O, prea frumoasă pustie,
A lăsat împărăţie,
O, prea frumoasă pustie,
Şi a plecat în pustie....

Care nu e alt decât legenda acceptată în creştinism a pu-rului, incomparabilului *Buddha*.

Citind singur în sgomotul morii, pe zile noroase de toamnă adormeam şi nu mi s'a părut în vieaţă un somn mai dulce ca cel din moară, cu uruitul ei monoton, cu mişcările ei uniforme, cu căldura degajată din frecarea pietrelor şi din măcinarea grăunţelor. Trenul nu poate da ideie de acest somn, cu ţipetele şi sgomotele lui neregulate, nici vaporul cu oscilările lui prea mari.

Moara lui Radu era adusă decurând, căci mai înainte fuseseră mori de apă. Floarea morăreasa, mama lui Stancu, avusese moară de apă, însă gârla venea deseori mare şi o îneca, iar după împuţinarea pădurilor au adus moară de boi.

Intr'un an, poate prin 1874, arendaşul a adus nişte Bulgari, de au făcut grădinărie. Scoteau apă din gârlă cu o roată, pe care o puneau în mişcare cu un cal, apa din căuşele roţii se vărsa într'un şghiab, dela care ajungea pe şenţuleţe pânăla rădăcinile fiecărui fir de varză, de praz, sau de ardeiu, cu un cuvânt cunoscuta grădinărie a Bulgarilor. In acel an am mâncat mulţi pepeni, mai cumpăraţi, mai împrumutaţi cu plata la „Sfântu Aşteaptă" căci grădinăria era pe

www.dacoromanica.ro

un câmp întins, coverca zarzavagiilor era în mijloc, ei ocupaţi pe malul gârlei, iar pepenii se întindeau până în marginea drumului, se pripeau la soare, îţi făceau cu mâna şi mai în picioare, mai de-a buşile, te pomeneai cu vreunul în braţe, şi *sbughio !*

In anul următor n'au mai venit Bulgarii, fie că n'au câştigat îndestul, ceeace nu crez, fie că arendaşul le-a cerut prea mult, dar mai probabil mi se pare că au fost împiedicaţi printr'o nouă măsurare a pământurilor, căci în acea parte au luat câte o bucăţică toţi sătenii din cătun, şi noi. După plecarea Bulgarilor, şi imitându-i pe ei, au început câţiva d'ai noştri să lucreze ca Bulgarii. Au făcut o roată mai sus, înnordul judeţului, au arendat loc în luncă şi s'au făcut şi ei „Sârbi". Capul lor era Ion Cimpoeru, neam, poate, de Bulgar, căci singur în tot satul avea bivoli înloc de boi, umbla cu căciulă roşie şi cu strâmtari galbeni roşietici, era om iabraş, tare beţiv, dar cum a mirosit parfumul banilor dela grădinărie s'a jurat să nu mai bea şi s'a ţinut de jurământ. La Paşti, la nunţi îl vedeai stând la masă cu ouă roşii, cu friptură şi înloc de vin cu o oală de apă, adevărată minune, de priveau oamenii şi se închinau. Dar a şi făcut avere, case mari şindrilite, magazie, şopron, saiele de vite, iar fata lui, urîtă şi nebăgată în seamă mai înainte, s'a măritat cu unul din flăcăi vrednici din Ciuciu, l-a adus în casă şi l-a ridicat în fruntea satului. Tot prin grădinărie, dar lucrând singur şi pe profitul său pământ, s'a înstărit Stan al Mătuşii din Pruni, care ne era fin, care avea numai fete, dintre cari pe două le-am botezat eu. Finu Stan scotea apă cu roata, alţii udau însă grădina depe malul gârlii cu căldarea, aceştia nu produceau însă pentru vânzare. Finu era om înalt, frumos, cu un tic, trăgea mereu pe nas şi în chip de a scuipa făcea mereu „ptiu, ptiu" fără să scuipe, Cinste personificată, mama, decând a început să fie oropsită de tatămeu, îi încredinţa lui un căpătâiu cu vreo 200 de lei în aur şi cu o salbă de vreo 10 galbeni şi câteva rubiele, fără să-i ceară vreo chitanţă. La câte un an, sau doi, când relaţiunile păreau mai liniştitoare, eu aduceam pe înserate căpătâiul cu salba, dar peste o lună, două, îl duceam din nou înapoi, şi s'a urmat acest *du-te vino* mai mulţi ani până m'am mărit.

Dela oi făceau cei mai mulţi săteni brânză pentru trebuinţa lor, numai cei cu multe oi făceau brânză, spre a o vinde. Timpul de brânză este dela Sâmpietru înspre Sântămărie. De obiceiu se întovărăşeau mai mulţi cu oile „băgau oile în brânzărie". Alegeau oile cu lapte „mânzări" de cele stepe „siriţe" de berbeci, de miei şi cele cu lapte alcătuiau o turmă,

www.dacoromanica.ro

condusă de unul sau de mai mulţi ciobani, iar cele fără lapte erau păscute deosebit. Oile cu lapte erau mulse o zi, sau mai multe la unul, o zi, un lapte, sau doi din trei, pe zi, la altul, după numărul oilor fiecăruia, apoi se întorceau iar. De obiceiu nu intrau mulţi în tovărăşie, încât venea rândul fiecăruia destul de des.

Oile se mulgeau de 3 ori pe zi: dimineaţa în revărsatul zorilor, la nimiez şi seara. Intre orele 3—4$^1/_2$ dimineaţa, ciobanul şi vreun ajutor, mama, se aşezau în uşa oborului, ca să mulgă fiece oaie ce va ieşi pe uşă. Cineva, uneori trebuia să fiu eu, mânam oile, ca să treacă prin strungă una câte una. Oaia, cât pare de proastă, este un animal răutăcios, uneori fuge ca să nu fie mulsă, alte ori dă din picioare şi calcă destul de dureros pe cel care vrea s'o mulgă şi este desculţ. Odată aveam cioban pe Năstase al lelii Voichii şi când îl călca vreo oaie, sau când îi scăpa, înjura aşa de căutat, încât se opreau în drum trecători de departe şi-l ascultau, uneori se închinau: .....altarul Cristosului D-zeului mă-tii, grijania Precistii D-zeului mă-sii..." adevărată virtuozitate inventivă. Bietu Năstase era şi cam rău conformat: o burtă mare, scund, semăna cu un broscoiu. A venit şi pela Bucureşti cu oile şi povesteà cum înşela pe mahalagioaicele, care-i cereau lapte de vacă: el le da lapte cu apă mai multă şi zicea: în strungăreaţa asta am de vacă, în astălaltă de oi. S'a însurat, n'a avut copii şi a murit destul de tânăr.

Că oaia este animal desperat, că animalele au faţă de om sentimente diferite, am auzit dela mama.

Oaia zice:

Decât laptele 'n hârdău
Mai bine oasele 'n dudău ;
Decât foarfeci scârţâind,
Mai bine coastele trosnind.

Câinele este cel mai binevoitor omului. El zice: „d'ar trăi stăpânul şi-ar face copii mulţi, mulţi, fiecare copil să iasă c'un os să-mi arunce". Pisica se uită la om cum mănâncă şi zice: „dac'ar muri, să-i iau bucata din mână".

Mă întorc la mulsul oilor. Operaţiunea de dimineaţa îmi era grea de tot: mi se lipiau pleoapele, adormiam în picioare rezemat de gard! Să pierzi somnul cel mai dulce de dimineaţa! Dar la nimiez, când scalda era în toiu, când copiii treceau trâmbă la ochean, şi cel puţin dacă s'ar fi văzut ocheanul! Seara era ceva mai plăcut, dar tot eram în pagubă cu somnul, încât eram încântat, când ne trecea rândul oilor.

www.dacoromanica.ro

Indată ce isprăviau de muls oile (80—100) strecurau laptele prin *sădilă* într'o găleată de brad, de fag, mai târziu de tinichea şi-i da chiag, apoi îl mesteca bine în toate direcţiile. Chiagul se ştie că este stomac de miel mic, sărat şi uscat. Găleata se aşează pe vatră, unde a fost foc, dar unde nu mai arde, căci dacă ar arde s'ar opări laptele. Se acopere cu o faţă de masă sau cu ceva gros şi se lasă în linişte o jumătate, sau trei sferturi de ceas. După trecerea acestui timp, se ridică acoperitoarea, şi dacă cheagul a fost bun, dacă laptele nu s'a stricat de căldură, îl găsim închegat, adică toată masa este ca o ghiaţă puţin consistentă, se şi numeşte *străgheaţă*. Mi se pare că în unele părţi se ia aşa şi se toarnă în sedilă, ca să se scurgă zărul, dar la noi nu se strecura îndată, ci mai întâiu se frământa, adică se mesteca cu mâna, se sfărâma până nu rămânea bucăţică mai mare ca bobul de porumb, apoi se acoperea şi se mai lăsa vreo 20 de minute. Când se descoperea acum, se vedea în găleată zărul ieşit la suprafaţă, iar brânza adunată la fund. Acum se toarnă în sădilă şi se lasă câteva ceasuri, după cari se scoate şi se aşează pe o scândură aplecată, ca să se mai scurgă zărul şi după o zi, două, se taie felii şi se aşează în putină, puindu-i-se sare şi sub ea şi d'asupra, multă multă, iar ca s'o preseze se pune d'asupra o greutate, un pietroiu cât de mare. Brânza pregătită astfel, este tare ca o cărămidă şi poate dura un an şi mai mulţi.

Zărul care s'a scurs, după vreo oră se pune pe foc în căldare şi la flacără mică se încălzeşte încet-încet (foc mare l-ar opări) pânăce începe să se albească pe d'asupra, apoi să se vază la suprafaţă nişte bulzi, în fine să fiarbă, când bulzii se desfac în codri dulci de brânză. Se strecoară şi această brânză, care, conţine tot zahărul laptelui, şi se obţine urda dulce; dacă nu se strecoară, se poate mânca goală cu zăr, dumicată cu pâine, cu mămăligă prăjită, cu mălaiu şi aceasta este *jintiţa*.

Se face urdă şi din lapte bătut, pe care-l fierbem şi-l strecurăm, aceasta este urda acră, mai rezistentă decât cea dulce.

Brânză, urdă dulce, urdă acră, lapte bătut, unt, aceste singure produse se scoteau din lapte. Nu se pomenea brânză de burduf, care ni se părea că are un gust şi un miros greţos, pelângă că se păstra în piele de oaie; nu se pomenea caşcaval, nici lapte de putină, cu care nu m'am împrietenit niciodată.

Pe la 20 august încep să se mulgă oile numai de două ori pe zi, rămân în „doi lapţi" se iese din brânză, iar peste vreo trei săptămâni rămân într'un singur lapte.

18325.—I. S. Floru. Un copil. Un sat 6

www.dacoromanica.ro

Pânăla sâmpietru, tată-meu şi alţi câţiva săteni cu oi mai multe trimeteau oile depela sfântul Gheorghe, *ca să le lăptărească*, să vânză laptele lor, la un oraş. Nu ştiu prin ce împrejurare curioasă trimeteau oile la orăşelul Drăgăşani, mai apoi la Bucureşti. In capitală a vândut laptele oilor noastre Năstase, cu mult haz ne povestea cum mahalagioaicele îl întrebau dacă are lapte de vacă, iar el arăta strungăreţele: „în asta am de oaie este mai gros, în asta am de vacă, este mai subţire" căci punea mai puţină apă în prima, decât în a doua.

Meşteşugari nu se găseau decât un Ţigan lucrător de fier şi un cojocar, Ion Schiopu, fratele finului Stoian, venit şi el din Teleorman, dela Stoborăşti. Am vorbit despre ospitalitatea lui şi a soţii sale Stana. Ei nu prea munceau la câmp, aveau şi altă ocupaţie, mai ales când a venit un al treilea frate, Velcea, care era foarte priceput să găsească boii pierduţi, caii rătăciţi. Amândoi s'au întors la Stoborăşti. Alt cojocar, tot şchiop, mult mai tânăr, învăţase la Piteşti, era fiul Stanii Corbulesei. Cismăria o practică un tânăr cam nepregătit, dar cu bosa cismăriei, Mariniţă, fiul Sorichii. El dregea pantofi, cisme, iar dela o vreme, după războiul independenţei, făcându-se un curent de plecare la Bucureşti, Mariniţă, a ajuns calfă la vestitul Brandt, a făcut pantofi reginei Elisabeta şi Doamnei Grădişteanu, una din cele mai elegante femei ale Capitalei. Peste patru ani, când am venit şi eu la seminar am dat de Mariniţă, care în sat târa târlia cu lemne, îmbrăcat în haine negre, cu ghete de lac, cu baston subţire de abanos şi nu pot spune cât mi-a impus de mult, când mi-a spus că lucrează pantofi cu 40 de lei. Mariniţă a rămas în Bucureşti, însă i-a murit nevasta, s'a dat la băutură, n'a putut deschide prăvălie şi a murit de tifos exantematic, după sfârşitul ocupaţiunii germane. Se ocupa cu politica şi era bun patriot.

Rotar era unul, Sandu Neţii, nu prea priceput, care însă corespundea nevoilor satului şi care s'a ridicat mai târziu destul de bine. Toţi aceşti meşteşugari cultivau şi pământul, încât meşteşugul îl practicau mai mult iarna şi în zilele fără muncă la câmp.

Ocupaţiunile femeilor erau cele cunoscute: să ţească pânză de bumbac, puţină de cânepă, să ţească aba sau dimie, aşternuturi sau velinţe, să croească şi să coasă cămăşi, să împletească ciorapi groşi într'un cârlig sau supţiri în mai multe, de lână sau de bumbac, să gătească mâncare pentru casă şi pentru lucrători, să crească copiii, să cureţe casa, să mulgă vaca şi să îngrijească laptele, să dea vacile la văcar şi să le primească seara, când nu sunt copii de treabă, să râşnească une-

www.dacoromanica.ro

ori porumb sau grâu, când s'a întâmplat să se sfârşească mălaiul, să ducă mâncare oamenilor la muncă, chiar să muncească împreună cu bărbatul şi cu copiii, să aducă apă dela fântână, căci numai pe femeie priveşte această treabă. Această multiplicitate de ocupaţiuni aduce femeii calificaţiunea de vrednică şi nici pe departe nu e completă, căci multe alte lucrări executate împreună cu bărbatul se crede că privesc mai de aproape pe femeie. Aşa, cânepa o seamănă bărbatul, la cules şi la topit ajută el, dar la meliţat şi la lucrat nu se amestecă. Apoi ţesutul variază atât de mult, dela cămaşa groasă de cânepă pânăla maramele de borangic în borangic, cu alesături artistice. Tot femeia este croitor, croeşte şi coase ismenele, cămăşile, perinele, feţele de mese. Ţesutul velinţelor este foarte variat căci cele cu vărgi sunt mult mai simple şi nu arată decât gust la alegerea şi potrivirea colorilor, pecând cele alese reclamă migăleală multă, numărare, spirit de imitaţie, dar de invenţiune. Cuvântul coloare mi-aduce în minte că multe colori se preparau chiar de femei din flori depe câmp. Bătrâna dela Floru, neîntrecută la lucru, culegea pe câmp *sovârf* şi câte flori altele, iar sub patul dela foc un laborator întreg himic, cu oale, cu căldăruşi, cu străchini pline de combinaţiuni, exala un miros, care, ca şi în laboratorul himistului, nu era de aroma celui mai plăcut parfum.

Ocupaţiune importantă primăvara era creşterea gândacilor de mătase. Cât începea să se încălzească afară, ne scotea mama din casă şi toate paturile, mesele, tot felul de scânduri se întindeau pentru creşterea acelor viermi. Bărbaţilor nu ne plăcea deloc mirosul lor particular şi murdăria. Numai o femeie deprinsă cu creşterea copiilor este în stare să schimbe acele jivini, să simtă plăcere când le aude ronţăind lacom frunzele fragede de dud, să le îngrijească apoi când se închid în gogoaşă, să tragă cu delicateţe mătasea fină ca firul de păiajen şi s'o întrunească în firul atât de moale înainte de a se răsuci în firul de borangic. Nu mi-am explicat dece sămânţa de gândaci se vindea cu ghioacea de nucă, curăţată de partea lemnoasă dinăuntru. Am văzut deseori pe mama cumpărând cu ghioacea, tocmindu-se în privinţa ghiocii, este atâta deosebire de mărime între nuci, preferind pe cutare muiere că are ghioace mare!

Ocupaţiune a parte era îngrijirea vitelor la *odaie*. Toamna, de prin sfârşitul lui octomvrie şi până cădea zăpada groasă ţineam oile la odaie în călugărească. Aveam acolo obor făcut în grabă de tufe, de porumbari, de nuiele, o covercă fără uşă cu o deschizătură spre miazăzi, iar pe cele trei la-

www.dacoromanica.ro

turi tufe aşezate vertical, tot tufe acoperiş, care rezista foarte puţin la ploaie. In schimb, în mijlocul odăii, ardea un foc de te prăjea la doi metri. Stejari vechi uscaţi, căzuţi jos, întinşi în toată lungimea odăii, cu toată întunecimea nopţii, cu toată posomorala toamnei, cu toată scurgerea măruntă a ploii, răspândeau o căldură plăcută şi făceau sigură locuirea în pădure. De jurîmprejurul oborului stau straturile câinilor, cari simţeau lupul de departe şi deşteptau pe ciobani, însă ciobanul bun numai aţipeşte noaptea, mereu în mijlocul oilor el îşi face somnul ziua, când grija oilor o poate lăsa unui ajutor mai tânăr, sau vreunui băeţandru. Chiar după căderea primilor fulgi de zăpadă oile rămân la odaie, căci găsesc iarbă prin zăpadă pela rădăcinile tufelor, ciupesc frunză depe tufe, dar după lăsatul secului şi dupăce zăpada cade fără să se mai topească, ciobanii se gândesc să se tragă în sat.

CREDINŢE ŞI PRACTICI RELIGIOASE

In toată comuna erau două biserici, în Ciuciu şi la noi, dar influenţa bisericii era mică asupra vieţii sufleteşti.

O cauză era la noi lipsa de preot. Când am venit noi în sat, trăia un preot văduv, nu prea bătrân, popa *Coman*, cu reputaţiune că slujeşte bine şi regulat, dar cu două mici defecte, unul că-i cam plăcea femeile altora, altul că-i cam plăcea băutura, altfel neiubitor de ban, bun sfătuitor şi mai presus de toate gata să împlinească datoria lui la oricine, iute şi bine. Dar s'a îmbolnăvit de tifos, a murit, şi d'atunci sunt peste 50 de ani decând cătunul nostru n'a mai avut noroc să arăte între casele sale una şi să zică: „iată casa popii nostru". Vine sâmbăta seara, toaca joacă într'un ritm plăcut de dans, sunetele clopotului se răsfrâng în dealul din faţa bisericii, pătrund pe valea păduroasă altădată a Adâncatei şi pe lunca râului, dar dacă deschizi uşa bisericii nu simţi mirosul de tămâie ridicându-se în sus, n'auzi îndemnarea: „Domnului să ne rugăm" ci numai mormăitul unui *ţârcovnic*, cari citeşte rugăciunile vecerniei, nu ca să lumineze pe cineva, ci ca „să nu rămâie necitite". Tot aşa duminecă dimineaţa, clopotul răspunde trist la chemarea veselă a clopotelor dela alte biserici, căci tot ţârcovnicul singur citeşte, citeşte mereu, iar clopotul chemării la leturghie rămâne mut. Vine la trei patru duminici un preot şi face slujba, însă trebuie să treacă două ape (Vedea şi Plapcea) vine călare şi pleacă îndată, încât legătura dintre el şi poporeni este mai mult de serviciu decât

www.dacoromanica.ro

de traiu sufletesc împreună. Şi ceeace este azi a început acum 50 de ani. A venit odată un preot tânăr, atras de cele 17 pogoane de pământ ale bisericii, a stat însă numai câteva luni de vară şi l-a atras altă comună mai bogată. Popa Ioniţă era bun om de petrecere, cânta frumos în biserică şi în societate îl găseai deseori în primărie, sau la arendaş, sau să facă companie zapciului, se cobora chiar la joc în cerc mai restrâns, încât nimeni nu-l putea învinui de mândrie, însă nu se lega sufletul sătenilor noştri de el, căci era preot în Ciuciu şi după credinţa lor popa se cunună cu biserica la care a fost sfinţit şi nu poate să-i fie necredincios, cum nu trebuie să fie bărbatul femeii sale.

Din cauză că slujba era neregulată, lumea a uitat calea bisericii, afară de câte o babă, câte un moş cari ştiau când vine popa şi totdeauna de *Gligore* al lui moş Nicolae Călcâiu, din Pruni. Lui Grigore i-au murit toţi copiii, trei sau patru, într'un timp scurt şi l-a coprins pe om mare grije de sufletul său, încât el, soţia, mai târziu singura fată pe care o câştigase prin rugăciuni ţineau calea bisericii la vecernie, la utrenie şi la leturghie, când se făcea. Satul îi zicea călugărul, el însă era profund pios, în fiece sâmbătă seara îşi lăsa lucrul, pleca cu nevasta şi cu fata la biserică, dimineaţa următoare tot aşa. Era adevărat creştin, cinstit, generos, fără lăcomie, nu se amesteca în certuri, stofă de adevărat sfânt.

Practici religioase erau însă numeroase. Mai întâiu, în casa noastră deseori venea preotul sâmbăta seara, sau în ajunul unei sărbători mari şi cânta paraclisul. Mirosul tămâii, cântecul preotului par'că aduceau ceva mai înalt în casa noastră, necăjită numai de grijile vieţii zilnice. Mai venea preotul la Crăciun, la bobotează cu botezul, dar atunci se mai amestecau şi interese materiale şi oarecari regrete[1]), că era obiceiu să se dea popii o bucată bună de muschiu, sau limba porcului, fuior de cânepă, iar la bobotează fetele erau preocupate să arunce cărbuni aprinşi înaintea popii şi să-l observe cum calcă peste ei, ca să scoată prevestiri despre măritiş, sau preocupate cum să-i ia steblele de busuioc din pământuful cu care botează, ca să-l pună sub cap să vază în vis pe scrisul lor. Nu e obiceiu la ţară să vie preotul cu botezul la fiece început de lună, nu intră în casa omului decât de două-trei ori pe an, cu ocaziunea citirii vreunui paraclis, sau a vreunei mo-

1) Azi pretenţiile preoţilor (500 lei de înmormântare, 300 de botez, la bogat la sărac) depărtează pe ţăran de biserică şi-l împinge spre alte secte (anabaptism).

www.dacoromanica.ro

litve, la sfeştanie când începe casă nouă, ori când visează urît, ori i se tot sperie noaptea vreun copil, or vreo *spurcăciune* (fiară) îi strică vitele, sau se teme de *dat* (femece, argint viu, i-a luat laptele dela vite).

Copiii se botează numai la biserică, vara şi iarna, cu apă naturală, la temperatura timpului. Pe gerul cel mai tare duc copilul de 8—20 de zile în mijlocul bisericii reci, îl despoaie pe lespedea de piatră; îl ia de cap şi-l bagă de trei ori în cazan, când îl scoate este roşu ca o bucată de carne. Răceala, sforăitul pe nas, respiratul greu nu sperie deloc pe părinţi, cari cred că aşa e al copilului să plângă, să sforăie pe nas şi la un adică să... moară. Femeia de ţară se măritǎ depela 16 ani şi timp de vreo 30 de ani naşte în medie vreo 15 copii, din cari trăesc în medie 3—4. Practica religioasă orbeşte ochii tutulor, încât nu văd barbaria botezului iarna. Preoţi tineri îmi răspundeau că nu cunosc cazuri de copii morţi în urma botezului de iarna. Curios că ţin morţiş la practica aceasta preoţi destul de liberali în teologia teoretică, ceeace confirmă observaţia că mai uşor schimbi raţionamente fundamentale, decât să primeşti practici noi.

Se cunună tot în biserică la prima cununie, a doua sau a treia din obiceiu se celebrează în casă. Ar fi mare ruşine ca o pereche tânără să se cunune în casă, ca văduvii.

Deasemenea, tot în biserică se slujesc morţii. Mai întâiu îi ţin în casă o zi şi o noapte, în care timp vin toţi din sat cu câte o lumânare, o aprind la capul mortului, iar fetele mari şi femeile găsesc de cuviinţă să jelească pe răposat. Jelania este un fel de cântec dureros, în care se narează vieaţa răposatului, isprăvile lui din vieaţă, afecţiunile, grijile, plăcerile lui obişnuite. Vocea plângătoare, cuvintele tremurate, şiroaie de lăcrămi pe obraji, arată că durerea fetei sau femeii nu este deloc închipuită, deşi uneori nu era în nici o legătură cu cel mort. Vezică, cel mort aminteşte pe morţii tânguitoarei şi aceasta însărcinează pe mort cu comisioane pe luema cealaltă, să-i asigure de afecţiunea acestora vii, să le spună greutăţile cu cari se luptă, cum copiii s'au făcut mari şi el nu-i mai poate vedea, cum fetele se mărită şi ea nu mai este să se bucure.

Dintre obiceiurile dela înmormântare m'a izbit obiceiul că la moartea unui flăcău bogat se trece peste groapă şi se dă de pomană un cal şi un cocoş.

In genere cultul morţilor ocupă mare parte din activitate. Dela anume etate, grija cea mare este să se pregătească în vederea morţii, să facă pomeni de sufletul celor dispăruţi. Mai

www.dacoromanica.ro

întâiu, dumineca şi sărbătoarea nu este ziuă de închinăciune, de ascultarea slujbei, sau de dobândirea unei învăţături, ci este ziua de tămâiere a morţilor. Cum răsare soarele, trec în şiruri la cimitir, fete şi femei, îmbrăcate mai curat, cu pantofi în picioare, în mână cu o ulcică în cari se află cărbuni aprinşi, pun ulcica la capul mortului, aprind tămâie şi lumânare, îngenuchie şi încep tânguirea, la început mai încet, mai stăpânit, apoi pasionat şi puternic. Răsună Adâncata de jalea a 20—30 alteori şi a mai multor voci. Dela un mormânt mai nou trec la altul mai vechiu, încât nu rămâne bunic, părinte, frate, soră, rudă neglijat, uneori jelesc pe prieteni, ca să nu le lipsească nici lor acest prinos. După ce au terminat de tămâiat şi de jelit intră în biserică, se închină pela icoane, apoi se întorc acasă şi or nu mai vin la biserică, ori aşteaptă toaca de leturghie. Această datorie către morţi se compară cu obligaţiunile către morţi ale fiilor romani. Cine-i lasă netămâiaţi şi nejeliţi trece de păgân şi nu se consideră privaţiune mai mare pentru un răposat, decât să nu rămână cineva ca să-i tămâie şi să-i jelească. Legătura cea mai puternică de un loc o fac morţii. La noi obiceiul acesta se executa cu o religiozitate, cum n'am găsit-o nicăeri peunde am umblat prin ţară.

La moartea cuiva îl tămâie şi-l jelesc în fiece zi, 40 de zile, îi cară apă de pomană la trei case, dar apoi intră în obiceiul comun.

Timpul pomenilor este tomna, în octomvrie şi prima jumătate din noemvrie. Atunci se găseşte vin şi rachiu nou, păsări, gâşte, curci grase, se coace pâine din grâu nou. Toate darurile ce se fac sunt servicii directe făcute morţilor, nu amintirii lor. Colacul, oul, coliva, pantofii, cămaşa, brâul, căciula date de pomană se închipuesc că satisfac foamea şi trebuinţele răposatului. Acesta apare deseori în vis şi visătorul face colac să dea de pomană, sau dă ceva, ca să aline trebuinţa mortului. Colaci, *căpeţele*, se dau însă la toate sărbătorile şi la soroacele obişnuite pentru morţi.

Practici vesele sunt datul de grindă al copilului, botezurile, tunsul, nunţile.

La sfântul Vasile, părinţii duc copilul pânăla trei ani la moaşă. Duc plocoane, pâini, vin, rachiu, ceva carne de porc, îndeosebi însă vreo două străchini de piftie, asta e ziua piftiilor. La moaşă au venit însă toţi nepoţii cu părinţii lor şi ea pune pe capul fiecăruia un colac în formă de covrig cu un franc înfipt în el, apoi ridică pe copil pânăla grindă, urându-i: „tâ-â-â-ta mare-e-e!". După ce i-a dat de grindă, se aşează la masă şi petrec până seara depela ora 11.

www.dacoromanica.ro

Botezul este însoţit de o cumetrie, ce pune uneori tot satul în picioare. Dacă e duminecă şi cumetria cu lăutari, hora se mută la casa cu cumetria şi petrecerea ţine până seara. Uneori e şi mai mare petrecere când se tunde vreun copil preţios, unicul copil al vreunui sătean bogat, finul iubit al vreunui naş generos. Mi-aduc aminte cum a venit din Floru un fin al tatei, ca să-l tunză tată-meu. A fost cumetrie cu o masă lungă cât curtea. Au cheltuit finii (ei aduc mâncare, băutură) a împărţit fina Ileana şervete la toţi mesenii, ştergare de borangic la notabilităţi, cămăşi cusute nunilor, iar tată-meu i-a întrecut în generozitate, vrea să arate că mama a făcut o partidă lăsând pe Lisandru: a dat finului doi napoleoni de aur, o mânzată şi două oi. Nunţile, cu deosebire, sunt ocazii de petrecere şi de desfăşurarea unei mândrii, adevărat orientale.

O nuntă începe mai întâiu cu *peţirea*. Peţitorul, de obiceiu, om bun de vorbă şi de mijlocire, *merge cu plosca*. Intr'o seară, pe 'nserate, să zicem în luna decemvrie, vine cu plosca sub dulamă, să nu-l vază nimeni, îşi rasmă toiagul de stâlpul uşii, dă bună vremea, intră la sobă, se aşează pe margînea patului (ţăranii nu stau pe scaun decât la masă şi scaunele sunt scunde) şi intră în vorbă cu bătrânii, pe când copiii la foc chihăe şi tachinează pe fata mare. După oarecare vorbă, peţitorul dă dulama la o parte, scoate plosca cu vin, spune, că a venit şi cu altă pricină la Dumnealor, le întinde plosca si le zice „bine v'am găsit!". Deseori tatăl fetei rezistă, refuză, vrea mai întâiu să ştie de cine este vorba şi cu ce stare vrea tânărul să înceapă casă nouă. Dar şi peţitorul plimbă ochii prin toată casa, să vază dacă e îngrijită, nucumva gunoiul stă grămadă după uşă, sau vadra e goală toacă de apă... Unul avea obiceiu să-şi aşeze toiagul aşa ca să cază d'a curmezişul uşii şi se uita să vază dacă fata trece peste el, sau se pleacă şi-l ridică în sus. Şi după vreun ceas de negociere, cheamă pe fată şi-i dă să guste din ploscă. Se poate ca fata să refuze si dacă autoritatea paternă nu garantează succesul întreprinderii, sau, dacă tatăl voeşte să exploateze refuzul fetei fără succes, nunta nu se face; de obiceiu însă voia tatălui este lege şi se hotărăşte ziua, o joi, o duminecă seara, *ca să aşeze*. Pentru acea zi se găteşte masă mare, se taie gâşte, curcani, ginerele aduce vin şi rachiu, se învită rude şi intimi. Tânărul şi fata se explică singuri, părinţii stabilesc averea tinerilor în auzul tuturor, fixează ce târgueli să facă pentru nuntă (să cumpere socrului mic o pereche de cisme, soacrei o scurteică, sau cel puţin o pereche de pantofi şi o fustă, altora altceva)

www.dacoromanica.ro

şi când să fie nunta. Pleacă la târgueli socrii şi tinerii, la Slatina în poştalion cu cai, se înţelege, cumpără şi aşteaptă ziua nunţii. Uneori se ivesc certuri tocmai la târgueli. Acolo se vede sgârcenia socrului mare, prostia ginerelui, nepriceperea fetei, deseori se strică nunta. Se strică uneori chiar în ajun, chiar în ziua nunţii. Merge ginerele cu nunta să-şi ia mireasa, aceasta însă, sau părinţii nu mai vor. Atunci se zice că a făcut ruşine mare ginerelui, l-a dat de cheltueli şi trebuie să plătească acele cheltueli, cari se cunosc, căci s'au făcut cu ştirea tutulor.

Vinul de nuntă se cumpără dela locurile de producţie, dela *Drăgăneşti*, dela *Drăgăşani*, rachiu se consumă mai puţin. Cu câteva zile înainte se coace pâine, se taie paseri, purcei, miei, se fierbe în oale mari varză, multă varză. In ajun, de obiceiu sâmbăta, pela patru ore, pleacă dela mireasă *vinarii* să aducă dela ginere vin, rachiu şi lăutari, iar pe înserate se întorc vâjâind toba, scârţiind vioarele, căci trebuie să fie cel puţin doi lăutari şi un toboşar, căci „nunta fără tobă şi ceartă fără bătaie n'are haz". Cum vin vinarii sosesc oaspeţi, rude, amici, notabilităţi, mai tot satul. In vederea nunţii şi-au cusut ii rudele tinere, fete mari şi mai îndepărtate, femei mai cu stare. Aduc plocoane cam patru lipii mari rătunde de vreo 30 centimetri în diametru, din făină albă, pe d'asupra spoite cu gălbenuş de ou şi cu figuri geometrice trase cu furculiţa. Masa dela mireasă nu angajează la nimic, căci la mireasă nu se dau daruri, se mănâncă toată noptea şi a doua zi pânăla luarea miresei, fără să coste altceva decât ploconul, pecând la ginere dacă te duci sara trebuie să stai şi a doua zi la daruri. Toată noaptea la ambele case mănâncă, beau, joacă bătrâni, femei, popi, fete, copii cari se bagă printre mese, sgâesc ochii la lăutari, abia ţinându-se de somn. Cele mai multe cântece cântă dragostea şi chiar ca copil mă impresiona neplăcut atâta pupat, atâta muşcat, atâta oftat. După ce trece câtva din noapte şi vin gânduri mai duioase, încep cântecele haiduceşti, cântece bătrâneşti. In anii din urmă am auzit nişte năsdrăvănii cu o fată furată de Turci la Brăila, cum o duc pe Dunăre, cum se jeleşte, dar nu mi-a plăcut, măcar că are importanţă de modul cum se răsfrânge în popor civilizaţiunea actuală; dar în copilăria mea erau alte cântece. Curios că tocmai în satul nostru, pe unde s'a ascuns Iancu Jiianu, nu se păstrează niciun cântec despre el, probabil pentrucă satul s'a întemeiat mai târziu. Intre cântecele haiduceşti, mi-a plăcut mult *Miul Cobiul* (nu copilul) şi *Stanca*. Miu avea o soră la palatul domnesc şi când s'au adunat „boerii divanului, caimacanii

www.dacoromanica.ro

târgului, sfeşnicii 'mpăratului" şi s'au sfătuit să facă vânătoare după Miu, să-l prinză, sora lui a ieşit din palat, a trecut dealuri şi vălcele, a venit la Miu să-l vestească de pericolul ce-l aşteaptă. Miu o trimete repede la palat, se schimbă într'un ciobănaş cu oile, iese înaintea domnului, se oferă să-l conducă la Miu şi-l duce la odaia lui în mijlocul pădurii, plină de pistoale şi de iatagane. Domnul „cu putere de domn şi minte n'are de om" învaţă să cunoască cine e Miu şi se întoarce cuminţit la ai săi. Stanca era soţia altui haiduc (Corbea? Costea? „Iovan Iorgovan, fecior de mocan?"). Soţul ei intră într'o luptă de moarte cu alt haiduc, pentru ea, sau pentrucă i s'au călcat hotarele, i s'au stricat fâneţele. In timpul luptei lasă să-i cază brâul şi ca să încerce credinţa soţiei, o cheamă să-i ajute să-l ridice, dar ea nu vrea „că-oricine o biruì, tot un bărbăţel mi-o fi". Vrăjmaşul e răpus, iar haiducul nostru urcă pe Stanca la spatele lui pe cal, că se duc să pună vârf unei copiţi de fân, rămasă fără vârf. Acolo o taie şi în vârful copiţii de fân îi aşează capul „spaimă ciorilor". Detaliile acestui cântec, răutatea diabolică a femeii, gândul fioros al haiducului şi cruzimea lui mă înfiorau.

Tot la nunţi am auzit cântându-se după 1878 cântecul războiului, care nu era nicidecum vitejesc.

Frunză verde foaie lată,
Fire-ai mamă blestemată
Că nu m'ai făcut o fată,
Să-ţi aduc apşoară 'n vadră,
Să-ţi fac focşorelu 'n vatră,
Şi m'ai făcut..... (?)
Dinţi 'n gură mărgăritar,
De mă luară militar,
Ca să calc din piatră 'n piatră
Să fac din dujman tată,
Şi să calc din stană 'n stană
Să fac din dujmancă mamă.

Nunta la mireasă ţine în toiu până pleacă cu mireasa, dar la ginere toiul nunţii începe după aducerea miresei, duminecă, duminecă noaptea, luni toată ziua, rareori şi marţea „trei zile, după obiceiul domnilor şi al împăraţilor".

Când aduc mireasa în fuga cailor, cu colăceri călări pedelături, cu văjâiturile tobei, cu trosnete de pistoale, cu căruţele rudelor, cu căruţele pline de ţoale se opresc întâiu la biserică, unde se săvârşeşte cununia, apoi merg la casa gine-

www.dacoromanica.ro

relui şi se aşează la masa cea mare, în curte, căci stau zeci de oameni. Spre sfârşit, mireasa însoţită de câteva rude, sărută mâna mesenilor, începând cu naşii, le dă daruri cămăsi cusute, ştergare (marămi) de borangic, şervete, pe cari le pune pe umeri, iar ei dau bani după putere, care cinci lei, care zece, care şi doi, pecând naşul dă aur, un napoleon, doi. Şi astfel se strâng zece, cincisprezece napoleoni, costul nunţii, alte ori şi mai mult.

După masă, pela 3, 4 ore se scoală toţi şi joacă nunească, purtând pe umere darurile miresei. Această horă este de o amploare, de o linişte şi de o eleganţă de mişcări de nedescris. Ca demnitate, ca maestate, nu-şi găseşte seamăn în niciun dans cunoscut. Intre toate horele româneşti, *Floricica* din căluş este dansul eroic, pecând *nunească* este dans domnesc: pas larg, ritmică moale a mâinilor, din care Weiss a făcut în *nunta ţărănească* o horă prea vioae.

Celelalte obiceiuri dela nuntă se găsesc în cărţi speciale.

Zile proprii de veselie sunt sărbătorile Paştelui, Rusaliilor, Crăciunului, zilele de târg şi mai puţin celelalte sărbători şi dumineci.

Paştele este o sărbătoare, a cărei interpretare confinează nebunia. Nu este amintirea unui eveniment istoric, nici numai extazul unei redeşteptări a naturii, nici beţia unei expoziţii de găteli şi de frumuseţe, este jocul dramei reale a tutulor acestora, este frâu liber tutulor plăcerilor, cari nu erau permise în postul mare. In mintea mamei, Domnul Cristos n'a fost o persoană, care a trăit cândva, care a murit şi a înviat, ci zeul primăverii (vechiul Adonis) care în fiece primăvară este prins de uriaşi (Jidovi) judecat şi răstignit. In zilele când zace mort nu trebuie nici lăutari să cânte, nici fete să râză sau să se gătească, nici bărbaţi să bea. Deseori auzeam această mustrare: „rădeţi şi cântaţi, mare păcat faceţi, căci Domnul Cristos e pe cruce". Eu, care vroiam să fac tot ce auzeam de bine, doar era să mă fac popă, mă spovedeam, mă chinuiam cu postul şi făceam mătănii toată săptămâna mare. Cineva spusese că cine vrea să se grijească, trebuie să facă 300 de mătănii ale grijaniei, eu însă simţeam remuşcarea, dacă numai 300 într'o săptămână, sau în fiece zi, şi băteam în fiece dimineaţă cel puţin 100, cu gândul numai la număr: 1, 2... 60, 61, 62... cu iuţeala şi cu elasticitatea copilului. Cât pentru mâncare, odată în săptămâna mare am găsit o măslină uscată şi am mâncat-o. Niciodată nu mi s'a părut mai bună o măslină, însă mi-am adus aminte că nu mă mai pot grijì, m'am spovedit, am făcut mătănii suplimentare şi nu eram liniştit în conştiinţa mea, pen-

www.dacoromanica.ro

trucă mă *deslegase* părintele Ioniță și știeam că el lua lucrurile cu ușurință. Posturile în genere, mai ales al Paștelui, mortifică pe țărani. Nu mănâncă pește, nici untdelemn miercurea și vinerea: numai mămăligă, varză, praz, ridichi, fasole câte odată. Oamenii ajung la dulce extenuați. Mama, cu toate stăruințele mele, cu toate deslegările dela arhiereu, cu toată boala pentru care doctori mari o obligau să nu mai postească, nu se lăsa de obiceiul vechiu și la Crăciun, la Paști abia se mai ținea pe picioare. Când a murit, s'a îmbolnăvit în ajunul crăciunului, după ce s'a spovedit și s'a grijit, boala era însă prea gravă, ca să se mai îndrepteze, și a murit în seara anului nou.

Joia mare (Joimar) este zi de răsuflare. Se face pomană mare la biserică. Vin cu căruțele aducând colaci, pită, oale cu fasole și cu varză drese cu untdelemn și după o slujbă religioasă foarte lungă, după citirea pomelnicilor tutulor familiilor, vii și morți, întind masă mare pe poiana de dinaintea bisericii, în cap cu popa și cu dascălii. Masa ține cu vin până pela ora două, apoi mulți mai nu mai mănâncă până duminecă. Lumea nu merge la biserică în acele zile ca să asculte evangheliile, ci ca să facă la morminte un fel de priveghere. Din ajun s'a copt pâine pentru, pomană, s'a fiert colivă, s'a copt colaci pentru fiecare mort, căci colacii nu se fac uniformi și anonimi, ca să primească un nume numai când se împart, ci fiecare mort are colacul său cu forma sa hotărîtă. Numai la Joimar se împarte un colac, care nu se mai împarte în altă zi „*uitata*" colacul morților neștiuți, uitați. Cum este de așteptat, colacul morților uitați este mai mic și mai urît decât al celor cunoscuți.. De formă lungăreață, cu multe crestături egale, fiecare mort nu primește decât *une petite bouchée*. Stăpâna casei se duce la biserică din noapte, priveghează la mormânt, se întoarce acasă, împarte colacii, încarcă bucatele cari au fiert la foc toată noaptea și pleacă din nou la biserică cu pomana.

Vineri noaptea iarăși priveghere la morminte, iar la ieșirea cu Domnu Cristos se aduc flori de câmp, brebenei, viorele și tămâioare. Chipul lui Cristos întins pe masă. de abia se vede dintre flori și dintre lumânările de ceară. E mister, Dumnezeu stă mort, lumea se cutremură că soarele încă luminează și că pământul ne mai ține. Toți vin și fac mătănii, copiii îmbrăcați cu haine noi, cu pantofi noi trec pe sub Domnu Cristos, nu ca o petrecere, nu râzând ca la oraș, ci într'o frică înghețată pe figură, căci chipul nu reprezintă pe Domnul Cristos ci este el însuș, iar trecerea pe sub el aduce noroc, sănătate, vindecă boale, ridică pe oricine spre cer.

www.dacoromanica.ro

După ce a trecut săptămâna mare, la Paşti nu poţi mânca dulce, ouă sau carne, dacă nu iei *paşti*, pâine cu vin. Trebuie să mergi la biserică, toată lumea trebuie să meargă, afară de cei grav bolnavi, cărora li se aduce paşti într'o ceşcuţă, sau într'un pahar, Paştele nu este grijanie, este pâine din prescura grijaniei. Ciobani, cari n'au călcat pragul bisericii din anul trecut, Ţigani cari se uită sperioşi la icoane, se înghesuie şi ei la paşti, că altfel nu pot mânca ouă roşii. Nu se pomeneşte de cineva să fi mâncat dulce fără post. Numai *Găraş* din Mierleşti, văr cu bunicul diaconu Mărin, se zicea că în tinereţe era în ceartă cu popa şi acesta n'a vrut să-i dea paşti. O crimă era gata, satul întreg s'a pus la mijloc şi a făcut pe Găraş să ceară iertare.

La Paşti totul ia altă faţă. De cu noapte toţi pleacă la biserică. In răsăritul soarelui sunt acasă şi gustă, înainte de ouă roşii, înainte de orce, peşte, acest prim simbol al creştinismului. Se crede că peştele gustat atunci aduce sănătate şi noroc. Inainte de a pâşi pragul casei unul din noi exorcisa animalele rău făcătoare, furnici, păduchi de lemn, după o formulă foarte simplă. Unul sta în casă, altul se apropia de uşe cu salutarea: „Cristos a înviat!" Cel dinăuntru răspundea „adevărat a înviat!" Cel dintâiu: „dar noi ce mâncăm azi?" — „Unt şi ouă şi ce-om găsi". — „Dar furnicile ce-o să mănânce?" — „Să se mănânce una pe alta până n'o mai rămâne nici una!". Şi aceleaşi întrebări cu aceleaşi răspunsuri pentru păduchii de lemn, iar efectul se credea infailibil.

Ne schimbam hainele dela ciorapi şi pantofi până la pălărie: la Paşti oricine trebuie să se înoească. Se îmbracă haine de vară, de multe ori pe timp rece, când Paştele cade în martie. Sărbătoarea nu e de primăvară ci de vară. Copiii ies în jiletci, în cămaşă şi în ismene, fetele în cămăşi, sau în tălii supţiri, de aceea adevărată sărbătoare este numai când cade după 10 (23) april, după ce omul iese din odaia strâmtă şi îmbăcsită în natura liberă, caldă. Atunci bucuria este trăită, atunci oamenii sunt adevăraţi actori în drama patimilor tutulor nu numai ale lui Cristos şi în veselia naturii şi a tutulor. La han se întind mese la cari se aşează capii familiei cu cei de seama lor, cu oale de vin înainte, cu pâine, cu ouă şi cu carne rece, în timp ce un lăutar, sau doi, trec dela masă la masă, cântând mai mult cântece serioase. In curtea hanului sburdă vieaţa nouă. Un lăutar cel puţin şi un toboşar, sau un cobzar cântă flăcăilor şi fetelor hore, iar pedelături, până peste drum pelângă garduri stau şi privesc bătrâni, babe, Ţigani, cari nu îndrăznesc să se prinză în horă. In satele noastre, hora

www.dacoromanica.ro

o încep doi, trei flăcăi lângă cari vin de se prinde o fată, sau două, apoi alţi băeţi, alte fete, încât nu se pomeneşte ca fetele să înceapă hora şi băeţii să vie să se prinză între ele, cum se obişnueşte în alte părţi. Adevărat că e mai delicată simţirea, ca băiatul să se prinză lângă fată, fiindcă alegerea lui angajează mai puţin, dar, iar, este mai natural ca flăcăii să aibă iniţiativa jocurilor, întrucât multe sunt jocuri de agilitate, de sărituri, de învârtituri, la cari fetele nu iau parte. O fată cum se cade nu se prinde la dansuri bătute, sau alergate, nu ridică piciorul, nici nu-şi leagănă trupul decât în limite moderate. Imprejurul horii, în horă, pelângă lăutari, forfotesc copiii, cari se strecoară înăuntru şi înafară printre dănţuitori, în necazul acestora şi în mândria părinţilor.

Propriul sărbătorii îl fac ouăle roşii, încondeiate, picate, fierte în vinerea mare, care se şi numeşte Vinerea ouălelor, pecând Sfânta Vineri cea mare se serbează la 14 octomvrie. Mama nu ştiea să încondeeze, nici bătrâna dela Mierleşti, dar bătrâna dela Floru, era maistră. Ştiea să facă Cerul cu stelele, rodul pământului, plugul, rariţa, şarpele, o mulţime de motive. Avea condeiul ei, că aşa se numeşte, făcut dintr'o firfirică de argint turcească, şi-l scotea numai la Paşti. Condeiul este un beţişor ca un toc de scris, la un cap înfăşurat cu o câpuliţă, care fixează ciocul de argint în forma unui tubuleţ pe care se scurge ceara. Se topeşte ceară într'un fund de cană, într'un ciob curat şi se ţine în cenuşe caldă pe vatră. Ouăle se ţin şi ele în cenuşe căldicele tot pe vatră. Se ia oul căldicel, dacă ar fi rece n'ar putea luneca condeiul pe el, ceara s'ar răci, se şterge bine, se moaie condeiul în ceară şi se execută figura. Apoi „împietrim oul" adică îl punem într'o strachină cu zeamă de varză şi cu niţică piatră acră, unde stă până se încondee mai multe, apoi se pun în căldarea, care fierbe cu lemn de ouă, se scot şi se şterge cu frunze verzi. Mama numai picà ouăle, adică le făcea nişte cruciuliţe şi nişte picături cu ceară, le împietrea, le punea într'o văpsea cu richită, le picà peste galben şi apoi le fierbea în roşu, încât ouăle noastre erau în mai multe colori, destul de frumoase, dar neîncondeiate. Credinţa era, că orice ou trebuie să aibă cel puţin o cruciuliţă, ca să poată fi dat de pomană.

Ouăle roşii reprezentau o adevărată afacere, chiar de câştig, nu simplu obiceiu ca la oraş. Paştele se dă pe ouă roşii, unul, două, după învoială, căci în unele locuri câţiva săteni cumpără paştele dela popa, iar ei adună ouăle. Câte un Ţigan ia paşti, dar nu vrea să dea ou şi, de aceea, auzi, în ţipetele copiilor la grijanie, vocea celor interesaţi, ridi-

www.dacoromanica.ro

cându-se gravă: „dă oul, Ţigane! La miruit în ziua Paştelui, şi în celelalte zile ale săptămânii luminate, se dă iar ouă roşii. Tot ouă roşii se dau Joi după Paşti, când vine popa la fiecare casă cu ţârcovnicii, ouă roşii se dau de pomană, însă cea mai mare afacere cu ele este obiceiul de a ciocni şi de a dărui oul spart celui care l-a spart. Flăcăi, fete mari, bărbaţi mai tineri, copii, umblă cu batista, sau cu marama plină de ouă, cele mai multe sparte şi invită pe alţii: „ai să ciocnim". Unul ţine oul cu vârful în sus, altul loveşte cu vârful în jos: „Cristos a înviat — adevărat a înviat... Cioc!". Cel spart se dă celui ce a spart. In privinţa tăriei, ouăle se deosibesc foarte mult între ele şi se găsesc pricepuţi cari le privesc şi prezic destul de exact care se va sparge după *rod* (porii mai mari, sau mai mici) după sunetul ce-l dă, dacă-l loveşti cu unghia degetului. Cei reputaţi în această materie sunt solicitaţi necontenit de copii, de băeţandri, de flăcăiandri, încât împrejurul lor este o mare vivacitate: „Nene Barbule, spune, dacă mă bate; Nea Costache spune îl bat?...". Cu ouă de gâscă, de raţă, de curcă nu se ciocneşte; nici cu ou de bibilică, pentrucă acesta e mult mai tare şi poate sparge toate ouăle de găină. Repet că pune mare interes cel care ştie că are ou tare, căci poate câştiga 50—60 de ouă pe zi, articol destul de important într'o economie ţărănească, înafară de plăcerea biruinţii. Ca să corecteze natura, unii flăcăi scot şi câte un ou de lemn, dar nu-l întrebuinţează decât acolo, unde nu li se cere să-l vază, căci, afară de fetele ruşinoase, tot insul se uită unul la oul celuilalt, îl scrutează cu grije, îl încearcă cu unghia, îl echilibrează cu mâna, ca să vază dacă are greutatea naturală şi nu ciocneşte decât dacă toate şanşele i se par favorabile.

Alt mijloc d'a îmbunătăţi natura este *să umple oul* artificial cu smoală. Am încercat şi eu acest meşteşug, dar n'am prea izbutit. Se ia un ou proaspăt, i se face cu acul o înţepătură în capul cu plod, se bagă un paiu subţire pe găurice, se mişcă în ou în sus şi în jos, se învârteşte, se clăteşte oul până tot conţinutul lui devine apos, se scurge picătură cu picătură, se trage cu paiul, se scutură cu mâna şi după o operaţie îndelungată se scoate tot conţinutul oului. Coaja se ţine 2-3 zile la un loc cald, ca să se usuce, apoi se pisează smoală în praf fin ca pudra şi se introduce praf cu praf în ou pe o pâlniuţă de hârtie. Se încălzeşte oul încet cu vârful în jos, ca să se topească smoala, se introduce iar praf

www.dacoromanica.ro

cu o delicateţă şi cu o răbdare comparabilă celei a sălbaticilor, când îşi lustruiau uneltele în epoca pietrei lustruite. Când e plin, se roşeşte ca celelalte ouă, i se pune un petec de ghioace în locul cu rana, dar se cunoaşte la o examinare atentă. Ouăle roşii legate cu un interes material, cu un obiceiu vechiu, cu cea mai mare sărbătoare creştinească, în epoca cea mai frumoasă a anului, când fetele sunt mai frumoase ca totdeauna, când bătrânii veseli petrec ca la o amfictionie greacă, sunt semnul unei veselii, chiar al unei înălţări, de care cei străini de sat nici nu-şi pot face idee.

Eram în clasa a doua de seminar şi am fost oprit de Paşte la cor: am fost ca bolnav, zilele mi se păreau ani, nopţile visam, eram aiurit şi, pe d'asupra, era un soare cald şi senin de raiu. Mă minam că un coleg dorea să facă Paştele în Bucureşti, căci nu doream de părinţi ci de câmp, de pădure, de viorele, de micşunele, de răvărsatul zorilor pe drumul dela biserică spre casă, de horă, de ouăle roşii, de întrecerea la ciocnit, de apusul cald şi maestos al soarelui, când stau leneşi toţi, Ţiganii şi ciobanii, boii şi oile. In ziua de Paşti, pela orele patru, mi s'a permis să plec şi am mers pe jos până m'a apucat seara în Răteşti, unde am dormit la preot, căruia-i murise un copil, ceva mai mare ca mine, în seminar. Pe drum, valea toată răsuna de clopotele bisericilor, depe fiecare colină, din fiece vâlcea se auzea un clopot, care nu era cel dela biserica noastră.

Paştele ţine trei zile, luni este apogeul, marţi epilogul. Hora este mai violentă, ouăle de ciocnit sunt pe sfârşite, se cercetează mai puţin şi, când soarele se pleacă spre sfinţit, când ultimele pâlcuri de băeţi şi de fete se retrag spre casă, în mintea fiecăruia răsună cuvântul: „nu e în toate zilele Paşte", „odată pe an e Paşte". Adevărat că se ţinea puţin şi Joia Paştelor, însă dimineaţa se muncea, sărbătoare era numai după nimiez, şi ouăle roşii erau albicioase, căci se roşeau în lemnul păstrat de o săptămână şi trezit. Petrecerile nu se deosebiau de cele din fiece duminecă şi sărbătoare.

Rusaliile erau sărbătoare nu atât de înălţare, cât de presimţiri rele, sărbătoare în care omul îşi poate ieşi din sine, să joace, să aiureze, să-şi piarză minţile. Deaceea se zice „l-a luat din Rusalii". Probabil că este în legătură cu o interpretare mai bine înţeleasă decât se crede, a profetismului, a darului limbilor, după evanghelie, dar poate era şi o sugestiune a jocului căluşarilor din acele zile.

www.dacoromanica.ro

Jocul călușarilor este înțeles la țară ca un joc teatral, nu ca o horă. Se joacă de anumiți jucători și altă lume se prinde puțină în hora lor. Când cineva începe să-și piarză mințile, începe să joace Floricica. In drama călușarilor, unul joacă pe nebunul, altul face pe mutul, executător nemilos, îmbrăcat altfel decât ceilalți, cu un fes, cu o sabie de lemn, un fel de gâde oriental. Nebunul joacă tot în afară de regulă, șeful îl pedepsește : îl lovește cu ciomagul, îl așează cu spatele în jos pe pământ, îi prind picioarele între două ciomege, i-le ridică în sus și i-le izbesc cu toate ciomegele celorlalți deodată peste tălpi (falanga) pecând nebunul strigă : „aoleo ! Cine-o mai face ca mine, ca mine să pățească !". Mutul cu sabia lui, cu mutenia lui, se zice jurată, pe tot timpul Rusaliilor, cu podoabele lui de pelin și de usturoiu, face hazul dar și spaima copiilor. Spre a se feri de inspirațiunea Rusaliilor, lumea se lă cu pelin și de aci obiceiul de a face baie cu pelin și la București, unde auzi Țigăncile strigând pe stradă „pelin verde de Rusalii, pelin !".

Cu caracter de inspirațiune, de nebunie și de spălare, ceva mai atenuat, este Sântoaderul (Sf. Teodor) în prima sâmbătă a postului mare. Atunci se „încură caii" sfântul fiind protectorul cailor și cine nu tunde caii, cine nu-i încură, cine nu se spală pe cap cu iarbă mare este expus să-și încure sfântul caii în părul lui. De aceea se aud Țigăncile pe străzile Bucureștilor, strigând : „iarbă mare de lăut, iarbă mare !".

Rusaliile după însemnătate sunt a treia mare sărbătoare. Mai toată săptămâna nu se muncește decât muncă ușoară de teama de a nu fi luat din Rusalii. Am spus mai înainte că în sâmbăta Rusaliilor se spală copiii pe picioare, se așează pe lână și pe foi de nuc, li se împarte oale noi și colarezi.

Practici superstițioase mai sunt la Circovi și la Filipi. Nu-mi aduc aminte dela ce lucrări se abțin la Circovi, dar la ziua sfântului Filip nu e bine să se scoată gunoiul din casă, sub pedeapsă de a schiopa. Se mătură, se strânge gunoiul într'un colț, dar afară nu se scoate. Chiar în fiece vineri din fiece săptămână sunt lucrări, dela cari femeia se abține, căci este ziua sfintei Vineri. In orice caz nu trebuie să spele rufe.

A doua sărbătoare mare, Crăciunul, este centrul a o mulțime de practici religioase și profane. Se așteaptă cu un post ceva mai scurt și ceva mai puțin riguros decât al Paștelui. Crăciunul este așteptat cu bucurie de lacomi, se zice : „Crăciunul e al sătulului, Paștele al fudulului". Fiece sătean

www.dacoromanica.ro

îngraşă un porc şi-l taie după tradiţie la Ignat, sau cu o zi, două, înainte de Crăciun. Ignatul „porcilor" mai este însemnat, fiindcă ţăranii au observat că de atunci începe ziua să se mărească. Am auzit dela mama că „dela Ignat soarele sare cât un cocoş şchiop, da dela Bobotează, soarele brăzdează". In privinţa timpului mai zic „dela Sfântul Andreiu se pune iarnă temeiu" şi „Sfântul Nicolae are barbă albă".

Nu se ştiea în satul nostru să se afume slănina, de altfel, nu le place slănina aşa crudă, nici nu ştieau să facă şuncă. Slănina şi carnea o sară teribil, o usucă fără s'o afume şi o păstrează pânăla Sfântu Gheorghe. Slănina aceasta are un gust rânced. Nu obişnuiau nici să topească slănina şi să păstreze untura topită. Era însă obiceiu să facă piftii, cârnaţi, un fel de cârnaţi supţiri cu mult usturoiu şi ardeiu, cu carne şi fără ficat, cari se uscau şi se păstrau timp nedeterminat, se numiau „trandafiri" poate pentrucă erau albi de sare şi prin pielea plesnită în diverse locuri ieşea umplutura albă de sare, ca nişte muguri pe o ramură.

In seara de 23 spre 24 decemvrie, se strâng toţi flăcăii satului şi băeţandri dela 10 ani în sus, la unul cu casa mai largă, ca să petreacă ajunul şi să meargă cu colinda. Se adună depela 7 ore şi tovarăş cu tovarăş bea vin, rachiu, apoi cu toţii joacă, râd, glumesc şi cu fetele pânăla o vreme, iar până pela ora două singuri. Dela această oră pleacă în şir ca soldaţii, sub conducerea unui „vătaf" şi încep colinda dela capul satului, nelăsând nicio casă. Cum intră într'o curte, vătaful îi aşează într'un şir lung, doar sunt 50—60 de inşi, şi le comandă: „strigaţi măi!".

Bună dimineaţa la Moş-Ajun,
Dă-ne colacul lui Moş Crăciun!
Dă-mi colindeţi
Că 'ngheţ
Pelângă pereţi.
Bună dimineaţa! Bună diminea-a-a-ţa-a!

Omul se scoală, aprinde lumina, ia sacul, sau copaia cu colindeţe, iese afară, dă fiecăruia la rând, pecând vătaful cu ochii în patru ia seama ca nimeni să nu-şi schimbe locul şi să primească de două ori. Vătaful din parte-i urează stăpânului sănătate, spor şi berechet când acesta este mai de frunte, în schimb i se dă lui şi celor mai de seamă vin, mere, prune uscate. Ies apoi în ramătul câinilor şi în sgomotul

www.dacoromanica.ro

hoardei nedisciplinate şi ameţite, trec la casa vecină şi încep iar „Bună dimineaţa la Moş Ajun!". Nu se pomeneşte să se dea bani, numai colindeţe, la cari li se mai zice şi „bolindeţe". Colindeaţa este un colăcel ca un corn, numai că se împletesc capetele cam ca ţifra 8. Stăpâna casei s'a îngrijit de cu ziua să coacă colindeţe în număr îndestulător, căci nu se cade să n'aibă şi de rămas.

Pela ora şase colindătorii se întorc osteniţi, cu traista plină de colindeţe şi cu amintirea unei petreceri de neuitat.

In seara de sfântul Vasile (Sân Văsâiu) nu se obişnuesc urări, nu se umblă cu pluguşorul. In timpul din urmă (1878) ca noutate introdusă dela oraş ne-am pomenit cu o ceată de oameni dela curtea arendaşului plesnind din bice, vâjiind pe o piele şi strigând neînţeles. Cu toţii ne-am speriat, afară de tată-meu, care ştiea de acea urare necunoscută. Petrecerea adevărat ţărănească era de alt fel. Mai întâiu, în ajunul sfântului Vasile şi al Bobotezei, este obiceiu ca să se dăruească ceva celui care strănută, cu deosebire copiilor, un viţel, o viţea, o oaie, un mânz. Curios, că deşi în această vreme strănutatul este aşa de comun, din cauza răcelilor şi a frigului, cu toate acestea se întâmpla că nu-ţi venea deloc să strănuţi: unii îşi bagă degetele în nas, trag ardeiu şi dracul nu se arată deloc. Seara după masă, se adună mai întâiu ai casei împrejurul vetrei şi încearcă un fel de pronostic, mai ales asupra căsătoriei. Marea necunoscută a vieţii de pretutindeni este însurătoarea şi măritişul. Depărtează depe vatra fierbinte toţi cărbunii şi toată spuza, toată cenuşa, încât vatra rămâne curată ca oala, dar fierbinte ca pentru copt pâinea. Se aleg apoi doi peri tari de porc şi se pun pe vatră alături, unul lângă altul, într'o mare tăcere, şoptind, ca şi cum perii ar înţelege: „Ion şi Maria or să se ia? Or nu?". Firele pe vatra arsă sau se sucesc unul peste altul şi răspund astfel, afirmativ, sau se depărtează unul de altul şi răspund astfel negativ. Se poate întâmpla ca vatra să fie rece, ca firele să rămână neimpresionate şi atunci se crede că în anul, care începe, nu se va hotărî nimic, că soarta va fi neschimbată.

Tot atunci, şi tot pe vatră, se pune întrebarea din ce parte a cerului va fi ginerele sau mireasa cuiva şi se obţine răspunsul cu boabe de cânepă. Se ia o sămânţă şi se pune pe vatra fierbinte după ce a fost destinată. Bobul se înfierbântă şi sare înspre miazănoapte, înspre răsărit şi răspunsul e gata.

www.dacoromanica.ro

Aceeaş întrebare se face vara cu gărgăriţa, insecta frumoasă. O ia pe deget şi o încântă :

Gărgăriţă, mărgăriţă (mărgărită ?)
Incotro tu ăi sbura
Intr'acolo m'oiu mărita.

După pronosticul vetrei, trec în sobă şi încep jocul d'a pieptenele, care este legiuit să se joace numai în seara sfântului Vasile şi a Bobotezei. Se iau nouă căciuli şi nouă obiecte : un pieptene, o oglindă, un inel, o monetă de argint, o bucată de pâine, un cărbune, sare... şi pecând unul stă la foc, sau în orice caz nu vede cum se pregăteşte, ceilalţi aşează lucrurile sub căciuli, apoi cheamă pe cel ce n'a văzut, ca să ridice o căciulă şi ce se găseşte sub căciulă simbolizează calităţile soţului sau soţiei şi se face mare haz. Pieptenele însemnează că va fi colţată, oglinda că va fi fudulă, inelul că a mai iubit pe altul, moneta că va fi bogată, pâinea că va fi blândă, cărbunele că va fi neagră ca o arăpoaică, sarea că va fi rea. Merge altul afară, ceilalţi aşează lucrurile din nou, ca să-l încerce şi pe el.

După ce se întorc dela aceste jocuri, mai mult sau mai puţin veseli, fac o nouă întrebare viitorului. In întunericul nopţii, cu ochii închişi, numără parii gardului în mod invers : 9, 8, 7, 6, 5, ... şi la 1 se opresc, îl leagă cu un fir, ca să-l cunoască dimineaţa. Dacă parul este cu coaje, bărbatul va fi bogat ; dacă are noduri, bărbatul va avea fraţi şi surori, atâţia, câte noduri are parul. In satul nostru, din cauza multor păduri toate curţile erau de bulumaci groşi, îngropaţi de vreo două palme, puşi unul lângă altul ca în pădure, curăţaţi numai de ramuri.

In ajunul Bobotezei, când vine popa cu botezul, grija fetelor este să arunce cărbuni aprinşi înaintea popii şi să interpreteze după modul cum calcă el calităţile bărbatului. Popa înţelege toate, nu se grăbeşte, ci stă pe pat „ca să stea peţitorii" rupe câte o cracă din busuiocul cu care botează şi o dă fetelor, ca s'o puie sub cap şi să vază în vis *pe scrisul lor*. Altă cercare: iau o steblă de busuioc, o înfig în streaşina casei şi o lasă toată noaptea Bobotezei. A doua zi o observă : dacă are *chidă* (brumă) pe ea, scrisa va fi bogată, dacă busuiocul a rămas uscat, va fi săracă.

www.dacoromanica.ro

Carnavalul este timpul nunţilor. Sfârşitul lui, lăsatul secului, este zi dureroasă pentru fetele rămase nemăritate. In cântece satirice se plâng fetele :

Deseară se lasă sec,
Mă duc, mamă, să mă 'nnec,
Unde-o ti lacul mai sec.
In lacul cu pietrele.
Un' se 'nneacă fetele.

Mai gravă este satira flăcăiilor, atât la lăsatul secului de carne, cât şi la lăsatul secului de brânză.

In seara acestor zile, după masă, pela orele zece şi chiar mai târziu, flăcăii se împart în partide şi unii merg pe un deal, alţii pe alt deal şi *strigă* pe anumite fete, astfel :

— Aolică, mă-ă-re !
— Ce-ţi e mare, ce-ţi e-e ?
— Mă roagă, mă roagă,
— Cine mi te roagă ?
— Mă roagă I. să-i fac vorba cu M.
Dar eu nu vreau nu-u-u,
Că M. este ca o floare
I. este ca o putoare,
Doarme până 'n prânzul mare,
Fac muştele urdinătoare
Şi . . . . . .

sau :

Are Manea două fete
Amândouă stau să fete
Una fată la Ispas
Când e laptele mai gras ;
Alta fată la Crăciun,
Când e laptele mai bun.

In genere se dă în vileag toată purtarea scandaloasă a fetelor. Se oprise atunci în satul nostru un grec, Tudorache, care ţinuse un han, apoi pierduse şi intrase logofăt la arendaş. Acesta îl tratà cu distincţie, căci erau de acelaş neam, dar şi pentru că Tudorache era om blajin, cu o strălucire de inteligenţă, par'că cu o patină clasică, cu un nas mare grec, om demn şi pios la biserică. Cuvânta crezul rar, despicat, cu înţeles şi pe nas, încât întreaga lui fiinţă trăda

www.dacoromanica.ro

nobleţă. Îi plăcuse o fată frumoasă şi sărăcă, a trăit necununat cu ea câţiva ani şi avea doi copii frumoşi. Ei bine! Era o furie contra Grecului, în acele seri. Copiii erau comparaţi cu nişte căţei, pe cari-i linge Tudorache pe bot, ea era batjocorită că şi-a lăsat portul, că a îndrăgit o şulfiştină.

Aceste strigări se explică uneori prin rivilităţi şi nu rareori se leagă cu bătăi serioase. Mi-aduc aminte că odată, băeţii din casa noastră au cerut pistoale şi s'au întors foarte agitaţi, atunci când era vorba de Tudorache, căci fata avea un frate frumos şi puternic, mai târziu soldat în roşiori şi de aceea numit Marin Roşiorul.

Alte practici în legătură cu credinţele mai erau la Mânecătoare, noaptea de 21 spre 22 aprilie, când se păstrează obiceiuri din anticitate: dorm noaptea cu vitele în câmp, le aduc dimineaţa şi le mulg. Atunci e bine să mănânci brânză nouă. Tot în noaptea asta este o credinţă de conceperea lupoaicelor, de ouatul corbilor şi de saţul calului. Numai în această noapte se satură calul de se opreşte din păscut.

La 24 iunie se serbează mijlocul verii „dricul verii". Sânzienele (Sân Ziian = Sf. Ioan) cu toate că s'a observat foarte bine, că ziua cea mai mare este mai înainte „când vezi snop de orz" iar orzul începe să se secere depela 5/18 iunie. Floarea sânziene e bună de fermece, bătrâna o culegea.

Din toate credinţele şi din toate practicile, dacă încercăm să ne reprezentăm ideile religioase ale ţăranului, aşa cum l-am cunoscut eu, rezultă că lumea e plină de forţe demonice. că lucrurile au demonul lor, spiritul lor, că omul însuş are un înger la dreapta, un drac la stânga, cari şi-l dispută neîncetat. Deasupra tutulor, Dumnezeu e mare, e puternic, mai ales straşnic; dracul cel mare însă este iscusit, e sociabil, e ispititor până te prinde. Născocirile le face Dumnezeu, dracul le perfecţionează: Dumnezeu a inventat carul, însă îl alcătuise în casă şi nu ştiea cum să-l scoată pe uşe, dracului însă i-a venit ideia să-i scoată roatele şi să-l alcătuească afară; Dumnezeu a inventat cavalul atât de duios şi cu cinci găuri, dracul a inventat fluerul vesel, cu modulaţiuni mai variate şi cu şase găuri. „Puternic e Dumnezeu, meşter e dracul" se zice deseori. Isus este ca un zeu al naturii, naşte cu ea, moare cu ea. Sfinţii sunt zei secundari, slujitori ai lui Dumnezeu, însoţitorii lui pe pământ. Intre ei Sfântul Ion pare că este cel mai aproape de Dumnezeu, ba, după analogia pământească, mai venerabil chiar decât Isus.

www.dacoromanica.ro

— Cine crezi tu că e mai mare, mă Andrei, întrebam anul acesta, pe un soldat, care a învăţat cinci clase primare, Isus, ori sfântul Ion? Păi de, Domnule, Sf. Ion a botezat pe Domnul Cristos, este, cum am zice, naşul lui, şi trebuie să fie mai mare.

Iordan e şi el sfânt şi păstrează apa nemuririi. Când eram de 7, 8 ani, eram foarte intrigat să ştiu, dacă patronul meu Ion e mai mare sau mai mic în cer şi mama mi-a spus că cel mai mare este „Isus, ala de e sus". Mama se vede că avea bosa filologiei, interpretă după sunete.

Dumnezeu se coboară, ca şi Zeus, pe pământ, ca să încerce lumea. Vine, de obiceiu, cu Sfântul Petre, cere găzduire la oameni bogaţi, cari-l gonesc, nu găseşte găzduire decât la o văduvă săracă, ai cărei copii aşteaptă flămânzi să se coacă în ţest o turtă de balegă, cu care văduva vrea să ospăteze pe cei doi drumeţi bătrâni. Bătrânul mângâie pe copii, iar din bunătatea sa dumnezeească răsplăteşte inima femeii: când ridică ţestul găseşte, în loc de turtă, o pâine albă, cu aromă, iar bătrânii se depărtează lăsând noroc şi bucurie în coliba celor oropsiţi.

Nu numai direct se amestecă Dumnezeu în treburile omeneşti, dar şi indirect prin animalele, pe cari le-a înzestrat cu daruri, ca să fie ajutoare atotputernicului. Se povesteşte că la facerea lumii rămăsese mult pământ neîntrebuinţat şi Dumnezeu nu ştia cum să-l potrivească cu apa. A trimes pe albină să întrebe pe ariciu, că e bătrân şi priceput. Albina găseşte pe ariciu ţepos şi supărăcios, totuşi îi spune cu ce solie a venit dela Dumnezeu. Ariciul o ia la goană scurt şi nu-i dă niciun sfat, dar în urma ei bombăneşte: „Dumnezeu, şi el, nu ştie să grămădească într'un loc mai mult pământ, să facă munţi şi dealuri cu văi între ele!". Albina, care se oprise pe o frunză în apropiere, aude bombăneala ariciului şi „sbârn-n-n!" iar în urma ei arîciul „aci ai fost? Mâncaţi-ar c. cine te-a trimes!". Albina povesteşte tot lui Dumnezeu, care rămâne mulţumit şi blagosloveşte pe albină ca excrementul ei să fie miere, bine plăcută oamenilor şi lui Dumnezeu. Această poveste am auzit-o dela Tănase Calotă, povestită la foc într'o dimineaţă de toamnă, cu o voce frumoasă gravă, tare încât m'a deşteptat din somn.

Intr'un moment de supărare, Dumnezeu a dat pe toţi oamenii morţi proprietate deplină dracului, cu zapis în regulă. Mai pe urmă şi-a făcut socoteala Dumnezeu că dracul o să aibă pe toţi oamenii, că toţi mor. S'a căit Dumnezeu şi

www.dacoromanica.ro

a trimes 'ot pe om să fure zapisul dela diavol. Omul s'a dus şi a furat zapisul, s'a întors cu el la Dumnezeu în cer, dar dracul a prins de veste şi s'a repezit în sbor după om, cu atâta năvală, încât l-a ajuns când omul intrase pe poarta cerului, dar avea talpa piciorului afară. Dracul a apucat talpa piciorului din mijloc şi a smuls-o, dar omul a ajuns înaintea atotputernicului sângerând şi schiopătând. Dumnezeu a blagoslovit piciorul şi s'a vindecat, apoi a zis ca toţi oamenii să fie cu talpa piciorului scobită şi de aceea oamenii nu au talpa împlinită.

In lume sunt multe rele, pentrucă Dumnezeu, prea bun, vrea ca şi răul să aibă parte de vieaţă. Furii sunt lăsaţi de el, fiindcă prind şi ei la vreun bine. Astfel, când Cristos era pe cruce, jidovii îi bătuseră piroane în mâini şi în picioare, aveau să-i mai bată un piron în inimă, ca să-l omoare, dar a venit hoţul şi-a furat pironul, iar Dumnezeu pentru această faptă bună a lăsat să fie pe lume şi hoţi.

Dintre animale broasca se usucă la soare şi nu putrezeşte, pentrucă aşa a orânduit Maica Precista. In sâmbăta Paştelor, când fiul ei era omorît de jidovi, Maica Precista rătăcea pe câmpuri îndurerată şi când să treacă pelângă o baltă, o broască o vede şi o întreabă :

— Da dece plângi, Maică Precistă ?

— Cum să nu plâng ? Jidovii mi-au prins copilul, l-au chinuit şi l-au răstignit.

— O, Maică Precistă, tu ai pierdut un copil şi-l boceşti, dar eu că aveam douăzeci şi patru de răscăcărăţei şi a trecut carul cu patru boi peste ei !

Iar Maica Domnului a râs, a scuipat spre broască „ptiu, n'ai mai putrezì, că m'ai făcut să râd, cu toată jalea şi durerea mea".

In ciclul credinţelor despre răstignire, se spune că Jidovii, dupăce au omorît pe Cristos i-au făcut cosciug să-l îngroape şi, cum e obiceiul, au mâncat şi au băut d'asupra cosciugului. Unul a luat paharul şi înainte de a-l pune la gură, în loc să zică: „Dumnezeu să primească", a zis: „când vinul ăsta s'o face din nou vie şi struguri, atunci să învieze Cristos" altul luând, pâine a zis: „când pâinea asta s'o face lan de grâu galben, atunci să învieze Cristos" şi cel de al treilea a pus lingura în fiertura de cocoş, a zis: „când o învia cocoşul ăsta şi o cânta iar, atunci să învieze Cristos". Abia vorbiră ei şi vinul se făcu vie cu struguri, pâinea se făcu lan de grâu, iar fiertura se făcu cocoş, care se opri pe marginile

www.dacoromanica.ro

străchinii, pâlpâi din aripi, cu un cântec pătrunzător „cu-cu-ri-gu-u-u!". Din strachină au sărit stropi de fiertură pe feţele jidovilor şi de aceea Ovreii au pestruri pe faţă.

Vieaţa omului e plină de păcate. Ţăranul vede în lumea viitoare dureri mai mari decât în lumea de faţă. Toţi sunt păcătoşi, toţi o să dea seama de faptele cele mai neînsemnate. Cei mari pe lumea asta, popii, episcopii, boerii au să fie cei mai chinuiţi pe lumea cealaltă. Oamenii bisericii au să fie în lac de foc, ce le va trece peste cap, încât nu li se va vedea din foc decât vârful degetelor din dreapta, cu cari au blagoslovit. Despre toate vei da socoteala şi în ce parte ai aruncat părul şi unghiile, când le-ai tăiat. De aceea este bine când îţi tai unghiile să le aduni în mâna dreaptă şi să le sufli : când te va întreba Dumnezeu răspunzi : „aicea sunt" şi ele se vor întoarce din direcţia suflării.

Tot ce-ai făcut pe lumea aceasta vei suferi pe cealaltă în proporţia aceasta : un ac furat aici, îţi va atârna acolo greu ca un fier de plug. Acolo Dumnezeu este teribil şi înfricoşător, dar încă până la el sunt vămile văzduhului ! In drum spre cer sunt staţiuni, în cari dracii stau cu cângile gata să te tragă sub pământ în iad. Ingerul apărător, dacă izbuteşte să te treacă prin vama sgârceniei, poate să te părăsească, chiar el, în vama lăcomiei, hoţiei... sau într'una din nenumăratele vămi.

In Iad e foc, e fum, smoală şi pucioasă. Dracii pufăe din lulele cu Ţigăncile bătrâne, îşi râd de sufletele păcătoase. Iadul este sub pământ, împrejurul stâlpului care ţine pământul. In fundul lacului, talpa Iadului este Iuda vânzătorul, conceput ca o gadină mare, care dincândîncând iese din lac şi începe să roază stâlpul. Dumnezeu se scutură, pământul se cutremură şi Iuda cade în fundul lacului, ca iar să se ridice, până la sfârşitul lumii, când va roade stâlpul, pământul va cădea în Iad şi nu va mai rămâne decât Cerul şi Iadul.

Ca Sumerul de acum 4000—5000 de ani, bietul om tresare la bătaia vântului, la fâşiitul frunzei, la lumina fulgerului, la aparițiunea neaşteptată a unui animal, la auzul unui sgomot neobişnuit (e Striga) mai ales la creaţiunile propriei sale fantazii în timpul nopţii şi al singurătăţii, căci natura întreagă este un pandemoniu, fiece lucru, fiece părticică materială cu demonul său, care de cele mai multe ori ţi-este inimic. Ca şi acela, omul de azi se apără cu descântece, cu amulete, cu practici religioase adaptate la aceste credinţe.

www.dacoromanica.ro

Iți faci cruce și dracul piere, aprinzi tămâie dracul fuge, stropești cu aiasmă și spiritele rele se depărtează, faci maslu, citește popa un paraclis, citește moliftele sfântului Vasile cari gonesc dracii, porți pe piept o cruciuliță, zici o rugăciune dacă știi carte, citești și porți cu tine Visul Maicii Domnului, ori Epistolia, prin toate aceste mijloace poți străbate această lume plină de spirite.

In copilărie am auzit o poveste care mă umplea de groază. Se adunau seara fete și băeți la clacă, lucrau și petreceau. Dela o vreme însă, s'au pomenit cu un flăcău frumos, necunoscut, care venea și petrecea numai cu o fată fără părinți. La sfârșitul clăcii, băeții petreceau fetele la casele lor. flăcăul ducea pe fată la casa ei și pleca deodată la cântatul cocoșilor. Fata slăbea, dar curaj n'avea să-l întrebe cine este, de unde e, numai a băgat de seamă că un picior se termina ca piciorul calului. Neștiind cum să scape de el, fata a cerut sfat dela moașă. Aceasta a povățuit-o să ungă toate lucrurile din casă cu usturoiu și să le întoarcă cu fundul în sus, apoi să plece seara înainte de a se sparge claca, să încuie ușa și să n'o deschidă flăcăului când va veni după ea. Fata a făcut așa, a venit înaintea flăcăului și a încuiat ușa și n'a vrut să-i deschiză. El mai întâiu s'a rugat, mai pe urmă a început s'o întrebe ce știe despre el de nu vrea să-i deschidă și când a văzut că nu-i răspunde nimic, a început să cheme lucrurile din casă ca să-i deschiză. Dar fiecare și căldarea, și oala, și putineiul îi răspundeau „nu pot, că sunt uns cu usturoi și întors cu fundul în sus". Rămăsese neuns ciobul de luminat pe corlată, și când l-a chemat strigoiul de afară, căci flăcăul era strigoiu, i-a răspuns: „stăi că viu numai decât" dar sărind depe corlată s'a spart în mii de cioburi și n'a putut deschide, iar strigoiul a plesnit înaintea usii. Groaza mea d'atunci nu era pricinuită numai de frica strigoiului, ci de ideia că toate lucrurile d'împrejurul nostru sunt însuflețite și că obiectele cele mai apropiate țin atât de puțin cu noi. încât sunt gata să treacă contra noastră dacă le solicită o forță. Și crez că așa simțeau toți cari ascultau.

Credința că există strigoi duce la violarea mormintelor. Dacă după un mort prea iubit se întâmplă moartea altei persoane din acea casă, în scurtă vreme, se crede că primul mort e strigoiu, că iese noaptea din mormânt și suge inima celor vii, și că nu există scăpare decât să i se înfigă o țeapă în inimă. Acum vreo 30 de ani, locuitorii din comuna valea Merilor (Olt) au mers noaptea la un mormânt, împreună cu bătrânul

www.dacoromanica.ro

(peste 80 de ani) *popa Dobre*, fratele bătrânei dela Mierleşti, au desgropat un mort şi i-au bătut un par în dreptul inimii.

Rusaliile, Şoimanele, Ielele, sunt un fel de Driade cari trec prin atmosferă noaptea, cântând, şi cine le aude se poceşte. Ele se opresc şi joacă pe câte o poeniţă, unde se şi vede iarba călcată în cerc: au făcut horă. *Mama Pădurii, Samodiva* sunt puteri groaznice cu care sperie copii, când plâng: „taci luate-ar Samodiva" blestemă câte o mamă copilul care plânge.

In casele părăsite, şi în genere, în ziduri de cărămidă, chiar în biserică sunt *Stafii*, în locuri pustii, în păduri, pelângă lacuri sunt pricolici. Pricoliciul este spirit, da ia forma lupului. Pricoliciu se face copilul care bea urină. Tot animale, dar pe cer, sunt vârcolacii, cari mănâncă soarele şi luna, când se şi întâmplă eclipse. Când eram copil, priveam tot satul într'o seară de vară, cum mâncau vârcolacii luna. Ii urmăream cum săreau pe ea, vedeam cum curgea sângele, aveam rele presimţiri, deşi spuneau toţi că nu izbutesc vârcolacii s'o mănânce de tot, că atunci n'ar mai creşte, ci rămâne o bucăţică oricât de mică, din care creşte la loc sfânta lună. Cu toate astea tot scoteam din casă toate căldările şi le răsturnam cu fundul în sus, ca să cază vârcolacii.

Tunetele sunt uruituri ale carului sfântului Ilie, iar trăsnetul este săgetarea dracului de acelaş sfânt. Se găsesc săgeţi de acestea (am văzut şi eu) sunt de cremene albicioasă, foarte compacte, late ca o limbă, bune de multe leacuri şi descântece. Poţi feri casa de trăsnet, înfigând un cuţit în bătătură. Norii sunt ca nişte berbeci cu lână. Ei merg la marginea pământului, unde începe apa, acolo se scaldă, iau apă, iar când se scutură, cade ploaie. Cerul n'a fost la început atât de sus. Era jos încât îl atingeai cu mâna, dar, odată, o femeie, după ce s'a murdărit s'a şters pe sfântul cer şi d'atunci s'a ridicat în slăvi. Cerul e ca un pod de cristal cu porţi.

Soarele nu este aşa de mic, cum se pare, e mare cât o faţă de arie, să zicem, un cerc cu raza de opt metri. Stelele sunt în cer dublul oamenilor depe pământ, cele mari ale oamenilor bogaţi, cele mici ale săracilor, când moare omul cade şi steaua lui.

Intreţinerea focului avea ceva tainic. Se învelea în cenuşe în fiece seară, nu numai ca să se găsească a doua zi, dar că şi duhurile necurate nu intră pe coş, cât timp focul e viu sub cenuşe. Drumul duhurilor nu duce prin uşi, sau prin ferestre, ci pe coşul negru al casei. Pe-atunci nu era prea răspândită întrebuinţarea chibriturilor, mai târziu învelirea focului

www.dacoromanica.ro

nu mai era așa de riguroasă, încât o parte a misterului provenea din nevoie. De multe ori am auzit pe mătușa Tinca proslăvind invenția chibritului: „Ce înlesnire! Greu au mai trăit ăi mai bătrâni fără chibrituri".

Despre animalele sălbatice se crede că prin binefaceri le poți schimba în tovarăși. Basmele, în cari eroul nu trage cu arcul în urs: „voinice, voinice, nu mă omorî, că și eu mult bine ți-oiu face" nici în lup, nici în iepure, aduce pe aceste animale să-l scape dela moarte, când el le strigă din vârful stejarului pe nume figurate: „U-u-u, Na, Aude, Na, Vede, Na, Greul Pământului, Ușurelul Vântului!". Chiar șerpii, nu toți sunt răi și spurcați, unii sunt buni, norocul casei și nu e bine să-i omori. Odată am găsit seara, când să ne culcăm, un șarpe încolăcit în cergă. A fost mare emoție, dar nu l-au omorît, l-au lăsat să alunece în bătătura plină cu nalbă. Iarna însă a murit tata și se credea că șarpele a fost semn.

Ca să rezum ideia ce mi-a rămas despre religia săteanului, pot zice că nimeni nu se gândește la un D-zeu tată, nici la fericirea unei vieți viitoare, ci la un D-zeu judecător fără îndurare, răsbunător potențiat al tuturor greșelilor din lumea aceasta, rareori la un D-zeu *bon homme*, la o vieață de chinuri cumplite de natură fizică, încât vieața viitoare nu o așteaptă ca să completeze fericirea neatinsă pe pământ, cum crede Kant și finaliștii, ci ca o pedeapsă teribilă, permanentă, fără desfășurare, de ceeace a săvârșit pe pământ. Nemurirea este mai curând pedeapsa nemuririi, ca la vechii Inzi, durerea existenței, de care nu poți scăpa. In chinul acestei așteptări se uită deseori chiar dorința de societate a ființelor iubite. O mamă, ce se crede păcătoasă, se împacă cu ideia că ea va merge în Iad, pecând copiii ei morți mici și fără păcat vor merge în Raiu și vor trăi fericiți departe de ea. Uneori cred că vor trăi în societate, mai ales când sunt de aceeași vârstă. Mama, cu 10 zile înainte de a muri s'a întors sănătoasă dela biserică și când să plece acasă și-a pus broboada pe cap, îndată s'a întors spre noi serioasă și ne-a zis: „da, când oiu muri, să nu mă îmbrobodiți cu broboadă, că nu mă cunoaște Stoian, să mă îmbrobodiți cu cârpă" (maramă de borangic). Nicăeri, nici în cântecele dureroase nu se vede mai bine ca în această credință starea dureroasă a țăranului nostru. Ca Parias indian, el trebuie să ducă greul existenței printre încercări fără număr venite dela toți, dela D-zeu, dela duhuri, dela propriul său corp, dela poftele și dela patimile proprii, ca apoi să ispășească această încercare cu chinuri potențiate, căci așa vrea un Dumnezeu teribil, așa trebuie să se chinuească sufle-

www.dacoromanica.ro

tul nemuritor. Dar... atunci... blestem asupra existenței, blestem asupra sufletului... Nu! Căci păcatul cel mai mare este blestemul sufletului.

PETRECERI PROFANE

Vieața țărănească nu e deloc monotonă, cea dela oraș e cu mult mai uniformă. Să lăsăm la o parte varietatea muncilor agricole, dar chiar în timpul aceleiași munci, după o săptămână întreagă de sbatere vine dumineca, zi de odihnă și de petrecere, vin sărbătorile bisericești atât de numeroase, în cari omul se reface prin odihnă, sau se reformează prin activitate plăcută. După o zi de sapă, sau de secere, fata și flăcăul cheltuesc la horă o energie extraordinară, care totuși, nu-i obosește în mod văzut pentru munca din ziua următoare, pentrucă a fost activitate plăcută. Această alternanță de muncă și de petrecere leagă pe țăran mai mult decât orce de satul și de obiceiurile lui.

In șerile lungi de toamnă și de iarnă se fac clăci pentru diferite munci. Se adună băeți, fete, oameni și femei mai tinere, ca să muncească la cineva: să-i cureță porumb de măcinat, să scarmene lână, să cureță porumb de foi... Râd, glumesc toată seara, spun povești, își pun ghicitori, cântă, iar gazda, ca să le zorească mâinile le dă un pahar de vin, câte o bucată de azimă caldă, uneori cu miere, câteva nuci, mere, pere... Un băiat, mai drăcos, greșește de stinge lampa, sau ciobul, și până să se aprinză iar, flăcăii se trezesc lângă fete, pe cari le sărută, le mângâie, le trag câte o palmă ușoară, la care ele răspund cu lovituri țepene și totul într'un chiot, într'un hreamăt, de ia casa în sus. De obiceiu nu se stinge lampa în casa oamenilor respectați, cutoatecă, nici aceștia nu sunt prea riguroși, când este vorba de petrecerea tineretului, și zicătoarea „pentru un sărutat nu dă popa păcat" este de origine țărănească și numai sub această formă. După sfârșitul lucrului, o oră, două, joacă în cântecul lăutarilor (la câte o clacă importantă aduce stăpânul lucrului și vreun lăutar) sau al fluerului, ori cavalului vreunuia dintr'înșii. La aceste hore de seara, când nu se văd bine picioarele, se prind întâia oară fetele de 12 ani, băeții de 14—15 ani, înainte de a *ieși la horă*. Clăcile sunt mai rari, dar întâlniri de acestea se fac de 2—3 ori pe săptămână la cineva cunoscut că are casă mare, că e fără copii, că e doritor de societate, iubitor de glume, de povești și de tinerețe. De obiceiu omul e mai

www.dacoromanica.ro

sărman şi tinerii cari vin aduc gaz pentru lampă, uneori aduc ceva de mâncare şi de băutură. Aceste petreceri se cheamă *furcării* (termenul *şezătoare*, atât de impropriu, nu se pomeneşte). Fetele, mai ales, şi femeile vin cu ceva de lucru, lână de tors, ciorapi de împletit, cămaşă de cusut, flăcăii, vin numai de petrecere, să râză, să povestească, să stingă lampa, să se întinză cu fetele, să joace. După miezul nopţii (s'au adunat depela 6—7) se întorc pela casele lor, în număr mai mult de doi, ca să nu dea vorbă lumii, afară de cei cari s'au ales şi cari nu aşteaptă decât timpul ca să se ia. Aceştia merg pereche.

In cântece, în chiuituri la horă se pomeneşte des de fete strânse, de strângerea fetelor. In satul nostru acest joc vechiu era flirtul modern: sărutare, mângâiere, ciupiri, loviri mai uşoare sau mai tari, strângeri în braţe, hârjoniri, tot jocul amorului, în care fata, însă, „garde quelque chose pour son petit mari" iar flăcăul rămâne cast fiziceşte. Fetele încep să se *uite* la băeţi depela 15 ani, iar băeţii la fete depela 17 ani. Jocurile acestea sunt atât de împodobite de imaginaţia tinerească, încât o fată care n'a fost strânsă crede că n'a avut tinereţe şi la măritiş această libertate o regretă mai mult: să joace cu cine-i e drag, să-şi aleagă pe cine-i place, căci cu căsătoria toate aceste libertăţi dispar. După doi, trei ani de *fetie*, fata şi băiatul se căsătoresc, caşti fiziceşte de cel puţin 90 la sută. Vieaţa destrăbălată, de care mulţi acuză pe ţărani nu există decât în mintea celor cari judecă după obiceiurile dela oraş şi nu ştiu că „it is a long way to a ty re ra ry [1])". De alt fel, fetele nu se lasă să fie strânse decât de băeţi „de seama lor" de un neam, de o clasă, cu cari se potrivesc şi cu cari se pot căsători. Băeţii săraci nu îndrăznesc să-şi *ridice ochii* la fetele bogate, încât acestea, biet, trăesc o tinereţe tristă, cu puţin joc şi cu dragoste de loc. Cei mai mulţi flăcăi se însoară curaţi, pela 20 de ani, căci singura piedică, serviciul militar, o înlătură, făcând în capitala judeţului serviciul de călăraşi, sau de dorobanţ cu schimbul (4 săptămâni acasă, una la cazarmă) alţii se însurau şi mai tineri, ca vărul Nicolaie, care s'a însurat pela 17 ani. Când o fată cădea în greşală cu un flăcău era mare scandal, chiar dacă cei doi tineri voiau să se ia. In această greşală erau mai expuse fetele fără mamă, mai libere de supravegherea de acasă şi vâlva greşelii se ducea peste şapte sate. Una din victimile cele mai simpatice în această privinţă a fost fina Joiţa, fata lui moş Ion Cojocaru.

[1]) Este lungă cale pânăla ti re ra ri.

www.dacoromanica.ro

Fată frumoasă, vrednică, bărbată, energică nu era ca ea. Dimineața ea, cea dintâiu, aducea vacile la văcar, seara glasul ei răsuna cel din urmă „ca clopotul". La joc, la gătelă nimeni n'o întrecea, deși mama ei murise de mult. Fina Joița, Marin Roșiorul erau fruntea tinerilor satului, deși sărăcuți, erau gata să se ia. Deodată s'a șoptit de scandal. Mi-aduc aminte, cum dintr'un sat vecin au venit la mama femei să-i șoptească despre fata cojocarului. Insă căsătoria avea să astupe gura lumii, dacă reușea Marin să scape de armata permanentă. Marin era însă splendoare de om, armata nu era să asculte de sentimentele unei biete fete părăsite și pe Marin l-au luat la roșiori. In tot satul a fost o jale. Fina Joița a rămas ca o văduvă. Tot muncitoare, dar sdrobită, acum cânta mai rar și mai trist. Deseori dormea vara la noi, dar impunea atât respect, încât nici Ispir nu îndrăznea să fie obraznic cu ea. Mergeam seara la pește pe râu, râdeam, cântam, atât. Pe-atunci ținea armata permanentă mai mult de trei ani, fără concediu. Fina Joița, după așteptare de vreo doi ani, s'a dus, îmbătrânită, din satul nostru în casa unui văduv plină de copii. După ce au trecut însă anii, după ce s'a întors *Roșiorul,* inimile lor iar s'au înțeles, fina și-a lăsat tot ce avea, a venit la întâiul ales și au dus casă împreună.

In fiece duminecă și sărbătoare se făcea horă la noi, sau la Sinești (cu Ciuciu aveam mai puține legături, deși în aceeași comună). In horă jucau numai flăcăii, fetele, bărbații și femeile decurând măritate. Țăranii, ca și copii, cred că o femeie, prin faptul că *și-a pus cârpa 'n cap* (numai fetele umblau cu capul gol, sau împrobodite în culori, femeile se împrobodeau cu ștergar, sau cu *batistă,* tulpan) a și ieșit din horă, de altfel scopul horei fusese ajuns, prin alegerea bărbatului, iar după nașterea unui copil, sau doi o și trec în rândul bătrânelor.

In horă lăutarii cântă în mijloc, îndreptându-se când într'o parte, când într'alta a cercului. Lăutarul, mai des toboșarul, sau cobzarul, însoțește hora cu un recitativ satiric, ca acesta:

Să vedeți ce iie 'mi fac!
Mama 'nfige și eu trag.

sau:

N'am nevastă, n'am copii,
N'am boi, ca să 'njug la plug!
Numai ața mămăligii,
Lipită pe fundul pungii.

www.dacoromanica.ro

Pusei pânza
Când dă frunza,
Bodaproste, mă pripii
Ş'o tăiai la Sânvăsii.

sau:

Aoleo, nevasta mea
Puse oala să se lea
Boian fugea cât putea,
Na, na, na, Boene, na,
Că nu este boala ta,
Este natantoala mea.

sau:

Aoleo, ce fuse asta?
Lupii mi-au mâncat nevasta.
Trecui balta,
Luai alta.
Nici cu asta nu fac casă.

sau:

Taie, mamă, tăeţei
Şi-i taie mai mărunţei
Că vin peţitorii mei,
Să nu se 'nnece cu ei.
Dă-le, mamă, băutură
Să nu mă caute 'n gură,
Că eu sunt fată bătrână
Fără neam de dinte 'n gură.

sau:

Lele, bărbăţelul tău,
Ologi-l-ar Dumnezeu!
— Ba mai bine să-l orbească,
Că olog şade la foc,
Pedelături vede tot.

sau:

Lelea cu scurteica verde,
Lele şi-oi să mor,
Şi cu ghete poloneze,
Lele şi-oiu să mor,
Unde-o vede, neica o pierde.

sau:

Ţi-am tot zis, bătut de stele,
Să nu vii seara de vreme,
Când dujmanii taie lemne,
Ci să vii pe înserat,
Când dujmanii s'au culcat.

www.dacoromanica.ro

sau:

Bărbatului am gătit două feluri de bucate,
Urzici verzi, urzici îngroşate,
Şi el tot mă bate.
Ibovnicului am gătit numai unt cu ouă
Şi nu zice două.

sau:

Mă uitai într'o fântână,
Mă văzui fată bătrână,
Mă uitai într'o găleată
Mă văzui fată buzată.

sau:

Printre iţe printre spată,
Paşte roiba 'mpiedicată.
sau:
La horă mă 'ndes, mă 'ndes,
Dar de argea fug şi....

Indată auzeai pe vreo femeie mai îndrăzneaţă, *Neacşa Potcoveanca:* „fire-ai al dracului de cioară, să mai vii să-ţi dau mălaiu şi lapte, dar *Marin al Craiului,* însurat decurând „zi, Ţigane, zi mereu, să vii să-ţi dau mălaiu eu!".

In hore mai iuţi, în cari joacă mai mult flăcăii, ia câte unul rolul toboşarului:

Busuioace, nu te-ai coace,
Nici sămânţă n'ai mai face,
Că din semincioara ta,
A răsărit dragostea.

sau:

Drag mi-a fost omul frumos,
Şi călare şi pe jos
Fie cât de trenţuros,
Dacă e frumos, frumos.
Urît mi-a fost urîtul
N'ar mai călca pământul.
Fie 'n haine de argint,
Dacă e urît, urît.

sau:

Of, of, of şi-un pantof,
Fără talpă, fără toc,
Saftian n'are deloc.

www.dacoromanica.ro

sau:

De te-aş prinde undeva,
Numai ochii ţi-i aş lua
Ochii şi sprincenele,
Ele fac dragostele.

sau:

Dragostea din ce se 'ncepe?
Vara din busuioc verde,
Din inele şi din bete.
Dela ochi, dela sprincene
Că mă uit cu drag la ele.
Dela buze supţirele,
Muşcar'ar neica din ele,
Ca 'ntr'un fagure de miere[1]).

sau:

Frunză verde mere, pere,
Nu te mai însura vere,
Că muerea multe cere,
Malacov, ghete 'n picere.

sau:

Or tu mi-ai făcut ceva,
De nu te mai pot uita?
— Ba nu ţi-am făcut nimic,
Dar mi-e vorba cu lipic.

Şi uneori, chiar câte o femeie îşi iese din fire şi zice ceva şi ea în focul jocului, deşi femeia la horă e mută, ca şi în biserică (mulier taceat). Voica era cam nedreptăţită în daruri trupeşti, bărbatul ei cu-cine-i plăcea în horă mereu. Voica se prindea şi ea, sfărâma cu foc pământul sub picioare, iar din gură zicea din proprie invenţiune, cam pe nas:

Nu mă las... nu mă las
Că mi-e necaz.

Cântecele de masă le cântă lăutarii, când sătenii beau şi mănâncă la nunţi, la cumetrii. Aceste cântece ajung la modă de le cântă chiar copiii. Unul destul de trist era acesta:

---

[1]) Comp. Shakespear (The Merchant):
Tell me where is fancy bred
Or in the heart or in the head..
It is engender'd in the eyes
With gazing fed..

www.dacoromanica.ro

Pe drum viu, pe drum mă duc
Şi n'am niciun cunoscut,
Să mă 'ntrebe un' mă duc.
Să-mi pue mâna la cap,
Să mă 'ntrebe dece zac.
De striin şi de sărac
Mă mir seara un' să trag.
Voinicul striin
E ca mărul lângă drum,
Cine pe drum trece
Mi-l sburătureşte.

Altul:

Frunză verde ca trifoiul
Auzi, lele, piţigoiul,
Lasă la dracu răsboiul,
Şi ai să 'nfundăm zăvoiul.
Zăvoiul cu richiţele
Să culegem viorele
Să le dăm la vecinèle.
La vecina mai urîtă
Să-i dăm chita veştejită
La vecina mai frumoasă,
Să-i dăm chita mai aleasă.

Altul:

D'ar da Dumnezeu aşa,
Să plouă şi să mai stea,
Să ningă şi să se ia,
Să vie primăvara
Cu florile cu iarba,
Cu frunzele, cu nalba.

Un cântec vechiu special ţigănesc cu o melodie specială, ceva oriental, trebuie să se fi compus la introducerea serviciului militar:

D'aş da o mie de lei,
Domnule *Caron*,
Pe Gheorghiţă să nu-mi iei,
Domnule Caron,
Că Gheorghiţă-i meşter bun,
Pune cuşniţa la drum,
Dă cu barosu'n pământ,
Scoate aur şi argint
Chipul Dumitale scris.

www.dacoromanica.ro

Unul împrumutat dela oraş şi prozaic :

Dodă, dodă şi iar, Dodă,
Taie puiul şi-l fă ciorbă;
Jumătate fă-l friptură,
C'am poftit la sărătură.

Altul :

Ei ! dângă-da, ei dângă-da,
Dângă, dângă-da, dânguliţă fa !
Ce-ai pus Mariţo la foc ?
— Două raţe ş'un boboc
Bobocul să-l fac friptură,
C'am poftit la sărătură.

Şi acesta :

Frunză verde boabă coarnă,
Leliţă Ioană,
D'ar veni vremea de toamnă,
Leliţă Ioană,
Să mă plimb din cramă 'n cramă
Cu trei buturi de pastramă
Să beau vin să mânc pastramă.

Tot astfel, dar mai vechiu :

Toţi Bucureştii mă 'ntreabă,
De ce port cămaşa neagră.
Las' s'o port, c'aşa mi-e dragă,
Că mi-e *hamùra* bolnavă.
— Ad'la gaica s'o spăl eu,
Cu apă din eleşteu
Cu scrobeală din Buzău
Cu săpun din sânul meu.

Nu însă :

Du-te, neică, şi să vii,
Colea 'ntre sântămării
Când se coace coarna 'n vii.

Nici acesta :

Uite neica, nu e neica,
Că dac'ar fi fost neicuţa,
L-ar fi cunoscut leicuţa.

Nici acesta :

Ziua vine, noaptea trece,
Şi n'am cu cine petrece,

www.dacoromanica.ro

Că cu cine am avut,
S'a dus şi n'a mai venit.
La biserică 'n mormânt,
S'a făcut negru pământ.

Nici :

Aideţi puică să fugim,
Să fugim, să pribegim
Să fugim, să trecem Oltu,
Să scăpăm de potropopu.

Am observat în alte sate că cântecele bisericeşti au influenţat pe cele profane, la noi nu se pomenea aşa ceva. Toate aveau notă profană şi în majoritate erau cântece de dragoste.

Claca, hora, jocul, glumele cu fete este farmecul în care creşte copilul de sătean, şi fără de cari nu înţelege cum pot trăi alţi tineri. După ce am venit în seminarul din Bucureşti, mă întrebau fetele cum trăim : „seara vă'ntâlniţi băeţi cu fete ? — Deloc. — Duminica vă duceţi la horă ? — Nici nu e voie să ieşim din curte. — Şi puteţi trăi închişi aşa ? — Putem. — Aşa am auzit că trăesc călugării şi puşcăriaşii".

De aceea nostalgia noastră în serile de toamnă era atât de mare, încât eram gata să părăsesc seminarul superior, iar câţiva colegi ai mei dela Poiana (Dolj) l-au şi părăsit.

INŢELEPCIUNEA POPORANA

Ca să adâncesc cestiunea aceasta studiind credinţele, proverbele, conduita omului în diferite împrejurări ale vieţii, m'ar duce prea departe, de aceea mă mărginesc să spun ce-mi amintesc din învăţăturile d'acasă, din îndemnuri, din exemple, la ce mi se puneau înante, din observaţiunile ce se făceau, din politeţa ce reprezenta buna creştere.

O virtute specială ţărănească este răbdarea multă, îndelungată, care se învaţă de copil. Această răbdare se arată la suportarea durerilor fizice, prevăzute, suferite însă cu încăpăţânare când, fără ele, nu se poate îndeplini gândul, nu se poate satisface pasiunea, sau capriţiul. Rareori poţi întoarce din calea apucată pe o fată sau pe un flăcău, coprinşi de pasiune unul către altul. Sfaturile, bătăile, gonirea rămân fără efect. Erau fete pe cari părinţii le băteau, dar nu le puteau supune : „să mă bată, nu sunt oală să mă

www.dacoromanica.ro

sparg" zic ele „nu sunt oală să mă sparg" zice femeia, pe care o loveşte bărbatul, pecând ea nu poate ridica nici mâna ca să se poată apăra „nu sunt oală să mă sparg" zicea Mihai când mergea la şcoală şi oferea logofătului chica. Răbdarea se recomandă în special fetelor pentru traiul cu bărbatul. Foarte des se repetă vorba „cu răbdare şi tăcere se face agurida miere" deşi deseori vine vorba cântecului :

O Ţigancă şi-un Ţigan
Se silesc de-este-un an,
Să facă pelinul zar
Şi nu-l poate că-i amar.

Altă virtute înrudită cu răbdarea este resignarea, cu care primesc cele mai dureroase lovituri fără să reacţioneze aşa de violent ca oamenii culţi, sau ca semiculţii târgurilor. Din cauză că trăesc în natura care loveşte fără milă, care într'un moment poate să distrugă agonisita vieţii, care nu poate fi prevăzută, omul se aşteaptă la orce, şi se revoltă mai puţin contra fatalităţii. Loviturile tragice ale morţii sunt primite la început cu o desperare frenetică, apoi cu o resemnare duioasă. Durerea bătrânii, când a murit tata de 30 de ani şi după şase săptămâni unchiu Radu de 18 ani,- durerea tată-meu când i-a murit fata de 17 ani, credeai că le va lua minţile, şi, totuşi, s'au alinat. Numai cei molipsiţi de ideile oraşului începeau să se revolte. Când stam cu grâul în arie, nevânturat, şi aşteptam nerăbdători să distingem vreo adiere cât de uşoară, ca să aruncăm în sus grăunţele, pentruca pleava să sboare cu vântul, auzeam uneori pe tată-meu dorind altă vieaţă decât cea de plugar : „grea e munca noastră ! Arunci sămânţă în pământ şi nu ştii dacă o răsări ; dacă răsare te temi că poate perì iarna de vreun ger mare ; dacă iese în primăvară te temi de gârle şi de ploi cari pot s'o înnece. Vara Dumnezeu te poate prăpădi cu piatră, în arie te poate apuca ploaia cu grâul întins, acum aşteptăm vântul. Totdeauna plugarul este cu ochiul pe cer : plouă, nu plouă, bate vântul, nu bate. Iacă, îmi vine câteodată să vânz ce am, să mă duc să mă aşez în oraş. Mai bine de cei aşezaţi în vreun han, la un drum mare şi cari trăesc mai uşor, fără să stea mereu cu ochii în sus, ca să cerceteze norii". Insă atâtea alte fibre vibrează în om, atâtea legături puternice te leagă de pământul tău, încât este mic numărul celor ce-şi lasă colţuleţul din sat, pisculeţul din deal şi pleacă în lume după noroc. Toţi înnoată înainte în vieaţă, pe calea fără liman şi

www.dacoromanica.ro

sprijinul cel mai puternic contra oricărei izbiri este resignarea: „așa a fost să fie", „așa a vrut D-zeu" cum și speranța că poate fi altfel în viitor: „poate să fie mai bine", „o da D-zeu să fie mai bine, că rău a fost destul". Sfântă simplicitate, câtă tărie dai omului, care ia dorințele sale drept realități, fără să distingă că realitatea e una singură, pecând posibilitățile sunt infinite, care se chinuește mai mult pentru posibilități decât pentru realități! Am văzut oameni mari prăbușindu-se de loviturile soartei ca o construcție fără bază, pecând omul simplu zicea: „poate să fie mai bine, că rău a fost destul". In 1899 a fost o secetă mare, urmată de o criză mare financiară. Ce desperare pe surtucari, pe oamenii politici în cap cu Dumitru Sturza! „Se duce Țara", „Ruină", „Prăpăd" ca peste șase ani să jubileze în milioane, în construcții fantastice! Când a venit apoi un adevărat prăpăd, ce micime de suflet! „Ne iau Dobrogea, ne iau Constanța! ce se va face neamul nostru! A venit ceasul lui cel urmă!". Bieți seribi! Voi credeți că posibilitățile vieții sunt numai cele pe cari le vedeți. Dar fără Dobrogea n'am trăit? Dar înainte de a exporta prin Constanța n'am exportat? Posibilitățile sunt infinite, vigoarea s'o păstrăm, căci ea ne întărește în viață. Dacă te-ai întreba ce cuvânt vine mai des în gura săteanului, când se adresează altora, ce cuvânt îl caracterizează mai mult, crez că cele mai dese sunt: *omul, omule, frate*. Intâlnește pe cineva trecător pe drum și intră în vorbă cu el: încotro frate? Din ce parte omule? Se ceartă doi inși, se aruncă unul asupra altuia, cel atacat interpelează pe cellalt: „ce-ai cu mine omule? Ce vrei omule? Aide, omule, la judecată, nu sări pe mine". In basme cuvântul frate și vericule se întrebuințează cam deopotrivă.

Aceste cuvinte arată din partea săteanului legătura ce simte că-l leagă cu toți oamenii. Ovreii, Turcii, Nemții nu sunt urîți de sătean: săracul Turculeț, om e și el. Credințele și originea nu intră de loc în sentimentele lui față de Ovrei. In această privință săteanul este comparabil celui mai cosmopolit filosof. El a ajuns la egalitatea oamenilor fără să știe despre *drepturile omului*. Cauza acestei dispoziții sufletești a fost subjugarea în care a trăit, căci dreptatea, egalitatea, iubirea de pace sunt fiicele suferinței. Cei de jos au cerut pace, frăție.

Rar va fi țăranul altor neamuri atât de primitor, atât de bun cu străinii și de aci multe vorbe că apa, pământul nostru leagă pe cei ce l-au călcat. Când eram copil, sosirea unui străin în casa noastră era adevărată sărbătoare. Această ospitalitate a persoanei nu exclude oarecari atacuri asupra pro-

www.dacoromanica.ro

prietății, când era ceva comestibil, sau potabil. Mi-aduc aminte de o noapte, toamna, când veniseră în curtea noastră câteva căruțe cu țuică, cum ai noștri toți, afară de tată-meu care nu se înjosea la asemenea fapte, au tras țuică cu tâlvul din butoaie de au umplut o căldare și la lumina focului o deșertau. Tot așa, în 1878, prin ianuarie se duceau care cu spirt dela gara Corbu la Zimnicea, la cartierul rusesc și în drum gazdele furau spirt, pecând cărăușii dormiau în casă la căldură.

Ospitalitatea intra în bontonul țăranului din satul nostru, ea este o parte din *omenie*. Aceasta nu este nici umanitate, nici frăția de mai sus, este civitas, bună creștere, cinste, ținere de cuvânt, neam bun. Cu omul de omenie nu este nevoie să faci contract, căci cuvântul lui este contract, nici să iei chitanță dacă i-ai încredințat un lucru de preț. Omul de omenie știe, însă, și cum să mănânce la masă, nu se îmbată, nu vorbește glume proaste, nu joacă, el este demn și grav, el dă sfaturi tinerilor și celor mai de jos, el este conductor de oameni, fără să caute demnități în sat, el este luat de multeori ca judecător în cazuri intime, ca certele dintre bărbat și femeie, dintre fii și părinți. Idealul educației țăranului, desigur neajuns, ca orce ideal, este să facă din fiece băiat om de omenie.

In relațiuinile dintre dânșii țăranii sunt foarte politicoși: Vecinii toată vieața își zic unul altuia *Dumneata*. Salutările sunt lungi, politicoase, doritoare de sănătate.

Când se întâlnesc: „Bună ziua. — Mulțumim Dumitale. — Ce mai faci, sănătos?. — Sănătos, mulțumim Dumitale, da D-ta sănătos? — Sănătos, mulțumim D-tale. — Sănătate să dea D-zeu". Alte ori se adaogă variante noi ca: sănătos slavă D-lui, sau sănătos mulțumim de întrebare. *Bună-seara* ese tot nouă. Inainte se zicea: „Noapte-bună. — Pe voie bună, mulțumim D-voastră". La despărțire tot urare de sănătate: „Rămâneți sănătoți. — Să umblați sănătoți". Mai toate formele țărănești sunt în plural. Nici stăpânul casei nu zice „să vii la mine" ci „să vii la noi". Femeia, fata, băeatul zic „casa noastră, porumbul nostru, boul nostru, copilul nostru", înțelegând că și ei, orcât de mici, tot au o părticică de proprietate în avutul casei. Imi făcea o impresie stranie concepția dela oraș că bunurile sunt ale stăpânului și stăpânei casei, iar ceilalți, până și copiii sunt numai admiși ca să beneficieze de ele prin bunătatea acelora. Adevărat că la țară fiecare mănâncă fiindcă muncește și că munca îi dă drept de proprietate asupra producțiunii, însă ideia de posesiune în comun are la țară o vechime mai respectabilă și o explicare mai adâncă: toți părinți și copii sunt o celulă de acelaș sânge.

www.dacoromanica.ro

Dintre formulele de salutare, ţin să amintesc formula de salutare către preot. „Sărut mâna" nu zic preotului, nici nu există vorba de sărutat în acest sens, poate de pupat, dacă ţinem socoteală de frângerea de limbă, ce se dă în glumă pentru încercarea puterii de pronunţare, încercare la care se exercitează băeţii pela furcării: „eu pup poala popii, popa pupă poala mea, eu pup poala...." Popii îi zic: *„sânsâiasa"* expresiune sterotipă, neînţeleasă. Se face mare haz de cei cari nu o pot pronunţa, cum era cazul cu Mărin Ţiganu. Sânsâiasa ziceau popii şi în expresiuni satirice: „părinte, sânsâiasa, ai umplut trăştioara?" Preuteasa era *„mamprioteasa"*. Dumineca şi sărbătoarea, la miruială, merg întâiu bărbaţii, apoi mamprioteasa, care după ce se mirueşte se opreşte în partea rezervată femeilor şi fiece femeie, care trece îi sărută mâna. După sfârşitul slujbei iese cel dintâiu din biserică preotul, se opreşte cu faţa spre uşa bisericii şi care cum iese se pleacă spre el şi-i zice „bună dimineaţa" sau „Cristos a înviat", preotul îi răspunde şi după ce a ieşit cea din urmă fată, preotul îi întreabă de sănătate, toţi se întreabă de sănătate, bărbaţi, femei, unii cu alţii şi pleacă spre casă pâlcuri pâlcuri, vorbind de afacerile, sau de greutăţile lor.

Tinerii cam de aceiaş etate îşi zic unul altuia *vere*, fără să fie rudă, deşi de obiceiu se caută să fie rubedenie. Fetele de aceiaş vârstă, cam de aceleaşi gusturi şi apucături se prind *surate*, îşi schimbă daruri şi-şi promit credinţă una alteia. Seara, la luatul vacilor răsună satul de „surată Stano" „surată Radă", „surată Safto", „surată Vladă".

Femeile între ele se cheamă *„bîă"* în care *ia* se pronunţă diftongat. Haşdeu a derivat acest cuvânt din bella şi a ţinut o polemică frumoasă cu Dumitru Laurian, care nega existenţa termenului. Cât de bogată a fost imaginaţia lui Haşdeu aci ea n'a inventat nimic, căci bîa există chiar aşa cum spune el cu semnificaţia de dragă. In satul nostru şi în satele vecine nu se pomeneşte cuvântul drag decât în cântece şi ca să ia în bătaie de joc vorba muntenilor „no, dragă!". Să zicem că purcelul Sanfirii a intrat în grădina Ilenii, aceasta va striga: „bîa, Samfiro, vedeţi de purcelu-ăla, că mi-a stricat bunătat' de dovleci, puneţi-i un jijeu să nu mai treacă prin gard, când [1]) o auzì *el* se face foc".

[1]) Ţăranii sunt foarte atenţi la cacofonii şi foarte riguroşi la inovaţii. Eu mă întorsesem din şcoală cu vorba *copile* în loc de *mă* şi toţi mă luau peste picior. La cules de fragi, femei tinere (Neacşa) căutau cacofonii şi pornografii, ca să scandalizeze pe fete: „ce să-i faci, gaică, dacă e aşa vorba Rumânului!".

www.dacoromanica.ro

In casa părintească am învățat să prețuesc munca și să crez că prin muncă cinstită se ridică omul. In această direcțiune educația din casa țărănească este superioară educației de oraș, în care de mic învață copilul că se poate ridica prin minciună, prin înșelătorie, și de mic știe că lumea e plină de oameni fără merit ajunși în situații mari sau bogați de țin în mâna lor hrana celorlalți. Adevărat că vezi și la sat multe vicii pe cari nu le poți judeca decât la maturitate, ca spre pildă concubinaj, furturi, însă nici viața celorlalte clase nu e străină de ele, iar *les petits larcins*, ca furtul de pepeni, de porumb, de țuică, or de prune sunt păcate numai în țara săracă a celor ce pun inscripții: *„să nu atingi florile, să nu strici prunele delângă drum...*

Fiul de țăran cunoaște mult mai multe realități din lume, căci trăește în directă atingere cu ea. Atâtea ierburi, atâtea plante, atâția arbori, atâtea insecte în apă, pe pământ, în aer, atâtea păsări de câmp, de pădure, de zi și de noapte, atâtea animale sălbatice pe cari el le poate vedea în mediul lor, nu după gratiile unei cuști. Cugetați numai cât de variate sunt numirile de împerecherea animalelor: vaca se gonește, iapa se încalecă, oaia se mârlește, capra se pârcește, cățeaua se cățelește, păsările se calcă, purceaua se vierăște. Apoi atâtea activități ale agricultorului, atâtea obiceiuri și lucrări de păstorie, atâtea unelte de vânătoare și de pescuit, de agricultură de meșteșuguri casnice. Să știi numai părțile din cari se compune carul, cum se îmbină unele cu altele și tot însemnează activitate mentală. Dar adaogă părțile plugului, ale rariței, ale celorlalte unelte și să știi ca să mânuești securea, toporul, barda, tesla, *broasca* (rindeaua), sfredelul, spițelnicul, cuțitoaia, dalta; să știi să jupoi o oaie, o vacă, să îngrijești pielea ca să nu se strice, să știi să tăbăcești, să-ți faci opinci, căci opincile nu se fac la cismar, fiecare le face acasă... Acestea și o mulțime altele le vede copilul și le învață fără dascăl, încât pela 16—17 ani se pomenește cu ele știute, fără să-și dea seama cum a ajuns de le știe. Se mira Hașdeu dece creerul omului primitiv și al țăranului este atât de voluminos, în disproporție cu activitatea lui intelectuală, căci după prețuirile lui Max Müller un om simplu nu întrebuințează, în uzul său zilnic, mai mult de 200—300 de cuvinte! Par'că vorbele ar fi quintesența sufletului, nu acțiunile și reacțiunile acestora atât de multiple! Apoi un cuvânt câte realități nu subsemnează sub sine! O pădure câți arbori n'are, o turmă câte oi n'are, iar pădurarul știe fiece arbore și ciobanul cunoaște fiece oaie! Atâți arbori sub un cuvânt, atâtea oi sub un cuvânt!

www.dacoromanica.ro

Realităţile din afară nu le cunoşteam eu aşa de bine, cunoaşteam însă multe lucrări din casă făcute de mama. Cum se spală lâna, cum se dărăceşte, de câte feluri este tortul, căci este *tort gros* din *ştim* cu *druga* (de unde a *îndruga verzi şi uscate)* şi tors fin de caier, cum se peaptănă, cum se urzeşte, cum se pune pe sul, cum se ţese şi cât de felurite ţesături există, căci altfel se ţes cergile, altfel velinţele, altfel dimia, altfel fusta şi brâul, altfel pânza. Dar pânăla ţesut trebuie năvădite prin iţe, apoi prin spată şi la ţesut trebuie mereu făcut ţeavă pentru bătătură. Şi atâtea cuvinte, atâtea acţiuni la ţesut! Să apeşi cu piciorul în *potnojii*, pecând suvelniţa o arunci când cu o mână când cu alta printre fire (natra) iar cu mâna liberă loveşti firul cu vătalele şi cu spata. Răschitor, mosor, vârtelniţă, fuior, sucală sunt cuvintele cele mai obişnuite de o fată. Apoi preparatul cânepei, căci uşor se satirizează groaza femeii pentru lucrarea cânepei, dar foarte greu şi cu foarte mare migăleală se transformă acele fire în cămaşa depe om.

Astfel lumea în care creşte copilul de sat este foarte complicată. Aruncat în ea, deodată, copilul trebuie să se formeze prin experienţa proprie. I se pune secerea în mână, să observe cum fac alţii şi să facă la fel. Te doare mijlocul, te tai la degete, nu face nimic, te legi cu o buruiană verde şi te iei după ceilalţi cu grije să nu te mai tai, şi, mereu aplecat, te deprinzi să nu mai simţi că te doare mijlocul. Fără să fi călărit, te aruncă pe spatele calului şi trebuie să mergi ca ceilalţi, să înveţi pe costul tău.

Un îndemn mare este întrecerea cu copiii de aceeaşi etate. De câte ori nu mi se zicea: „scoal, somnorosule, fetele Vlăduleşii seceră pe coastă" sau „Miai coseşte şi numai cu doi ani este mai mare". Dar îndemnul cel mai mare, depela 15 ani, este munca împreună a băeţilor şi a fetelor. Fac adevărat sacrificiu de sănătatea lor şi băeţii şi fetele. Arendaşii au prins acest adevăr şi preferă la muncă băeţi şi fete tinere, în locul oamenilor mai în vârstă, cari sunt mai prudenţi şi se cruţă mai mult.

Flăcăul *din oameni cum se cade* se poartă cuviincios fără fudulie, este muncitor, înalt ca bradul şi supţire să-l tragi prin inel. La horă joacă nesvăpăiat, la nunţi are calul cel mai bun, în fruntea nuntaşilor *zice oraţiile.* Aşa mă visa pe mine biata bătrână dela Mierleşti. De câte ori venea pela noi, mă întreba dacă am învăţat oraţiile. Mai mult decât averea şi decât deşteptăciunea preţuesc neamul, cinstea şi munca. Calitatea minţii o caută mai mult la fată. Sunt rari poveştile

www.dacoromanica.ro

despre flăcăul cu minte, mai dese cele cu flăcăul norocos, dar sunt numeroase poveștile cu fata mintoasă, cu fata sfătoasă.

Odată vine un petitor și vorbește cu fata cea mică: „— Bună ziua fetică. — Mulțumim D-tale. — Tatăl D-tale este acasă? — Este la lemne. — O să vie curând? — Dacă o ocoli, o să sosească îndată, dacă n'o ocoli poate întârzia și până mâine. — Măta e acasă? — In casă, din două rele face una bună. — Dar sora cea mare ce face? — Plânge râsul d'astă vară". Stă omul și socotește că fata e nebună: cum? Dacă o ocoli, va sosi mai curând decât dacă o veni drept... plânge râsul d'asta vară... din două rele face una bună. Se mai gândește și începe să o descoasă: ce vorbă este asta, fetiță, cum face din două rele una bună, mama D-tale? — Din două cămăși rupte drege una bună. — Da tatăl D-tale cum o să vină îndată dacă o ocoli și cum o să întârzieze dacă va veni drept? — Dacă va ocoli, cum cotește drumul bun, va sosi mai curând, deși drumul e mai lung, dar dacă va merge drept, vrând să sosească mai curând, va frânge căruța în vreo buturugă și nu va sosi nici mâine. — Da sora D-tale cum plânge râsul d'astă vară? — Apoi astă vară a râs mult și acum plânge un copil în fașă.

Odată mergea pe drum o fată și o ajunge din urmă trei călători, Gerul, Vântul și Zăduful. — Bună ziua, fată mare ziseră drumeții. — Mulțumim unuia din D-voastră răspunse fata. Drumeții își urmară drumul nițel, dar începură să-și împrospăteze vorbele fetei: „Mie mi-a mulțumit fata, zise gerul" — „Ba mie, prietene zice zăduful", „Aideți înapoi s'o întrebăm" interveni vântul. Se întoarseră și vântul zise fetei, „Fată mare, cui ai mulțumit adineauri, dintre noi trei? — Vântului răspunse fata. — A! Te-oiu prinde eu vara la secere, în câmp, fără umbră și fără apă, o să te arz în zăduful lui cuptor, zise zăduful. — Dacă o bate vântul o să pot suferi căldura zise fata. — Te-oiu prinde eu pe un ger de bobotează, am să te fac sloiu de gheață, zice Gerul. — Dacă n'o bate vântul n'am habar, răspunse fata.

Țăranul, mai mult decât orășanul, e om fără frică. Se teme de draci, de puteri ascunse sau nevăzute, dar, fiindcă nu se teme de moarte, nu se teme de nimic. Doarme noaptea în pădure cu caii, aude ielele trecând pe d'asupra capului său, asmute câinii asupra lupului și el singur aleargă cu ciomagul după el, se luptă cu cei cari vor să-i fure mieii, sau oile, stă de pază la aria cu grâu, vede moartea împrejurul său, el singur poate să omoare, moartea nu-l înspăimântă, vederea sângelui nu-l scoate din fire, nici când e vorba să-l verse el, nici

www.dacoromanica.ro

chiar când este în cumpănă să i se verse sângele lui. Am cunoscut un bătrân, Andreiu, care până pela 30 de ani trăise în munte cu urşii. Mai rar om aşa de bun, aşa de cinstit, aşa de sobru, atât de stăpân pe sine, El nu ştia ce e frica, cu toate că de statură mic şi fără multă putere. Adevărat că nu provoca pe nimeni, însă nici cineva nu-l provoca pe el, căci în ţinuta lui era atâta deciziune unită cu expresie dreaptă şi cinstită, încât se simţea că cine l-ar provoca ar fi ca şi cum ar atinge o imensă maşină încărcată cu electricitate. Obiectiv se judeca pe el singur cu imparţialitatea cu care judeca pe străini, vorbia de copiii şi de fetele lui cu răceala cu care vorbia de vacă şi de boi: „Nu ţi-e frică de moarte. Moş Andrei? — De ce să-mi fie frică? Ia, mă omoară şi sunt mort". „Nu l-ei omorî moş Andrei? — Ba l-oiu omorî, dacă şi-o căuta moartea, da dece să vie să şi-o caute?". El înţelegea totul, nu se mira de nimic şi nu se emoţiona de nimic.

In satul de care vorbesc (Buzău) trăia alt bătrân, cam de vârsta lui moş Andrei, Păcureţu. Acesta era slab, cu năzăriri fantastice, bolnav poate de pelagră, poate de alcoolism. De meserie şi dogar se pricepea să cureţe puţurile. Odată povesteà foarte expresiv că în fiece fântână sunt şerpi: „în asta a D-voastră, când m'am băgat, anul trecut, s'o curăţ, dintre fiece piatră ieşea câte un cap de şarpe şi să-i fi văzut cum îşi ascuţeau limba să mă muşte, da nu mă muşcă pe mine, că sunt dres, m'am cântărit". Păcureţu are copii, fete, nepoţi şi locuia cu un băiat, care rămăsese în casa bătrânească. Intre tată şi fiu se iscau certuri dese, fiul era şi el cam slăbănog, nevasta i-a murit ftizică, lăsând câţiva copii. Mai anţărţ, pe vară, Păcureţu s'a luat la ceartă cu fiu-său, apoi la bătaie. S'a ridicat unul asupra celuilalt la luptă, ca să se puie jos, pecând copiii mici, fata cea mai mare de zece ani, stau p'împrejur şi ţipau. La un moment bătrânul a pus piedică fiului său, l-a trântit, a scos cuţitul şi i l-a băgat în burtă. Ba a luat securea şi i-a despicat capul. Când s'a desmeticit din furie, şi-a luat ciomagul şi a plecat pe linie să se predea jandarmilor. In drum s'a oprit la noi, a mers la bucătărie, unde moş Andrei făcea mămăligă. Stă puţin pe scaun, apoi începe.

— Măi, Andrei, nu ştii, am omorît pe fiu-meu Petre.

— Taci, măi, păi cum s'a întâmplat.

Şi Păcureţu începe să povestească de ceartă, de piedică, de cum a băgat în el cuţitul şi l-a lăsat mort.

— Apoi, stai să mâncăm şi pe urmă t'ei duce la jandari. Au mâncat liniştit, Păcureţu s'a predat, a fost judecat şi con-

www.dacoromanica.ro

damnat. El poate că trăeşte, pecând moş Andrei a murit de tifos.

In satul nostru trăia Nea Sandu Găvan, înalt, voinic, negru ca tăciunele. In vremea lui fusese om fruntaş, la 1864 fusese împroprietărit cu maximul de vite. Avea un băiat, finu Barbu, căruia i-am botezat eu două fete, avea şi fete, dintre cari Samfira a luat pe Ispir. Văduv părăsit de copii, moş Sandu locuia singur într'o căsuţă şi-şi făcea singur mămăliga. Nu se găsea prin toate satele vecine om, care să ştie atâtea satire despre Ţigani ca el. *Biserica de caş, caracaticioare cu patru picere, peştele ţigănesc,' promiscuitatea, medicina ţigănească*, batjocuri contra Ţiganilor le debita cu mult talent, iar un defect de vorbă, că gângăvia: că, că, că, să, să, să, îl făcea şi mai plăcut. Regret că prea târziu am înţeles câtă valoare avea pentru literatura poporană glumele şi satirele bătrânului, când el nu mai respira aerul nostru. El care crescuse copil prin codrii de stejar, când a văzut pădurile mâncate de moara de foc, a prins patimă să scoată trupinile şi rădăcinile stejarilor seculari. Mai întâiu, ca să-şi facă lemne de foc: îi plăcea bătrânului să arunce în sobă câte o buturugă uscată, groasă cât o baniţă, el să stea să se prăjească la jar cu luleaua în gură; mai apoi, îmbătat de puterea sa distructivă, scotea la buturugi toată toamna, le aşeza în grămezi şi în clăi, ca şirile de grâu, făcea foc în mijloc şi dormea în câmp singur, cu lupii şi cu fiarele pădurii. Scoaterea buturugilor este o muncă din cele mai grele, căci trebuie să sapi p'împrejur cu târnăcopul, trebuie să tai rădăcinile cu securea, trebuie să le despici, trebuie să le aşezi; însă moş Sandu se încăpăţâna la această treabă, poate fiindcă simţea că acea muncă îl întărea, căci petrecerea în aer liber îi da o vigoare neasemănat mai mare decât a tutulor bătrânilor din sat şi-l prezerva de orice boală. Odată pe săptămână se cobora în sat, ca să-şi aducă mălaiu de mămăligă. Trăia fără societatea oamenilor, şi, deşi nu medita ca brahmanii asupra soartei omului, îndeplinea o însemnată funcţiune socială: făcea bun de arătură locul pe care crescuseră stejari, decând s'au născut dealurile şi văile acelea. Dacă Cesienii datoresc cuiva transformarea moşiei Jiianca din codru în locuri cultivabile, datoresc aceasta mai mult decât orcui, lui moş Sandu Găvan. Dacă ţara noastră are înfăţişarea cultivabilă de azi, se datoreşte oamenilor de felul lui.

www.dacoromanica.ro

INAINTEA PLECARII

In astfel de locuri, cu aşa oameni şi în astfel de împrejurări am crescut pânăla vârsta de 11 ani, în deplină sănătate fizică şi în sănătoasă desvoltare sufletească. Nu-mi aduc aminte să fi fost bolnav de boală grea până în ziua de azi. Nu ştiu ce e vărsatul, nici tifosul, nici scarlatina, nici difteria. Prin 1874, spre sfârşitul primăverii, am bolit nițel pe picioare. Ştiu că tot mă duceam la şcoală în Băceni, dar sufeream de dinţi, desigur era o criză în legătură cu creşterea dinţilor definitivi. Odată, eram chiar în pat, ca în fel de zăcere. Şi-mi aduc aminte că m'am sculat, am ieşit pe uşe, am alergat în drum, unde tocmai veneau de nimiez vacile la apă şi am fugit printre ele, gândindu-mă să mă feresc de *Galben* (boul) al lui Radu Prunaru, că împungea. Această *spaimă* a dat de vorbă vecinelor şi, deşi eu nu mă resimţeam întru nimic, se şoptea despre spaima mea. Mama, însă, m'a sculat de câteva ori dimineaţa în revărsatul zorilor, mă ducea în grădină despuiat, îmi ţinea d'asupra capului un ciur, mă ţinea cu picioarele ca să nu fug, şi-mi turna o oală de apă neîncepută, luată atunci din fântână. Simţeam un fior prin trup, dar acţiunea apei, însoţită de o practică adevărat magică, în nişte şoptiri repetate: „dela mine vieaţa, dela mine sănătatea, dela mine descântecul, dela Maica Precista leacul" mi-au asigurat sănătatea de care m'am bucurat toată vieaţa.

Incât priveşte sănătatea sufletească, nu pot accentua îndestul că am crescut cu dispreţul minciunii, cu ignorarea mijloacelor necinstite de ridicare, cu sobrietate, cu credinţa în cinste, în învăţătură, cu încrederea că ce stă scris este şi adevărat. Cu cât mă gândesc mai mult, cu atât îmi par oamenii cu cari am trăit superiori multor târgoveţi. Defectele lor, cât par de condamnabile, ne desvelesc mai mult suprafaţa decât fundul fiinţei lor. Ispir, destul de hoţoman, nu era sufleteşte rău, hoţiile lui erau impulsiuni neplănuite. Odată când eram student, a venit cu mine la gară şi când s'a oprit trenul un domn voià să cumpere ceva depe peron şi nu izbutea, Ispir, cu dorinţa de a-l servì, cum fac mulţi ţărani, se apropie de domn şi-i cere banul, ca să-i procure dânsul ceeace dorea. Acela însă îl respinge cu răceala cu care respingi pe cineva care voeşte să te înşele. Am văzut pe bietul Ispir cu adevărat mâhnit de bănuiala nedreaptă, căci intenţia lui fusese curată să-l servească, nu să-l înşele.

www.dacoromanica.ro

De multe ori exprimăm noi îndoeli nedrepte despre țărani și punem intențiuni rele acolo unde nu sunt.

Cu cât meditez mai mult, cu atât mi se pare mai solidă creșterea copiilor din sat, nu zic decât creșterea copiilor de muncitori și de mahalagii, dar chiar decât a copiilor de familie burgheză. Se știe oare că sunt case țărănești în cari nu se pomenește să se zică vorbe rele copilului, pentrucă vorba rea se *prinde?* Eu n'am fost înjurat odată, n'am fost bătut decât de mama ușor și cu credința că „unde dă mama, carnea crește". Un bătrân din zilele actuale povestește că la un mare necaz ce i-a pricinuit noru-sa, al cărui bărbat a murit în războiu, s'a dus la ea și a înjurat-o de Paștele măsii, iar pe urmă s'a dus la duhovnic să ceară deslegare. De altă parte, un mare bogătaș, membru al celei mai înalte curți din țară, când a auzit că fiu-său are idei mai generoase, urmare a învățăturii lui frumoase, nu s'a sfiit să-i zică : „să-ți dai averea săracilor și tu să mânânci...". Cei mai buni dintre țărani sunt așa cum zic eu, mai nobili decât mulți din palate. Gândiți-vă la cuvintele ce li se zic copiilor în cele mai bune case burgheze, la criticile ce se fac oamenilor dela guvern, cari ar trebuì să fie pentru copii oameni de respect, la jurnalele ce citesc, la regretele fie când mănâncă, fie când se culcă, fie când se scoală, că nu au profitat de cutare ocazie ca să parvină, că n'au cultivat pe cutare, sau că au fost prea îndrăzneți cu cutare, că au pierdut ocazia să fure, sau că au pierdut ocazia unei afaceri.

Am intrat întâia oară într'o familie burgheză la Craiova. Făcusem cunoștință cu un elev din clasa VI-a dela liceu, nu prea silitor, destul de deștept, care mă pișca câteodată cu câte puțin argint (eram profesor începător de religie) și mai făcea apel la cunoștințele mele de limbi clasice. Tot vorbind de mine, părinții lui au vrut să mă cunoască, m'au invitat la masă, erau de familie bună și cu oarecare morgă de boerie, ca toți Craiovenii. Insă am rămas înmărmurit de conversațiile în fața copiilor : hoțul de Brătianu (I. C.) hoții de liberali, hoți, pungași..." eu fiu de țăran, care nu călcasem în oraș decât pragul școalei, nu îndrăzneam să-mi arăt îngrijorarea pentru rodirea acestor vorbe semănate în sufletul acelor copii, destul de bine dotați. Domnul acela a murit, fiii lui n'au ajuns bine, au încercat chiar să facă pungășii și s'au pierdut.

In casele burgheze se vorbește prea mult de protecție, de protectori, copilul știe că sunt mulți mult mai bogați, mai puternici decât tatăl său și crește în dependență cu senti-

www.dacoromanica.ro

mente servile. Când urmam şcoala din Slatina, mă trimetea gazda să aduc apă cu urciorul depe *Sopot* şi deşi făceam muncă servilă, nu mă credeam umilit, credeam că ceeace fac trebuie, căci trebuie să beau şi eu apă, iar când mă întreba câte un ucenic dela cismar, dela tâmplar, venit şi el cu urciorul: tu, la ce stăpân eşti?" răspundeam cu supărare şi cu mândrie: „eu nu sunt la stăpân". Nu neg că recunoaşterea ierahiei fiecărei situaţii nu este o educaţie şi că adevărata educaţie nu recunoaşte ierarhia valorilor sociale, dar şi tot plecându-te plecat rămâi, precum şi tot înţepenindu-te rămâi ţeapăn, chiar acolo unde este frumos să te pleci.

Educaţia mea a fost cu adevărat liberală, din cauza situaţiunii mele. Tată-meu vitreg nu era brutal, ca să mă trateze după regula tatălui vitreg clasic. Se purta cu mine rece şi politicos, fără să mă bage la inimă, fără să mă respingă. Eu fiu de ţăran am crescut ca copiii cu minte şi inteligenţi nobili, cari nu simţeau nici varga guvernorilor, căci erau prea cuminte, nici mustrări pentru învăţătură, căci toţi aveau prea înaltă idee de inteligenţa lor. Din casă am dus cu mine un sentiment de dreptate, de împlinirea datoriei, prin care ne intenţionat eram recunoscut de conşcolarii mei. Ca să arăt cum înţeleg aceste cuvinte, să citez un caz decând eram în seminarul superior. Deşeori se învoiau conşcolarii mei să iasă din clasă şi să nu facă lecţie. Insă mai toţi eram interni, deci în imposibilitate de a scuză lipsa dela lecţie, pe d'asupra frecventarea regulată a fost la mine a doua natură: în clasa III-a primară n'am lipsit decât de trei ori într'un an, ca profesor n'am făcut 20 de ore de absenţe în peste 30 de ani de profesorat, de aceea eram contra absentării dela clasă. Colegii mei nu se supărau pe mine, ca pe alţii, căci înţelegeau că nu-i urmez nu de frică, nici de linguşire, ci din pornirea caracterului meu. Cu plăcere mi-amintesc de inteligentul, veselul, mobilul coleg Marcu Celarian, din Caracal, care a ajuns primar şi senator, cum zicea într'o împrejurare ca cea de sus: „Anastasescu nu se învoeşte cu noi la lipsuri, nu că nu ne iubeşte, dar că nu poate altfel".

Colegii mei mă recunoşteau ca inteligenţă, dar ca acţiune n'am putut să mă impun, poate pentrucă citeam prea mult şi nu intram în toate jocurile şi acţiunile colegilor. Aveam nota cea mai bună la învăţătură şi la purtare, dar nu eram cestorul clasei. Atunci şi mai târziu mi-au zis-o unii cu expresie tare că n'am energie. Este adevărat că elevii n'au tre-

www.dacoromanica.ro

murat niciodată la intrarea mea în clasă. Mulți ani după ce am ajuns profesor, nu mă luam singur în serios, îmi venea să râd. Odată, când mergeam spre catedră, am auzit pe un copil (era în clasa II-a) zicând: „Domnul Floru vine totdeauna râzând". Nu s'au temut de mine copiii, chiar când am pălmuit zdravăn pe câte unul, căci am făcut și asta. Ba de multe ori, elevul bătut râdea mai tare, uneori spre desperarea mea. Nici boii, nici caii nu știeau de frica mea, deși uneori le dam lovituri destul de tari. In societate alții cu mai puține cunoștințe, cu mai slab caracter decât mine au putut fi conducători, căci au pus toată persoana lor în ceeace au întreprins, pe când eu m'am rezervat, cât de puțin, pentru citirea mea favorită, pentru liniștea mea prețuită, pentru plăcerea de a-mi aparține mie singur. Nu regret urmările acestei conduite, căci singur am vrut așa. Imi plăcea să mă stimeze conșcolarii pentru cunoștințele mele, dar nu doream să le fiu eu monitor; în societate puțini prețuesc ocupațiunea intelectuală, căci de conducere nu e nici vorbă. Un celebru învățat din evul mediu, zicea contimporanilor săi: „câte cestiuni m'au preocupat pe mine, de cari voi nici nu visați". Deci n'am condus oameni.

Am căutat să-mi croesc viața după ideile și după sentimentele mele, am avut impertinența să fac din viața mea opera mea. Pretenție și neghiobie mare în acelaș timp! Căci trândavul, căci leneșul napolitan tot așa își croește viața, nu după cum trebuie, ci după cum vrea el. Insă când partida e frumoasă, leneșii aceștia au spus omenirii ceva în trecerea lor pe lume. In lumea acțiunii cei ce se ridică sacrifică pe alții, cam acelaș lucru se petrece și în lumea ideilor, căci toate bogățiile mari se creiază prin ruinarea celor mici și vrăjmășiile dintre filosofi sunt poate mai mari decât cele dintre generali inimici. Orice croială reclamă tăiere, omitere de materie, uneori prețioasă, sculptorul înlătură marmură prețioasă, dar idealul este un Zeus. Frumusețea vieții nu se poate armoniza cu sacrificii străine, ci cu ciopliri din tine fără cruțare. Să cioplească din sine cine voește să facă din viață opera sa.

Vorbind în limbagiu metafizic, când faci viața opera ta, creezi ceva nou, căci sustragi din cauzalitatea curentă această ființă fragilă și efemeră, stabilești un început de cauzalitate nouă, cum în cosmogoniile teologice se creiază lumea și se pune un început nou. In deosebire de cosmogonia teologică, unde începutul n'are cauză, creiarea vieții proprii se explică prin starea societății, care permite ivirea

www.dacoromanica.ro

unui contrast, o creştere de energie sufletească cu o direcţie nouă, nu continuarea direcţiei vechi, încât apare ca ceva cu totul original. Cum a răsărit mila şi generozitatea din calculele interesate? De unde iubirea fără alegere, graţia fără merit, fraternitatea universală? Din firea unui om, din situaţia generală. Buddha ducea vieaţă princiară conform împrejurările situaţiei sale, într'o societate despărţită în straturi păstrate cu mare străşnicie, însă cauze ascunse în fundul fiinţei lui, aspiraţiuni izolate, răspândite împrejurul său, îl sgudue şi Buddha pune un început nou vieţii sale, un început cu efecte nedeterminate peste distanţe şi peste timpuri. Prinţii, conform cauzalităţii curente, au continuat vieaţa de petreceri, de măriri, de ambiţiuni, uneori şi de acţiuni meritorii, *Unul* şi-a creiat vieaţa conform unei cauzalităţi mai adânci.

In lumea neorganică, cauzalitatea este repetirea aceloraşi efecte după aceleaşi cauze. Acelaşi grăunte de nisip, ca să fie mutat în aceleaşi condiţii la aceeaşi distanţă, are nevoie de aceiaşi suflare de vânt. Dacă aceeaşi undă ar duce grăuntele mai departe, sau l-ar lăsa mai aproape, dacă ar duce un grăunte mai mic la aceiaş distanţă ca pe unul mai mare, sau la o distanţă mai mică, ori pe altul mai mare la aceeaşi distanţă sau la una mai mare, dacă o undă mai mică ar duce grăuntele mai departe, iar dacă alta mai mare l-ar duce mai aproape, ar fi tot aşa ca şi cum s'ar prăvăli luna peste pământ sub ochii noştri, ca şi cum stelele s'ar prăbuşi în haosul din cari le scot cosmogoniile, sau ca şi cum mintea omenească ar cădea în nebunie. Aceleaşi cauze produc aceleaşi efecte şi credem în identitatea cauzelor fizice, deşi rămâne încă o întrebare...

In lumea organică vieaţa se adaptează la cincumstanţe şi prezintă atâtea minuni de respectarea cauzalităţii, ocolind unele împrejurări şi creind altele. Câte minuni nu realizează organismele, ca să poată trăi. Plante, cari se ridică din adâncul mării la suprafaţă ca să se fecundeze şi dupăce s'a îndeplinit actul se cufundă iar în abis! Animale din fundul oceanelor, unde întunerecul e veşnic, produc singure lumină, creindu-şi organe emiţătoare de raze!

Tot aşa, omul în virtutea cauzalităţii dă o direcţie nouă cauzalităţii, şi-şi creiază vieaţă proprie. Planta aşteaptă vântul ca să-i aducă nori cu ploaie, aşteaptă pasivă ca soarele să-i procure căldura necesară. Animalul inferior îndură variaţiile climatului, aşteaptă ca întâmplarea să-i aducă pradă,

www.dacoromanica.ro

superior o caută el singur, de multe ori în zadar, căci dacă vânătorul trebuie să prindă pradă, ca să poată trăi, prada ca să poată trăi, trebuie să scape.

Creiarea vieţii proprii este un privilegiu chiar în societatea omenească, privilegiu de care se împărtăşesc puţini. Vieaţa socială e un curent care târăşte pe toţi, în care fiecare aude ce aud toţi, cântă cântecul tutulor, doresc dorul tutulor, dar şi sunetul şi cântecul şi dorul a fost opera unuia, sau a câtorva. Sute de milioane de ori se strigă zilnic din platoul Tibetului în insulele Pacificului: *Om mani padme hum*, rugăciunea budistă. Scrisă pe temple, pe arbori, în vârful munţilor a plecat dela Unicul: „da, tu, giuvaer în lotos, amin".

ADAUS LA OBICEIURILE SATULUI

Numele boilor şi vacilor: Duman-a, Lunaia, Mărţan-a, Miercan-a, Joian-a, Sâmbotin-a, Galben-a, Medelean-a, Bălan-a, Viorean-a, Bălţat-a, Alunel, Alunica, Mândrilă...

Numele cailor: Negrul, Vânătul, Dereşul, Roibul, Albul, Pintenogul, Murgul, Corbul, Şoimul...

Numele oilor: Oacheşa, Bârsana, Stogoşa.

Numele câinilor: Griveiu, Cionteiu, Bălan, Lupeiu, Griva, Cioban.

Numele găinilor: Moţata, Pestriţa, Bearca, Galbena.

Când chemi găinile la mâncare le strigi: pìri, pìri, pìri, sau pui, pui, pui:

Pìrì, pìri, Galbena,
D'ei mânca, de n'ei mânca,
Eu să-mi fac datoria.

Mi se părea foarte sonoră chemarea noastră şi foarte înăbuşită chemarea Muntenilor: ùti, ùti, ùti.

Raţele le chemi: màni, màni, màni; gâştele: gùsiu, gùsiu, gùsiu, (diftong, două silabe). Curcile le chemi: tiucu, tiucu, tiucu (diftong, 2 silabe). Porcii: ciuc-cea, ciuc-ceo (*iu, eo* dintongi) sau cic-cea, cic-cea, cic-cea. Câinii: U-u-na, g...na! Caii: na... na, şi tot aşa boii şi vacile. Câinii se alungă: odâr-r-r! Ni-i-i. Oile se mână: bâr-r-r! Caii se mână: diii! iiii. Păsările se alungă: uş, ş, ş, ş. Caii înhămaţi se îndeamnă: art! Boii se abat dela dreapta spre stânga: ăis, ăis! Dela stânga spre dreapta: cea, cea (diftong). Căruţa se conduce dela boul din stânga şi fiindcă ocolurile se fac de boul din ăis, acest bou

www.dacoromanica.ro

se alege să fie mai mare şi mai puternic decât cel din cea. Când se dă îndărăt căruţa cu boi, li se zice: o, câ, â — galbenul! In Bucureşti se zice zurück, îndărăt!

Nici în satul nostru, nici în satele apropiate nu se face târg, însă se fac târguri mari la Şerbăneşti (Olt) şi la Urlueni (Teleorman) de mai multe ori pe an în fiecare din ele. Atât unul cât şi altul, sunt departe de Ursoaia cam la 12 chilometri, primul spre apus, secundul spre răsărit. La Şerbăneşti cel mai mare târg se ţine la Sfântu Ilie (20 iulie) la Urlueni la cele două sântămării. Câte trele aceste târguri ţin şase zile. Intâia şi a doua zi e târg de vite (obor). Pe câmp lat cât vezi cu ochii se adună cai din trei judeţe, boi, vaci, viţei, căci mulţi duc la târg vite în scop de a le face preţ şi le vând numai în cazul când li se oferă preţ de chilipir. In cele trei zile, ce urmează se fac târgueli, dar nu cu temeiu, căci lumea este ocupată cu munca şi rar de se duce cineva să cumpere vreun lucru de mare lipsă.

In ziua de sărbătoare (20 iulie, 15 august, 8 septemvrie) se golesc satele de flăcăi, de fete, de mai toţi bărbaţii şi femeile. Căruţe cu boi se ţin şir, poştalioane cu cai fac numeroase abateri din drumul mare, în graba de a o lua înainte. Femei cu legătura cu premenele în cap şi cu pantofii în mână, flăcăi cu chimire ţintuite cu nasturi galbeni şi cu cămăşi numai în flori, se întrec la drum cu fete cari n'au avut noroc să găsească o căruţă cu boi, sau un poştalion cu cai. Când sosesti în târg, tot câmpul este acoperit de căruţe şi de poştalioane, lângă cari femeile dau pe ochi cu cel din urmă suliman, îşi alunecă iia cea mai frumoasă peste cămaşa în care a venit, îşi încalţă pantofii cam cu greu, căci n'au mai fost puşi de multă vreme şi picioarele au bătături, ciorapii sunt prea groşi, mai schioapătă, mai rabdă, necaz şi iar necaz. Insă la doi paşi, peste două minute, necazul se sfârşeşte, căci târgul e mai frumos decât oraşul, un oraş în corturi, imaginea unui oraş în mijlocul verii. Sub foi de cort, potrivite ca nişte barăci de lemn, la linie, pe mai multe rânduri, formând străzi, stau negustorii despărţiţi pe mărfuri : unii lipscani, alţii fierari, alţii lemnari, alţii cu băuturi, mai spre coadă olari, pielari, stau faţă în faţă, despărţiţi printr'un fel de stradă mare. Dealungul stradei, pedinaintea prăvăliilor trece valul de lume, din care unii se abat şi se târguesc, alţii pleacă tocmindu-se şi aşteaptă să-i cheme negustorul înapoi, toţi privesc, toţi petrec. Pe mijlocul stradei şi-au scos unii pepeni de vânzare, alţii struguri, alţii turtă dulce, câte un simigiu prăjeşte go-

www.dacoromanica.ro

goşi în uleiu şi face un fum de te înnecă, pe când câte o jupâneasă grasă şi groasă prăjeşte într'o tigaie enormă cheftele presărate cu făină, în untura care sfârâie pe foc: un ban bucata, numai un ban cu feliuţa de pâine. Băiat pofticios, te opreşti, ţii felia, pe ea îţi pune chefteaua şi pleci măreţ muşcând din ea: „odată e sfântu Ilie!". S'au, mai bine, intri sub cort, *în boltă*. Acolo însă găseşti cunoscuţi şi rude, cu cari nu te-ai mai văzut de ani, de cel puţin un an. „Frumosul gaichii, cum a crescut, decând nu l-am mai văzut" exclamă câte o mătuşă, şi te sărută şi te strânge în braţe cu atâta dragoste, de simţi că şi tu ai rădăcini pe lume. Şi te aşează lângă ea şi te pune să te săruţi cu veri, cu verişoare, cu cunoscuţi şi începe o masă, care ţine 2-3 ceasuri, căci au adus de acasă pui fripţi, brânză, pâine albă coaptă în ţest, spoită pe d'asupra cu ou şi ornată cu trăsături de furculiţă, iar negustorul se mulţumeşte să treacă vreo vadră de vin la o masă. Insemnătatea târgurilor e tot atât de mare din cauza acestor întâlniri cât pentru înlesnirile comerciale.

La târguri *se văd* flăcăi şi fete, se plănuesc nunţi, sau se desfac căsătorii vechi şi numai ce auzi că în beţia bucuriei cutare femeie şi-a lăsat bărbatul şi şi-a găsit pe primul pretendent. Astfel şi dureri, nu numai bucurii rămân în urma acestor petreceri.

Pela ora 5 târgul începe să se spargă. Pleacă pâlcuri pâlcuri flăcăi şi fete, mai grăbiţi, pleacă gospodarii cu carele încărcate de *marfă vie* de nu se sfărâmă dacă se răstoarnă carul, mai puţin grăbiţi pleacă poştalioanele, iar în calea tutulor ies copiii, cari au rămas acasă şi cari se aşteaptă să li se aducă unuia un chimiraş că a văzut de boboci sau de viţei, altuia o pereche de pantofi că a văzut de oi în vreme ce ciobanul era luat la munci agricole, uneia o fustă de mătase sau, cel puţin de lânărie, că a dus greul rariţei, secerei, ariei, în cazul cel mai rău turtă dulce şi o ţivloae, cu care copilul cel mic are să spargă urechile tutulor.

Toată această desfăşurare presupune, cum este natural în acest anotimp, o vreme călduroasă şi fără ploaie. Se întâmplă însă să vie şi câte o ploaie repede tocmai în toiul târgului, şi atunci să mai vezi, cum se întorc toţi leoarcă de apă, desculţi ca să nu strice pantofii, cu capul gol ca să apere basmalele de mătase, cu poalele ridicate, ca să apere fustele. Cei din căruţe sunt şi mai ticăiţi, căci în căruţă s'a strâns apa, ca într'un vas, hainele li s'au udat şi li s'au mototolit. Ziua aceasta o însemnează cu un răboj negru, o ţin minte

www.dacoromanica.ro

şi zic după mulţi ani : „atunci la Sântămărie, când ne-a apucat ploaia aia reaua de mi-a stricat fusta de mireasă şi mi-a ieşit iia dela mama!". Dar orce neplăcere se uită şi anul următor omul va face ce a făcut anul acesta.

Prin 1872-73 s'a construit pe valea noastră linia ferată. Pleacă din gara Corbu, iese din pădurea Dulfului, trece pelângă biserica Sineştilor din deal, străbate prin sat, trece râul Plapcea, o ia sub coasta din Valea Merilor, făcând o pantă foarte lungă până în dreptul Potcoavei, apoi urcă în deal la gara Potcoava, aşezată într'un câmp întins. Lucrătorii cei mai mulţi la construirea liniei erau Italieni, cari stau în Sineşti, unde au pricinuit o mare stricăciune de moravuri. Femeile, fetele din Sineşti procurau multe subiecte de vorbă satelor mai depărtate. Italienii nu ţineau posturile, mâncau broaşte, beau, se băteau, dar se şi jucau, oameni mari, sărbătoarea, cu nişte gogoşi mari de lemn pe cari le dau d'a dura, cătând să lovească nişte retevee de lemn aşezate drept în picioare la distanţă de vreo 20 de metri. Când eram de vreo opt ani, cu mare frică am trecut prin apropierea acelor oameni, tocmai când se jucau aşa şi m'am speriat de chiotele lor, când răsturnau la pământ acele retevee.

Construcţia s'a terminat greu, podul peste apă construit din fier cu nişte pereţi de fier în sus a ţinut mult timp, trenuri nu începeau să umble, numai vagoane cărau pietriş mereu, umpleau lunca de fum şi de fluerături fioroase. Nu-mi puteam imagină deloc cum o să meargă lumea cu trenul. Aci credeam că trenul are să fie ca vaporul dela treer, numai mai mare, cu scaune pe butoiul ăla de fier, aci că poate fi locuri în înlăuntrul lui, cu ferestre. Când mergeau vagoanele cu pietriş, fiindcă le vedeam dela distanţă (1-2 chilometri) mi se păreau că roatele sunt fixe, chiar că nu sunt roate ci două picioroange de fier pe care maşina le trage cu vagoanele. Tocmai când le-am privit d'aproape, am văzut că roatele se învârtesc.

Se credea că trenul e lucru diavolesc. Se numiau nume de preoţi cucernici, cari au făgăduit lui Dumnezeu să nu se urce în el. Se mirau cum poate merge înainte şi înapoi. Odată la masă tată-meu povesteă că o ceată de hoţi au oprit un *trin*, ca să-l jefuească. Intr'o pădure au scos şinele şi se găteau să sară asupra trenului când se apropiea. Dar cei dela *trin* au băgat de seamă, n'au mers ca să se potmolească, ci au oprit trinul un moment, a fluerat, şi-a luat-o, nene, îndărăt ca uciga-l-toaca, d'au început bieţii oameni să se închine.

www.dacoromanica.ro

Apropierea de gară, mai ales de gara Slatina mi-era neplăcută, din pricina străinilor, cari vorbiau nemţeşte şi se purtau ca nişte stăpâni. Mă simţeam ca un rob antic, faţă de stăpânul lui. Am şi fost atunci într'o adevărată servitute germană. In şcoală învăţam că am scăpat de robia Fanarioţilor, dar când aşteptam ceasuri întregi pe peron ca să ne dea bilete şi până să sosească trenul şi împrejurul nostru numai *hanţa, hanţa, hanţa, hanţa,* ne simţeam străini.

IN DRUM SPRE SLATINA

Din satul nostru mai fuseseră în Slatina la învăţătură doi băeţi mult mai mari ca mine: Bică (Dumitru) al lui moş Niculae Călcâiu şi Lisandru al lui Dima din Băceni. Bică învăţase trei braţe de cărţi, trei *glasuri,* cum se zicea mai târziu şi apoi se întorsese în sat, unde urmă de aproape pe dascălul bisericii, al cărui loc l-a şi luat mai târziu, deşi avea o voce de tot falsă. Tot a rămas lui Bică ceva din acea învăţătură, căci pela 1910 a venit în Bucureşti cu o reclamaţie pela ministere şi era foarte revoltat că nu se face împărţire de pământ. Revolta şi-o exprima astfel: „nu aşa, ne-a făgăduit regele, când ne-am vărsat sângele în granitul Balcanilor". Lisandru învăţase patru glasuri, scosese *tistat* şi după moartea logofătului Badea a ajuns învăţător, până a ieşit la pensie anii trecuţi. Tată-meu se credea mai de neam decât Dima, care, deşi mai bogat, era mai ciobănos, de aceea considera ca o ambiţiune să nu se lase mai pre jos, mai ales că biserica era văduvă, satul suferea şi mama vrea să câştige iertarea păcatelor dând altarului un servitor, care să se roage pentru păcatele tutulor, mai ales pentru ale părinţilor şi rudelor.

Azi Slatina, mâine Slatina, pânăcând ziua sosi deodată, tocmai când primăvara împodobia natura, când mărgăritărelul aromă livezile, când copiii se pregăteau de scaldă, căci mâncaseră brânză nouă la Mânecătoare. Tată-meu credea că şcoala începe ca slujba oilor la Sfântu Gheorghe, sau la Sfântu Dumitru şi, dar, a doua zi după acel sfânt, înhamă.

Nici nu gândim că acţiunile noastre sunt acte unice, că sentimentele sunt singulare, că funcţiunile însăşi variază, fie chiar infinitesimal. Pui piciorul pe un munte depărtat şi nu-ţi trece prin minte că altă dată nu-l vei mai atinge. Iţi alunecă privirea pe albastrul mării, în fuga vaporului, şi ţi se pare că

www.dacoromanica.ro

aceeaşi strălucire o găseşti de câte ori îţi arunci ochii pe mare, deşi ea a dispărut în eternitate. De aceea nu ne înspăimântă schimbarea, trăim în moment, credem că clipita are să fie şi să revie, căci ceeace dispare ni se pare că rămâne la îndemâna şi la dorinţa noastră, par'că nu am dispărea şi noi cu fiecare secundă. Mi se părea că plec într'o plimbare, că am să mă întorc să culeg mărgăritărel în Călugăreasca, să mă scald în ochian, să nu pierz, mai ales, culesul fragilor.

Din vârful Ruscei se întinde spre apus, un câmp întrerupt pealocuri cu păduri de stejar şi cu câte o vale mică, pe care se scurge primăvara apa zăpezilor, apoi câmpul se uneşte cu câmpia, curată stepă, a *Boianului,* care ajunge pânăla Olt şi peste Olt în Romanaţi, 30—40 de chilometri. Pe câmp, pe câmpie se ridică în zare sate populate şi bogate, cari plutesc în bruma albastră a dimineţei, cu turnurile bisericilor scânteind în razele străluciţe şi părând că se leagănă pe unda albastră. Iată mai întâiu vâlcica Florişorului (dela care spunea mama că s'a luat numele satului Floru) cu crâng de arţari, urmează vălceaua cu pădurea mai mare a *Bulumacului,* dela care la vreo doi chilometri în stânga se află comuna Bacea, prin care însă nu duce drumul nostru, numai câinii se aud lătrând. Pe dreapta, comuna Potcoava nu se vede, căci a rămas sub deal pe Plapcea, numai, gara aşezată în vârful dealului, străluceşte la vreo şase chilometri departe. Printre semănături, printre livezi, altădată păduri, din cari au mai rămas ici şi colo pâlcuri pâlcuri de ştegari, înaintăm în ţăcănitul cailor. Mergem pe drum, nu pe şosea, drum negru de care, trecem pelângă o troiţă învelită în iarbă şi zugrăvită frumos ca o biserică. Mai târziu, când între ilustraţiunile poeziilor lui Lamartine vedeam într'una cum duc la mormânt pe un sătean cu lumânări, cu preotul în frunte, cu femei şi copii, pelângă această troiţă mi se părea că trece cortegiul, printre semănăturile delângă ea, printre fânul, printre florile din livede, neatinse de vreun animal. Dincolo de troiţă, drumul începe să se povârnească, apoi coboară deabinelea într'o vâlcică unde se găseşte puţină apă rămasă din zăpezi şi un izvor cu fântână cu cumpănă. Vâlcica se cheamă Vediţa, nume ce se dă şi Plapcei. Mai în sus pe Vediţa este pădurea bunicului, *Diaconu Marin,* iar la punctul nostru se numeşte, din cauza fântânii, *Puţu Inalt.* Era şi o odaie de oi, loc prea frumos între pădurile din sus şi altele mai depărtate în jos.

La fântână se face popas, se odihnesc vitele, căci aci e jumătatea drumului spre Perieţi şi apă nu se mai găseşte până

www.dacoromanica.ro

în sat. Pe jos mai făcusem acest drum cu bătrâna, atunci mi se părea lung şi urît, cu toate că bătrâna mereu îmi spunea poveşti, alte ori îmi flutura pe dinaintea ochilor un viitor frumos, dacă oiu fi cuminte, oiu asculta de tată-meu şi m'oiu face popă, iar cât ajungeam în cellalt deal al văii începea să mă încurajeze: vezi, nu mai avem mult, uite foişorul Fântâneanului. In adevăr, se vedeau patru stâlpi de lemn, în vârful cărora, spunea bătrâna că proprietarul cel bătrân îşi făcuse un foişor de răcoare, sau de supraveghere, aşa ceva ca cuibul unei paseri, sau ca leagăn de petrecere. Foişorul era în deal, d'asupra bisericii şi a caselor mari boereşti, căci Fântânenii aveau multe moşii, iar banii nu-i numărau, ci-i măsurau cu stânjenul, spunea bătrâna. Tot aşa îmi spunea în 1908 un cioban, care ne conducea prin munţi dele Putna spre Sucevita despre arendaşul munţilor, că stă la Viena şi-şi măsoară banii cu stânjenul.

Când ajungeai în dealul Perieţilor, treceai pelângă stâlpii, patru, foişorului, leagănul nu mai era, coborai o coastă lină pelângă biserică, tăiai în lat satul, treceai o apşoară fără pod, urcai un deal mai drept şi în vârf începea o câmpie mai monotonă spre Zorleasca. Nu ne-am oprit la bătrâna, căci locuia departe de drumul nostru în capul satului. Vreo patru chilometri, înainte de a ajunge în Zorleasca, intram într'o pădure frumoasă, cu o vale plină de tot felul de arbori, ca şi Adâncata, şi-mi pare că poartă acelaş nume. Drumul de căruţă prin vale era un ocol, dar pe o potecă mai dreaptă prin pădure ajungeai înaintea căruţei în dealul cellalt cu emotia singurătăţii în pădure, cu frica de hoţi, sau de vreun lup. Noaptea, această frică era îndreptăţită, căci oameni răi bântuiau drumul. Din deal, printre pădure măruntă pe dreapta şi pe stânga, înaintam în Zorleasca, sat cu case rari, cu o biserică rămasă singură în costă departe de sat. cu o ruscă foarte lungă şi dreaptă. Mai totdeauna, când am făcut drumul Slatinei, ne ajungea trenul în vârful dealului, sau ne ieşea înainte despre Slatina, caii noştri, cai de ţară, cari nu mai văzuseră asemenea namilă, se speriau, atunci, şi o luau la fugă spre stânga, peste câmpuri, gata să sfărâme căruţa. Deşi slabi, primăvara, ca toate vitele ţăranului scoase din iarnă, caii aceştia slabi dovedesc când se sperie, o forţă diabolică, încât, sunt mai periculoşi, decât caii ţinuţi în grajd pe orz şi ovăz. Cam prevedeam noi întâlnirea şi dam drumul cailor tocmai în direcţia în care se speriau ei; aşa că secundele cât trecea trenul pelângă noi, fugeam perpendicular pe linia lui cu

www.dacoromanica.ro

o vitesă mai mare decât a lui, iar după ce bieţii cai se credeau scăpaţi de dihania de foc şi se opreau tremurând, aşteptam până se liniştteau, ne întorceam la drum şi continuam alţi vreo zece chilometri pe o câmpie sub care simţi pietriş la mică adâncime.

IN SLATINA

Nu văzusem oraş. Auzisem numai că mergi pe piatră şi nu calci deloc pe pământ. Mai auzisem din daraverile tatămeu că acolo e Domnu *Pricorod*, Domnu *Prizident* şi Domnu *Prifect* şi eu, care ştiam că Paul Chenezu a dansat la o masă cu un Turc în dinţi, care ştiam, ca pe apă, *Mecklenburg-Schwartz-Hausen-Gotha*, nu mă domiream, cine e mai mare peste Slatina, Domnul Pricorod, Domnu Prizident, or Domnul Prifect, deşi eram de zece ani şi jumătate. După ce am văzut de departe gara cea mare şi după ce am trecut calea ferată, am apucat pe şoseaua care duce în oraş şi care mi s'a părut foarte lungă, până ne-am oprit înaintea unei căsuţe pe stânga, cu faţa spre şosea, cu o prăvălioară la care obloanele albastre stau lăsate, cu un coridor în lungul casei şi fără niciun gard în faţă.

Proprietarul, cârciumar, murise de mai mulţi ani, purta porecla *Podereanu*. Avusese un băiat, care a plecat la Bucureşti, a intrat în administraţie, ajunsese subprefect pe la Oltenita, dar mi se pare că nu mergea bine, căci mama lui ofta şi lăcrăma, de câte ori îi pomenea cineva de el. Aveau şi o fată, pe care am văzut-o şi eu odată şi care se măritase la ţară spre Alimăneşti, se înstrăinase de mamă-sa, încât nu ştiu dacă-şi scrieau o scrisoare pe an. Dealtfel mergea bine.

Proprietăreasa şi gospodăreasa casei se chema jupâneasa *Chira*, scurtă, groasă, albă, pelângă cincizeci de ani. Casa jupânesei Chira avea o prăvălioară cu borcane şi cu sticle goale pe rafturile din fereastră, la care obloanele stau lăsate totdeauna. Alături cu prăvălia erau alte două camere, fiecare cu uşă în coridor, camera mică cu o ferestruică în prăvălie servind ca locuinţă proprietăresei, cealaltă mai mare cu două paturi mari de scânduri fixate pe pari, acoperite cu rogojini, cu o singură masă de brad, drept toată mobila, servia de odihnă călătorilor mai de jos, cari se culcau de-a latul, 7, 8, 10, ţărani cu opinci, soldaţi cu cisme pline de noroiu. Camera mai mică avea saltea de lână, macat şi plapomă la capul despre perete se mai găseau o plapomă, câteva perine şi cearşafuri

www.dacoromanica.ro

suplimentare, căci, deşi numai cu un pat, servia şi ea de odihnă altor pasageri. In acest caz, nu prea des, ne culcam mai mulţi în latul patului, puneam câte un scaun la picioare şi dormiam câte 4, 5 în acelaş pat: jupâneasa Chira în fund lângă perete, cu picioarele spre sobă şi aproape de sobă, eu lângă dânsa, musafirii lângă mine până lângă uşe. Când musafirul era deosebit de respectabil, jupâneasa îşi făcea patul în prăvălie şi ne ceda nouă toată camera. Aceasta se întâmpla mai ales când venea un popă gros şi mare, depela Viişoara. El, când se culca, scotea din buzunarul antereului un ceasornic de argint, îl atârna într'un cuişor din mijlocul peretelui, ca să-l audă ţăcănind la cap, iar dimineaţa se îmbrăca, se pieptăna, recitind toate rugăciunile, Tatăl nostru, Crezul, Miluieşte-mă Dumnezeule, apoi cu multă demnitate îşi petrecea lanţul pe după gât, întorcea ceasornicul, îl punea la ureche şi-l aşeza în buzunar.

Curtea din spatele casei era îngustă, dar tot era bună de alergat, căci altceva nu se găsea în ea decât o mică şandrama de scânduri pentru o persoană şi un grajd, înalt de cel mult doi metri dar cu înveliş înalt, ca să încapă fân, căci jupâneasa Chira ţinea fân de vânzare cu zece bani ocaua veche.

Peste şosea erau casele vechi, cu ziduri groase, în două etaje, p'împrejur cu vie cât o câmpie, prin ea cu nuci şi feluriţi pomi roditori, proprietatea familiei Caracostea, iar lângă gardul nostru, către oraş, se întindea, din norocire o câmpie cu gard rupt, cu case vechi ruinate, casele familiei Valipati.

Indată ce am deshămat, tată-meu s'a dus în oraş, eu am rămas fricos ca un căţel pripăşit. Mai întâiu am făcut cunoştintă cu un băiat de şcoală, care sta tot la jupâneasa Chira si care era din Perieţi, mare de 17—18 ani în clasa a treia. Niculae Pirciu m'a pus să citesc şi i-a plăcut cum citeam.

A doua zi, pela ceasul zece, tată-meu m'a dus la şcoala cea mai cu renume, deşi în casele lui Valipati era şcoala No. 2 cu un director tânăr şi activ Sfinţescu. Şcoala lui Ionaşcu, însă era una din cele mai vechi şcoale primare din ţară, directorul ei Ionaşcu a fost o figură în istoria culturală a oraşului, dacă nu e prea mare cuvântul. Am urcat câteva trepte din şosea: Doamne, asemenea trepte nu mai urcasem eu! Ceva straniu, ceva ce omul simte numai odată în vieaţă am simţit atunci. Se zice în popor, că la prima intrare în oraş să iei piatră în gură. Mă vedeam străin, înapoiat, sălbatic. Când am intrat pe uşa unui culoar, mi se părea că cealaltă uşă din fund este atât de departe, încât n'o să mă ţină picioarele, ca să ajung

www.dacoromanica.ro

până la ea. Clasele erau în activitate şi câte un copil trecea pelângă noi, privindu-ne atât de desus, încât de nu m'ar fi susţinut încrederea cea mare, ce aveam în tată-meu, aş fi leşinat pe loc. Apoi sgomotul cel mare, apoi haosul cu care nu se compara nici zgomotul din moara de foc, când umblau patru pietre şi nu eram decât de şase ani! Doamne, mari sunt încercările prin cari trece omul până ajunge de înţelege, de se stăpâneşte, de raţionează! Una din cele mai mari este aceasta, când puiul sălbăticiunii este pus alături cu puii altor sălbăticiuni, ca să facă societate împreună, să se sgârie, cel mult, să se sgâească unii la alţii, să mormăe, dar să nu-şi frângă gâtul, nici să se risipească!

Am deschis o uşă în stânga, am intrat şi nici infernul nu m'ar fi îngrozit mai mult. O sală lungă cum nu mai văzusem şi în sală peste 150 de copii, unii pelângă pereţi băgaţi în nişte cercuri de fier strigau tot felul de vorbe, cari în vălmăşagul acela nu se distingeau, alţii în bănci, tot aşa, ţipau cât îi lua gura, alţii la tablă, iar pe catedră *boerul,* înconjurat de alţii, nu se vedea dintre ei.

Fără să se potolească ei, noi am înaintat spre catedră, şi ne-am înţeles la ureche despre ce era vorba, ca să mă înscrie şi pe mine în şcoală. Domnul, Mihălescu, era la clasa întâia şi a doua unite, un om scund, cam peltic, tânăr, cu câteva fire de barbă sub buză, încolo ras, ne-a primit bine, mi-a cerut cărţile, caetele, s'a uitat pe ele, mi-a zis „să nu te mai iscăleşti Ion Năstase, să te iscăleşti Anastasescu Ioan". Aşa m'a şi scris în catalog. Anastasescu Ioan! Ce este botezul, pelângă această renaştere, prima întroducere în cultură, în viaţa nouă! A chemat apoi pe Tudor, un băiat de vreo 16 ani, monitor în banca a şaptea din clasa a doua şi i-a zis „ia pe Anastasescu şi ai grije de el". M'a luat Tudor, m'a aşezat al treilea, după el, în bancă, iar tată-meu a ieşit afară.

Primele zile eram par'că capiu. La şcoală ne duceam la prânz, când eu eram învăţat să plec cu răsărirea soarelui; seara ne da drumul, cam când secerătorii mâncau de nimiez înloc să ne ţie pânăla sfinţitul soarelui. Acasă ne da să scriem pentru *examen* dictand. Alături cu Pirciu, scrieam într'o seară răcoroasă bătălia dela Cosova după istoria de Florenţiu, cu nişte litere mici cât puricele, aproape din memorie, căci o învăţam foarte uşor, spre minunarea lui Nicolae, care nu mai înceta: „afurisitul asta, de piciu, are cap uşor, toate le învaţă numai decât". Vai! Cum aş fi vrut să aibă despre mine aceiaş idee şi monitorul meu Tudor! Asta era un Oltean din comuna Ce-

www.dacoromanica.ro

pariu, prietin cu altul tot deacolo, *Cepăreanu Ion*. Amândoi purtau ismene şi pantofi. Eu nu puteam suferi pantofi, eram deprins să umblu desculţ şi mi se părea că-mi ard picioarele în pantofi. Tudor n'avea deloc idee bună de mine. El singur mă întreba, el era dascălul meu, căci profesorul întreba numai pe cei mai înaintaţi din clasa a doua.

Elevii de clasa întâia stau în picioare pelângă pereţi, la semicercuri şi erau pe deosebite trepte. Unii erau la litere şi strigau după monitor: A, B, C, D, E, F... alţii repetau tabla înmulţirii strigând în gura mare: odată una una, odată două două, odată.... opt, opt... două ori două patru, două ori.... cinci zece, pecând monitorii de bănci ai clasei a doua puneau pe fiecare elev la citire, la catehism, la aritmetică, la gramatică şi cercetau să vază dacă a scris ce trebuia. In acest timp Domnu scotea pe câte unul înaintat, sau pe câte un monitor şi lucra cu ei vreo problemă mai grea, repta conjugări, mai ales conjugarea verbelor neregulate. Văz şi acum pe Martinescu cum zicea: voiu, vei, va sau oiu, ei, o, vom, veţi, vor sau om, eţi, or, sau vreau, vrei, vrea, vrem, vreţi, vor, s'au voesc, voeşti, voeşte, voim, voiţi, vroesc sau vor... mănânc, mănânci, sau mânc, mânci, mâncă, mâncăm, mâncaţi mănâncă. Ah, gramatica mă despera! Eu nu învăţasem cu logofătu, pecând Domnu se juca cu verbele şi zicea că nu e bine mănânc, mănâncă, fiindcă atunci ar trebui să zicem mănâncăm, mănâncaţi şi ar trebui să zicem : mănânca-te-ar purecii, înloc de mânca-te-ar purecii. Dar, mai departe tot cu verbe grele, când eu nu ştieam nici pe cânt, cânţi, cântă. Domnu nu m'a cercat niciodată, şi eram mulţumit că nu mă întreabă, căci Tudor par'că tot era mai apropiat de mine. Imi descărcam obida la toţi cunoscuţii, căci făcusem cunoştinţă cu copii din satele vecine de al nostru. Ii rugam să mă înveţe cum să ştiu şi eu, iar ei îmi arătau gramatica şi conjugările. Mă sculam înainte de răsăritul soarelui, şi începeam cu verbele regulate : a cânta cântare, a tăcea tăcere, a duce ducere, a fugi fugire, treceam la cele ajutătoare, apoi la cele neregulate şi mă ameţeam până să plec la şcoală. Insă tot nu mulţumeam pe Tudor. Odată se vede că am greşit rău la conjugarea pasivă, că Tudor, mare şi serios cum era, mă loveşte puternic peste urechea dreaptă cu palma lui lată de mi-a asurzit urechea : „vacă încălţată!" mi-a zis el. Cum palma logofătului Badea mă desgustase de carte în prima lecţie de şcoală, aşa palma lui Tudor mă desgusta acum de şcoala din Slatina. Ce folos că Niculae mă lăuda că sunt uşor de cap, ce folos că jupâneasa

www.dacoromanica.ro

Chira n'avea cuvinte destule să mă laude cum fac de bine tot ce-mi porunceşte! Ce folos că alţi copii de prin satele vecine găseau că ştiu mai bine decât ei istoria, catehismul, calculele de adunare şi de scădere! Părerea unuia strica părerile tutulor şi părerea lui îmi otrăvia zilele. In câte o seară îmi venea să nu mai stau, să plec. Dar unde să plec? Tată-meu nu-mi era tată bun, mama ar fi fost sdrobită în speranţele cele mai statornice, fuga ar fi fost aruncare în besnă neagră.

Vieaţa de oraş era altă otravă. Nu mai vedeam soarele răsărind din rasul câmpiei, nu mai vedeam câmp gol cât coprinzi cu ochii, mi se părea că sunt închis, că mă înăbuş. Un desgust nu numai de oraş, dar chiar de vieaţă m'a coprins, când a trebuit într'o zi să merg la locurile secrete. Mare Dumnezeule! Iadul în toată urâciunea şi putreziciunea lui! Murdărie, putoare, viermi, scânduri putrede gata să se rupă sub picioare, gata să cazi ca Iuda în marea de pucioasă. Atunci am înţeles decе copiii prefereau să iasă pe un loc viran din faţa şcoalei, deşi în văzul trecătorilor pe una din cele mai mari strade ale oraşului, atunci am înţeles dece tot localul şi toată vecinătatea avea un miros propriu, d'atunci n'am mai intrat acolo şi preferam să mă duc tocmai la malul Oltului, depărtare de zece minute dela şcoală.

Trecuseră trei săptămâni şi sosiră Rusaliile cu trei zile de sărbătoare, pe cari noi le făceam cinci. M'am întors ceva mai încurajat şi am observat că Tudor se mai îmbuna, mai cu seamă când vedea că la catehism eu ştiam mai bine decât toată banca lui, mai bine chiar decât el. In zilele ce au urmat până la examen am scris mult, am citit mult la gramatică, am găsit timp să citesc cărţile de citire de clasa a treia ale lui Niculae. Se chema una din ele *Cei doi fraţi*, din cărticelele lui Râureanu. Era acolo o poezie lungă, care mă încânta:

Din vârful Carpaţilor,
Din desimea brazilor,
Repezit-am ochii mei,
Ca doi vulturi sprintenei....
O, viteze, neferice,
Ai să pieri în câmp aice...
Eu? Să pier eu? Niciodată...

www.dacoromanica.ro

MAMA CHIRA

Gazda trăia singură, numai cu un câine mare şi galben, Neamţu, şi cu o pisică. Avea o soră mai mare într'un sat vecin, mai jos de Slatina, pe malul Oltului. Aceasta rămăsese ţărancă de tot, vorbia mai mult bulgăreşte şi nu venea pela soră decât rar, pe vremea fructelor, odată ne-a adus o baniţă de cireşe. Gazda ţinea câte un copil de şcoală, numai ca să aibă cine să-i facă mici servicii, să-i cumpere tutun, doctorii, să-i aducă apă de băut dela ceşmea. Aceste servicii eu le făceam cu o promptitudine, cu o bunăvoinţă, încât jupâneasa Chira, aspră cu toată lumea, era cu mine de o bunătate mai mult decât maternă. Ii plăcea, mai ales, cum primiam de iute tot ce mă învăţa, deşi modul învăţăturii uneori era cam drastic. Astfel, eu nu eram învăţat să zic „sărut mâna" când veneam dela şcoală, sau când plecam, nici să-mi ridic căciula, decât numai în cale, când mă întâlneam cu domni îmbrăcaţi nemţeşte, deşi las şirul, atât de mult salutam prin oraş, unde toată lumea umbla nemţeşte, încât mergeam mai mult cu capul gol, de râdea Niculae de mine, eu însă urmam învăţătura logofătului, mi se părea că Niculae este rău crescut şi abia târziu m'am dedat cu lumea. A doua seară, când am venit dela şcoală, am intrat în casă cu căciula în cap, dar jupâneasa Chira unde a venit la mine, mi-a luat căciula din cap, şi cum era uşa deschisă, unde mi-a aruncat-o peste coridor în şosea: .... în căciula ta! Să zici, sărut mâna, mamă Chiro, mamă să-mi zici mie, că eu am să-ţi fiu mamă d'acum înainte". Mamă i-am zis şi nici mama nu m'a iubit mai mult decât dânsa. Iubirea mamei era de o specie superioară: nu manifestă, nu pentru ceeace eram, ci pentru ceeace trebuia să fiu. Mama era providenţă, care nesocoteşte prezentul pentru viitor, mama Chira era trâmbiţa prezentului. Când mă gândesc cum ajunsese de mă iubia mai mult decât pe copiii ei, cum îi eram de necesar ca mâna dreaptă, mă mir cum de m'a mai lăsat părinţilor, mi se pare straniu cum de am putut trăi fără s'o mai văd, căci după câţiva ani a murit.

Serviciile ce-mi cerea mama Chira erau mici, căci nu mă punea să tai lemne, nu mă punea să mătur, sau să scutur odăile, acestea le făcea dânsa. Mă trimetea seara să aduc apă într'un urcioraş frumos cu ţâţă. Plecam tocmai pe Sopot şi la ceşmeaua d'acolo găseam 10-15 copii, servitori, fete, soldaţi cu vasele la apă. Aşteptam rândul meu, sau îmi făcea

www.dacoromanica.ro

loc înainte câte cineva, că mă vedea mic şi fricos. Deseori plecam cu un băiat mai mare, scolar şi el, Popescu Teodor, fiul preotului din comuna Sineşti delângă noi. Tudor era băiat inteligent şi silitor, cu o voce îngerească. Când mergeam pe stradă Tudor fluera, alte ori cânta şi cânta aşa de frumos, încât ne oprea câte o cucoană, chema pe Tudor sub fereastră ca să-l auză cântând. Ca şi mine, Tudor vrea să fie preot, el era însă mai mare şi în clasă superioară. Când ne întorceam cu urcioarele pline, Tudor mă învăţa să ţiu urciorul pe spate, cu gura şi cu ţâţa în sus, cu mâna îndoită pe d'asupra umărului. Mă mai trimetea mama Chira să-i cumpăr cafea, untdelemn, terpentin dela Toma Grecu, tocmai din mijlocul oraşului. Imi deslusise unde este prăvălia, pe unde să merg şi se minuna cum am găsit de bine şi cât m'am întors de repede. Dar cel mai esenţial serviciu îl făceam cumpărând vin şi rachiu în nişte sticle mari dela un han din apropiere, vin şi rachiu pe cari mama Chira le ţinea sub un fel de teşghea şi le vindea clienţilor. Cu vreun an înainte se introdusese licenţa băuturilor spirtoase şi mama Chira femee singură, nu se putuse decide să plătească licenţa, spre a putea vinde băuturi spirtoase, pe de altă parte nu se putuse decide nici să renunţe la ocupaţiunea din care trăise viaţa întreagă. Avea muşterii vechi, cari veneau la vadul vechiu să găsească un pat, un loc în grajd, sau în curte pentru cal şi, afară de unii cari veneau cu mâncare de acasă, o ciorbă de miel, o varză cu berbec, o ciorbă de peşte cu mult mărar şi pătrunjel, iar toţi voiau un păhărel de ţuică, o juma' de vin. Fân în grajd cumpăra la târgul săptămânal, paturi avea trei în casă, iar vara muşterii dormiau în curte prin căruţe, sau în fân în podul grajdului. Numai băuturi nu putea ţine, n'avea drept să ţină, deaceea cumpăra cu sticla dela Grecul Marincea la 50 de metri de noi, serviciul acesta îl făceam eu. Mama Chira ocolea legea, se temea de comisar, avea câte odată supărări din partea aceasta, vorbia de mici bacşişuri, ascundeam sticlele de câte o sperietură, blestema pe cel cu legea, spera într'un guvern nou, care să desfiinţeze licenţa. Au trecut doi ani, am lăsat pe mama Chira sperând că va veni un guvern nou, ca să desfiinţeze licenţa, spre a da oamenilor mijloace de traiu, mama Chira a perit în lumea umbrelor, iar licenţa mi se pare că este mai mare de 25 de poli. Alt serviciu, mai mic, era să stau pelângă foc să mă uit la oalele cari fierbeau, când mama Chira era ocupată cu socoteala vreunui muşteriu. Imi luam cartea,

18325.—I. S. Floru. Uu copil, Un sat 10

www.dacoromanica.ro

mă aşezam pe un scăunel şi împingeam tăciunii sub oale, pecând mintea îmi fugea la barbarii cari au trecut peste pământul nostru, la cruzimile lui Ţepeş, sau la conjugarea verbelor neregulate. Mama Chira nu ştiea carte, socotea din memorie, se ajuta cu nişte linii trase cu creta, iar în cazuri incerte făcea apel la cunoştinţele mele de aritmetică. Avea mare încredere în mine, îmi lăsa cheile dela cutii, dela casa întreagă, când pleca undeva. In anul următor a plecat odată, la Bucureşti şi a stat cinci zile. Numai la început i-a lipsit câţiva lei, a dat cu cărţile şi i-a ieşit un craiu, care aş fi fost eu. Nu mi-a zis în faţă, am auzit-o însă comunicând unei vecine şi mi-a pricinuit mare scârbă, căci nici în cazul acela n'am luat bani, nici n'am avut apucături de natura asta vreodată. Odată m'a luat cu dânsa la soră-sa, pe o zi călduroasă de iunie. Am mers pe malul Oltului în jos, ne-am abătut la stânga şi, deodată, din florile de muşeţel şi din praful drumului, ne-am pomenit sub un mal într'o grădină cu cireşi aşezaţi în linie, cu vişini copţi, cu fel de fel de pomi roditori, cum nu văzusem până atunci. Deşi nu era prea departe, căci am plecat pela ora patru şi seara ne-am întors, însă altă dată nu ne-am mai dus. Se pare că mama Chira despreţuia casa, care trebuie să fi fost casa ei părintească, despreţuia vieaţa ţărănească, deşi în acel cadru şi în acel timp mie mi se părea paradisiacă.

Deseori ne duceam la biserică. Mama Chira lăsa toate baltă, se îmbrăca cu scurteica, îşi punea pantofii, căci prin casă umbla în papuci, mă lua după ea, se oprea în drum şi cumpăra o lumânare. La biserică admira cu deosebire pe un flăcăiandru, tot ţăran, care cânta Apostolul cu glas tare şi desluşit în mijlocul bisericii. După biserică veneam acasă şi încălzeam mâncările gătite de mai înainte şi păstrate reci. Biserica era cea de pe Sopot, lângă spital. Prea religioasă nu era mama Chira. Nu-mi aduc aminte să fi venit preot în casă, spre a-i citi vreo rugăciune, sau să fi stat în legături de familie cu vreun preot. Nici bolnavă n'a fost timp de doi ani. Rareori câte o răceală şi atunci fuga la Toma Grecu după terpentină, sau seara un pahar de vin cald, cu zahăr şi cu piper. Nelenevoasă, se scula cea dintâiu din casă, îşi mătura prăvălia, cumpăra singură din piaţă, sau oprea din cale ţărance, cari aduceau la piaţă găini, ouă, raţe, fructe, zarzavaturi. Işi făcea surcele de foc, aţâţa focul, aşeza bucatele, apoi se lua de alte griji şi mie îmi da sarcina să văz

www.dacoromanica.ro

de foc, să alerg la han ca să aduc sticlele cu vin şi cu rachiu, în urmă să plec la şcoală.

Dimineaţa, eu nu puteam să mănânc mult, cel mult o bucată de pâine, mama Chira nu voià să ştie, îmi da carne rămasă de seara, mai ales ciorbă de miel cu enorm de multă fidea, atât de multă, că am mâncat atunci fidea să-mi ţie toată vieaţa. La acest articol, mama Chira mă ocăra către toată lumea, către tată-meu (mama n'a venit niciodată în cei doi ani la Slatina, n'a cunoscut pe a doua mea mamă) : „vezi ce slab e ? Dacă nu mănâncă. La mine găseşte carne mai multă decât la D-ta, dar face nazuri fiindcă are. Bine că e sănătos".

O ocupaţiune secundară a mamei Chira era să pregătească suliman de vânzare la fete şi neveste. N'am aflat cum învăţase acest meşteşug. Cumpăra, nu ştiu cum, argint viu, săricică şi zicea că-l omoară, îl punea în nişte piuliţe de sticlă, îl freca, îl mesteca, îl întindea în nişte farfurioare, îl aduna în bobiţe mai mici ca mazerea şi-l expunea la geam în borcănaşe de sticlă. Fetele se abăteau din şosea, îl cumpărau cu numărul de bobiţe şi-şi albiau obrajii cu el.

Bătrâni dragi ai copilăriei noastre, unde sunteţi ! Urmele voastre nu se mai văd nicăeri, numele voastre s'au uitat în propriile voastre case ! „Nu ştiu să fi trăit cineva cu acest nume acum patruzeci de ani şi noi stăm aci de douăzeci de ani" răspunde stăpânul de azi al locurilor acelea. Casele voastre, scumpi bătrâni, au dispărut par'că în suflarea vântului. Şi când au perit casele, când s'au nivelat malurile, ce să mai zicem de sentimentele voastre, de gândurile voastre fugare ca secunda ? Căci şi inima voastră bătea de simţire şi sufletul vostru era străbătut de idei, suferinţa era şi vouă prietenă bună, căci suferinţa este tovarăşa nedespărţită a omului. Aţi perit ! Şi cu voi a perit o parte din noi, au perit anii copilăriei noastre pe cari nu-i mai regăsim decât în amintiri palide şi răsleţe, gata să dispară odată cu noi : σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος

EXAMENUL

Plecam la şcoală şi până să ne cheme clopotul, mergeam pe dealul cel mare, Grădiştea, pe coasta căruia erau grădini fără garduri, încât intram şi luam prune necoapte să mâncăm. Atât de puţin erau preţuite, încât nimeni nu ne ţinea de rău să luăm, cel mult ne ţineau de rău că le mâncăm crude. Atunci ni se păreau poveţile acestea spaime fără fundament,

www.dacoromanica.ro

poveţe de oameni fricoşi, sau plăpânzi, mâncam până ni se strepezeau dinţii. Eu le găseam mai cu gust decât era ciorba de miel cu fidea. Pe coastă, cum stam, admiram o grădină îngrijită după regulele artei, grădina *La Pomeraye*, mi se pare, după numele proprietarului. Avea trandafiri cultivaţi, sticle colorate în felurite colori, ronturi, brazde frumoase.

Intram în şcoală, la chemare, nu ca să învăţăm, căci şcoala nu era ca să învăţăm ci ca să fim ascultaţi despre ce am învăţat acasă, despre ce am scris acasă pentru examen.

Cam ce este examenul nu ştiam eu, dar într'o zi caldă de iunie, abia intrasem în clasă şi mă pomenesc că tată-meu deschide uşa, înaintează spre catedră, şopteşte ceva cu Domnu, care mă cheamă la examen. Nu ştiu cum a ştiut tată-meu să vie el, cel dintâiu, în ziua întâia a examenului, ca să mă asculte.

Am ieşit ţiind în mână caietele şi o cărticică de citire, tot din cărticelele lui Râureanu. Mi s'a dat să citesc o bucăţică, al cărei început era: „Mica Ana, fata unui... era greu bolnavă. Elena, fata... venea să o vază în fiece zi şi-i aducea o farfurioară de supă...". Am citit bine, se vede, căci profesorul a început să mă considere mai cu atenţie, el nu mă ascultase niciodată în cinci săptămâni. După citire mă pune la analiză. „Mica" ce parte de cuvânt e *mica?* — Substantiv. — Dacă arată cum este Ana este substantiv? — Nu, e adiectiv calificativ. — Vezi, aşa e, adiectiv calificativ. — Dar „Ana" ce parte de cuvânt este? — Substantiv propriu. — Dar „fata" ce parte de cuvânt este? — Substantiv comun. — Foarte bine. — Dar „era" ce parte de cuvânt este? — Verb. — Dela care verb? — Dela a fi fire.. — Dar „greu" ce parte de cuvânt e? — Adiectiv. — Aici nu este adiectiv, este adverb. — Dar „bolnavă" ce parte de cuvânt e? — Adiectiv calificativ, fiindcă arată cum era Ana. — Bine, foarte bine zice profesorul, dar el mă întrebase mai uşor decât Tudor. Se opreşte şi se adresează tutulor elevilor de clasa a doua, că numai ei erau la examen în acea zi: „vedeţi, mă întrebaţi, adineauri, cine o să ia premiu şi eu v'am spus că nu ştiu, o să ia cine o şti mai bine. Vedeţi, cine credea că Anastasescu o să răspunză aşa de bine? M'a pus apoi la catehism, unde, graţie logofătului eram mai tare ca oricine, apoi la istorie, în urmă la aritmetică, la care mi s'a dat o împărţire cu deîmpărţitul, împărţitorul şi câtul de mai multe ţifre. La aceasta, contra aşteptărilor mele, am ieşit ceva mai slab, totuşi copiii îmi spuneau că punctele examenului meu

www.dacoromanica.ro

au fost 57 din 60, dar mai mulţi erau înaintea mea. Deşi nu-mi dam socoteala despre ce este un succes, am repurtat atunci un mare succes. Ochii copiilor s'au îndreptat asupra mea, toţi au aflat că exist şi eu în clasa lor, iar d'atunci am pierdut cu totul din vedere pe Tudor şi pe Cepăreanu Ion, cari nici n'au mai venit în anul următor.

După examen n'am plecat acasă, căci Domnu ne-a spus să rămânem până la sfârşit, ca să nu se golească clasa. Din zilele acelea de după examen mi-a rămas amintirea unor zile nesfârşit de lungi, sau fiindcă doream să plec, sau pentrucă nu puteam suporta tăcerea neobişnuită a clasei, pecând copiii erau examinaţi la catedră. Intr'o zi, după amiază, am adormit pe bancă şi se vede că nu mă deşteptam, când vecinii mă mişcau, căci m'au trezit vorbele Domnului: „mişcaţi-l, mişcaţi-l încet, nu-l speriaţi! iar copiii făceau haz mai pe urmă şi de somnul meu şi de dragostea părintească a învăţătorului.

Tot în zilele acestea am făcut două experienţe, cari erau să mă coste rău, una chiar viaţa.

Dumineca, m'am dus la un han din apropiere, unde băeţi mai mari unii, alţii şi de vârsta mea se dau în dulap. Eu m'am atârnat de un leagăn, căci nu mai văzusem dulap, şi nu ştiu prin ce întâmplare s'a pornit dulapul şi m'a ridicat în sus. Indată s'a auzit un chiot de spaimă în lume, mi s'a făcut negru înaintea ochilor, am simţit că fuge pământul. Din norocire am scăpat teafăr. Nu ştiu au dat dulapul în jos, sau frica mi-a dat putere să mă ţin până s'a învârtit cu mine, că par'că m'am dat peste cap.

Intr'altă zi, înainte de şcoală, m'au luat băeţi mai mari la scaldă în Olt. Eu eram sigur pe puterea mea de înotat şi probabil că voiam să o arăt tutulor. Pe atunci Oltul curgea despărţit în două cursuri: Oltul mic de sub Grădişte, Oltul mare mai departe. Insă şi Oltul mic era destul de mare, cu valuri, iute pentru puterile unui copil de zece ani. Văzând că cei mari trec Oltul înnot, m'am luat şi eu după ei fără ezitare. Pela mijloc mi s'a părut că începe să mi se taie răsuflarea, dar mi-am pus toate puterile, am înotat voinicește şi am ajuns pe malul cellalt între plopi. Băeţii mă admirau, însă m'a coprins o mare frică. Aş fi vrut bucuros să trec îndărăt pe pod, dar eram despuiat, cămaşa era pe mal, podul departe. Am înotat înapoi după ceilalti, însă în urmă nu m'am mai bizuit să trec Oltul, iar mama Chira mi-a tras o ocară foarte meritată.

www.dacoromanica.ro

După terminarea examenului ne-a trimes acasă cu vorba, ca să venim în ziua de sâmpietru să ne dea cărți. M'am întors la serbare pe jos cu un copil din Buzești. Am văzut întâia serbare școlară. Mi se părea că visez, când am văzut umbrarul cu foi de stejar, frumos mirositoare, mulțimea de boeri și de cucoane, copiii îmbrăcați așa de frumos și forfotind prin mulțime, fetele cu profesoarele lor, căci tot la școala noastră se împărțeau și premiile fetelor, profuziunea de flori, muzica militară, mulțimea de ofițeri. Cam înstrăinat, am stat și eu cu mama Chira la o parte, am ascultat fără să înțelegem ce se vorbea, apoi am auzit chemând pe copii să ia coroane în cântecul muzicii, să ia cărți, dar numele meu nu s'a pomenit. A început apoi să cheme fete, atât de multe, cu coroane, cu cărți, cu daruri.

Eu stam la o parte transportat de ceeace vedeam, nici nu-mi trecea prin minte că eu ar fi trebuit să fiu ceva în acea minunăție. Venisem acolea pentrucă-mi zisese Domnu, îmi părea bine că am venit, dar să mă aștept la ceva, pentru ce? Adevărat că logofătu Badea îmi dedese Agricultura de Alexandrescu și câteva alte cărți, dar logofătu mă cunoștea, mă iubia si vrea el să-mi facă plăcere. Aici, unde auzeam că D. prifect dă cărți, de ce era să-mi dea mie cărți un Domn mare, care nu mă cunoștea? Nu numai că nici umbră de gelozie nu mă rodea, dar nu-mi părea rău că am venit, socoteam chiar cinste mare că m'au lăsat să văz și eu acea minunăție, să auz muzica aceea, să văz la un loc atâția boeri, atâtea cucoane, atâtea fete și atâți băeți frumos gătiți. Cum stam transportat, chiar după ce serbarea se sfârșise, Domnu trece pelângă mine, mă recunoaște, se oprește, mă mângâie pe față și-mi zice: „o să iei și tu premiu la anul, micuțule, că acum ai fost în școală numai șase săptămâni". Cât de puțină atingere am avut cu D-l Mihălescu și cât de mult mi-a dat din sufletul lui! Ce frumoasă mișcare de adevărat pedagog! Ce cuvinte de încurajare! Ar fi putut trece pelângă mine fără să mă bage în seamă, mai ales că eu mă feream să nu mă vază, el însă s'a oprit și mi-a vorbit. Tocmai peste treizeci de ani era să mai vorbim, a treia oară, însă eu eram inspector școlar, superior vechiului meu institutor, nu însă mai puțin respectos cu dânsul decât, când stam ca copil răsmat de stâlpul învelit cu frunze de stejar al umbrarului dela școala Ionașcu.

www.dacoromanica.ro

IN CLASA A TREIA

Atunci anul şcolar începea la 16 august. Probabil că n'am fost exact, căci era de neînchipuit să nu mă duc la târg, la Urlueni, unde mama se întâlnea cu toate rudele despre tata, cu bătrâna dela Floru, cu mătuşă-mea Mărina, cu verii tatei, cu tovarăşii tatei din copilărie şi cu verişoarele lui, doar o bună parte din Teleorman era neam cu tata. Ei, mai ales femeile, mai expansive decât oamenii greoi din Plapcea, când mă vedeau, de departe începeau să chiue, să alerge la mine, să mă ia în braţe, să mă sărute de cinci, şase ori, să mă pue pe genuchii lor la masă şi să mă compătimească: „cum s'a înstrăinat băiatul nenii, cum s'a risipit pomostul lui, cum a uitat de neamurile lui!". Insă, după târg, în ziua a treia, sau a patra, m'am întors la şcoală, de rândul acesta cu mai multă încredere. Pirciu mă speria mereu cu străşnicia profesorului de clasa a treia, acum am dat şi eu ochiu cu dânsul.

Domnul Ioan Lugoşianu era din Banat, cam de 36 de ani. Inalt, alb, frumos, cu nişte ochi mari şi limpezi, cu o voce plină şi timbrată, plăcut în toate. Era instruit, căci deseori l-am auzit vorbind în limbă străină cu directorul Ionaşcu. Era cu bună situaţie materială, avea casă frumoasă în mijlocul oraşului, vie în apropiere de gară, avea trăsură cu cai, avea copii frumoşi, un băiat în urma mea cu un an. In prima lecţie ne-a cerut mai întâiu să nu se auză un sgomot şi după ce s'a făcut linişte ne-a ţinut un fel de cuvântare: „Băeţi! Voi acum sunteţi mai mari decât cei din clasa întâia şi din clasa a doua. De aceea fiţi mai ascultători. Să ascultaţi la mine ca să învăţaţi, că eu sunt părinte cu copiii cuminte, dar sunt *leu* cu copiii cari nu învaţă şi cari n'ascultă". Cariera profesorală este o artă, care se aseamănă cu arta teatrală. Precum actorului nu-i este permis să se plictisească de repetirea rolului şi a piesei, ci, cu toată lipsa de noutate arată totdeauna surprinderea şi frescheţea pe care o arăta la prima reprezentaţie, încă cei mai mari actori par mai noi după sute de reprezentaţii, aşa şi profesorul trebuie să lupte contra plictiselei ce vine din lipsa de noutate, să cugete că cu cât va părea mai puţin plictisit, cu atât cucereşte mai uşor atenţia copiilor. Când profesorul nostru a zis cu ton ridicat „sunt părinte cu cei cuminte şi leu cu cei cari nu învaţă şi n'ascultă" am simţit că avem a face cu un om. Intr'una spuneam mamei Chira ce sdravăn este D-l Lugoşianu şi nu mi-am schimbat părerea nici după ce mi-a dat o palmă. Era, la începutul anu

www.dacoromanica.ro

lui, o pauză între lecţii şi nu ştiu, sau n'am intrat în clasă îndată după sunare, sau se jucaseră alţi copii şi făcuseră gură mare că la intrare în clasă Domnu primia pe fiecare copil cu câte o palmă. Eu ştiu că nu eram vinovat, dar nu m'am supărat, căci măsura era generală. D'atunci n'am mai primit în acel an nici palmă, nici n'am fost vreodată mustrat.

La carte, D. Lugoşianu nu mergea după carte, explica, uneori dicta şi ne cerea după explicaţie, sau după dictare. La istorie a început, ca Dimitrie Cantemir, dela arderea Troei. Am aflat despre Enea, despre Alba-Longa, despre cei 12 Silvii, despre Proca, Numitor şi Amulius, despre Romulus şi Remus, despre cei şapte regi ai Romei cu anii lor de domnie, istoria pe scurt a republicii şi a imperiului. Ne mai spunea şi alte învăţături, ne făcea câte o citaţie latinească. Dela dânsul ştiu că senatul felicita pe împăraţii următori lui Traian cu vorbele „sis felicior Augusto, melior Trajano". In clasa a doua am învăţat însă prima citaţie latinească din istoria de Florenţiu, unde spune că strămoşii noştri n'au părăsit Dacia, căci ei nu urmau maxima „ubi bene ibi patria". D. Lugoşianu ne-a povestit povestea calului troian, povestea lui Brutus, când, după sfatul oracolului să sărute pe mama lui, a sărutat pământul „mama tutulor oamenilor". Ne mai spunea şi alte lucruri, pe cari nu le prindeam aşa de bine: „sub un Rudolf a început împărăţia austriacă şi va da D-zeu ca tot sub un Rudolf să piară, căci Rudolf se cheamă fiul împăratului austriac, precum cu un Romulus a început puterea română şi cu un Romulus a pierit, iar precum cu un Constantin a început împărăţia dela Constantinopole şi cu un Constantin a pierit". „Nemţii şi Ovreii sunt uniţi. Ovreii solii Nemţilor, pregătitorii puterii lor. Numai cu carte şi cu meşteşuq vom scăpa şi de unii şi de alţii". Nu ne cerea ca în carte, deşi ne dicta decând şi până când a domnit fiecare rege al Romei. Ne explica, apoi ne punea să spunem ce ne-a rămas şi eu îl mulţumeam foarte mult. Mi-aduc aminte de o lecţie frumoasă la Mircea, la Ioan Corvin.

La istoria sacră iar nu învăţam din carte, căci era mare şi grea, cu citate multe din biblie, cartea preotului Constantinescu, profesor la şcoala centrală de fete. Ne-a explicat frumos facerea lumii, potopul şi apoi ne-a întrebat cine ştie. I-a plăcut cum am spus eu, m'a suit pe catedră şi m'a pus să repet celorlalţi şi să-i asculte cum spun în faţa sa. Tot aşa de mai multe ori, şi speria pe premianţi, cari erau băeţi mari, Negreanu Ion (din Negreni), Marinescu Ion (din Mărgineni) „păziţi-vă de *micu!* O să vă 'ntreacă *micu*".

www.dacoromanica.ro

La aritmetică am început cu fracțiile vulgare, cum li se zicea atunci, dar Domnu nici la aritmetică nu făcea ca în carte. Ne da o definiție scurtă, apoi o mulțime de exemple, ne întreba pe noi să spunem și repetam definiția, dam exemplul, repetam definiția dam exemplu, până nu mai uitam. Deseori am repetat eu copiilor. Am ajuns până la raporturi.

Geografia o învățam după Gorjan. Incepeam a înțelege comparațiile de mărimi astronomice. Astfel mi-a făcut impresie comparația pământului cu soarele ca un bob de grâu cu aria. In clasă spânzura pe peretele despre sud harta Daciei de A. Tr. Laurian, care avea puține localități, dar Domnu ne fixă cu bățul cam pe unde sunt cele ce lipseau și apoi ne cerea să le arătăm și noi. Astfel arătam în Prahova Slănicul, Vălenii, de Sinaia nu se vorbia. Invățam și țările de sub stăpânire străină, încât de atunci țiu minte Sneatinul, pe care-l făceam localitate românească.

La gramatică nu făceam atunci exerciții scrise, dar cam la începutul iernei a ieșit gramatica de Manliu, pe înțelesul copiilor, cu multe exemple și cu o regulă scurtă. Mi se pare că regula era înainte și exemplele urmau. Cam cum mergeam de repede se poate vedea din amintirea că la sâmbăta moșilor de iarnă aveam despre numeral. Această zi variază cu ziua Paștelor, mi-aduc aminte însă că de dimineață era îngheț, pe străzi ghiață, dar în orele școalei s'a desghețat. Era mare mișcare în oraș, copiii erau veseli că mâncau colivă și colaci. Din acest timp mi-aduc aminte o zi la care mă gândesc în fiece an. In ziua de 9 fevruarie stam pe podul grajdului cu Nicolae Pirciu și cu un băiat vecin, de aceeaș vârstă cu mine, care însă învăța la No. 2, numit Haralambie Mihăilescu. Soarele începea să încălzească (21 fevr.), zăpada se topia, încât pe câmpul lui Valipati se vedeau petece de pământ negru ici și colo. Cum stam pe pod cu picioarele atârnate, Lămbiță, cum îi ziceau toți, ne spunea mândru că a doua zi e ziua lui. Eu, deși citisem mineele, habar n'aveam de sfântu Haralambie, dar de atunci aștept la ziua lui acelaș soare cald, cu zăpada topindu-se. La un moment, nu-mi amintesc ce-a zis Lămbiță lui Pirciu, că acesta a vrut să-i dea o palmă, dar Lămbiță a sărit din pod, dela o înălțime de cel puțin 2 metri și a luat-o la fugă pe câmp. Pirciu a sărit și el înjurând „... tămâia-mătii" dar nu l-a putut ajunge. Săritura aceasta mi s'a părut primejdioasă.

Mai frumoasă decât gramatica era poezia. Mă văz pe câmpul lui Valipati, la începutul primăverii, cum umblam pe iarbă și cu voce tare recitam:

www.dacoromanica.ro

Corbac zace la 'nchisoare
De trei ani lipsit de soare.
El prin gratii lung priveşte,
Cerul care străluceşte
Şi de dânsul nu 'ngrijeşte.

Deşi copiii ziceau că am cap uşor, repetam de multe ori până ţineam minte, decând însă m'am mai mărit, de prin clasa a treia secundară, am observat că nu puteam reproduce exact, lecţiile ci le dam cu expresiile mele. Atunci însă ţineam şi locul din carte, pe recto sau pe verso, mai sus sau mai jos. Chiar acum deseori controlez câte o amintire tot după asemenea îndreptări.

Din toate studiile clasei a treia, cel mai greu mi se părea transformările măsurilor noi în cele vechi. Ni se dictau măsurile vechi, din Muntenia şi din Moldova: stânjenul lui Şerban Vodă împărţit în palme şi degete, cotul împărţit în rupi şi grei, stânjenul din Moldova împărţit în palme, palmace şi degete, apoi ocaua, litra, dramul, stânjenul pătrat, prăjina, pogonul, baniţa, chila, baniţa şi chila de Moldova, stânjenul cubic. Aveam tablouri cu valoarea unora în celelalte: dramul = 3,13 gr., cotul = 0,666., ocaua de capacitate, o harabaură întreagă, atât de grea, mai ales, pentrucă nu aveam măsurile înaintea ochilor.

Insă D. Lugoşianu avea obiceiu să ceară, ca fiecare să avem caet personal şi la sfârşitul fiecărei luni ne trecea nota la fiece obiect şi la purtare, cu o calificare generală a dispoziţiilor elevului. In toate lunile eu am avut zece, zece, zece, de zece, douăsprezece ori, afară de caligrafie, uneori şi de dictat la care luam nouă. La observaţiuni am avut „foarte diligînte" de câteva ori „foarte silitor" care mi se pare că era un grad mai mic. In tot anul n'am lipsit decât de trei ori, probabil că nu ne socotea primele zile după sărbători. La sfârşitul anului, am avut aceleaşi zeciuri, cu nouă la caligrafie, cu toate acestea au fost zece elevi, cari au ieşit înaintea mea, încât am fost clasificat al unsprezecelea. La sâmpietru am venit iar la serbare şi de rândul acesta am primit mai multe cărţi frumoase.

PRIETENI NOI

La cârciuma mamei Chirii veneau muşterii din tot judeţul, unii mai rar când aveau vreo judecată, alţii mai des la târgul săptămânal, ca să cumpere ori să vânză ceva, alţii veneau regulat la zile cunoscute, călăraşi cu schimbul, perceptori, primari din comunele rurale.

www.dacoromanica.ro

Călăraşii veneau la cinci săptămâni una. Sâmbătă, seara, veneau mai ales de prin comunele din sudul judeţului: Comani, Viişoara, Alimăneşti, Drăgăneşti, 10—15. Legau caii prin curte, când nu mai aveau loc în grajd şi începeau să cureţe *muniţia*, toată noaptea, să frece şi să văcsuească cismele, să dea peste curele cu cretă muiată în apă ca să fie albe la inspecţia vagmistrului sau căpitanului. Injurau, trânteau până aproape de ziuă, apoi cum se lumină ieşeau în coridor şi nu trecea o fată pe şosea, nu trecea o femee, fără ca să nu-i zică ceva. Mi-era groază de ei şi în tinereţe am fost aprig antimilitarist. Când începeau să înjure pe Eva şi pe Adam, pe mama şi pe tatăl lor că i-au făcut, când începeau să înjure candelele din biserica lui D-zeu, pentrucă vagmistrul îl găsise cu un nasture lipsă, sau nefrecat, mi se făcea scârbă de ei, mai ales că durerea era umflată mai mult decât simţită. Adevărat că era p'atunci un căpitan al escadronului adus depela Caracăl, cam fără voie, om înalt, c'o barbă lungă neagră, aspru şi pretenţios în serviciu, cum nu mai fusese altul, încât el voiă să înceapă o direcţie nouă, ceeace nu se poate fără frecări, fără suferinţe. Călăraşii, deprinşi să vie numai duminecă dimineaţa şi să se aranjeze cu vagmistrul, apoi să plece acasă, în aceeaşi zi, acum stau la serviciu toată săptămâna şi erau trimişi prin judeţ cu subprefecţi, în diferite servicii cu alţi funcţionari, încât tunau şi fulgerau. S'a mai întâmplat, că tocmai acest căpitan la o inspecţie ieşise rău, încât severitatea lui era şi mai mare.

Dintre toţi soldaţii însă, unul Niţu era cel mai rău de gură. Injura, era nemulţumit cu fânul, nemulţumit de pat, de vinul şi de rachiul ce i se servea. Se pare că acasă avea oarecare avere, avea nevastă şi copii, era îndrăzneţ chiar cu mama Chira, care îi tolera multe vorbe. Poate că fuseseră ei de mai înainte mai buni prieteni, căci aveam un cocoş şi un câine, amândoi ţanţoşi, amândoi cu numele Niţu. Dar să văz vreo intimitate între mama Chira şi alt cineva, n'am pomenit, căci cea mai mare reverenţă se observa faţă de noi.

Alt musafir, perceptor tot prin sudul judeţului, venea regulat cam la o lună, ca să aducă banii la casierie. Om supţire, mama Chira îi ceda patul, iar dânsa se culca în prăvălie unde era şi vatra de gătit. Seara stam cu toţii de vorbă, chiar şi eu, că începeam să mă socotesc printre oameni. Puneam întrebări, eram întrebat, mai ales în cestiuni de iscusinţă. Perceptorul odată m'a provocat să pot sparge o ceapă cu toporul. Eu ziceam că pot, el că nu, pânăcând am luat ceapa, am pus-o pe prag, am luat toporul şi când să izbesc perceptorul începe

www.dacoromanica.ro

să râză „mă, da vrednic om eşti, dacă la o ceapă ieşi cu toporul!" Mi-a pus multe probleme de aritmetică, dintre cari una era grea pentru ştiinţa mea de matematică, fiindcă deslegarea este o uşoară ecuaţiune: „Bună ziua 40 de gâşte. — Nu suntem 40, ci d'am fi încă p'atâtea şi pe jumătate, am fi 40 cu toate". Câte erau? Dupăce n'am putut răspunde, mi-a spus el că erau 16. Adică:

$$2x + \frac{x}{2} = 40$$

$$\text{sau: } 5x = 80$$

$$\text{din care: } x = \frac{80}{5} = 16$$

Tot el mi-a spus istoria lui Arghir şi a frumoasei Elena, în care ar fi vorba de Traian şi de Transilvania. Şi tot dela el am auzit cum împăratul, la a cărui curte trăia Arghir, a îndeplinit cererea altui împărat, de a-i face cetate în aer şi o funie de nisip până la cer, cu care să-şi lege caii. Arghir a cerut împăratului său să-i prinză doi vulturi, că el are să-i înveţe să construească cetatea. In termenul prescris a mers Arghir la împăratul cu cetatea şi a intrat într'un coşuleţ pe care l-a legat de cei doi vulturi. Arghir ţinea în mână o frigare lungă cu un miel înfipt în ea, iar vulturii au sburat în slava cerului cu coşul şi cu Arghir, voind să apuce mielul. Arghir din slăvi striga împăratului jos: „var şi cărămidă, împărate, că stau meşterii fără lucru!". Impăratul n'a putut să-i dea material şi a rămas biruit. A doua zi era soare frumos şi Arghir a pus de a făcut o gaură nu prea mare în zidul din faţa soarelui, ceva ceva sub tavan. Lumina soarelui a pătruns în odaie şi în lumină se vedeau jucând firişoarele de praf, adevărată frânghie de nisip. Arghir a chemat pe împărat să vie să-şi lege caii, că i-a făcut frânghia cerută. Impăratul a recunoscut isteţimea lui Arghir şi l-a trimes cu daruri la împăratul său. Atunci am auzit aceste povestiri de literatură poporană.

Altfel de om era Marin Pirciu, fratele lui Nicolaie şi perceptor în Zorleasca. Negru, cu mustăţi groase, înalt, gros, îmbrăcat nemţeşte. Venea foarte des, se întorcea din oraş cam pela orele patru, întârzia mereu şi pleca pe înserate. Mama Chira îl ocăra că nu pleacă, îl certa, dar el nu se supăra, dincontră devenea mai intim, încât Niculae îmi spunea că fratesău iubeşte pe mama Chira şi se indigna contra lui că-şi lasă casă, nevastă tânără, copii, ca să stea zile întregi prin Sla-

www.dacoromanica.ro

tina. Dupăce am terminat şcoala, a şi venit nevasta lui Marin, la târgul ce se face în Slatina la Sfântu Gheorghe şi în plin târg a făcut de râs pe mama Chira, care nici n'a mai trăit mult în urmă. Ba unii cunoscuţi spuneau că moartea mamei Chira i-ar fi venit din otrava (săricică) ce i-ar fi dat rivala ei. Vieaţa de băutură şi de fără grije n'a dus-o mult nici Marin, căci după un an şi jumătate dela plecarea mea, a fost implicat într'un proces greu. La judecată a fost condamnat la muncă silnică pe mulţi ani, încât i s'a stricat rostul şi copiii l-au urît.

Acest Marin Pirciu era sceptic, lua în râs silinţele mele la religie, mă ironiza mereu că vreau să mă fac popă, deşi un frate al lui era popă în Perieţi. El numai izbucnea dar nu sta la discuţie serios, încât credeam că are el toane contra religiei, nu idei, şi nu mă sguduia în convingerile mele. Altul ar fi fost rezultatul dacă m'ar fi luat în serios. M'a găsit odată învăţând urmaşii lui Cain: *Iubal*, care a născocit harpa, *Tubalcain*, care a lucrat întâiu fierul. Au trăit Adam 930 ani, Set 939 de ani, Enoh 365 de ani şi apoi D-zeu l-a răpit în cer, Matusalem a trăit 969 de ani, mai mult decât orce om. Pirciu începea să râză: — Cine a născocit vioara? — Iubal a născocit harpa, dar vioara nu ştiu, i-am răspuns eu. — Ia, vezi, n'o fi născocit-o tot Iubal? — Dar lucrarea fierului. cine a născocit-o? — Tubalcain, *care a lucrat întâiu fierul*. — Dar lucrarea oţelului, vezi, tot el a născocit-o?

De câte ori mă vedea îmi zicea: ai mai pus vr'un an la vieaţa lui Matusalem? Eu îi răspundeam serios. Matusalem, care a trăit 969 de ani, mai mult decât orce om. — Dar Tubalcain ce-a născocit? — Tubalcain, care a născocit lucrarea fierului şi pe a oţelului. — Bine, bine, văz că profiţi. Dar Iubal ce-a născocit? — Iubal a născocit harpa şi vioara. — Bine, bine, înveţi. Spune-mi, acum unde este Enoh? — Pe Enoh l-a răpit D-zeu în cer. — Ei, eşti bun de popă. Nici nu intra în mintea mea că acesta n'ar fi adevărul adevărat, nici mama Chira nu pricepea ironia lui Pirciu, care, prin ce împrejurări nu ştiu, trecuse peste credinţa naivă la examenul sceptic al ideilor religioase şi dacă ar fi procedat mai didactic ar fi pus îndoială în sufletul meu, căci a fost primul necredincios, pe care l-am întâlnit.

Lângă noi, a treia casă, locuia mama lui Lămbiţă, mult mai tânără ca mama Chira. Venea deseori pela noi şi în iarna din 1875—76 deseori mă chema la dânsa şi mă punea să le citesc Alexandria, căci Lămbiţă nu putea citi literele cirilice.

Nu citisem până atunci această carte cu naşterea minu-

www.dacoromanica.ro

nată a lui Alexandru, cu expedițiile lui fantastice. M'a izbit ironia lui Alexandru asupra republicii din Atena, unde conduceau toți și n'asculta niciunul. Provocările lui Darie, călătoria la Ivantie împărat, apa cea întineritoare, zidirea trecerei munților ca să nu vie limbile păgâne, le credeam ca aevea. Tot pe atunci am găsit un nou testament cu litere amestecate, cam depela 1850 și l-am citit. Am înțeles mai bine Faptele Apostolilor, cearta lui Petru cu Simon, încarcerarea lui Paul și liberarea lui, despărțirea lui duioasă, furtuna și naufragiul lui. Dar cea mai mare impresiune mi-a făcut Apocalipsul. Ieșirea îngerilor cari buciumează unul după altul, vestind chinuri mai grele unul după altul, balaurul și fecioara, stelele prăbușite depe cer, întunericul, fuga fecioarei, stăpânirea lui Anticrist, sfeșnicele și mielul, cuvintele neînțelese „eu sunt alfa și omega, începutul și sfârșitul, cel ce sunt cel ce am fost și cel ce voiu fi" mă sguduiau, nu altfel, mă îngrozeau. Sub forma aceasta de dependență neînțeleasă, necoprinsă, inimică, am primit eu religia și aceasta este adevărata natură a ei, căci este adevărat cuvântul: „primum timor creavit deos". Dar tocmai de aceea n'am putut înțelege pe cei cari concep pe D-zeu ca dragoste, ca bunătate și care-și creiază raporturi de dragoste cu o ființă, față de care asemeni raporturi sunt excluse.

La școală făcusem prieteni, mă întovărășeam cu copiii la joc, la nebunii. Eram bun de poreclit, mai ales pe băeții mari. Pe unul din Buzești, mare, gros, puternic îl numeam *taur*, pe altul puternic de trântise pe Turcul cu alviță îl numeam *turmacul* (bivol d'un an), pe Marin Ionescu din Tâmpeni îl numeam Mărțan. Acesta era mai mare decât mine cu vreo patru ani, era vârtos și cam moale, dar solid. Deseori venea la mine să învățăm împreună. Ne plimbam pe Caloianca citind și Marin prindea cam greu, dar ținea bine ce prindea. Ajuns bun învățător și-a strâns avere mare, însurat cu o Nemțoaică. Altul cu mai mulți ani mai mare, înalt ca o barză, cu un gât lung, cu mărul lui Adam foarte desvoltat, cu un nas mare coroiat, originar din Potcoava, se numia Ionescu Radu, mai târziu Plăpceanu Radu, îl numeam *cocorul*. A învățat cu Marin școala normală Carol, a ieșit învățător, apoi s'a strămutat lângă Slatina, mi se pare ca institutor. Doi băeți din Alimănești, de vârsta mea, veri, unul mai mic; altul mai mare și negru, Alimănescu Ioan și Alimănescu Constantin, locuiau în apropiere de mine, în coastă, ceva mai jos de Valipati. Alt văr al acestora, mai înalt, mai alb, locuia cu sorăsa mai în vale, se numia Alimănișteanu Constantin. El era mai boe-

www.dacoromanica.ro

ros, plătea mai mult la gazdă, umbla nemțește, ca și verii lui. Tată-său venea des în poștalion, vara cu o pălărie galbenă de paie, mânând singur caii, proprietăraș. La învățătură, Alimănișteanu era mai slab decât verii lui, nu zic decât mine. Mai târziu, în urma studiilor la Paris, a ajuns cunoscutul inginer de mine. Odată se ținea la dânsul, în fața spitalului Colței, întrunirea literară a Convorbirilor Literare și eu, crezând să-i fac plăcere, aducându-i aminte din copilărie, am rămas la urmă cu dânsul și i-am spus: „știi că eu sunt Anastasescu și că am fost colegi în clasele primare...". Lui nu i-a făcut plăcere să i se vorbească din copilărie, ca atâtor ridicați și deatunci l-am evitat și nici n'a mai trăit mult.

O minune a școalei pe vremea mea se socotea Andreescu Ioan, din clasa a patra, cu un an înaintea mea, originar din Potcoava. Și-a schimbat numele în școala militară, numindu-se Andreianu Ioan. Când era să iasă ofițer, afecta ireligiozitatea, și ne-am întâlnit odată în Perieți, eu seminarist. Andreianu mă lua în râs, el care acasă se zicea că spusese tatălui său să arunce icoanele. Eu citisem critica materialismului de Paul Janet și stam pe terenul solid al incomprehensibilității raportului dintre fenomenele psichice ale sufletului și cele fiziologice ale creerului. In discuțiune sigur că aveam dreptate, mai ales că numai obiectam fără să stabilesc ceva pozitiv, dar cestiunea era cu totul străină de cultul idolatric al icoanelor, iar Andreianu nu mă chema la cestiune, în care desigur ar fi fost mai slab. Știu că a ieșit ofițer, dar n'am mai auzit nimic despre el.

Nicio poreclă nu se lipia de mine, poate pentrucă și eu făceam haz de ea. In clasa a treia învățam despre animale cu pielea groasă (pahiderme): cal, hipopotam, rinocer și copiii îmi ziceau: pahiderm cu pielea groasă, căci purtam un cojoc cu pielea netăbăcită bine, cam scorțoasă. Copiii băteau cu degetele în spinare-mi, pielea suna ca o tobă, iar copiii făceau haz: „pahiderm cu pielea groasă".

IMPREJURUL ȘCOALEI

Dimineața nu mâncam nimic, numai câteodată cumpăram pâine caldă din piață, cinci bani sfertul și mâncam în drum spre școală. Era însă în fața școalei, peste șosea o bragagerie, de unde se aprovizionau copiii cu alviță, cu sugiucuri, cu o halva gustoasă și scumpă. Turcul, cum îl numeam noi pentrucă avea fes, cunoștea pe mai toți copiii, le da pe datorie, făcea adevărate afaceri cu ei. Mă bucuram și eu de bun credit la dân-

www.dacoromanica.ro

sul, deşi nu făceam dever prea mare, aveam însă credit sigur. Afara de bragageria mare, veneau pelângă şcoală mulţi Turci şi Bulgari cu covrigi, cu simiţi, cu plăcinte, brânzoaice, bogaci, sau cu acadèle, cu turtişoare de nuci cu miere, cocoşei de zahăr, sugiuc. Bogacii erau un fel de cocă cu grăsime şi cu ceva zahăr, erau mari şi preferiţi de copiii mai lacomi, eu am cumpărat de puţine ori. Sugiucul era tot un fel de făină, gelatinos şi colorat cu anilină, crez, căci se lua pe mână, dar îndulcit cu zahăr şi cu mieji de nucă în mijloc. Vara acei bragagii vindeau bragă, iar iarna unii vindeau ceaiu şi mai mult salip cu covrigi. O ceaşcă de salip şi un covrig era 5—10 bani. Salipul, băutură îngroşată cu un fel de făină, îndulcit cu zahăr şi fierbinte era foarte gustos, plăcut şi hrănitor. Depela 6 ore dimineaţa, începeau salipgiii să strige: „salip cald, cald salip" şi era mai bun ca ceaiul. Delicateţa cea mai fină, dar şi cea mai scumpă era halvaua, preparată cu miere multă, încât se scurgea pe tablaua bragagiului, dar nu se atingeau de ea decât copiii cari puteau arunca cel puţin 20 de bani, deodată. Aceste delicateţe aşezate pe masă se vând curate şi gustoase. Insă într'o seară, am trecut pelângă o casă veche mare din strada cu lipscănii, unde acum e un hotel şi am văzut pe uşile deschise un cazan mare, din care ieşeau aburi cu miros particular, iar împrejurul cazanului am văzut mai mulţi Turci, goi până la mijloc mestecând în cazan cu nişte lopeţi enorme, la o lumină foarte slabă: acei Turci pregăteau delicateţurile. Mi a displăcut mirosul şi murdăria lor, căci cine primeşte porţia de îngheţată servită curat pe farfurioară, sau bomboane, sau indiana, îşi închipueşte că aceste bunătăţi au fost pregătită de nişte degete de roză, în cameră curată, fără să cugete că curăţenia dela serviciu nu se compară cu murdăria dela pregătit. Grija cea mare a lumii este să prezinte cât mai atrăgător şi înşelător ceeace se vede, ca să ascunză cu atât mai bine ceeace nu voeşte să arate.

Imprejurul şcoalei, pe şosea, pelângă zid, prin curte, copiii se jucau cu nuci în gropiţe, sau cu pietricele pe nasturi. Nu m'am jucat în nasturi, poate pentrucă n'aveam bani să cumpăr, poate pentrucă nu mi-a plăcut niciodată să joc pe bani.

Cele mai active jocuri erau însă în arşice. Pe toate stradele, pe şosele, în curtea tribunalului, prin curţile caselor se vedeau copii jucând în arşicce. Azi mi se pare că locul arşicelor l-au luat bilele de sticlă colorată, a căror artă în joc este cu mult mai simplă. La arşice se trăgea pe pământul neted un cerc, *perghel,* cu un diametru de aproape un metru. Se aşe-

www.dacoromanica.ro

zau arşicele la linie pe perghel, unul lângă altul. Fiecare jucător lua poziţie „se arunca" în afara cercului în dreptul arşicelor, la diferite distanţe 0,30 m.—1 m.—2 m. Cel mai depărtat avea dreptul să dea întâiu. El ţinea capra (arşicul de ied, os mai des şi mai greu) între degetul mare şi arătătorul mâinii drepte şi înainte de a da lovitura, făcea o manevră de degete, învârtind capra ca să descrie un cerc şi să învedereze abilitatea sa la joc. Apoi o aruncă, imprimându-i o mişcare rotătoare despre dreapta spre stânga cu arătătorul peste degetul mare. Capra, dacă a fost bine îndreptată, izbeşte arşicele şi le aruncă înainte şi în lături. Câte au ieşit din pereghel devin proprietatea jucătorului, care repetă loviturile până *spurcă*, adică până nu izbuteşte să scoată din perghel vreun arşic. Cele rămase în perghel devin obiectul loviturilor celorlalţi jucători, până vine rândul iar al celui dintâiu dacă au mai rămas. Noile poziţii, de unde se dau loviturile sunt hotărîte de locul unde s'au oprit caprele, iar arşicele devin ţintă acolo unde le-au fixat loviturile. Se poate întâmpla, ca primul jucător să nu lovească deloc, atunci atât mai norocoşi cei cari vin la rând şi s'au aruncat mai aproape de arşice. Se poate, la primul atac să nu nemerească nimeni, dar capra unuia să rămâie în perghel aproape de arşice. Atunci, vai de bietele arşice! Jucătorul nu mai aruncă capra, ci face „lenchiu" adică ţine capra vertical, izbeşte arşicul de sare la cine ştie ce distanţă, pecând capra se întoarce înapoi lângă jucător, încât până să spurce acesta, arşicele s'au mântuit. Arşicul de miel este poros şi uşor, cel de ied este greu şi lovitura prinde. Ca să se târşiească bine, colţurile caprei se freacă, se netezesc, iar ca să i se mărească greutatea, se găureşte în mijloc, i se toarnă plumb topit, care se netezeşte. Capra din dreapta e mai bună decât cea din stânga, fiindcă suprafaţa pe care se reazimă degetul mare e netedă. Ca toate jocurile de noroc şi cel cu arşice era foarte agitat, contestat, însoţit de certe şi de bătăi. In clasa a treia n'am deprins aşa de bine jocul, totuşi aveam şi eu trăistişoara mea cu arşice. Arşicul era între copii un articol de schimb: o para un arşic, douăzeci de parale o capră plumbuită. De prin mai, începea să se rărească jocul căci se tăiau mai puţin miei şi începea scalda la Olt.

O variantă a jocului cu arşicele este jocul d'a „icul". Se aleg pietricele cam ca nucile mijlocii, se pun pe un perghel şi se lovesc cu o piatră „ic". Această piatră este mai mare ca capra, niţel lunguiaţă, lustruită pe faţa ce se va târî pe pământ, bombată pe partea de sus şi tare, ca să nu se spargă

www.dacoromanica.ro

când va lovi pietricelele. Regulele sunt ca la arşice. Cel care a câştigat pietricele zice că *l-a băgat*, sau *i-a băgat* pe ceilalţi.

O variantă a icului este „târşiita" care nu se deosebeşte decât că pietrele sunt mai mari iar târşiita cu care se lovesc pietrele este o piatră lată cât podul palmei şi lustruită, ca să meargă pânăla pietre pe târşiite. Regulele sunt aceleaşi numai lenchiu nu se poate face, câci târşiita nu poate primi o mişcare, ca să se întoarcă înapoi.

Aceste jocuri ne ocupau mai tot timpul cât nu eram în şcoală. In mijlocul pregătirilor pentru examen, ne ocupau mai mult icul şi târşiita, decât gramatica sau istoria. Intr'o seară caldă, pe înserate, un domn s'a oprit în şosea şi ne-a făcut morală „examenul se apropie şi voi, în loc să învăţaţi, vă jucaţi, nu mai isprăviţi cu jocul. Altădată copiii erau silitori, se jucau şi ei, dar învăţau mai mult, voi numai vă jucaţi". Mama Chira mi-a tras altă morală, aceeaşi morală pe care azi o facem noi copiilor cu acelaş mic efect cu care ne-au făcut-o nouă bătrânii.

Amintire deosebită din primăvara anului 1876 mi-a rămas că în ziua de Blagoveştenii m'a luat mama Chira într'o pădurice vecină (Valea Muerii?) unde se duceau orăşenii la aer pe vremea viorelelor. Era zi călduroasă, mulţime de flori, multe fete şi băeţi, veselie mare. Noaptea însă a început viscol. Primăvara aceea a fost rece. Insemnasem în cartea de citire că a nins la 11 mai (23) încât uşile casei ne erau prinse de zăpadă. Aceasta a fost cea mai târzie zăpadă din câte ţin minte.

Tot în primăvara aceea am dormit întâia oară într'o casă boerească. O amică a lui Caracostea rămăsese singură acasă şi m'a cerut dela mama Chira, ca să dorm cu dânsa să-i ţiu de urît. Nu mi-a fost urît în casele acelea mari şi goale, dar înălţimea camerelor, grosimea zidurilor, răsunetul duşumelelor mă izbeau în mod cu totul străin. Cucoana nu ştia carte, m'a pus să-i citesc *calendarul amuzant* pe 1874 şi făcea mare haz de un articol, ecoul. In el se atacau legile guvernului de atunci:

— „Spune-mi, dragă Echo, ce zici despre legile multe şi grele?".

— „Rele".

— „De exemplu, ce zici despre legea monopolului de tutun?".

— „Tun".

— „Dar despre legea timbrului la hârtia de scris?".

— „Ris" adică râz.

www.dacoromanica.ro

I-am cítit până noaptea târziu şi apoi am dormit dus. A doua zi, cucoana mi-a dăruit calendarul, pe care l-am păstrat mulţi ani.

IN CLASA A PATRA

Inceputul clasei a patra părea mai dificil, căci directorul Ionaşcu era o personalitate mai complexă şi clasa era compusă din elemente mai variate. Ionaşcu era slab, cu un cioc de barbă a la Napoleon al treilea, bătrân viguros, cu cuvânt retoric. El, sau tatăl său au întemeiat şcoala, de pela 1837. Era capul culturii din Slatina, partizan al ideilor modene, personalitatea cea mai importantă a oraşului deşi în şcoală învăţa cu sistemul monitorilor. In clasa a patra rămăseseră mulţi repetenţi, cari-şi luau un aer de protecţie, faţă de noi cari venisem din clasa a treia. Mai veniseră şi elevi dela No. 2 căci aceasta avea numai trei clase sub direcţia lui Sfinţescu. Acesta era tânăr depela Roşiori şi m'am dus într'o duminecă în sala goală a clasei întâia a lui (pentrucă era în casele lui Valipate) şi am văzut pe pereţi nişte tablouri cu linii mici însemnate : cârlig în sus, cârlig în jos, oval şi alte semne, din a căror combinare se formau litere. Mărţan, mi se pare că eram cu el, a înţeles: ştii că este cu dichis şi uşurează mult?

Elevii dela Sfinţescu, cei buni erau din Comani : Bărbulescu Ioan, Palada Teodor, Ştefănescu. Bărbulescu fusese premiant şi scriea foarte frumos, desemna ca un maistru. Am fost coleg cu el şi în seminar la Argeş, a urmat apoi şcoala de bele-arte, a fost la Paris şi a ajuns maistru în Bucureşti.

Cu Ionaşcu n'am făcut lecţie decât vreo săptămână, nici n'am făcut vreo lecţie căci era la început până să ne cumpărăm cărţi. P'atunci l-am auzit, vorbind înaintea unor domni, poate vreo conferinţă de învăţători, ori vreun concurs de institutori. Cita pe Epaminonda, că pe patul de moarte, când amicii lui regretau că moare fără să lase un moştenitor, el le-a zis: las după mine două fete, Leuctra şi Mantinea. Tot atunci a vorbit cu înflăcărare de Eliad Rădulescu şi a citat versurile lui: „Drept gladiu al triumfului, drept armă purtaşi cruce şi creştinat-ai barbari" versuri cari se găseau la sfârşitul cărţii de istorie a lui Eliad, pe care ne-o dedese să învăţăm.

Ionaşcu a murit atunci fără să bolească. Moartea lui a fost un doliu pentru întreg oraşul. Pe copii nu ne-a chemat la înmormântare, dar oraşul s'a golit tot, ca să-i asculte slujba

www.dacoromanica.ro

înmormântării. Mama Chira zicea că nici Cuzea n'ar fi avut lume mai multă la groapă. Era o zi călduroasă din jumătatea a doua a lui August.

Prin moartea D-lui Ionaşcu a înaintat la clasa a patra D. Lugoşianu, numit şi director. N'au trecut însă trei săptămâni şi a murit şi el, dintr'o răsturnare a trăsurii. Ieşind la vie cu trăsura, caii s'au speriat şi bunul profesor a murit în etate de numai 37 de ani.

Aceste lovituri grele ne-au pricinuit întreruperea lecţiilor. Noi copiii am întrebuinţat foarte activ aceste zile. Nu ştiu cum se făcea, dar, fără să ne înţelegem, ne pomeneam cete de 7, 8 la un loc gata de joc, gata de hoinărit. A fost o revelaţie pentru mine atunci hoinăreala prin vii, într'o după amiazăzi. Se culeseseră struguri, se bătuseră nucii, pusderie de frunze uscate făşiiau sub picioare, soarele era cald, iar ascunse prin frunze găseam încă destule nuci. La noi nu se plantează nuci, aci erau mulţi înalţi şi stufoşi, în vie se găseau încă ciorchini uitate la cules. Soarele, uscăciunea, nucile, hoinăreala liberă pe câmpie mi s'au părut că sunt mare dar al vieţii.

Cu câteva zile mai înainte, mama Chira culesese viia sa, mică însă şi fără nuci. Ne sculasem din zori, pe o zi senină, rece, am mers pe jos, am cules, până seara, săturându-ne de struguri. Am văzut cum se taie strugurii cu cosorul, cum se cară cu hârdăul la lin, cum îi calcă cu picioarele, cum se scurge mustul în vase şi cum îl duceau în cramă. Seara s'a întâmplat să fie caldă şi frumoasă, încât mama Chira a dormit la cramă. Vinul l-a vândut apoi îndată, căci n'avea voie să-l vânză în prăvălie.

După suplinirea D. Sfinţescu a venit ca director şi profesor la clasa noastră un tânăr Belu Dumitrescu. Originar din Caracăl, scund, brun, cu o barbă mică rătundă, cu picior mic, ghete, supţiri (de damă observa un elev de oraş) un dandy. Fuma mult, încât de câte ori mă trimetea în camera sa, ca să-i aduc ceva, mă izbea mirosul de tutun, cu toată curăţenia camerei. După câteva lecţii, D. Belu m'a pus monitor şi cu tot scrisul meu urît, m'a ţinut cel dintâiu pânăla sfârşitul anului. Era însă cam capriţios. Odată mi-a dat o palmă pentrucă n'am pus cretă la tablă, alte ori m'a certat de lucruri de nimic. Copiii sunt foarte consecvenţi, ei nu admit variaţii: odată ce le-ai zis *bun*, nu admit ca să le mai zici vreodată *rău*. D. Belu mă distingea dintre toţi. Odată mă aşezase lângă dânsul pe catedră ca să dictez notele copiilor şi mi-a zis râzând „ ale tele le-ai văzut" crezând că eu le şi ochisem, cum sunt copiii de

www.dacoromanica.ro

curioşi, eu nici gând n'avusesem, cum eram de preocupat de ceeace-mi spusese să fac. Odată mi-am cerut voie pentru nunta Ilinchii şi mi-a zis „să-mi aduci şi mie bomboane" ceeace eu am luat ca glumă, căci la ţară nu se pomenea de bomboane pe atunci. Cu toată intimitatea lui, eu mai mult mă temeam de el decât îl iubiam. Au fost timpuri când credeam că mă persecută. Tocmai p'atunci filosofam eu că aşa cum îţi merge lunea aşa trebuie să-ţi meargă săptămâna întreagă şi după calculele mele aşa ieşea, încât în unele săptămâni eram nemulţumit. Nu ştiu ce învăţase D. Belu, însă el voia să ne dea lecţii după metoda euristică. Mă scotea la tablă şi-mi dicta o problemă de dobândă, apoi prin reducere la unitate căuta să mă ducă la rezultat, dar sau pentrucă eu învăţasem după autoritate fără să judec, sau pentrucă nu mă conducea bine, destul că-mi era foarte greu şi nici ceilalţi nu înţelegeau. Aş fi vrut să procedeze ca D. Lugoşianu, să-mi explice întâiu apoi să mă întrebe. Se vede însă că tot eu răspundeam mai bine, căci numai pe mine mă scotea şi foarte rar pe altul.

Astfel în clasa a patra am ajuns premiant şi monitor, vesel afară din şcolă, jucător între cei dintâiu la zăpadă, la lupte şi la trântă. Aveam ca punct de onoare să rabd la tragerea de păr până când ceda cellalt. Palada era cu mult mai mare decât mine, mă înjura de mamă în glumă şi mă lua la spinare de păr, mă aducea din curte până în clasă, eu leşinat de râs. Este extraordinar cât de mult pot răbda copiii din vanitate. Se ştie că în Sparta învăţau pe copii să rabde durere şi odată pe an îi duceau în templul zeiţei Artemis Orthia, unde-i supuneau la bătae cu nuele, ţipătul interzis. S'au văzut copii murind sub lovituri fără să zică pis. D. Belu deseori intervenea şi pedepsea pe cei mari, chiar contra sentimentului nostru al celor mici.

Unele lecţii mă jucam cu ele. Catehismul l-am învăţat iar în clasa a patra, dreptul îl înţelegeam foarte uşor. Tot aşa higiena, iar carte de citire aveam prima carte pentru clasa a patra a profesorilor asociaţi : Barbu Constantinescu, Dumitru Laurian, Ştefan Mihăilescu. Deşi cam mare, această carte este o enciclopedie cu multe ilustraţii, cu multe cunoştinţe. D. Belu era spirit înaintat. La iarba de puşcă făcea glume contra războiului şi blestema pe Berthold Schwartz că a inventat-o. Noi însă nu înţelegeam valoarea acelor glume. Ne punea să dialogăm în clasă. Este în carte o vorbire între un căpitan şi fratele unui soldat, pe care am zis-o eu si alt băiat. Incepe aşa: Domnule Căpitan, fratele meu a căzut la sorţi. — De asta nu-mi pasă mie. — Dar îmi pasă mie, Domnule Căpitan, căci

www.dacoromanica.ro

e fratele meu. — Şi ai vrea ca să liberez pe toţi cari au fraţi acasă. — Ba nu, D. Căpitan, dar crez că e mai bine să luaţi pe cel curajos decât pe cel fricos. — Şi tu eşti acela ? — Da, D-le Căpitan! — Pentru a spăla putina la cel dintâiu atac? — Nu, D-le Căpitan, de gloanţe poţi fugi, dar niciodată de ruşine. Descrierea frumoasă a leului, a tigrului, cunoştinţele istorice, descrierile de regiuni străine, istoria suferinţei de Carmen Sylva, deşi cam grea de înţeles, erau captivante şi cartea, cea dintâiu carte bună în învăţământul primar.

La aritmetică aveam o carte iar într'un spirit mai modern, aritmetica lui Crapelian dela Ploeşti, care înlesnea operaţiile regulei de trei simple şi compuse, problemele de dobinzi, de aplicaţii, de agrimensură, de cotitul butoaelor, de volumul magaziilor şi pătulelor. Măsuram curtea şcoalei, am ieşit odată cu D. Belu sus pe Grădişte, unde ne-am jucat cu mincea şi am măsurat cu fişe, cu jaloane şi cu lanţul. Învăţasem cu D. Lugoşianu geometrie multă, suprafeţe, proprietăţile cercului, valoarea lui π. şi ne minunam cum puteam umple tabla cu calcule.

De geografie nu-mi aduc aminte, dar gramatica era grea. La începutul anului ni se recomandase gramatica de Maxim, pe care mi se părea că o înţeleg. Odată, când citeam despre complemente a venit Marin Pirciu şi mi-a cerut să-i arăt ce citesc. A smârcit din nas : „cum să 'nţelegi tu, mă, ce scrie ăsta, dacă scrie aşa de greu?". Eu am protestat că înţeleg, totuşi analiza logică, cu multe numiri şi distincţiuni abia am înţeles-o în cursul superioar. O lecţie bine înţeleasă din citirea mea proprie a fost formarea timpurilor. Intr'o după amiazăzi stam pe un mal şi a fost ca o iluminare că am înţeles ce este imperfectul, ce este perfectul simplu, ce este maimultcaperfectul... „timpul din trecut când se execută o lucrare dar nu se terminase : scriam când ai venit la mine". In perfectul simplu arătăm o lucrare sfârşită de curând : „sfârşi (acum) scrisoarea"... Nu ştiu dacă eram în clasa a treia sau în a patra, cartea era însă a lui Manliu. Probabil că răspunsuri la gramatică dam eu bune, devremece aveam nota zece, dar conştiinţa clară, cu o lumină nouă şi cu o profunditate nebănuită este rară.

Zici : „Nu de moarte mă cutremur, ci de veşnicia ei" şi-ţi pare mult mai profundă când meditezi asupra versului. Cogito ergo sum poate fi zisă fără să i se înţeleagă adâncimea. Intreabă-te ar fi ceva existenţa fără cugetare ? Ar exista durerea fără simţire? Când cugeţi că există ceva, în actul afirmării existenţei intră un element formal al cugetării, altul material

www.dacoromanica.ro

al unui *x* şi nu poţi zice *există*, căci în *există însuşi* se coprinde cugetare şi nu poţi zice nici că noumenon, nici că există fără cugetare, căci când ai pus chiar negaţiunea, ai cugetat.

La gramatică a început D. Belu să ne dea compoziţii, ca ceva cu totul nou în primăvara din 1877. Mi se părea aşa de uşor să fac o compoziţie, doar scieam eu destule scrisori acasă, ba compuneam scrisori mamei Chira şi altora, dar când am făcut prima probă în clasă D. Belu mi-a spus că am ieşit din subiect, că am spus lucruri străine şi nu a rămas prea mulţumit.

O oră plăcută era la drept. In manual se dau cunoştinţe scurte asupra societăţii, cari mă interesau şi-mi plăceau mai mult ca toate, mai ales că profesorul adăoga şi el despre familie, despre stat, despre societate. Lecţia aceasta o aveam sâmbăta după masă. Cum mâncam, plecam d'acasă, veneam la şcolă, ne aşezam pe treptele bisericii Ionaşcu, catedrala, citeam odată în carte, apoi spuneam şi celorlalţi, cari nu mai citeau. Un copil din Slatina cam pistrui, Martinescu Nicolae, îmi făcea compliment de uşurinţa cu care am înţeles, apoi începea el să ne spue lucruri pe cari noi cei dela ţară nu le ştieam. Ne spunea că a fost un războiu între Francezi şi Nemţi, în care Nemţii au bătut pe Francezi, au dat foc Parisului de se vedea focul din el şi in Slatina. Mai spunea că Francezii au sburat pe d'asupra Nemţilor cu baloanele (vedeam şi în cartea noastră figura unui balon) şi au aruncat asupra lor apă fiartă. Era un băiat nebunatic, cu părul mare blond, dar cam leneş.

In general copiii de oraş erau inferiori, poate şi fiindcă erau mai mici, noi cei de ţară aveam conştiinţa că le suntem superiori nu numai în forţă, dar şi în învăţătură. Aceasta fără vreo ură de clasă, deşi le ziceam „papugii de oraş". Odată a venit un domn în clasa a treia (Argeşanu? Aveam un coleg moale, slab, mediocru, Argeşanu Mihail) şi căuta să stimuleze pe băeţii de oraş, ca să se ţie mai tari, că, uite, îi întrec băeţii de ţărani, deşi sunt mai săraci, mai fără cele trebuincioase şi mai nu ştiu ce a adăogat. Indemnurile acelui domn mi se păreau naive, că crede el că băeţii de oraş plăpânzi şi pipernicіţi se pot alătura cu noi.

In primăvara anului 1877 a fost o eclipsă de lună. D. Belu ne-a chemat la şcoală toate clasele, au venit şi părinţi. Ne explicase în clasă ce este eclipsa şi seara, pe o vreme senină şi caldă, m'a pus să explic eu ce este eclipsa, m'a lăudat, am aşteptat întunecimea. Aceasta n'a fost totală, căci ne-am despărţit nu prea satisfăcuţi de spectacol.

Tot în primăvara din 1877 au venit Ruşii în Slatina.

www.dacoromanica.ro

Cu multă admirație am văzut și Roșiori trecând în Oltenia, cu lăncile în sus pe sub ferestrele școalei. Eram în clasă, D. Belu m'a trimes la Domnu de clasa a treia să-l chem, ca să-i vază, căci ferestrele clasei a treia dedeau în curte. Nouă ni s'a dat voe să ne uităm la ferestre. Rușii își făcuseră un lagăr mare pe câmpia gării și de două ori pe zi treceau cazaci și ulani pe șoseaua noastră, ca să-și adape caii în Olt. Cazacii erau mai murdari, cu păr mare, cu chivere de piele înalte și prinse cu curele pe sub bărbie. Ulanii erau cu șepci mai mici, cu cai înalți și frumoși. Cântau cântece strigate, înalte cum ar fi la noi: „Hei, hei, căpitane, Valtere, unde duci catanele?". Unul mergea înaintea trupei cântând solo câteva cuvinte, apoi toată trupa îl însoțea. Nu erau fioroși acei soldați, dar când am trecut la iunie pe lângă lagărul lor cât câmpul de întins, cu cai, cu oameni străini la vorbă și la port, m'au coprins fiori. Prin prăvălii, unde intrau plăteau, dar noaptea ne era frică de ei.

Intr'o noapte dormiam în coridor, jos pe pământ, împreună cu alții, căci era pela sfârșitul lui mai, și deodată ne-am deșteptat în țipetele unei femei și în sgomotele îndesate ale unor Muscali. O femee voià să fugă de niște Ruși beți, iar aceștia o goneau și o târau fără voia ei. Au intervenit toți oamenii cari se găseau la mama Chira, au luat pe Ruși cu binele, dar nu știu dacă au izbutit, și cu toții erau scârbiți și îngrijați.

De altfel, despre Ruși părerea era mai mult favorabilă. Se credea că sunt viteji, că suportă frigul, pecând Turcii nu se bat decât vara. Se povesteà despre înfrângeri rusești anterioare, suferite în Oltenia, din cauza înțelegerii locuitorilor cu Turcii și se credea că Rușii au să răsbune asupra Oltenilor acele înfrângeri. Căsuța noastră, care ar fi trebuit să răsune de cuvintele păcii, răsuna de povestiri răsboinice împrospătate de călătorii, cari treceau prin ea unul după altul. Se întrebau ce-o să facă Franțuzul? Ce-o să facă Neamțul? Franțuzul însă era bătut măr, nu se putea mișca: „Ei, săracu Napoleon, zicea Marin Pirciu, l-au luat pe neașteptate Nemții, că el plănuia să desființeze răsboaele. El n'avea armată și așa l-au bătut Nemții. Uită-te ici cât de puțini Francezi și câți Prusieni". In adevăr, mama Chira avea sub icoane o litografie, reprezentând o luptă din răsboiul franco-german. Francezii cu pantaloni roșii largi, Prusienii cu pantaloni strâmți și așa de numeroși încât se vedeau cum se strâng pâlcuri, pâlcuri, până dispăreau în nori. Mama Chira intervenea: „cum să nu-i bată?

www.dacoromanica.ro

Nu vezi ce strânşi şi sumeşi sunt, gata să alerge, când ăştia se împiedică în şalvarii lor?".

In oraş, starea de războiu îndesea zilele de exerciţii ale gardei naţionale. Dumineca vedeai pe toţi oamenii în stare de a purta arme încinşi cu centiron peste palton şi peste haină, alergând la exerciţiu. Sfinţescu mergea cu puşca în mână cu centironul peste haină.

Jocurile noastre nu mai erau paşnice. Ne interesam de războiu, de soldaţi ruşi, de Basarabeni. Odată a venit în curtea şcoalei un Basarabean şi ne miram că nu vorbeşte românește chiar ca noi, L-am pus să ne citească, dar abia slovenea, încât ne-am fi aşteptat la mai mult dela el.

Scalda la Olt a fost mai grea, căci veneau Ruşii. Intr'o zi venea Oltul mare, mânca mereu din Grădişte, încât la fiece moment se vedea prăvălindu-se câte o bucată de deal în apa turbure şi spumoasă. Ruşii coborau pe plute din susul apei, treceau cu lemne spre Dunăre, se vorbia că pregătesc pod, ca să treacă în Turcia. Cu toate piedicile, noi ne făceam rândul la gârlă. Indată după masă plecam la râu, după şcoală iar. Intr'o seară de acestea am săvârşit o ispravă, care era să mă coste vieaţa. Un coleg al meu, Crinescu Ioan, fiul preotului Crinescu din Slatina, a intrat în apă, deşi era adâncă si el nu ştia să înoate. Cum a intrat, cum s'a dus în jos. Eu am sărit, l-am ridicat în sus, dar băiatul s'a urcat pe gâtul meu ţinându-se de capul meu şi m'a băgat în apă. Cu toate că eram îngreuiat cu el şi nici eu nu eram cu mult mai mare decât el, am înotat şi am ajuns la mal, nu fără să fi băut o porţie bună de apă. Crinescu m'a socotit d'atunci salvatorul lui şi mi-a repetat, chiar când a ieşit în vieaţă că i-am scăpat vieaţa.

In fine examenul din 1877 a fost succesul meu cel mai frumos, deşi nu m'a mişcat ca cel din clasa o doua. A venit revizorul un domn înalt, subţire şi cu un cioc de barbă. El ne îndemna să nu învăţăm ca în carte, ci să dăm noi înţeles dela noi. Ne-a citit el o definiţie din gramatică, mi se pare, a prescurtat-o niţel şi triumfător ne-a zis: „n'am spus eu mai bine de *şapte sute de mii* de ori?". Nouă ni se păreau vorbe unele, ca şi altele, şi nu dam mai multă importanţă unora decât altora. In altă zi au venit câţiva domni şi eu cu alţi vreo trei am fost cercetaţi mai cu deamănuntul: la poezie, la ştiinţele naturale, la drept. Cartea noastră avea poezii populare, pe care le învăţam de plăcere. Bătrâna dela Floru, când îi citeam Miorița, mereu îşi ştergea ochii: „Stoene.

www.dacoromanica.ro

Stoene, par'c'ai fi tu, unde eşti tu ?". Constantin Brâncoveanu, Toma Alimoş, câteva pasteluri de Alecsandri, Român Grue Grozovanu. Din drept am fost întrebat la atribuţiile miniştrilor, prefectului, mai ales ale prefectului. Am răspuns fără ezitare, domnii aceia ne-au încurajat şi nu închiseseră bine uşa, că Martinescu, cu gura lui mare a început: „Anastasescule, ştii cine te-a ascultat ? Prefectul".

Cu melancolia ultimelor zile dela sfârşitul unei şcoale, am plecat acasă pe jos cu câţiva băeţi din Buzeşti, pela orele şase. Am ajuns seara în Zorleasca şi am dormit afară în tinda hanului, cum dormisem şi la vacanţa Paştelui. Atunci tremurasem de frig toată noaptea şi plecasem noaptea, încât în dealul Mierleştilor era încă întuneric, iar când m'am despărţit de ceilalţi, ca să mă abat pela bătrâna, mi-era frică de orce stuf, de orce umbră, de orce adiere. De rândul acesta nu m'am mai despărţit de tovarăşi, între cari era Turmacu flăcău legat, care se uita după fete. Eu îi făceam morală, că un băiat, cât timp învaţă nu trebuie nici să joace, nici să glumească cu fetele. Această morală nu mă împiedica să spun că am văzut şi eu o fată frumoasă. Mă trimesese mama Chira la Toma Pătatu să cumpăr untdelemn. Când să intru în prăvălie erau la o masă pe trotoar o cucoană cu o domnişoară. care mi s'a părut extraordinar de frumoasă. Ce eram eu ? Un copil de doisprezece ani şi jumătate. Ea era fată mare. Văzusem eu multe fete şi cucoane. Cum oiu fi văzut-o pe aceasta ? Cum s'o fi uitat la mine. un piciu desculţ, ea, o domnişoară ? Capul blond, figura albă şi luminată a fost prima mea revelaţiune a frumuseţii femeeşti. Cine a fost ? Ce-a devenit ? Pe cine a fericit, sau nefericit ?

La 29 iunie am luat premiul întâiu, am primit un braţ de cărţi. între cari din operele lui Alexandrescu-Ureche. Muzica militară a cântat, când D. Belu a strigat numele meu. iar prefectul m'a mânqâiat. mi-a zis că sunt mic şi să învăţ mai departe. Aşa de mic nu eram eu pentru clasele primare, dar se vede că eram mic de statură şi proporţional cu alţi colegi, ca Bărbulescu.

Am ieşit apoi cu tată-meu, ne-am oprit într'o cârciumă mare. unde mi s'a dat şi mie un păhărut de un fel de rachiu dulce. Văzându-mă cu coroana de merişor. au început cei din prăvălie să-mi dea sfaturi pentru viitor. Tată-meu spunea că are sa mă ducă la seminar. Negustorul s'a ridicat cu glas: „nu e bine, neică. să faci popă un băiat deştept. Să umble cu căldăruşa după gologani ? Să aştepte ca cerşetorii banul

www.dacoromanica.ro

văduvei? Dă-l neică, la o prăvălie. Fă-l ucenic la mine, sau la altul, că peste 7-8 ani o să-l vezi cu căpitălaş, apoi negustor mare, dacă o avea minte. Tată-meu părea că şovăeşte, spre a-i face plăcere, însă nimic pe lume n'ar fi putut să ne abată dela ideia cu care crescusem de dinainte de a călca pragul şcoalei.

Astfel am sfârşit şcoala primară şi am părăsit Slatina. D'atunci n'am mai văzut pe tovarăşul meu de joc Lămbiţă, d'atunci n'am mai văzut pe mulţi din copiii cu cari am dus vieaţă comună de şcoală doi ani şi câteva săptămâni. Ce-o fi devenit Marinescu Ioan, căruia-i ziceam *inimă rea*, nu fiindcă ar fi fost rău, căci era bun şi de înţeles, ci pentrucă era trist, serios, totdeauna amărît, niciodată vesel? Azi i-aş zice Marinescu pesimistul. Ce-o fi devenit Negreanu? Martinescu? Atâţi alţii? Alexandru Luchian, am citit în Universul mai alaltăeri că a murit silvicultor-şef, în etate de 57 de ani, exact vârsta mea.

Nicăeri vântul de primăvară nu adie mai răcoritor decât din susul Oltului asupra Slatinei! Nicăeri micşunelele şi tămâioarele nu miros mai curat, mai parfumat ca în Slatina! Nicăeri n'am simţit înviorarea ce-o aduce primăvara, ca în căsuţa mamei Chira din Slatina!

UN AN PIERDUT

Vara din 1877 a fost foarte călduroasă, dar grija cea mare nu era de ploaie, sau de secetă, ca de obiceiu, ci frica mare de Turci. căci în iulie au fost loviturile cele mari la Plevna. Tată-meu era primar în comună şi aducea acasă Monitorul Oficial, ca să-i citesc telegramele despre războiu. Numele Plevna, Şipca, Cars, alte localităţi, ajunseseră cunoscute de mine şi de cei dimprejurul meu. La câteva zile după victoria lui Osman a venit din Bucureşti un avocat (Ştefănescu-Priboi) al proprietarului Cesianu ca să se asigure de plata arenzii de către Tănăsulea Ceacos. A stat la noi vreo trei zile. Il văd cum sta în foişor pe mai multe perine şi cu ce îngrijire ne vorbea despre războiu. Mai mulţi ţărani se adunaseră, ca să asculte noutăţile din Bucureşti. „Să dea Dumnezeu, zicea avocatul, să nu fie adevărat ce se spune, căci se aude că Turcii au bătut rău pe Ruşi, şi dacă s'or retrage la ei, rămânem singuri noi în faţa Turcilor. Armata noastră e mică şi neînvăţată cu războiul".

www.dacoromanica.ro

Frica oamenilor culţi era mai mare decât a celor inculţi. Ce ştieam noi de pregătirea armatelor ? Noi doream succesul Rușilor şi credeam că orce înfrângere este trecătoare. De grozăviile ocupaţiunilor turceşti nimeni nu ştiea decât din poveşti. Şi poporul, noi, am fost pe partea cea bună atunci, cum am fost mai târziu, deşi judecata rece vedea dificulăţi mari atunci, ca şi mai târziu.

Seara, avocatul a stat de vorbă cu mine, ca cu omul mai învăţat din casă. M'a întrebat din geografie, din istorie şi a propus tatălui-meu, ca să mă ia la Bucureşti. Am să-l dau la un ceasornicar să iasă meşter mare. Pentruce popă ? Pentruce slujbaş ? Ca să aştepte mila guvernului ? Meşteşugul e bun, că meşteşugarul când vrea stă, când vrea pune sacul în spinare cu uneltele lui şi nu poate mânca tot ce câştigă. Vorbia bine şi şovăiala politicoasă a părinţilor, când lor nici prin gând nu le trecea să mă lase, m'a pus pe gânduri noaptea întreagă. Par'că-mi surâdeau perspectivele acelea, par'că voiam să văz Bucureştii şi să ajung ceva în ei, dar pe de altă parte simţeam părere de rău să mă abat din lumea cărţilor şi să mă îngrop în munca manuală. Cu toate şovăirile, dacă avocatul ar fi făcut un act de voinţă şi ar fi zis : „ai, gătește-te, ia-ţi rufe şi haine că plecăm la gară" poate că l-aş fi urmat, poate că şi părinţii m'ar fi lăsat. Insă omul s'o fi gândit la sarcina ce-şi ia, la greutăţile sale proprii, n'a stăruit, ba mi se pare că a zis că o să mai vie el a doua oară, când mă va lua, dar a doua oară n'a mai venit.

Am suferit în vacanţă de friguri, a venit 15 august, când am plecat cu tată-meu la Slatina să-mi primesc atestatul. Plouase câteva zile şi cositurile din Călugăreasca otăviseră de minune, încât dusul călare a fost plăcut. Altfel era în Slatina. Mama Chira găsise alţi băeţi, D. Belu nu m'a primit cu dragostea la care mă aşteptam. M'a primit cam rece, mi-a dat certificatul, m'a întrebat ce gând am, dar nu m'a consiliat cu interes.

Din zi în zi vorbiam de Curtea de Argeş.

Un om cult nu-şi poate face idee ce mare întreprindere este pentru un om incult să plece spre un loc de care numai a auzit, despre care nu ştie nimic sigur. Câtă energie se cere !

www.dacoromanica.ro

O EXPEDIȚIE

Un om instruit când zice că pleacă la Paris, la Tokio, la New-York are ceva precis în capul său. Un om neinstruit, când zice că pleacă la Curtea de Argeș, unde e mânăstire ce el n'a văzut, unde se află mânăstirea minunată a lui Manole, care și-a zidit femeea, încât din zid curge țâța femeii dornice de copil mic, are în capul său deciziunea unei întreprinderi eroice. El nu găsește alt îndemn decât că au mai fost și alții. Dar unde merge? Cu ce greutăți? In ce condiții? Punerea întreprinderei în execuțiune, este adevărată expediție.

Aflase tată-meu că la Argeș mergi cu căruța. Am înhămat trei cai la poștalion și am plecat în ziua de 12/24 septemvrie, cam pela jumătatea zilei. Era cam nor. Caii îi mâna Florea Țiganu, eu cu tată-meu stam pe niște saci de făină și de mălaiu, proviziune de mâncare, pe o jumătate de an. Ceva mai la o parte în fund, sta bine așezată o putinică de brânză, puternic sărată, ca să ție pânăla săptămâna brânzei și lângă ea o gâscă.

Am trecut prin Mărgineni, ne-am îndreptat spre Optași, unde voiam să stăm seara la o nepoată a tată-meu, nu atât ca să petrecem noaptea, dar ca să-și vază tată-meu nepoata, pe care n'o văzuse de vreo zece ani, iar de acolo să luăm șoseaua cea mare, care leagă Slatina cu Piteștii. Am ajuns în Optași cam pela ora patru și ne-au primit rudele cu mare bucurie. Dar a început decuseară să plouă mărunt și toată noaptea am ascultat cântecul ploii pe coperișul de șindrilă. Ruda ne făcuse un pat îngrijit în foișor, ne-a dat cergi noi, curate ca să ne învelim. Noaptea a fost lungă, țuruitul ploii trist, căldura cergilor plăcută, dar grija călătoriei ne umplea de neliniște. In zori am plecat, am ajuns la șosea prin ploaia măruntă, o șosea largă și dreaptă, de se pierdea în depărtare, înainte-ne și înapoi. Nu mi-am explicat pentruce era așa de puțin frecventat acest drum mare. N'am întâlnit decât o căruță, venind în sens contrar, nu ne-a ajuns pe urmă nicio căruță, nici trăsură, cum nici noi n'am ajuns vreuna. Drum fără călători, păduri pe margine, sate rari Lunca Corbului, Colănești, coaste revărsate, nici țipetenie de om. Depela ora patru caii au început să ostenească, mai ales unul moale, pe care abia îl scoteai din pas cu lovituri tari de biciu. Florea însă, ca omul învățat cu greutățile, era vesel, mână caii,

www.dacoromanica.ro

fluera, vorbea într'una, ne înveselea şi pe noi, cu toate că roatele îşi tăiau greu cale prin noroiu. La Optaşi ni se spusese ca prin satele din drum oamenii sunt foarte rai, hoţi vestiţi, ca odată un calator s a oprit la un han şi până sa îmbuce ceva în han, cineva a încălecat pe cal şi a dispărut fără urmă, ca jafurile sunt dese cand te apucă noaptea pe drum, încat ne-a fost mare uşurare, când în varful unei coaste am văzut soarele apunând într'o dungă roşie de nor, iar înaintea noastră strălucind turlele bisericilor din Piteşti. Am găsit loc în curtea unui han din partea de sus a oraşului. Am dormit în căruţă pe saci, sub un şopron, cu mare grije de a doua zi. Părea că se înseninează. Nişte oameni ne-au povaţuit să ţinem şoseaua drept. Se mai face una pe dreapta, dar noi să ţinem pe cea din stânga cu parii telegratului, că ne duce în Argeş. Caii mergeau mai bine căci se odihniseră şi mâncaseră, însă ploaia incepu iar, acum mai deasă şi mai rece, ploaie de munte. Ne-am oprit la un han în faţa a doi ştejari, mari, groşi, bătrâni de ani. Care multe se opreau acolo, era conac, zece chilometri dela Piteşti. Am pornit mai departe, ploaia nu înceta, apa ne coprindea de toate părţile: curgea pe şanţurile şoselelor, se scurgea pe vălcelele dealurilor, trecea pe sub podişcele şoselei, înveselea iarba de o frăgezime şi de o verdeaţă, cum nu se pomenea la noi: eram în altă ţară, eram la munte. Tată-meu mă întreba curios: *tot Domnia dela noi e şi p'aici?* Vedeam femei mergând la biserică cu lumânări (era ziua crucii) pe distanţe de chilometri, când la noi biserica era lângă casă. Drumul greu, caii osteniţi, dela o vreme încep să şchioapete, căci piatra şoselei îi bătuse la picioare, căci nu erau potcoviţi. Caii noştri umblau pe drumuri nepietruite, de aceia nici caii nu se potcoveau, nici roatele nu se ferecau. Piatra ne speria. Piatră multă, mare, peste tot locul, iar Florea glumea mereu: iii, nea Năstase, ce bolovan mare, bun de pus pe brânză (s'o îndese). Mă dau jos să-l iau". Mai departe: „nea Năstase, zău îl iau p'ăla. La întors îl iau, l-am însemnat". Am ajuns sub un deal acoperit de pădure deasă, prin care urca un drum din vale. Alt deal acoperit de pădure sta în faţa noastră învelit în negură. Ne-am oprit un moment lângă un gropan cu apă şi înconjurat de iarbă verde: „aici mă opresc, zicea Florea. Cojocul mi-l bag aici în gropan că nu ia el mai multă apă decât are acum". Toţi eram pătrunşi de apă. Florea îşi întorsese cojocul pe dos apa ţuruia din el, dar veselia nu i-o putea stinge. Râdeam de glumele lui, de comparaţiile

www.dacoromanica.ro

lui, de mirarea lui că i-a ajuns sufletul prin aceste locuri. Ajungem la podul de peste Argeş, trecem mai departe, ajungem la o moară sub un deal, unde ne-am oprit, ca să se odihnească caii. Moara mi-a făcut impresie plăcută cu apa ei limpede şi spumoasă, cu pădure împrejur, într'o sălbăticie măreaţă. Am urcat apoi dealul şi am mers timp mult pe şosea, prin pădure la dreapta şi la stânga, cu dealul cel mare în stânga şi cu imaginea râului care formează lunca dintre cele două dealuri. Am trecut apoi mai multe văi pietroase cu izvoare din ploi, am mers dealungul unor lunci şi livezi cu porumbul verde, cu iarbă verde fragedă, cu pruni, cu meri şi cu peri încărcaţi. Aceste peisagii îmi păreau străine, mai ales pe acea vreme, când la noi porumbul era uscat, câmpia arsă, livezi cu pomi fructiferi nu se pomeneau.

In sfârşit a început un gard lung de bârne aşezate lungiş, cu sălcii în gard plantate la distanţe egale, gard nesfârşit, la capul căruia bănuiam că începe oraşul nostru sfânt. Am trecut încă o vale, am urcat un deal mic, casele au început a se mai îndesi, deşi nu deosebite de cele ce văzusem în drum. Intrebând din om în om, am găsit casa la care trebuia să poposim.

Era în *Bătuşari* gazda câtorva băeţi din Buzeşti, cari urmau în seminar. Ei ne-au spus ceva ce nu prea înţelegeam : că se dă un examen de admitere şi că examenul s'a ţinut, că pecât am putut alege am venit prea târziu, afară numai dacă n'o vrea părintele Rector. Eu ştiam că în clasele primare te primia în orice zi a anului, mă primise pe mine după sfântu Gheorghe, dar acum la Cârstov ? Examen la începutul anului nu înţelegem, examenul ştieam că se dă la sfârşitul anului. Insă speranţa că dacă o vrea părintele Rector, că poate n'am fi venit degeaba, ne-a mai potolit nitel şi am petrecut noaptea în casa cu foişor de lemn spre şosea, aşa cum se află şi azi după aproape cincizeci de ani. Infruntă timpul, stă neschimbată, ca în ziua când întâia oară am urcat pe scările ei. Seara m'am cufundat în citirea unei istorii de Laurian, mai mare decât a mea. Mi-au plăcut luptele creştinilor cu Turcii în războiul Vienei, victoriile prinţului Eugeniu, însă înclinam cu boerii vechi de partea Turcilor, căci mi se părea că Turcii sunt tot puternici şi că cei ce-i cred slabi se înşeală, mai mult furaţi de dorinţa lor, decât duşi de judecată rece şi nepărtinitoare.

A doua zi am luat gâsca şi ne-am îndreptat spre casa părintelui Rector. Acesta, preotul Gheorghe Drăgănescu, nu

www.dacoromanica.ro

locuia în localul seminarului, căci seminarul n'avea local propriu, ci în strada cu biserica sfinţilor Arhangheli, într'o casă mare, după ideea mea d'atunci asupra caselor. La casele din Argeş m'a surprins că erau construite pe taraci ridicaţi d'asupra pământului, de două palme, ca să lase apa din coastă să se scurgă. Zidurile nu erau prea groase, nici făcute numai de cărămidă ci în mare parte de piatră bolovani, luaţi din râu, iar printre ei cărămidă şi var.

Părintele Rector nu ne-a primit îndată, am stat lângă uşă cu gâsca în mână, iar mai departe de noi plângeau cu faţa spre zid doi *seminari*, cum ziceam noi. Imbrăcaţi în giubele negre noi, înalţi şi cu păr mare, se vede că erau elevi din anul ultim, cari se înşelaseră în speranţele lor c'or să se însoare ş'or să se facă popi, căci nu putuseră trece corigenţa şi căutau să câştige prin lacrămi ceeace nu putuseră obţine prin silinţă. Triste ore! Tristă perspectivă îmi flutura pe dinaintea ochilor! Ori încotro te întorceai auzeai vorbindu-se de răsboiu, de puterea Turcilor, cari ar putea să treacă Dunărea peste noi. Şcoala se zicea că poate să se închiză tot din cauza răsboiului. In şcoală corigenţe, lăcrămi şi amar! Cei mari nu te primesc, te ţin la uşă cu gâsca în mână, pecând bucătăreasa, servitoarea, copiii directorului trec pelângă tine şi-ţi aruncă priviri de dispreţ, iar jalea şi amarul îşi ascund faţa spre zid! Eram amărît şi aş fi voit să văz pe acei tineri veseli, râzând şi obţinând ceeace le lipsea. Am intrat la părintele Rector fără gâscă, încât n'a ştiut cel puţin că eu i-am adus-o. Ne-a primit destul de bine, dar mi-a spus ceva mai deslusit că am venit prea târziu, că trebuia să viu cu trei săptămâni mai de vreme, dar şi dacă aş fi venit mai de vreme, tot nu m'ar fi primit căci sunt prea mic, n'am nici tresprezece ani şi nu se primesc decât băeţi de patrusprezece.

Am rămas aiuriţi. Intreprinsesem noi o adevărată expediţiune, venisem cu gând să rămâiu la seminar, nici prin gând nu-mi trecuse că s'ar putea altfel, şi acum totul fum?

Am stăruit, ne-am rugat, în zadar. Figura plânsă a celor doi seminarişti ne urmărea şi ne spunea că hotărîrile din această casă sunt inflexibile ca ale destinului.

Cum ne-am întors, unde ne-am mai oprit, cum am făcut drumul acasă nu mai ştiu. Atât îmi amintesc, că ne-am oprit la un han dincoa de podul Argeşului şi ne-am dat în vorbă cu nişte mocani cari veneau dela Giurgiu: „rău pela Giurgiu, zicea unul, că Rusciucul, vezi D-ta, este ca în ţurţudanul ăla"

www.dacoromanica.ro

şi ne arăta dealul din faţă „şi Giurgiul ca ici. Dau Turcii şi-l sfărâmă". Aşa mi-am reprezentat până mai anii trecuţi poziţia celor două oraşe, dar nu e tocmai aşa, căci distanţa dintre ele nivelează întrucâtva înălţimea mai ridicată a Rusciuculuï. Nu mai ţin minte nici cum a fost timpul, nici cum ne-a primit mama. Incet, încet, gândurile s'au adunat iarăş. Mama, cu toată lupta ei contra Nastasiei Paşircioaia, ţinea să mă mai duc la Slatina, ca să nu uit ce-am învăţat, iar la anul viitor să plec dela sântămăria mare.

ACASĂ

Am rămas dar acasă. Am început să lucrez la culesul porumbului, la aratul grâului de toamna, iar în unele zile mergeam cu oile la păscut. Iarna n'am avut mult de lucru căci aveam în curte cioban, pe Mărin Ţiganu şi pe Ispir, iar mama de multe ori lucra în locul meu şi mă trimetea să mai citesc. Tată-meu lipsea mult din casă, se ducea la cea-laltă, iar mie, unuia, îmi părea mai bine când nu venea deşi noaptea ne era frică să nu ne fure caii, sau să nu ne spargă casa. Am început să merg cu băeţii la clăci seara ; m'am prins de câteva ori în horă, tot seara, deşi nu cu mult succes, eram cu băeţi, dintre băeţi, dar par'că străin de ei.

In anul acela ni s'au întâmplat şi nenorociri. Mi-au murit doi fraţi mici de angină difterică. Satul întreg ducea grija celor duşi peste Dunăre. Ţara era goală. Cum stam odată la foc singur şi mă gândeam, deodată îmi vine în minte semnalul de chemarea soldaţilor cu cornul : ti, ti, ti, ti, ti, ti, ti, ti, ti şi m'a coprins un dor de uniforma, de comanda, de gradele armatei noastre, pe cari le învăţasem dela Marin Raicu din Buzeşti. Am mai simţit aşa în 10 martie, 1917, zi senină şi caldă, dar nu aşa de senină. Mă întorceam pe strada Banului (Mărăşeşti) şi în dreptul palatului Ştirbei într'o casă mare boerească (o doamnă Catargiu ?) părăsită de stăpâni, o servitoare brună, curăţică, sta rezemată pe fereastră cu geamurile deschise, iar dinăuntru răsuna muzica unui gramofon, o muzică auzită demult, neauzită de demult, înduioşetoare şi cunoscută. Am stat un moment gânditor. Ce este ? Era „Trăească Regele" imnul nostru regal. Mi-au venit lăcrămi în ochi. Tot avem, mi-am zis, şi noi un rege, un imn, care răsună aşa de frumos, aşa de înduioşat !

www.dacoromanica.ro

Dar în postul mare m'am dus la Slatina să mai repet. Ce grozavă schimbare! Mama Chira avea alt băiat favorit. La şcoală eram mosafir nedorit. Metodele se modificaseră. Câştigase mare importanţă compoziţia, se da importanţă muzicii, lucru nepomenit în timpul meu. Nici la jocuri nu mă îndemnam căci nu erau copiii din clasa mea. Omul este animal de obiceiuri. I-ai schimbat obiceiul, cunoscuţii, locurile, atmosfera morală în care trăia, l-ai înăbuşit, i-ai făcut imposibilă existenţa. Aşa se explică durerea mare a celor exilaţi.

După Paşti nu m'am mai dus la Slatina, am stat la muncă din serios. Am profitat bine de sărbători, dar îndată am început să merg la plug. Mi-aduc aminte ziua de 13 aprilie. M'am sculat de dimineaţă de tot, am mers prin iarbă plină de rouă multă multă şi am înjugat boii, apoi m'au pus să mân partea cailor, căci plugul era cu patru boi şi cu două iepe. Pământul tare uscat era ţelină, întorceam bolovani cât roata plugului pe o secetă şi o căldură mare. Ziua mi se părea fără sfârşit, căldura dogorea ca în cuptor. Aşteptam ploaia şi ea nu venea. Ascultam glumele oamenilor, multe pe socoteala mea, căci se vedea că la muncă nu prea mă trag.

Am odorît de plug şi a venit timpul rariţei, apoi cel mai greu al secerei. Nu era pela noi obiceiu să se plivească pălămida de verde, ci se lăsa neplivită, încât grânele noastre străluceau de puful ei, căci îi prieşte mai ales în locuri grase. Mâinele mele cu piele mai subţire erau tot o înţepătură şi mereu mă întrebam, dece nu-şi pun mănuşi de piele secerătorii?

Mai mult decât mâinile, mă durea mijlocul stând aplecat toată ziua. Nici Ispir nu era prea muncitor, dar el nu muncea de lene, căci când voià muncea foarte bine, eu însă mai ales să stau mult aplecat nu puteam. In zadar mă încinsese mama cu salcie din dumineca Floriilor că mijlocul tot mă durea şi cu frică vorbiam de secere cu mama, chiar când eram în seminar. Ca să mă încurajeze, mama îmi spunea că dacă m'oiu face popă n'oiu să mai secer, că are să vie ea cu oamenii şi eu numai rostul să-l port. Adevărul e, că eu şi cu Ispir, făceam în zi lungă de vară două clăi şi jumătate, pecând fete de vârsta noastră făceau trei clăi şi mai mult. Din norocire, nu munceam totdeauna singuri, căci aveam cu plată (1 leu) femei, fete, băeţi. Fina Joiţa secera singură mai mult decât mine cu Ispir. Fina Mica, a lui Alexe, secera mai puţin, dar câte drăcii toate ea le spunea. Apoi Florea Ţiganu, Alexe Ungureanu şi atâţi, patru, cinci în fiecare

www.dacoromanica.ro

zi. Totuşi, ziua cea mai fericită era când ne ploua. Atunci încetam secerea, că s'ar fi încins grâul şi cum se întâmpla tot cam pela ora trei, ne întorceam acasă până a doua zi. Mai puţin plăcut era când sfârşeam de secerat într'un loc şi treceam în altul, din luncă treceam în deal, cale de vreo doi chilometri, din locul comunal în Călugăreasca.

In Călugăreasca era mai plăcută şi munca, fiindca era lângă pădurea cea mare şi o jumătate de oră de somn la ora două, după masă, în umbra stejarilor falnici era ceva regal.

Simţi în aceste întreruperi, în aceste repausuri dintre sforţări violente o plăcere de nedescris. Vieaţa e doar o alternare necontenită de sforţare şi de întrerupere, de activitate şi de repaos. Munca va deveni o plăcere când activitatea nu va fi prea îndelungată, prea continuă, prea monotonă, când va fi întreruptă cu ocupaţiuni plăcute, cu conversaţii, cu muzică. Va veni desigur şi acel timp, dacă omenirea va lucra în mod solidar, dacă va aplica ştiinţa la soluţiunea problemelor vieţii.

Toată primăvara se discutase pacea dintre Ruşi şi Turci. Citeam acum jurnale cu pasiune şi eram tare în politică. La Slatina citeam jurnalul Răsboiul, care ieşea cu portrete. Ştieam ce vrea Rusia, ce nu vrea Anglia şi cu Austria, dar nu înţelegeam bine cât pierdeam din luarea Basarabiei. Mi-aduc aminte de un articol în care autorul se întreba: ce să facem în aceste timpuri grele? Ce să facem? Să mergem la mormântul lui Heliade Rădulescu, să plângem şi să ne rugăm lui Dumnezeu ca să ne dea minte mai multă. Mi-aduc aminte de articolul scris la moartea lui Canaris şi de sfaturile ce scotea din vieaţa acelui Grec. In vara anului 1878 eram şi mai în curent. Ştiam despre călătoria lui Ion Brătianu în Europa, despre Congresul din Berlin, ca un om matur.

In acest timp, şi anume depela 10 iunie până pela sâmpietru, trei săptămâni încheiate, ne pomenim că se opreşte în valea noastră batalionul al treilea de vânători, compania a doua, chiar în satul nostru. Se întorceau din răsboiu, luau poziţii faţă de ameninţările Ruşilor, nouă ne spuneau că se întorc la Galaţi, în garnizoană şi că se odihnesc numai. Deşi după răsboiu, soldaţii erau frumoşi şi satul, care nu mai văzuse armată, când îi vedeam desfăşurându-se în tiraliori pe dealul din faţă, sau înaintând pe izvoarele pe care ne jucasem noi, când auzeam pe cornişti ascunşi în arbori vestind apropierea inimicului, înaintarea, atacul, eram toţi după ei. Cam

www.dacoromanica.ro

făceau ei câte o ciordeală, câte-o găină pierea, câte o Ţigancă sta cam mult în cortul vreunuia, însă după plecarea lor a fost mare jale printre femeile mai tinere. Dela noi s'au oprit în Potcoava, unde mulţime de femei mergeau sărbătoarea să târguească, deoarece acolo se găsea o prăvălie mare, cunoscută pe toată valea.

Ofiţerii erau încartieraţi pela ţăranii fruntaşi. La noi în casă a venit sublocotenentul Nicolae Şendrea, azi general pensionar. Era tânăr subţire şi frumos, mi se pare că plecase în războiu din şcoala militară. Avea ordonanţă pe Luchian dela Râmnicu-Sărat. Câte ceasuri frumoase n'am petrecut cu Luchian! Il puneam să ne povestească despre Turci, îl puneam să ne facă mişcări în luptă, în atac, în apărare. Il întrebam ce faci, dacă te atacă mai mulţi călăreţi? Luchian răspundea: fac doi paşi înainte, doi paşi înapoi, voltă la dreapta, voltă la stânga, înainte, împunge! Să-l fi văzut cu puşca în poziţie, repezindu-se doi paşi înainte, retrăgându-se doi paşi înapoi, învârtindu-se la dreapta, învârtindu-se la stânga, aruncându-se şi împungând. Ni se părea mai viteaz decât Diomede şi câştigase admiraţia noastră. Ceva mai mult decât stimă câştiga Luchian prin conţinutul sacilor companiei. Avea saci cu orez, cu zahăr, cu alte bunătăţi. Atunci întâia oară am mâncat orez cu zahăr fiert în lapte. Lapte aveam noi, orez şi zahăr punea Luchian. Il fierbea până se lipea de fundul vasului, încât pelângă că era dulce avea şi parfumul laptelui gras ars. Apoi Luchian era iubitor de scaldă, ca şi noi. Indată ce ofiţerul pleca la companie, noi la ochian, după ochian la umbra sălciilor. Nicio umbră de supărare nu s'a ivit între noi. Tocmai atunci aveam un copil mic şi Luchian, ba şi D. Şendrea, îl legănau când plângea, îi vorbiau, îi dau câte ceva în mână. Intr'o seară, ofiţerul văzând pe mama cum bate putineiul, a vrut să-l bată şi el, dar nu putea calcula mişcarea şi s'a umplut tot de lapte, căci, când ridici bătătorul trebuie să potriveşti, ca să-l ridici numai pânăla suprafaţa laptelui, apoi să-l laşi în jos. Dacă-l ridici d'asupra laptelui şi apoi îl repezi în jos, laptele sare afară, cu atât mai mult, cu cât lovitura se dă mai de sus şi mai tare.

La două, trei zile, după venirea lor în sat, probabil într'o sărbătoare, toţi ai casei se culcaseră, rămăsesem eu cu D-l Şendrea de vorbă în odaie la lampă. Era senin şi cald, dar nu căldură înăbuşitoare. D-l Şendrea m'a întrebat.

www.dacoromanica.ro

— Religie ați învățat voi la școală ? Știi câți Dumnezei sunt ?

Indată mi-a venit în minte răspunsul catehismului, singur care mi-a mai rămas până azi.

— Tatăl, Fiul și Sfântul Duh și acești trei una sunt.

— Dar, cum poți ști că este Dumnezeu ?

— Sfânta Scriptură ne învață și ne încredințează îndestul că este Dumnezeu, dar și omul singur, privind cerul cu soarele, luna și stelele, pământul cu toate ce se găsesc pe el se convinge că este o ființă care le-a făcut pe toate, și această ființă este Dumnezeu.

— Prostii.

— Cum prostii, dar atunci cum s'a făcut cerul și lumea.

— Să-ți spun eu cum s'au făcut. La început, nu exista nici soare, nici lună, nici pământ. Soarele, cu pământul, cu planetele erau o singură grămadă, un haos, în care nu se deosibea fier, apă, aier și grămada asta se învârtea împrejurul ei. La un timp, s'a despărțit o părticică din ea și s'a depărtat câtva, aceea a fost pământul, care a început să se învârtească împrejurul soarelui.

— Da, dece nu s'a dus să se piardă și a rămas în apropierea soarelui ?

— Pentrucă e o *lege a materiei*, că orice bucățică de materie atrage altă bucățică, de aceea, dacă tragi de capetele creionului acestuia ele nu se despart ușor. Legea aceasta se numește *atracție*. A doua lege este că bucățile de materie se resping una pe alta, *legea respingerii*.

— Și când pământul a ajuns la depărtarea, la care atracția și respingerea se cumpăneau, el s'a oprit.

— Tocmai așa.

— Ei, nu știu eu carte multă, că ți-aș răspunde.

— Nu mi-ai răspunde nimic, oricâtă carte vei învăța. Și o să înveți, popă n'o să te faci, da o să zici tot ca mine.

— Da, atunci, cum s'a făcut omul ?

— Viermii în brânză cum se fac ?

— Ii fac mustele.

— Nu. Că este și un fel de brânză, în care nu intră muște și viermi se fac.

— Oamenii au ieșit, dar, din pământ ca viermii din brânză.

— Da.

— Insă viermii sunt d'un fel, pecând din pământ au ieșit oameni, cai, boi, câini.

www.dacoromanica.ro

— Nu. Brânza este de mai multe feluri şi viermii sunt de mai multe feluri.

— Atunci dintr'un fel de pământ au ieşit oameni, din altul cai, din altul câini.

— Tocmai aşa.

— Dar, dacă crezi aşa, pentru ce te închini? Pentru ce te duci la biserică?

— Eu nu mă închin. Nu mă duc la biserică.

— Dece nu spui acestea oamenilor?

— Nu. Oamenii sunt proşti. M'ar închide poate. Mi-ar face rău. Noi suntem mai mulţi cu credinţele acestea. Le răspândim unul într'o parte, altul în alta, dar în vileag nu le dăm.

Mi-a rămas impresia că D-l Şendrea făcea parte din vreo societate secretă. Am crezut mai târziu că a fost nihilist şi tocmai târziu am aflat că a rămas un burghez liniştit şi venerabil.

— Dar sfinţii? N'au spus sfinţii despre Dumnezeu?

— Sfânt n'a fost nimeni. Oamenii proşti au crezut în sfinţi. Să-ţi spun cum s'a făcut sfânt sfântul Nicolae. El era hoţ vestit. A omorît, a jefuit, a fost spaima lumii. La o vreme, s'a desgustat de meseria lui şi s'a hotărît să se facă sfânt. S'a dus să se spovedească şi să spue ce doreşte să se facă. Duhovnicul i-a zis: „du-te şi pune în pământ bastonul ăsta, udă-l cu apă şi, dacă s'o prinde, să-l îngrijeşti până o creşte şi-o face fructe. Când o face fructe să-l scuturi şi câte poame vor mai rămâne în pom, atâtea păcate neertate ţi-au mai rămas. S'a dus hoţul şi a înfipt bastonul, a început să-l ude şi dela o vreme a văzut muguri, apoi frunze. L-a îngrijit mereu şi după câţiva ani a dat din pomişor muguri de flori, cari s'au făcut poame, iar când s'au copt a scuturat sfântul pomul şi-au căzut toate fructele, afară de trei. S'a dus din nou la duhovnic şi i-a spus, iar duhovnicul i-a zis: trei păcate mari ai făcut, roagă-te, aşteaptă zece zile, apoi du-te şi scutură pomul iar. După cele zece zile, au căzut şi cele trei poame şi hoţul Nicolae s'a făcut sfânt.

— Vezi, tot sfânt a fost, că au căzut poamele.

— Ei, sfânt! Erau verzi când le scuturase întâiu. Ar fi căzut toate şi fără să fi scuturat el pomul.

— Da de înverzit, cum a înverzit bastonul şi-a dat roadă?

— Par'că o fi fost uscat! Nu vezi că iei o cracă, o pui în pământ şi se prinde! Salcia aia, delângă groapa găinilor voastre, au înfipt-o acolo, ca pe un par, să atârne oalele în

www.dacoromanica.ro

ea, dar s'a prins că era lângă apă, s'a înfoiat şi acum stăm la umbra ei.

— Bine, da salcia nu face poame.

— Ei, şi măslinul ori alt pom nu este tot aşa prin ţara lui, ca salcia pela noi?

Nu ştiu dacă D-l Şendrea cunoştea literatura poporană despre înverzirea pomului uscat, ca semn al ertării păcatelor, însă chiar ca copil mi se părea o ridiculizare a sfântului, nu explicare serioasă, pecând cealaltă conversaţie m'a sguduit puternic şi m'a deşteptat la problema existenţei, de care până atunci nu mă preocupam.

Intr'altă zi, după amiazăzi, am discutat asupra congresului din Berlin. Mă surprindea, că D-l Şendrea nu era destul de revoltat contra Rusiei, îmi făcea chiar impresia că ţine cu Ruşii, căci spunea că Rusia merge la congres de buna ei voie, şi nu constrânsă de Anglia şi de Austria. Pentru ideile sale contra religiei şi pentru cele politice simţeam faţă de dânsul un amestec de admiraţie şi de înstrăinare, mai ales că vorbea cu dialect. Odată ne muriseră nişte raţe, mă vede şi-mi zice cu ironie: „ei, ce zici de *răţele* cari au murit? Nu ţi-au spus că mor? — Dar cine ştie ceasul când are să moară? — Nu ţi l-a spus Moise, ori biserica de colo? Şi apoi pe tema morţii am vorbit mult timp.

Nu mă puteam împiedica de a-l admira, dar simţeam că este un eretic, om din altă lume.

D'atunci am văzut că explicarea enigmelor se poate avea şi pe cale ştiinţifică, deosebită de calea credinţei şi mi-a rămas explicarea credinţei legată cu idealizarea estetică şi cu aroma unor speculaţiuni deiste.

Eram foarte curios. Nu înţelegem respectul pentru secretul cuiva, când găseam cărţi de citit. D-l Şendrea avea o geantă frumoasă de piele. Am căutat în ea şi am găsit o hartă şi o carte „Misterele Bucureştilor" mi se pare de Barozzi, şi alte cărţi mai mici. Am luat Misterele şi le-am citit în parte. Acolo am văzut întâia oară cum se vorbea de o denie de Paşti, cum lumea de prin Bucureşti se duce la biserică ca să petreacă, cum tinerii se duc ca să vază fete. Nu înţelegeam de ce D-l Şendrea s'a cam supărat, că am căutat în geantă, dar eu nu căutasem ca să-i fur ceva, ci ca să citesc, cărţile nu pot fi monopol ca banii, ci bun comun de care este bine să profite toţi.

Persoana D-lui Şendrea şi conversaţiile cu dânsul m'au urmărit în vieaţă. In 1905 am publicat o critică asupra file

www.dacoromanica.ro

sofiei istoriei a lui A. Xenopol şi când m'am gândit la omul care m'a influenţat mai mult, m'am oprit la dânsul şi am scris numele său pe prima pagină, deşi dânsul nu ştie, nu mă cunoştea, iar eu nu l-am mai văzut decât în 1924. Voiam să aflu de dânsul, când prin 1910 asistând la un examen al elevilor particulari, am auzit numele unei domnişoare Şendrea. Am aflat că e fata colonelului, am făcut cunoştinţă cu D-na Şendrea căreia i-am spus că păstrez o veche recunoştinţă D-lui colonel. D-ra avusese un conflict cu o profesoară, fată tot de colonel, şi a fost lăsată repetentă în ultimul an. N'am putut ajuta pe fata vechiului meu prieten. S'a şi stins, biata fată, în vârstă fragedă. In 1922 a venit ca chiriaş în două camere ale mele, doi tineri, Ionescu şi am aflat că D-na Reta e altă fată a D-lui Şendrea. Generalul a venit la mine şi am vorbit într'o zi. E un bătrân cochet, alb din blond ce-a fost, frumos, care nu-şi aminteşte nimic de mine, crede că i-am fost coleg şi că suntem cam de aceeaş vârstă.

Intre alte cărţi, am mai citit o istorie a popoarelor vechi de Mandinescu, împrumutată dela Popescu Tudor, căci el o învăţa în clasa întâia la seminar, dar n'a mai urmat, căci a murit tatăl său. Am mai citit o cărţulie de fizică, primită la premiu, de Alexe Marin. Din ea mi-a rămas despre porozitatea corpurilor şi reflecţiunea căldurii pe obiectele colorate. Zice: toate corpurile au pori, găurici mici între molecule, probă, dacă se umple o sferă de aur cu apă, apoi se bate cu ciocanul ies pe suprafaţa sferei aburi uşori de apă. Colorile opresc căldura sau o resping, astfel negrul o opreşte, iar albul o respinge. Ca să probăm, luăm un petec alb şi altul negru de postav şi le punem pe zăpadă, la soare. După câtva timp, găsim zăpadă topită sub petecul negru, netopită sub petecul alb. Aceste cunoştinţe mi-au servit la examenul de admitere în seminar.

Pe vară am muncit la arie, am făcut zile de clacă la maşină. Invoiala cu arendaşul coprindea, ca să i se muncească ori de câte ori va avea nevoie şi ziua să se socotească cu un franc, încât prin zile de muncă cineva putea să-şi plătească ierbăritul vitelor. La treeratul cu maşina primia şi copii, pe cari-i punea să ţie cu furca la căratul paielor, să care grâul dela maşină pe fundul sacului, să împingă paiele cu furca, munci mai mult neplăcute decât grele. La maşină veneau mulţime de fete, nu numai din satul nostru, dar şi din cele vecine. Repet că copiii fac din vanitate lucruri peste puterile lor. In faţa fetelor, Safta finului Stoian, Anica Ciucescu,

www.dacoromanica.ro

Ileana lui Curcă din Buzeşti, sora unui coleg al meu din Slatina, frumoasă, supţire ca o trestie, munceam băeţii pânăla limita puterilor: aruncam snopi, căram grâu mult în saci, apoi plini de praf de abia ni se vedeau ochii, când începea să se întunece, *toţi bărbaţii* ne îndreptam spre ochian, ca să ne răcorim şi să ne spălăm de praf şi de sudoare. In drum, câte un om serios se apropia de mine şi-mi zicea: „neică, nu trebuie să munceşti aşa. Nu se munceşte aşa. Cine munceşte aşa nu ţine mult. I se rupe inima. Fii cuminte".

Ca să nu mai greşesc cu Argeşul am mers într'o duminecă la Buzeşti, la popa Călin, care avea doi băeţi în seminar, pe Costică numit Ceroianu şi pe Ioan Popescu. Cel mare era mai frumos, mai manierat, dar mai slab la învăţătură în clasa a treia. Cel mic era mai simplu, cu o voce extrem de falsă la muzică, dar inteligent şi silitor. Ioan era în clasa a doua, a ajuns preot în locul tatălui său, iar după moartea popii Ioniţă Ciucescu a luat şi bisericile din comuna noastră. S'a însurat cu fata logofătului Badea, pe care mama ar fi vrut să şi-o facă noră. A fost bun patriot, a trimes copiii în războiu şi a pierdut unul, a murit şi el în urma războiului.

Popa Călin era blajin, cu maniere de societate luate din contactul cu familiile boernaşilor Milcoveanu şi Perieţeanu, era cunoscător bun al celor bisericeşti. Peste vreo doi ani, eram cu dânsul la Argeş şi-mi spunea cu mândrie: „săraca burta asta, a mea, ştie condacele şi troparele de peste tot anul". Adevărat că burta popii era respectabilă, dar şi condacele şi troparele sunt peste 365, căci sunt imnul de celebrare al fiecărei zile (Naşterea ta Cristoase... In Iordan botezându-te, tu Doamne... Cristos a înviat din morţi... Cu umilinţa cele înalte, cu sărăcia cele bogate, sfinte ierarhe Nicolae... Mieluşeaua ta Cristoase, Dumnezeul nostru...). Dar fetele popii Călin erau distincţiunea însăşi. Toate s'au măritat cu preoţi, toate mai mari ca mine. In ziua aceea am trăit într'o casă distinsă. Am ascultat conversaţii mai alese, am mâncat mai fin, am admirat hainele băeţilor şi nu puteam preţui pe ale fetelor. Curios, că tocmai la ei am auzit preocupări de opinia altor seminarişti vecini, am auzit vorbindu-se de invidie, de calomnii contra lor. Eu nici nu bănuiam că trebuie să-ţi faci sânge rău despre părerea altora asupra ta, nici nu credeam că cineva te vorbeşte de rău intenţionat, ca să-ţi facă rău, ci vorbeşte că n'are ce face, fără vreun gând rău.

www.dacoromanica.ro

Tocmai în ziua aceea plouase, dar la deal plouase mai rău, încât venea Vedea mare, amenințând să ia malul cu biserica, fiindcă biserica era numai la câțiva metri, iar malul era nisipos și se surpau de fiece val lespezi mari din mal. Stam pe mal tot satul și priveam neputincioși, dar spre seară, apa s'a retras. Locuitorii au făcut apărători să depărteze apa, au plantat sălcii și richiți, încât azi biserica stă sigură pe mal la trei, patru metri departe de apă.

Au mai trecut câteva zile dela această vizită și am gătit o căruță cu proviziuni, cu păsări de plocoane pela profesori, cu lacră pentru păstrarea hainelor, și am plecat cu popa, cu tată-meu și mi se pare cu Costică, fiindcă rămăsese corigent.

Am plecat pela 21 august, luând din Buzești drumul Burdei, pustiu, pe care îl tai în lat vreo douăzeci de chilometri, până la Costești, fără să dai de o fântână, fără să vezi vreun arbore, afară de pădurea depărtată, în stânga, a Stolnicilor. Nimic nu-mi amintesc din particularitățile drumului. Poate că în această călătorie ne-a spus Costică despre un aparat curios, născocit de un American, prin care trimeți pe sârmă vocea la distanță. Dacă nu va fi fost în altă călătorie, mi-amintesc că eram în căruță pe un mic povârniș la Pârvu-Roșu. Costică sta pe un palton negru, lumină era multă, cam sub nimiez și soarele cam tare. Și la Slatina auzisem de acel aparat. Ca să ne explice cum este cu putință transmiterea vocii, ne învățase cineva să găurim două cutii de chibrituri în fund (cutiile erau atunci mari, cilindrice) să le legăm printr'o sfoară și unul să șoptească într'o cutie, pecând cellalt ține la ureche cutia cealaltă. Auzeam, astfel, ce vorbea cellalt numai pe șoptite.

De obiceiu, drumul până la Argeș se făcea într'o zi și jumătate.

1926 august 27

---

www.dacoromanica.ro

INDREPTARE

Sunt prețioase amintirile din viață ale oamenilor însemnați, regi, împărați, miniștri, diplomați, literați... pe când amintirile celui ce n'a ocupat vreo demnitate mare, și nici nu s'a distins prin vreo lucrare deosebită, în vreun domeniu al artei sau al științii, se crede că ar fi o pretențiune nemeritată la nemurire;

Se pretinde că memoriile personagiilor mari istorice aruncă lumini puternice de luminează evenimentele cari schimbă lumea, lumini cari explică cum de a luat naștere o stare și cum de n'a putut lua ființă altă stare, încercată și susținută cu talent, cu puteri, cu sacrificii.

Este adevărat, că cunoașterea intimă a sentimentelor și a ideilor a douăzeci de persoane, conducătoare de popoare, în anul 1914, ne-ar lumină complet asupra scânteii, care a aţâțat marele incendiu al anilor din urmă; pe de altă parte, memoriile învățaților, artiștilor, literaților ne explică împrejurările în cari s'a ivit ideia operelor lor, cum a apărut în sămânță colțișorul, cum a crescut și a devenit stejar.

In istoria cunoștiinții, nimic poate nu e mai frumos și mai delicat decât descoperirea aceasta a desvoltării operei, care răsare cu o ideie venită printr'o asociațiune de durata unei clipite, ivită ca lumina slabă a unui licuriciu, dispărută, revenită iar, obsedantă, întărită cu alte idei rătăcitoare, apoi consistentă, încât trece peste distanțe, peste timpuri și se înfăptuește când se înfăptuește, monument de efecte infinite peste distanțe, peste

www.dacoromanica.ro

timpuri. Colțișorul acela slab și delicat, l-ar fi pigulit o pasăre, l-ar fi înecat o picătură, l-ar fi risipit o suflare, l-ar fi înțepenit un ger, văzut însă în prespectiva desvoltării, este mai frumos decât ștejarul. Aceasta este adevărat pentru opera intelectuală, care răsare din fundul individului.

Evenimentele sociale, cu toate luminile ce aruncă memoriile asupra lor, nu apar luminate prea diferit de modul cum se vedeau în mediul social, în timpul când se produceau. Ce-au adus nou memoriile lui Bismarck la ceeace se știea? Pitorescul plugarului de lângă teatrul luptei dela Sadova? Deciziunea ministrului de a-și sbura creerii dacă se pierdea bătălia? Intâlnirea brutală cu Napoleon? Jocul d'a șoaricele cu Thiers?

Ce aduc nou memoriile lui Ludendorff, sau ale lui Hindenburg asupra răsboiului? Ce vor aduce, dacă se vor scrie, memoriile lui Clemenceau? Puțin. Poate vor corectà părerea ce ne-am format asupra vreunui personaj, cum a făcut Keynes cu Wilson, dar să schimbe concepția asupra evenimentelor, așa cum s'a simțit din mersul societății, cum a rezultat din curentul ei, niciodată. Val în curentul mare este și omul politic, un val mai mare, poate cel mai mare, cu putere de a sparge, de a despărți, de a înneca și de a salvà, care însă și el ține puterea sa dela solidaritatea cu celelalte valuri nevăzute. Și deși izbitura lui decide, efectul aparține totului.

Amintirile unui om modest pot interesa, însă, ca o caracteristică a curentului, mai ales când sunt sincere. De multe ori memoriile personajelor considerabile sunt protocolare, manierate, convenite. Asemenea actelor oficiale și inscripțiilor suveranilor, din ele nu poți scoate decât faptul brut al existenței evenimentului, dar nici calificarea, nici importanța lui nu o admiți, căci se știe că sunt convenite.

Sunt convins, că în viitor, după ce vom trece prin starea aceasta de transiție spre civilizațiunea apuseană, urmașii noștri vor întoarce ochii asupra trecutului și se vor întreba, cum s'au tăiat pădurile, cum s'au deștelenit codrii, cum au secat cișmelele, cum au crescut satele, cum au luat calea spre oraș sătenii? In ce școale, în ce condițiuni învățau ei carte? Cum

www.dacoromanica.ro

trăiau copii până la vârsta de a se face folositori? Cum ajungeau la cultură, cum deveneau burghezi? Foarte puține cunoștințe avem despre viața satului actual, iar satul trecutului trăește numai în memoria unora dintre noi. Care dintre noi păstrează mai vie amintirea vieții din satul trecut, timp este să o fixeze în scris, ca viitorul să nu simtă lipsa aceasta, cum noi regretăm lipsa trecutului. Cât mă privește, eu declar că aș da o cronică de domnitori pe amintirile unui sat din trecut.

Astfel, interesul ce-l caut este cel ce va veni dela oamenii cu cari am crescut, dela credințele lor, dela grijile lor, dela traiul lor, dela glumele lor.

Aspirațiunea mea este să arăt cum s'a ridicat în jumătatea a doua, a secolului al nouăsprezecelea, într'un sat anumit, un copil, care prin învățătură a pătruns în societatea dirigentă, învingând multe greutăți. Mediul din care a plecat, mediurile prin cari a trecut prezintă destul interes, fie și numai prin faptul că nu mai sunt cum au fost.

Dacă nimeni nu se va osteni să caute pe hartă regiunile de cari vorbesc, dacă nimeni nu va prețui caracterele ce prezint, nici nu va înțelege plăcerea mea de locuri, sau încântarea mea de scenele rustice; dacă va veni moda ca viața țărănească să se considere sălbăticie, iar comparațiile mele să pară exagerate sau umflate, dacă... dacă mi se vor găsi o mie de defecte și nu voi avea niciun cititor, declar hotărît că ceeace am scris am scris cu plăcere și că nu regret nici timpul, nici hârtia, nici tiparul, nici cerneala cheltuită.

---

www.dacoromanica.ro

ATELIERELE GRAFICE
SOCEC & Co., S. A.
BUCUREȘTI, 1931

Prețul Lei 50.—

www.dacoromanica.ro